

ГОРГОНИ

Списание за митология, история,
литература и изкуство

Книжка 2

София, 2017 – 2018

Предна корица: Керамичен бюст на божество. Неолит. Исторически музей – гр. Нова Загора. Фото издателите.

Задна корица: Една от големите могили в Долината на тракийските царе, Казанлък – Карлово, Централна България. Фото издателите.

Издават
Валентин Йорданов и Валентина Маринова
e-mail: valia157@abv.bg

Издателски комплекс на Университета за национално и световно стопанство.
София 1700, ЖК „Студентски град“, бул. „Осми декември“.

ISSN 2367-7848

СЪДЪРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ „МИТОЛОГИЯ“

Валентин Йорданов. Етимология на хоронима Тракия.....	7
Валентин Йорданов. За мюзите, мизите и музиката.....	22
Валентин Йорданов. Месеците в годишния цикъл.....	33
Валентин Йорданов. Планини и върхове с имена на богове.....	44
Валентин Йорданов. Превъплъщенията на бог Дионис/Хор.....	52
Валентин Йорданов. Демир баба или Авитохол.....	106

РАЗДЕЛ „ИСТОРИЯ И НУМИЗМАТИКА“

Валентин Йорданов. Заселването на Тракия през VII хил. пр.Хр.....	115
Свилен Топчиев. Българската планина Родопи крие артефакти за началото на земната цивилизация.....	169
Н.с. I ст., д-р Ставри Топалов. Нумизматика, колекционерство и някои проблеми с отношение законодателството за опазване на културното наследство.....	194
Проф. Йордан Йорданов. Истини и загадки на антропологията.....	207

РАЗДЕЛ „ДРЕВЕН ЕЗИК И ПИСМЕНОСТ“

Александра Делова. Прототракийските писмености на Балканите.....	223
Валентин Йорданов. Към дискусиата относно бохаирския диалект и писмо.....	270

*Посвещаваме Книжка 2
на списание „Горгони“
на скъпите ни родители*

От издателите

РАЗДЕЛ „МИТОЛОГИЯ“

ЕТИМОЛОГИЯ НА ХОРОНИМА ТРАКИЯ

Автор: Валентин Йорданов

Хоронимът *Тракия* (*Тра-Кия*, или *Тара-Гия*) бил създаден по едно и също време и по еднакъв морфологичен стереотип заедно с названията на първичното синкретично изкуство *театър* (*Тea-Тара*), *трагедия* (*Тара-Ге-Дея*). Сакралната връзка между тези три понятия предполага да ги изследваме заедно.

Преди *театъра* в *Тракия* се е породила култовата традиция, известна като *Дионисови шествия*. Те се провеждали през две години и траели по три нощи. Жриците на Бакхус – вакханките, – разпусkali косите си, опасвали „шарени пояси от змии“ и се провиквали: „О, Бакх, евой!“ („О, Бакх, яви се!“). На светлината на факлите, пастири звънливо се надсвирвали с флейти, чиито протяжни мелодии били пронизвани от звънкия кънтеж на кимбали, тимпани и барабани. Вакханките танцували буйно и кръшно по родопските поляни, сякаш се надигравали със самите богове.

Това описание имаме благодарение на Есхил (525-456 г. пр.Хр) и Еврипид (~485-406 г. пр.Хр.), възхитени от красотата и волността на духа, характерна за Дионисовия празник. Неслучайно Еврипидовата трагедия „Вакханки“ спечелила първо място на *Лицедейските състезания* (конкурс за драматургия) през 407 г. пр.Хр.

Ценни данни за древния обичай дава и Страбон (63 г. пр.Хр.-24 г. сл.Хр.):

„15. Измислили са [тракийските жреци – б.В.Й.] имена, подходящи за флейтата и за шумовете, вдигани от кастанетите, кимбалите и тимпаните, и за призивите им, и виковете им „ев-ай“ и тъпченето с крака, и също така са измислили някои от имената, с които обозначават жреците, хоралните танцьори и прислужващите свещените ритуали, имам предвид „кабири“ и „корибанти“, „панове“, „сатири“ и „титири“, а богът са нарекли Бакхус...“ /**География**, Книга Десета, III, 15. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. IX-XI. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2008/.

От този откъс разбираме, че *Бакхусовите ритуали* са изпълнявани от следните групи жреци: *корибанти* – посветени на Дионис/Хор; *кабири* – на синове-тековачи на Кабири и Хефест; хорални танцьори „козли“ – *панове* и *сатири*; обслужващите *титири*.

Театърът възникнал като обединяващо идейно ядро на *Дионисовите мистерии* – синкретична сплав от няколко изкуства – поезия, музика, хор, танц,

драматично действие. Участващите актьори, които пеели, танцували, рецитирали и пр., не плащали данъци и не служели като войници. Диодор Сицилийски (~90~30 г. пр.Хр.) пише:

„Дионис станал също така изобретател на свещените лицедейски състезания, учредил театрите и създал системата на музическите представления, а освен това, благодарение на него се появили хора, свободни от обществени повинности, а също занимаващи се с определен род музическо изкуство [изкуство, в което е вплетена музика – б.В.Й.] във военните походи. Впоследствие били създадени музическите съобщества на можещите [τεχνίται, т.е. „технитай“ – б.В.Й.], причастни към изкуствата, свързани с Дионис, като той освободил от налози посветилите се на такъв род дейност.“ **/Историческа библиотека**, кн. IV, V-4. – В електронното издание: **Диодор Сицилийски**. Историческая библиотека. Перевод, статъя, коментари и указател О. П. Цибенко. На сайте Античная литература: <http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/index.htm/>.

Уточняваме, че тук се говори за дълбока древност, когато *театърът*, бидейки част от комплекса на *мистерията*, бил игран само в затвореното съсловие на аристократите. Много по-късно, едва в VI век пр.Хр., той бил изваден от списъка на херметичните забрани и станал достъпен за цялото общество на свободните граждани.

Тиранът на Атина Пизистрат (~600-527 г. пр.Хр.), приятел на Солон (~634-559 г. пр.Хр.), учредил *Великите Дионисии*, вследствие на които именно *античният театър* получил широка популярност, бидейки съпътстван от спонсирания *драматургичен конкурс*, в който се състезавали Есхил, Софокъл, Еврипид, Аристофан, Менандър и други със свои трагедии и комедии. **/Гигов, Никола**. Гела. Орфеево цвете. С., 1988, с.10, 11/.

В началото на VI в. пр.Хр. *лицедейските състезания* включвали няколко жанра: поезия, песен, хор, танц, драматургия, но по време на скоро настъпилния класицизъм (V-IV в. пр.Хр.), те били ограничени до провеждане единствено на конкурс между драматични представления (между авторите на поставените драми). Представленията се играели на арената/сцената на *Дионисовия театър*, около статуята на бога и неговия жертвеник, на който стоял *корифеят* – водачът на хора.

Изкуствата от *Дионисовия цикъл* не бива да бъдат разглеждани само като проява на външна емоция, вакхическа освободеност и дори разпуснатост, и груб дивашки натурализъм. Те имат фина страна: пораждат у зрителя психологически преживявания, докосвайки в него „другата“ – дълбоко стаяваната неосъзната душевност.

В следващите редове ще се опитаме да очертаем *духовния аспект на култовата традиция*, който от самото ѝ възникване я превръща в мощна институция, зареждаща хората с добродетели. Тя е действала безотказно върху земната цивилизация в периодите на неолита, бронзовата и желязната епохи, та чак до появата на християнството.

Ще започнем с философското понятие *хора* (*χώρα*), разисквано в Платоновия диалог „Тимей“, чиято същност е дискутирана от съвременните философи Ю.Кръстева, Ж.Дериде, Дж.Салис, М.Ямполски, М.Маргарони и др. За тях *хорá* е недостъпно, невидимо, аморфно, неуловимо пространство или поле, което

обаче възприема, отпечатва и съхранява *ейдосите*, непостижими иначе за нашите сетива. Освен това, чрез повторение-припомняне, *хорá* предпазва паметта от амнезията на важни архетипни знания, реактивира изначалната памет на расата. В дискурса на херметиката на устните митове и на последващите писмени текстове, на които *хорá* дава среда за проявление, тя пак си остава непроницаема, безрефлексна, безстрастна, пасивна и девствена.

Самият източник на дискусията – Платоновия диалог – е сякаш по-ясен в обяснението на тези абстрактни и отвлечени категории:

„...По-рано ние разграничихме два вида [първопричини на *Сътворението* – б.В.Й.], а сега трябва да разкрием и един трети. За предишното ни изложение двата вида ни бяха достатъчни: предположихме, че единият е образецът, който се схваща с мисъл и е винаги тъждествен със себе си, а вторият е подражание на образа и има раждане, и е зрим. Тогава не разграничихме трети вид, понеже сметнахме, че двата са достатъчни. А сега изглежда, че разговорът ни ни принуждава да се заемем да изясним с думи този трети труден и тъмен за разбиране вид. Каква същност... има той по природа? Предимно... приемаща всяко раждане, подобно на кърмачка...

И така понастоящем трябва да си представим мислено трите рода: това, което се ражда [копието, образът – б.В.Й.]; това, в което се ражда [*хорá* – матричното място, където образите се копират – б.В.Й.]; това, по чийто образец се създава раждащото се [бога, идеята, оригинала, образа – б.В.Й.]. Действително подхожда да оприличим приемащото на майка, образа – на баща, а природата между тях двете – на дете... Родът, който ще приема всички видове неща [т.е. *хорá* – б.В.Й.], трябва да бъде във всички форми... Но ако кажем, че то е някакъв вид невидим, лишен от форма, всеприемащ, но самият той участващ в мисленето по някакъв най-труден и най-мъчно разбираем начин, ние няма да излъжем.“ /Тимей, 48 d; 49 a; 50 c, d, e; 51 a, b; вж. и 51 c, d, e; 52 a, b, c, d. – В изданието: Платон. Диалози. Т.1. Прев. от старогр. Георги Михайлов и Богдан Богданов. С., Изд. НИ, 1979/.

Несъмнено виждаме в действие Платоновата дуална онтология за идеите и техните сенки (образи). Към нея е въведен допълнителен медиаторен елемент *хорá* – вместилището-носител на отпечатъците на идеите, без той да трансформира базовия модел на Платон за устройството на света. /**Валентина Маринова-Йорданова**. Опитът с радикално Другото и неговото място в съвременните артистични техники. Дипломна работа за магистърска степен към катедра „История и теория на културата“ на Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. С., 2014. Ръкопис, с. 38-45/.

Възможна е и друга хипотеза за смисъла на понятието *хорá*, ако го разгледаме в контекста на *Дионисовия театър* и неговото главно действащо лице *хорът*. Там *хорът* е посредник между херметичното съдържание на мистерията (сакралната идея) и съзнанието на публиката (демоса). Очевидно тук *хор* и *хорá* са идентични като смисъл и функция, а не само по названието си. *Хорът* е именно топоса, в който се отпечатват неразбираемите и непостижими идеи на мистерията в разбираеми и постижими за демоса образи/копия; дитирамбите (поетичните реплики) на *хора* са именно вербалното средство за довеждане на символиката на трансцендентните идеи до съзнанието.

Обръщаме внимание на термините, с които са означени понятията *хор* и *хорá*. Тези термини без съмнение са дошли от египетското име *Хор* на бога, когото траките, гърците и римляните наричали Дионис, Бакхус или Митрас, а индийците – Шива. Божият син е считан за всеобхватното начало на света – и небето (духовното начало), и земята (материалното начало), и енергията (слънцето, светлината), и времето, и силата, която поддържа живота и го възражда непрекъснато в космическите цикли на живота и смъртта. Затова от името *Хор* е произлязло в трако-елинския език названието на един от изброените аспекти на бога: това е терминът *χώρα* (*хора*), означаващ „земя“. Разбира се има по-древен синоним, който носи името на богинята-майка-земя *Γαῖα* (*Гея*) – *γῆ* („земя“). Земята също е топос: матрично пространство, което може да приема и вмества.

Какъв е пътят на Хоровото име от *Египет* до *Елада*? Заслугата не е на Солон, дядото на Платон, защото по негово време (VI в. пр.Хр.) античният театър е бил в поредното си възкръсване от хилядолетната традиция на *Дионисовите мистерии*. Целият комплект на мистерииите, включително театърът, е бил донесен в дълбока древност в *Елада* не от *Египет*, а от *Тракия*: от жреците на Дионис – тракийските царе Орфей и Евмолп. В град *Тива*, *Беотия*, култът бил възприет от Кадъм и неговите потомци, които служели по свещените книги на Орфей, изписани ситно върху букови дъсчици. В град *Елевзина* култът бил упражняван неотменно от жреческия клан на Евмолп, а след въздигането на град *Атина*, тържествата по съседство се пренесли и там посредством всенародното шествие в чест на великия бог Дионис, съжителствайки с култа към богиня Атина.

Сетне ще продължим тези разсъждения, но сега нека се върнем за малко към основната ни тема. Посочените в самото начало названия *Тракия*, *театър* и *трагедия*, всъщност са троични: изначалната им етимология представлява контаминация от имената на бога-отец, богинята-майка и божия син:

Театър – Теа-Та-Ра, т.е. „Богинята и Та-Ра [по древния канон: Тан-Г-Ра]“

Трагедия – Та-Ра-Ге-Дея, т.е. „Та-Ра и Гея-богиня [Тан-Г-Ра]“

Тракия – Та-Ра-Гия, т.е. „Та-Ра и Гея [Тан-Г-Ра]“

Траките означавали своя троичен бог *Троян* (Атон/Тан-Г[ея]-Ра), както и родината си *Тракия*, с троичния знак $\Pi\Pi$, $\Pi\Pi\Pi$, $\Pi\Pi\Pi$, $\Pi\Pi\Pi$ и пр. Той бил изобразяван в храмовете (сн. 1, 2, 3), върху ритуалната керамика (сн. 4, 5) и върху домашните божества-идоли (сн. 6). Българите в Азия ползвали подобен, почти идентичен знак $\Pi\Pi$ или $\Pi\Pi$ („тризъбеца“) като символ на върховния им бог *Тангра* (сн. 7, 8, 9, 10).

Снимка 1. Троичният знак (триглиф) $\square$ на бог Троян (Тангра), поставен като единствен мотив във фриза на основата на полуцилиндричния купол на гробницата-мавзолей на неизвестен владетел на племето гети в голямата могила край с. Свещари, Исперихско, Североизточна България. Този знак маркира в основата на купола границата между земния и небесния свят. Фото Бойко Калев.

Снимка 2. Троичният знак (триглиф) $\square$ на бог Троян (Тангра), поставен като единствен мотив във фриза на основата на конусовидния купол на гробницата-мавзолей на тракийския владетел Ситалк (431-424 г. пр.Хр.) край с. Старосел, област Пловдив, Централна България. Окръжността, очертана от този знак в основата на купола, маркира, както стана дума, границата между земния и небесния свят. Фото автора.

Снимка 3. Вътрешен вид на конусовидния купол на гробницата-мавзолей край Старосел. Фото автора.

Снимка 4. Керамичен съд, на който са изобразени два варианта на знака на върховния троичен бог на траките. Исторически музей – гр. Казанлък, ранна бронзова епоха (III хил. пр.Хр.). Фото автора.

Снимка 5. Фрагмент от култова керамика, украсена със знаци, на тракийското племе беси, намерена в района на гр. Велинград, Западни Родопи. Фото автора.

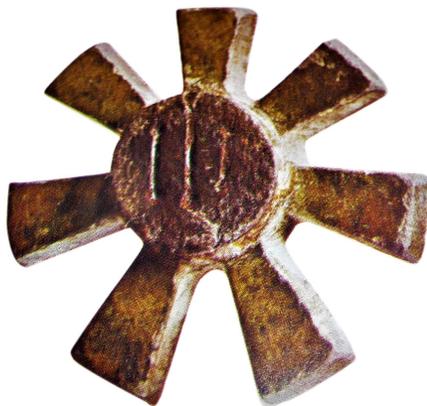
Снимка 6. Стилизиран кон, изработен от камък, който бил поставян край огнището, за да закриля домашния огън (земен аналог на бога-слънце) и целия дом. Специално конят е бил зооморфен образ на родоначалника на траките и българите Дионис/Хор. Били поставяни и стилизирани овни – метаморфози на божествения отец Зевс/Озирис. Интересни в случая са руническите знаци: кръст с точки върху главата на коня и три линии, „държани“ от две напречни линии – върху гърба на коня. Находката е открита в неолитното селище (VI хил. пр.Хр.) край с. Елешница, Разложко и се съхранява в местния музей. Фото автора.

Снимка 7. Троичен знак – „тризъбец“ – нарисуван с охра в пещерата Каповая/Шулган Таш, в Южен Урал (Башкирия; бившата територия на Волжка България). XIV хил. пр.Хр.

Снимки 8, 9. Рисунки, изпълнени с охра в „Зала на знаците“ в пещерата Каповая/Шулган Таш, Южен Урал. Отгоре е изобразен крилатият злодей Шулган – господарят на Долната земя (Хадес/Сет), – а отдолу неговият достоен противник, белият кон Акбузат (превъплъщение на Дионис/Хор). Разделя ги чаша с дръжки – предметен символ на богиня-майка, – най-вероятно Изида, майката на Хор. Чашата с две дръжки, предвестник на античния кратер или на античната амфора, има характерна стилизирана украса: три броя по три линии, символизиращи върховния троичен бог Тан-Г-Ра (Троян).

Снимка 10. Знакът на Тангра върху обратната страна на Розетата от първата българска столица Плиска: пособие на български колобър от VII-VIII век.

Има и други думи, в които е заложена специалната семантика на думи като *театър*, *трагедия* и *Тракия*. Псевдо-Плутарх (~II в.) е оставил описание на растението *китара*, появило се от капките кръв на разкъсания Орфей в планината Пангей (дн. Родопи) и по долината на р. Хеброс (дн. Марица) /**Лже-плутарх**. О реках, III, 4. – В: **Торшилов, Д.О.** Античная мифография. Мифы и единство действия. СПб, Алетейя, 1999, с. 307-383/. Идентичното название на Орфеевия музикален инструмент *китара*, което в Елада се е трансформирало в *ситара/цитра*, също така се оказва троично божествено име:

Китара – Ки-Та-Ра, Ги-Та-Ра, т.е. „Гея, Та-Ра [в правилния ред: Тан-Г-Ра]“

Друго култово растение с фалическа форма, засадено от божествената раса в Тракия и Египет, е *тръстиката*. В Тракия то има синоним *ракита* – метатеза на *китара*:

Ракита – Ра-Ги-Та, т.е. „Ра, Гея и Та [Тан-Г-Ра]“

Етимологията на думата *трагедия* = гр. *τραγωδία* = лат. *tragoedia* по принцип правилно е изведена като „ода за козела“ от *траγος* (*трагос* = „козел“) и *ωδή* (*оде* = „ода“), защото бидейки част от комплекса на *Дионисовите мистерии*, *трагедията* и въобще *театърът* първоначално са играни и гледани от сатирите и вакханките – жреческата общност на Дионис/Бакхус, чието светско превъплъщение е именно *козелът*.

Не е за пренебрегване и другата възможна етимология: от *траγος* (*трагос* = „козел“) и *οδήω* (*одиго* = „водя“) или *οδηγος* (*оdigос* = „водач“). Така смисълът става малко по-различен: „воденето на козли“ или „водачът на козлите“, предвид пастирската роля на бога спрямо хората – едни взаимоотношения, въплътени в самото трагическо действие.

Въпросът обаче е от какво произхожда думата *трагос*, в множествено число *траγυ* или *траγυοι* (*траγυ/трагой* = „козли“), а без суфикса *ос/и/ой* – *траг*:

Траг – Та-Ра-Г, т.е. „Та-Ра и Г[ея] [по канон: Тан-Г-Ра]“

Същото важи и за етнонима *траки* = гр. *θρακοι* (*тракой/фракой*) на народа, обитавал *Тракия* от времето на палеолита:

Трак – Та-Ра-К, т.е. „Та-Ра и Г[ея] [Тан-Г-Ра]“

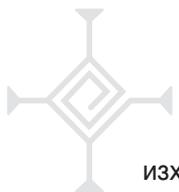
Следователно, както споменахме по-горе, посочените термини имат единна първична етимология, съвсем логично базирана, поради голямата ѝ древност, на троичното име на бога-отец Уран/Атон/**Тан**, богинята-майка Гея и техния син Кронос/**Ра**. И вторият извод: *траките* съвсем резонно са *козли* (*траγυ* = *траги*), защото произхождат от бог Дионис/Бакх – „Козела“. Народът носи името на своя родоначалник, в случая – името на неговия зооморфен образ.

А нима *сатрите*, т.е. *сатирите* = гр. *σατιροι* (*сатирой*), имащи кози рога и крака, не са превъплъщения на *козли*? Нима не са те актьорите в античната *сатира*? Именно гордото племе *сатри*, по думите на Херодот (~484~425 г. пр.Хр.), е обитавало и владяло планинския масив *Pangeus mons* (*Пангей*, дн. Западните Родопи) – люпилнята на тракийския народ, – без да бъде победено от никой враг:

„Сатрите, доколкото знам, не са били подчинени никога на никого и единствени от траките продължават да са и досега свободни; живеят високо в планините, които са покрити с всякакви гори и сняг, и са отлични войни. Те притежават прорицалището на Дионис; прорицалището се намира в най-високата част на планината [*Пангей* – б.В.Й.]; измежду сатрите с прорицанията в светилището се занимават бесите, жрица дава прорицанията точно както в Делфи – няма нищо по-различно.“ /**Херодот**. История, кн. VII, 111. – В изданието: **Херодот**. История. Кн. IV-IX. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд. НИ, 1990/.

Впрочем названието *Пангей* включва имената на *Пан* и *Гея*: това е планината на *Майката* и *Стария Пан* (Дионис = Дио-Ниса), тъй като божият син е роден на един от върховете ѝ *Ниса*, наречен така в чест на неговото рождество. Защитата на неприкосновеността на *прорицалището на Дионис*, по искане на жреците-пастири *бесите* – преки потомци на бога – била за *сатрите* невероятна отговорност и престиж.

В латинския език има група думи, съвпадащи с тракийското название *сатир*: *sator* – „сеяч“, прен. „създател“; *satio* – „посвяване“; *satus* – „раждане“, „про-

изход“; *Saturnus* – *Сатурн*, древноиталийски бог на земеделието, аналог на трако-елинския Кронос. Кронос/Сатурн бил баща на Зевс/Юпитер и дядо на Дионис/Бахх.

Терминът *трактат* (системно и изчерпателно съчинение по дадена тема) е съставен от „траг“ и „тат“, като „тат“ е форма на египетското име Тот на трако-елинския Хермес – единия от братята на Дионис/Бахх/Хор. Така че *трактат* означава „Козелът Тат [Тот]“, от което разбираме, че ученият на боговете Хермес/Тот също се е виждал като член на *козята свита* по време на мистериите свещенодействия.

За пряк надзорник-възпитател, който трябвало денонощно да следи за безопасността и здравето на подрастващия Дионис, бил определен *Силен* (гр. *Σίληνος/Σείληνος*; **сн. 11**) – първородният син на Хермес и най-видният *сатур*. В онова време той бил млад мъж, който, съдейки по името му, обладал голяма физическа сила. И тъй като следвал неотлъчно на всяка крачка своя възпитаник, Силен може би трябвало да се смята за първия личен педагог и бодигард в света. Диодор Сицилийски (~90~30 г. пр.Хр.) пише:

„...В походите на Дионис го придружавал също неговият възпитател и хранител Силен, превърнал се в начинател и наставник на превъзходни обичаи; на него Дионис е в голяма степен задължен за [постигането на – б.В.Й.] своите доблест и слава.“

/Историческа библиотека, кн. IV, IV,3. – Електронный сайт Античная литература: <http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/diod04-f.htm/>.

Снимка 11. Хермес приветства Дионис и Силен (с кривак в ръка), в компанията на сатир и две менади. Реплика върху стъкло на антично изображение. Фото автора.

Освен племената „козли“ – *траки* и *сатри* – е имало и племе *агатирси* = гр. *αγαθιρσοι* – „козари“, „пастири на кози“, което обитавало поречието на река Танаис (дн. Дон) /**Херодот**. История, кн. IV, 100/. Етнонимът *агатирси* буквално значи „Свещени тирси“, подразбирай „[Носители на] свещени тирси“, като *тирсът*, разбира се, е Дионисов жезъл. Интересно е да се отбележи, че един от базилевсите на Одриското царство се е казвал *Терес* (гр. *Τηρης*; ~540~448 г. пр.Хр.), като с това име подчертавал медиаторската си роля на посредник между тракийския народ и неговия бог-отец Дионис.

Древнотракийската дума *тирс* има производни в съвременния български език: глаголите *търся*, *диря* и съществителните *диря* (следа) и *дирек* (стълб, пилон), свързани с магичната сила на *свещения тирс*, чрез който се е осъществявала връзка с небесния бог-отец; както и глаголите *треса*, *разтърсвам*, *потрисам*, *потресавам*, и съответните съществителни *разтърсен*, *потресен*, *потресаващ*, *тризна*, *транс*, свързани с особените състояния на жриците-вакханки в *прорицалището на Дионис*.

Славяно-българските жреци на бога се зовяли *вълхви*, *вещи*, *маги*, *чародеи*, *кудесници*, *колобри*, *кукери*, *русалии*, но имало и отделна група – *бахари*, – певци-разказвачи на приказки, епоси и митове, в съпровода на гусла или гъдулка /**Ив. Панчовски**. Пантеонът на древните славяни и митологията им. С., 1993, с. 207/.

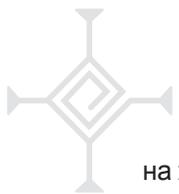
И терминът *бахари* има нещо общо със *свещения козел*. На френски език „козел“ е *bois* („бук“), на английски също е *buck*, но фонетично „бакх“, с алюзия към Бакхус. Античните *буколоси* в Тракия и Елада били пазителите на знанието – подкаста в общата жреческа колегия на Дионис/Бакхус. Не са случайни думите *буколики*, *буки* („буква“ на старобългарски), *буква*, *book* (англ., „книга“), *бухал* (магическа птица на Бакх), *бокал*, *бъкел*, *бъклица* (дървени съдове за виното на Бакх). Освен това известно е, че книгите на Орфей са представлявали ситно изписани *букови дъсчици*, свързани с медни пръстени.

Следователно българските *бахари*, като служители на устното слово, каквито били актьорите от *Дионисовия театър*, също спадали към жреците от *козята свита*.

В Рим аналог на *бахарите* били *аедите*, а в Западна Европа – *бардовете*, подкаста на келтските *друиди*. *Haedus/aedus* на латински означава „козел“, „яре“, от което се вижда, че *аедите* (haedi) били също жреци-сатири на Дионис/Бакхус. В латинския *haedilia*, *ae* означавала „козичка“, а в елинския *ειδυλλια* („идилия“) била наричана кратка пасторална поема, чийто сюжет касаел хармоничното съжителство между хора, животни и природа.

На гръцки съществува омоним *αετος* – със значение „орел“. Еднаквата вокалност на думите *аедус* и *аetus* произтича от обстоятелството, че и двете животни – *козел* и *орел* – са били познати на древните хора като превъплъщения на бога.

В скандинавските саги певецът-разказвач е наричан *скалд*. Легендарният вожд на *асите* Один (I-II век), конунг на страната *Осаландия*, заминал за страната на *ваните*, където дълги години усвоявал *магията* (древното знание) и когато се завърнал, можел да предвижда събитията и властва над тях, да открива богатства в земните недра, да пише с руни и реди речта си в стихове и песни *галдри*, „да пее песни, които отключвали всичко пред него – земи и планини, скали и гробници. Омайвал с думите си... Повечето си умения предал

на жреците и те го следвали в науките и магиите.“ /**Снуре Стюрлюсон**. Саги за кралете на Севера. Прев. от норвежки език Р. Сиромасова. С., 2003, с. 24-27/.

Етимологията на подчертаните по-горе думи се извежда от прото-индо-европейския термин *g(h)aydos* („гайдос“), който в прото-германския език става *gaits* („гайтс“), в старо-английския – *gat* („гат“), в средно-английския – *gote, got, gat* („готе“, „гот“, „гат“), а в английския – *goat*. Логична е връзката (все пак става дума за *бога-козел*) с английската дума *god* („бог“), немската *gott* („бог“) и разбира се – с етнонима *готи*.

В елинския език „козел“ е *τραγος* (*трагос*), но „коза“ – *γαιδαρα* (*гайдара*) или *γίδα* (*гида*), „козар“ – *γιδας* (*гидас*), а прилагателното „кози“/„козлов“ – *γιδινος* (*гидинос*) или *γιδησιος* (*гидисиос*). *Αγυς/αγυδα* (*егис/егида*) бил наричан изработеният от козя кожа щит на богиня Атина. От *γιδας* („козар“), водача на стадото, произхожда съвременната дума *guide*, която французите произнасят като „гид“, а англичаните като „гайд“. Испанският аналог е *guía*, в множествено число – *guiadas*.

Но не само мъжките божества са се превръщали в козли, елени и бикове. Всяка една от Богините-майки – Гея, Рея, Йо (Изида) – се е превъплътявала както в крава, така и в коза, кошуа и други свещени животни. Невръстният Зевс бил кърмен тайно от козата Амалтея в пещера на остров Крит. Разбира се, загадъчната коза Амалтея е зооморфна персонификация на Рея – жената на Кронос и майката на Зевс.

Очевидно думата *γαιδαρα* (*гайдара* – „коза“) съдържа и е производна от името *Γαΐα* – една от формите на името на Богинята-майка-земя *Γεΐα*. Защото *Γαΐα/Γεΐα/Γεя* се явява първата майка-кърмилница в божествения пантеон, първородната ѝ дъщеря Рея – втората, и т.н.

В санскрит нарицателното *гейа* означава „пеещ“, „пеене“; *гайа* – „пеене“, „песен“; а *гай* – „пея“, „рецитирам“, „възхвалявам“ и това били главните задължения на *гайака* или *гатар* – брамин-певец и музикант, – изпълнител на *гатхи*, епичните песни, съставени във ведически стихотворни стъпки *гайтри*. /**Рама Кришна Каушик**. Санскритско-български речник. С., Изд. „Изток-Запад“, 2014, с. 117-121/.

Специално внимание обръщаме на старобългарските омоними *гайда* и *гайдар*: те са идентични с основополагащия прото-индо-европейски термин *гайдос*. *Гайдата* (сн. 12) влизала, заедно с *кавала*, *тамбурата*, *кимвалите*, *тимпаните* и големия *тимпан* (*тъпан*), в комплекта духови, струнни и ударни свещени инструменти, които били използвани в ритуалите на *Дионисовите мистерии*. Всички те обслужват до днес *българската фолклорна традиция*. *Гайдарят* е специализираният музикант, който свири на *гайдата*, наред с *кавалджията* (*флейтиста*), *тамбуриста* и удрящите *тимпаните* и *тъпана*.

Гайдата се изработва и досега от козя кожа и бива два типа: *гайда каба* (голяма) и *гайда джура* (малка). *Гайдата джура* издава по-остър, пронизителен звук, смятан в древността за вибрация, изпратена от небесния бог-отец Уран, пращадото на Дионис. *Гайдата каба* издава по-мек и мелодичен звук, смятан за вибрация на божия син Дионис/ Бакхус. Самите названия произлизат от различни имена на божия син: *каба* (за гайда) и *кавал* – от името *Бакх* (обърнато *Каб/Кав*), названието *тамбура* – от името *Бури*, а названието *тимпан/тъпан* – от името *Пан*.

Снимка 12. Стара каба-гайда с чанта от гр. Смолян, началото на XX в. РИМ-Смолян. Пискулите на чантата са украсени със сини конски мъниста, против „уроки“. Фото автора.

В българските народни песни често се използват думи и изрази като „млад гидия“, „ой, гиди моме, хубава“, „гиздав“/„гиздава“ и други подобни, когато става дума за волни, буйни, весели, красиви и влюбени моми и момци.

Други български омоними са глаголът *хайде*, съществителните *хайта*, *хайдутин*, *гайтан* (Гая-Тан; текстилна апликация върху хайдушкото облекло), очевидно свързани със стремежа към освободеност или с борбата за свобода: състояния на духа, характерни за бог Либер (Бахх). Близки по звучене са думите: *ηθος* („етос“) – „нрав“, „обичай“, от която произлиза названието на науката *етика*; *ηδονη* („хедоне“) – „удоволствие“, от която е дошъл терминът *хедонизъм*; *gaudeo* (*гаудео*) – „радвам се“, „възхищавам се“; *gaudium* (*гаудиум*) – „радост“, „удоволствие“; а също етнонимът на тракийското племе *ηδονιων* (*хедони/едони*), което обитавало долината по долното течение на река Струма. В антична Галия пък е имало племе *хедуи* (*haedui, orum* – „козли“).

Освен това, близка е вокалността на *haedus* и *αἶτος* от една страна, с *είδος* (ейдос) и *ἰδέα* (идея) от друга – коментирани вече от нас философски категории, ползвани от Платон в неговата „теория за формите“, развита в труда му „Държавата“. Според него единствено абстрактните *ειδῶσι* (форми-представи в съзнанието) могат да бъдат истинските обекти за изследване, защото те съставят действителната реалност, а не техните сенки (копия) – обектите в материалния свят, достъпни за физическите сетива. Разбира се, Платон е почерпил знание от певците-разказвачи *аеди*, провеждащи мъдростта на бога-водач на света – *Haedus* или *Стария Пан (Козел)*, – едновременно земен и небесен, тъй като той е вселенският *Вседържител*, т.е. *Пантократор*.

Семантиката на името Пан е разисквана от Платон в диалога му „Кратил“:

„... Тази дума [Пан – б.В.Й.] означава „всичко“, нея можеш да я обърнеш и така, и иначе, затова тя се оказва двойствена: истинна и лъжлива... Истинната ѝ част е гладка, божествена и витае в горните висини, сред боговете, а лъжливата се намира сред хорската тълпа – космата, козлова.“ /408 с/.

Платон разкрива тук тайната на вселенската съзидателна мощ на божия син в духовен и физически аспект. Всеобхватността на името *Пан* проличава в термини като *пантократор*, *панорама*, *паноптикум*, *пандемия*, *панацея*, *панаир*, *паника* и др.

Опозицията и едновременно взаимовръзката между небесния и земния *Пан* може да бъде забелязана в социалния антагонизъм и едновременно симбиоза между гореспоменатите тракийски племена: малкото жреческо племе *беси* (*песи*, т.е. „пастири“) и голямото обслужващо го племе *сатри* (*сатири*, т.е. „хора-козли“). *Бесите* – потомци и жреци на Дионис – обитавали високите върхове на масива *Пангей*, а скотовъдците и земеделци *сатри* – по-ниските планински плата, котловини и долини.

В тази връзка е интересно да се направи паралел със старобългарската дума *небес*, *небесах*, означаваща в съвременния български език „небе“, „небеса“. *Не-бес*, *не-бесах* се явява отрицание на *бес/бесах* (*бесите*). Бесите тук са приравнени със *сатрите* (*сатирите*), т.е. земните хора, наричани от Платон „хорска тълпа – космата, козлова“. Бесите вече са „свалени“ от небето, затова то е названо *не(-)бес*, *не(-)бесах*, нещо, което е антибеско. Досещаме се кой ги е детронирал от тяхната обществена позиция: новият култ – християнството, което подигравателно ги е сатанизирано с името *бесове*.

Изглежда планината *Пангей*, седалището на Гея, със закътания сред нейните безброй заоблени скути и гънки връх *Нуса*, на който се е родил Дионис, също има принос за неговото козлово превъплъщение и за емблематичното присъствие около него на весела свита от *козлови жреци-сатири*, които играели *пантомима*. Траките са ни оставили ред топоними, посветени на другото божествено име – *Пан*: историческата област *Панония*; гр. *Панагюрище*; с. *Панчарево*, *Софийско*; с. *Златна Панега*, *Ловешко*; местността *Панака* край гр. *Луковит*. Но топоними и хороними с основа *пан* се срещат и другаде по света, напр. античният град *Пантикапей* на Крим, държавите *Ванкок* (Банкок), *Япан* (Япония), *Еспана* (Испания).

Управляващият клан Атон-Ра-Озирир-Хор и неговите потомци почитали и в *Египет* плодовития *козел* и царствения *орел*. На какво основание, разказва отново Диодор:

„... Тиванците [жители на гр. *Тива*, столица на *Южен Египет* – б.В.Й.] почитат орела, тъй като го смятат за царско животно и достойно за Зевс.

Обожествили са козела, също както разправят, че елините са започнали да почитат Приап заради детеродния му орган; това животно има изключително силен стремеж към съвкупление, а те смятат, че е подходящо да се почита тази част от тялото, която отговаря за раждането, тъй като тя е основната причина за живота. Като цяло не само египтяните, но и не малко от другите народи смятат за свещен мъжкия орган, тъй като е причина за раждането на живите същества; жреците в Египет пък, които са приели жречеството от бащите си, първо биват посветени в мистериите на този бог. Твърдят че пановете и сатирите по същата причина се почитат сред хората и затова повечето слагат в светилищата си техни изображения с изправен член и подобни на козли...“ **/Историческа библиотека**, I, 87, 88/.

И за да завършим темата за *козела*, остава да уважим основателя на Волжка България – кан *Котраг* (~625-673 г.), – втория син на канас ювиги *Кубрат* (~603~665 г.; в хрониката на Теофан Исповедник името е *Κροβάτου* = *Кробат*), който пък е основател на Стара Велика България.

Чрез царското си име *Котраг* (по Теофан – *Κότραγος*) подчертавал, че е потомък на родоначалника на българите бог Дионис/Бакх/Хорс/Хурса, в неговото *козлово превъплъщение*: Ка-Траг = „Син на Козела“. Имало е от кого да вземе пример, защото името на баща му *Кробат/Корбат* било съставено под влияние на египетското име на бога – *Хор*, аналогично на славянското *Хорс*: Кор-Бат, т.е. „Великия Хор“.

Котраг властвал над голямото българско племе *котраги* (*кутригури*). Вероятно Кубратовият син е получил името *Котраг* при възцаряването му над това племе, защото етнонимът *котраги/кутригури* предшества неговото време. И тук, по повод идентичността на хоронима *Тракия*, етнонимите *траки/траги* и *котраги*, възниква въпросът има ли етническа връзка между двата народа – *българи* и *траки*?

ЗА МЮЗИТЕ, МИЗИТЕ И МУЗИКАТА

Автор: Валентин Йорданов

Първенец на българската планина *Рила* е връх *Мусала* (2925 м.), с двойник-близък връх *Малък Мусала* (2902 м.).

Етимологията на названието *Мусала* може да се изведе от глагола *мушкам* (*муша*), свързан със съществителните *мускетар* (гвардеец на френския крал, въоръжен със шпага), *мушкет* („пушка“), *мустак* (със заострен край), *мусони* (тропически ветрове), *мушкато* (цвете), *мускат* (сорт грозде и вино), *муска* („бича глава“ – амулет с триъгълна форма), *мускул*, *мускал* (флаконт с розово масло), *мусака* (ястие), *мус* (тип десерт), *музагет* (Аполон), *музи* (деветте музи, покровителки на изкуствата), *мюзи* (по-старият етноним на племето *мизи*), *музика*; *мозайка*, *музически изкуства* (поезия, музика и танц); антропонимите *Музей* – митичен тракийски цар-жрец и прорицател, баща на Евмолп; *Модест Мусоргски* (1839-1881 г.) – руски композитор от дворянска фамилия; топонимите *Музакия* (област в Южна Албания), *Мурсалево*, *Мусомища*, *Мусацево*, *Мусина*, *Муселиево* и пр.

Коренът *муш/мус* носи значението „остър“, какъвто именно е споменатият двоен връх. Озвучаването на последния звук „ш“ дава *муж/мъж*. Което ни помага да разберем защо на санскрит *мусала* значи „боздуган“, „сопа“, „лика“ (копие), „чукало“: очевиден фалически символ. Впрочем, така изглеждат и цветовете на билката *мурсалски чай*, която расте по склоновете на *Рила планина*. Сродните ведически думи са *мус* – „разцепвам“, *мушти* – „мъжки полов член“, *муштика* – „юмрук“.

Според нас словосъчетанието *Мус-Ал*, образуващо името *Мусала*, трябва да се чете „Бог Мус“, като под псевдонима *Мус* е подразбиран синът на небесния отец *Уран/Атон* – *Ра/Ре/Ру*, – имайки предвид названието *Рила* (*Ри/Ре-Ал*, т.е. „Бог Ре“) на целия масив. Обикновено планината и нейният връх-първенец са посвещавани на един и същ бог. Освен това бог *Ре* е пазителят на небесните порти **/Книга на мъртвите на древните египтяни**. Второ преработено издание на български език. Превод в стихове от френски език Йордан Ватев. С., Изд. „Хелиопол“, 1994, глави: 15, 17, 85, 124-127 и др./, логично е неговите планина и връх да опират в небето, да го мушат и промушват.

Но върхът е двоен: явно *Ре* стои тук заедно със своя брат *Геб*. Двойният връх очевидно бил приеман за природен образ на първородните богове-близнаци (деца на *Уран* и *Гея*): по-високият *Мусала* отговарял на небесния бог-слънце *Ре*, известен още като скотовъдеца *Велес/Хелиос* /*Мардук/Сакар* (Крилатият

змей/Дракон/Ламя), а по-ниският *Малък Мусала* – на земния бог *Геб*, известен още като земеделеца *Самар/Кронос/Енлил/Ел*.

В района има и два топонима с корен *мус/мурс*, споменати по-горе: село *Мурсалево*, сгушено в западния склон на *Рила*, край което е открит ранно-неолитен град с уникална ортогонална планировка и село *Мусомища* – на югоизточния склон на *Пирин*, – където също има останки на град, съществувал през VI-V хил. пр.Хр.

Северно от *Рила* се простира по-ниска и разлата планина с дублетното име *Верила* – *Вер-Ри-Ла*, *Вер-Ре-Ал*, значещо „*Ре*, богът-дракон“.

Към планинския масив *Рила* откъм юг е прилепен масивът *Пирин* (*Перин/Перун*). *Пи-Ри-Ин*, се чете буквално „Планината на *Ри* [*Ре*] и *Ин* [*Жената*]“. Античното название било *Орбели*: *Ор-Бел*, т.е. „*Красивият Хор*“, визиращо последния слънчев бог. Съдейки по това, че бог *Ре* се явявал дядо на *Дионис/Хор*, а бог *Перун* (*Зевс-Амон*) – баща на същия *Дионис/Хор*, вероятно сегашното име *Пирин/Перин/Перун* е предхождало античното име *Орбели* (*Орбелус*). Т.е. хронологията на името е: *Пирин*, *Орбели* и пак *Пирин*.

Първенец на *Пирин* е връх *Вихрен* (2914 м.), чието старо име *Ел теле* („*Връх Ел*“ или „*Божия връх*“) ни отвежда както към бог *Кронос/Ре* (наричан в Леванта и Анатолия *Ел*), така и към неговия внук – бог *Дионис/Хор*.

Самият връх има пирамидална форма. До него откъм югоизток е долепена седловината *Кабата* (2535 м.), а в североизточна посока се спускат два циркуса: *Голям казан* (2400 м.) и *Малък казан* (2200 м.). Отбелязваме любопитния феномен, че тези местности се обитават от стада диви кози; а козелът (*Пан*) е бил зооморфен образ последователно и на *Кронос*, и на *Дионис*. Тук е налице едно забележително единство между природа и митология!

Планинските масиви *Рила*, *Пирин* и на изток – *Родопи*, – затварят помежду си живописното *Разложко поле*. От дълбока древност тук живеели *бесите* – жреческото съсловие на голямото племенно обединение *траки*, което в по-дълбока древност било познато под етнонимите *именци* или *румци*.

Племенното (съсловното) име *беси*, по точно *песи*, означава буквално „*пасири*“ („*водачи*“, „*учители*“). На древноегипетски *лес* (*пас*), а има и друг термин – *сев* (*сив/сав/саб*), значел точно това. Йероглифът, с който се изписвали *лес* и *сев*, бил куче с вирната опашка – пазач и водач на стадото (народа).

Бесите не били жреци („*пасири*“) само на *сатрите* (*сатирите*), по-сетнешните *одрисци*, а на всички племена в *Тракия*. Като жречески елит, потомци на боговете, съхраняващи традициите на *Дионисовия култ*, от тях произхождали царските домове и аристокрацията на всяко едно от тракийските племена на юг, понякога и на север от Балкана.

Топонимни следи от титлата *пастир* могат да се намерят и в *Северна България*, бивша *Долна Мизия*, което означава, че и жреците на *мизите* са ползвали универсалната свещена терминология на боговете. Другояче не би могло да бъде.

При нашите проучвания попаднахме на топонима *Паскалевец*, село на около 50-60 км. северно от град *Велико Търново*. *Паскалевец* – *Пас-Ка-Ал-Ев*, или „*Пасири*, синове/дъщери на богиня *Ева*“. Идентично е значението на личните имена *Паскал* и *Паско* (*Пас-Ка-Ал*, т.е. „*Божият син*, *пастир*“), свещеническият сан при протестантите – *пастор* („*Пастирът Тор* [*Бик*]“), християнския празник

Пасха (Пас-Ха, т.е. „Велик пастир“), както и на думите с негативна окраска, при-
дадена им от християнските догматици – *пасмина* (Пас-Мин, или „Пастирът
Амин [т.е. Амон]“), *паквил* (Пас-К[а]-Ел, или „Пастирът, син на Бог“).

Село *Паскалевец* попадало в земите на племето *кробизи*, което влизало
в състава на племенното обединение на *мизите*. Заедно със село *Дъскот*
(Дъс-Кот, Тас [сат/съд]-Кот, т.е. „Таса [съдината] Котито [котлето, утробичката]“),
Паскалевец е разположено на хълмове, доминиращи над географския център
на *Дунавската равнина*. Тези хълмове в миналото били обрасли с вековни
дъбови гори, а върховете им и днес са увенчани с големи могили, осигуряващи
покоя на царете-пастири на *кробизите*, а може би и въобще на *мизите*.

Изпъкналият над равнината хълм *Дъскот* – Дас-Кот или Тас-Кот – е като
тас, плитък съд, обърнат с дъното нагоре. Такава форма имат тракийският
остров *Тасос* и австралийският остров *Тасмания*, оформени от планини, из-
дигащи се над равната морска шир. Така е получило името си и мезолитното
селище *Таса* (*Деур Таса*) в *Горен Египет*. В Азия идентичната дума *таш* оз-
начава „пещера“.

Съдейки по топонима *Дъскот* (Тас-Кот), в който са съхранени свещени по-
нятия, на това място е имало светилище на втората поред богиня-майка *Коти-
то/Котис* (в митологията тя е по-известна като Рея), а древното селище, пред-
шестващо близкото село *Паскалевец*, е служело за обиталище на обслужва-
щите нейното светилище жрици/жреци. Край *Паскалевец*, освен това, е открито
светилище на *Тракийския конник* – едно от главните за *Мизия* и *Тракия* (сн. 1).

Други идентични и аналогични топоними в България: *Паскалево*, *Паспал*,
Пасарел, *Пастир*, *Пастирци*, *Пастух*, *Пастуша*, *Пастра* /**Н.Мичев и П.Ко-
ледаров**. Речник на селищата и селищните имена в България. 1878-1987. С.,
1989, с. 209/.

Думата *пас* изглежда стои в основата на родовия термин *баща*, възникнал
от прехода Пас-Та („Небесен пастир“), Бас-Та, *башта* и накрая – *баща*. Съ-
ществувал е етнонимът *бастарни* на масагетско племе, обитавало *Скития*.

В антропонимията ще отбележим френския математик, физик, философ и
теолог *Блез Паскал* (Pascal: 1623-1662 г.) и също френския химик *Луи Пастър*
(1822-1895 г.), основоположник на науките микробиология, стереохимия и иму-
нология. Фамилията *Пастър* (Pasteur) е идентична с термина *пастир*.

Другият термин за *пастир* – *сев*, също участва в образуването на топоними.
Например *Севлиево* – Сев-Ли-Ево, Сев-Ил-Ева, или „Пастири на богиня Ева“,
явно и там са живели жреци на Богинята. Една от четирите посоки на света –
север – е съставена от думата *сев* – „пастир“ и името *Ре*. В нея се разчита из-
разът „Пастирът Ре“, а в резултат на това четене разбираме, че пастирът Ре е
живял на север от свещената земя *Египет* – в *Тракия*.

Впрочем йероглифът, който се чете (произнася) като „сев“/„себ“, изобразява
седнало куче-пастир, или жезъл, увенчан с кучешка глава. *Себек* е ипостазният
образ на куче-пастир с вирната опашка, а *собек* – на крокодила-пастир. И две-
те превъплъщения са на Хадес/Сет; чрез тези идеограми той е изобразяван в
Египет.

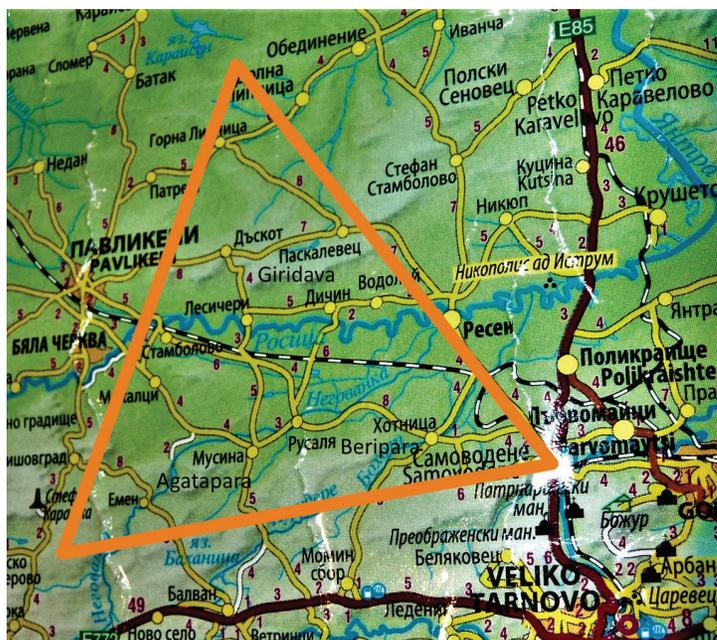
Терминът *сев/сив* (*св*) участва в образуването на култови думи като *Сива/
Шива*, *сивила*, *свят*, *светлина*, *светилище*, *светец*, *свещ*, *свещен*, *сфера*

(сефира), *севаст* (българска религиозна титла), *севда* („любов“), *свекър* (бащата на сина), *свако* (съпругът на майчината сестра) и др.

Връщаме се отново към селата *Дъскот* и *Паскалевец*. Близо до тях са руините на трако-римо-византийския град *Nicopolis ad Istrum*, седалището през IV век на Улфила – първия християнски епископ на провинциите *Мизия* и *Дакия*. Случайно ли ранно-християнският култов център е ситуиран до бившия езически култов център на *мизите*?

Право на юг са разположени още две интересни села – *Емен* и *Мусина*, – през които последователно протича река *Негованка* (*Нехованка*), издълбала между тях и около тях забележителна пещерна система с многокилометрови разклонени галерии. Единият топоним съдържа *мус*, а другият *Имен* – разновидно име на бог *Амон/Амин* в *Египет*, – аналог на трако-елинския *Зевс*. *Нехованка* е българо-северняшкият аналог на българо-южняшкото *Нехтеница*: подразбира се египетската *Нефтида* или трако-елинската *Персефона* – дъщеря на *Зевс/Амон*, съпруга на *Хадес/Сет* и господарка на *Долната земя*. *Нехтеница*, *Нехтос* или *Нестос* е архаичното название на река *Места*, извираща от *Рила планина*, протичаща през земите на *бесите* в *Разложкото поле* и вливаща се в *Бяло море* (вж. повече в статията „Планините и върховете с имена на божества“).

Снимка 1. Местонахождението на локализирания от нас палеолитно-неолитен култов център на племето мизи с неговите две светилища: на *Котито (Рея)* – при днешните села *Паскалевец* и *Дъскот*; на *Зевс-Амон* и *Персефона/Нефтида* – при селата *Мусина* и *Емен*; съвпада съответно с древните селища *Гиридава* и *Агатапара*, чиито топоними отразихме върху съвременната физическа карта на Централна Северна България (античната провинция *Долна Мизия*). В югоизточния край на този култов център се появило в следващата епоха (неолит) селището *Берипара* при днешното село *Хотница*. /за древните названия вж. „Карта на тракийската езикова област. Тракийски местни имена“ в **Дуриданов**, Ив. *Езикът на траките*. С., Изд. НИ, 1976, с. 114/.

В триъгълника между трите посочени древни обекта *Гиридава*, *Агатапара* и *Берипара*, в хълмистата зона, извисяваща се над долината и покрита в минералното с многовековни дъбови гори, е била разположена, според нас, независимата свещена територия на жреческата каста на племето *мизи*.

И така, какво е известно за етнонима *мюзи/мизи* на тракийското племено обединение на север от Балкана? Той е ползван от Омир (VIII в.) и Херодот (484~425 г. пр.Хр.), и по-късно дискутиран от Посидоний (139-51 г. пр.Хр.) и Страбон (64 г. пр.Хр. – 23 г. сл.Хр.).

В „Илиада“ се казва:

„Зевс щом до черните кораби пусна троянци и Хектор,
там ги остави беди и тегла да понасят без одих.

После обърна очи лъчезарни в обратна посока,
вгледан далеч към родината на коневъдци-тракийци
и на мизийци, прочути в бой ръкопашен, и още
на млекоядци, добри хипомолги и на абии честни.

Той не отправяше вече очи светозарни към Троя ...“

/Омир. Илиада, песен XIII, стих 1-7./

Сведението на Омир е допълнено от античния астроном, математик и историк Посидоний. Фрагменти от неговата „История“ са запазени в „Географията“ на Страбон:

„По-нататък Посидоний говори за мизите, че заради своята набожност те се въздържали от употребяване на храна от живи същества и затова не ядяли даже своите домашни животни. И че се хранят само с мед, мляко и сирене, живеят мирен живот и затова са ги нарекли „богобоязливи“ и „капнобати“ [буквално „вървящи по дим/огън“ – б.В.Й.]. И има траки, които живеят въобще без жени; наричат ги „ктисти“ [„създатели“ – б.В.Й.] и заради почитта, на която се радват, ги считат за святи, и живеят освободени от всякакъв страх. За всички тези народи поетът [Омир – б.В.Й.] говори като за „горди хипомолги [„доячи на кобили“ – б. В.Й.], галактофаги [„млекоядци“ – б.В.Й.] и абии [„отци“ – б.В.Й.], като за най-справедливи хора“. „Абии той ги нарича преди всичко за това, че те живеят без жени [спазват целебат – б.В.Й.]...“ /Страбон. География, кн. VII, гл. III, 3. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. VI-VIII. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2007/.

Чрез израза „живеят освободени от всякакъв страх“ се подчертава абсолютната неприкосновеност на жреците на мизите, което се отнасяло и за обитаваната от тях свещена земя, в която те извършвали своите жизнено важни ритуали. Трябва да бъдем благодарни на Посидоний за съхранените данни относно жреческото съсловие на *мизите* и респекта на околните народи към него: това при Омир е само загатнато.

Обсъждайки темата за по-специалния статут и начин на живот на част от *мизите* – тяхното жреческо съсловие, – Страбон се включва в античната дискусия по въпроса кои *мизи* е имал предвид Омир: азиатските или европейските:

„Прочие, елините са приемали, че гетите са траки. А гетите са обитавали от двете страни на Истър [Дунав – б.В.Й.], както и мюзите, които също са траки и са еднакви с народа, който днес се нарича мизи. От тези мюзи произхождат също и мюзите, които днес живеят между лидийците, фригите и троянците [т.е. в Мала Азия – б.В.Й.]. А самите фриги са бриги – тракийско племе, каквито са и мигдоните, бибриките, медовитините, витините и тините, и, според мен, също така и мариандините. Всички тези народи, разбира се, напълно са напуснали Европа, но мюзите (мизите) са останали там. И Посидоний според мен е прав в предположението си, че Омир поставя мюзите в Европа (имам предвид тези в Тракия)...“ /**Страбон**. География, кн. VII, гл. III, 2/.

Разбираме, че *мюзи* е бил назоваван народът около река *Дунав* в най-дълбока древност; след време част от *мюзите* преминали през *Босфора* в *Анатолия*, днес *Мала Азия*, където се заселили „между лидийците, фригите и троянците“, т.е. между градовете *Сарди*, *Гордион* и *Троя (Илион)*. Най-вероятно през елинистичната епоха етнонимът *мюзи* бил променен в *мизи* и в двете им местообитания.

След това Страбон коментира казаното от Омир и от Посидоний, чудейки се как *мизите* „живеят мирен живот“ като същевременно са „мизийци, прочути в бой ръкопашен“ /**Илиада**, песен XIII, стих 3-6. – В изданието: **Омир**. Илиада. Превели от старогръцки Ал.Милев и Бл.Димитрова. Второ издание. С., Изд. „Народна култура“, 1971/. Всъщност привидното противоречие може да се обясни с това, че големият народ на *мизите* си е имал естествено йерархично деление: жреци, войни и земеделци, каквото са имали и *скитите*. Та „мизийци, прочути в бой ръкопашен“ били войните, а „горди хипомолги, галактофаги и абии, най-справедливи хора“ – жреците. Част от жреците, най-висшите, изцяло посветени на бога, освен другото били и „абии“ – живеещи без жени (спазващи целебат).

Според нас *абии* означава „бащи“, „родоначалници“. Подобни жреци, назовавани *терали* и обречени на вечно безбрачие, ръководели малкото жреческо племе *тода* (потомци на бог Тот) в *Индия*, което се хранело с ориз, зеленчуци и млякото на своите свещени биволици /**Блаватска, Елена**. Индийските магьосници от Сините планини. Те съществуват и днес. С., 1993, с. 82-136/.

Определенията „богобоязливи“ и „капнобати“ („ходеци по дим“) вероятно се отнасят за *нестинари*, танцуващи по огнена жарава; подхождат точно на жреците на близнаците Нестя: скотовъдеца Хелиос/Велес и земеделеца Кронос/Самар.

Но още по-любопитни за нас са другите определения: „ктисти“ („създатели“), „святи“, „горди“ и „справедливи“. Те твърдо ни насочват към тезата, че жреците на *мизите* са били *нетери* – кръвни божествени потомци, които изпълнявали пастирските си задължения към мизо-дакийските племена на север – от двете страни на р. *Дунав*, – както това извършвали *бесите* спрямо тракийските племена на юг от *Балкана*. Разбира се, *ктисти-абии* е имало както при *мизите*, така и при *бесите*, тъй като те произхождали от едни и същи богове – Зевс/Перун, Дионис/Даждог и Посейдон/Боян, – а от това следва, че те били в родство и с царствената династия *Дуло* на азиатските *българи*, произлизаща от същите богове.

Връщаме се пак към текста на Омир, в който той казва как Зевс обърнал „очи лъчезарни“ към „родината на коневъдци тракийци и на мизийци, прочути в бой ръкопашен и още на горди хипомолги, галактофаги и абии честни“ /Илиада, песен XIII, стих 3-6/. Виждаме, че за Омир родината на *траки* и *мизи* са античните области *Тракия* и *Мизия*. В българския летописен свод тези области са наречени с общия хороним „Малък Рум“.

Друг интересен момент в тези три Омирови стиха е, че *траките* са „коневъдци“, а *мизите* – „хипомолги“, т.е. доячи на кобили и „галактофаги“, т.е. млекоядци. Припомняме, че и азиатските българи пиели кобилешко мляко, наричано от тях „кумис“. Тази симбиоза между човек и кон от една страна при *тракийския конник на мизите* и *траките*, а от друга – при *хунския конник на българите*, е твърде специална и характерна като народностна черта, за да не ѝ обърнем внимание /Йорданов, В. Конят – свещеното животно на траките и българите. – сп. **Горгони**, кн. 1, 2016, с. 7-26/.

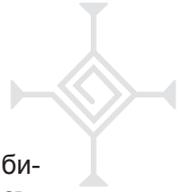

В началото на това изследване разгледахме група думи с корен *мус/муз*, между които *музагет* (Аполон), *музи* (деветте музи, покровителки на изкуствата), *музика*, и разбира се *мюзи* (по-старият етноним на племето *мизи*). Ще добавим античните понятия „музически представления“ и „музическо изкуство“, за които пише Диодор Сицилийски (~90~30 г. пр.Хр.):

„Дионис станал също така изобретател на свещените лицедейски състезания, учредил театрите и създал системата на музическите представления, а освен това, благодарение на него се появили хора, свободни от обществени повинности, а също занимаващи се с определен род музическо изкуство [изкуство, в което е вплетена музика – б.В.Й.] във военните походи. Впоследствие били създадени музическите съобщества на можещите [τεχνῖται, т.е. „технитай“ – б.В.Й.], причастни към изкуствата, свързани с Дионис, като той освободил от налози посветилите се на такъв род дейност.“ /Историческа библиотека, кн. IV, V-4. – В електронното издание: **Диодор Сицилийски**. Историческая библиотека. Перевод, статья, комментарии и указатель О. П. Цибенко. На сайте Античная литература: <http://ancientrome.ru/antlitrr/diodoros/index.htm/>.

Трите *музически изкуства* – *поезията*, *музиката* и *танца*, – поради абстрактността им се смятали за висши и с тях се ангажирали жреците и аристокрацията. Дейностите *техно*, свързани с преработка на материалната среда, като *архитектура*, *строителство*, *скулптура* и *всички занаяти*, минавали за по-обикновени, макар че и те са давали възможност за изява на човешкия дух, оставяйки ни изключителни шедеври.

Театърът е възникнал в кръга на *Дионисовите мистерии* като обединяващо ядро – синкретична сплав на музическите изкуства – поезия, музика, хор, танц, драматично действие. Участващите актьори, които пеели, танцували, речитирали и пр., а това са дейности, произлезли от херметичните ритуали на култа, не плащали данъци и не служели като войници.

Уточняваме, че тук се говори за дълбока древност, когато *театърът*, бидейки част от комплекса на *мистериите*, бил игран само в затвореното съсловие на жреците и аристократите. Много по-късно, едва в VI век пр.Хр., той бил изваден от списъка на херметичните забрани и станал достъпен за цялото общество от свободни граждани.

За изкуствата музика, поезия, „хорово пеене и танци“, обвързани до голяма степен с култа по това време, съобщава Страбон (63 г. пр.Хр. – 24 г. сл.Хр.):

„... Платон, а дори и преди неговото време питагорейците, са нарекли философията музика; и казват, че космосът е съграден съобразно с хармонията [осемте вибрации/звучи или ноти на октавата – б.В.Й.], приемайки, че всяка форма на музика е дело на боговете. И в този смисъл също Музите са богини, а Аполон е водач на Музите, а поезията като цяло е възхвала на боговете. И в същия ход на разсъждения те приписват на музиката изграждането на морала, като вярват, че всичко, което изправя ума, е близо до боговете. Повечето елини са приписали на Дионис, Аполон, Хеката, Музите и над всички на Деметра, всичко, което е от оргиастично, или бакхическо, или хорално естество, както и мистичния елемент в инициациите... И носенето на клонка, хоралното танцуване и инициациите са общи елементи в почитането на тези богове. А колкото до Музите и Аполон, Музите оглавяват хоровото пеене и танци, докато Аполон оглавява както тях, така и ритуалите на прорицаване...“ /**Страбон**. География, кн. X, гл. III, 10/.

Ето как за нас стана понятна трудно доловимата иначе връзка между етнонима *мюзи* и изкуството *музика*: народът, който обитавал долините около река *Дунав*, получил своето име поради дейността на жреческата му каста, прочула се с ревностно спазване и забележително изпълнение на *древните мистерии*.

Вокалната вибрация на традиционните песни и мелодии, в съпровода на гайда, гъдулка/лира, кавал/авлос, тимпан/тъпан и кимвал, както и ритмичната стъпка на сатирическите дитирамби, били част от тайните средства за изпадане в трансово състояние с цел свързване с духовете на богинята-майка и бога-отец на племето. *Музикалният и ударен съпровод* на кукерските шествия, или по време на нестинарския обряд – при ходенето бос по разстлана огнена жаравя, и въобще при „музическите представления“, е дал съсловното име *мюзи/музи* („занимаващи се с музика“) на жреците, а оттам и на целия народ.

Религиозната дейност винаги се е ползвала от магическата сила на *музиката*. Нима Орфей – цар на траките и архемист на бог Дионис – не се е проявявал като *канос* („певец“), който омагьосвал своите поданици, животните и цялата природа с мелодията на своята лира и със своето вокално изпълнение (вж. сн. 6,7,8 в статията „Към дискусиата относно Бохаирския език и писмо“)?

Същото вършел и Орфеевият съратник Евмолп, син на Музей, в своята столица *Пулпудева* или *Евмолпия* (дн. *Пловдив*). Но заради тежък междуродов конфликт с могъщия Борей и неговите синове, Евмолп трябвало да мигрира със семейството си в гр. *Елевзина*, където учредил прочутите *Елевзински термосфории с шествие* до гр. *Атина* – най-големите празници в *Елада*. Евмолп станал родоначалник на клана на *Евмолпидите* /**Павзаний**. Описание на Елада, кн. I, 38, 2. – В изданието: **Павзаний**. Описание на Елада. Кн. I-V. Превод

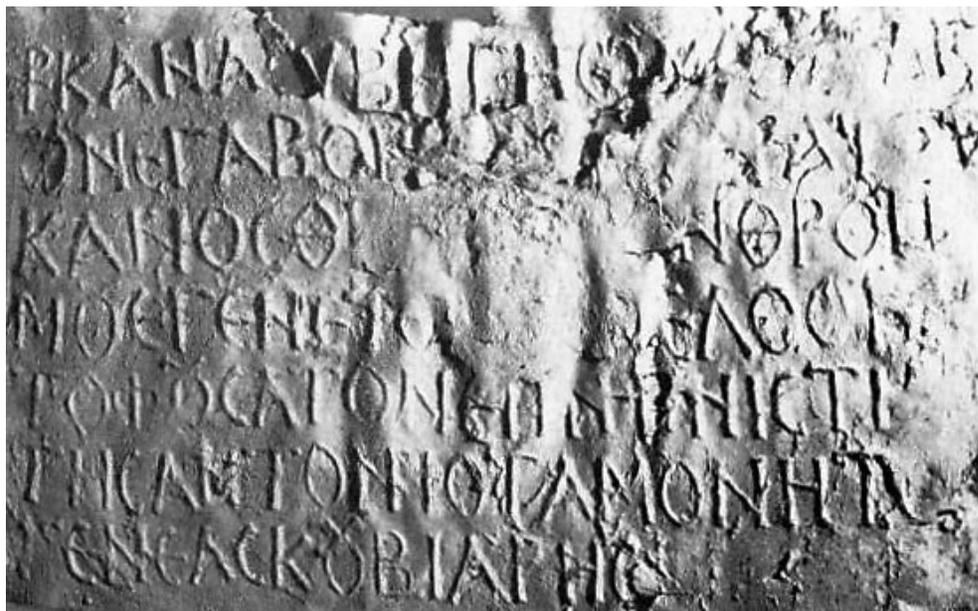

от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2004/, от които произлизали хиерофантите (*върховните мисти*). Те предавали от баща на син управлението на мистериите чак до антично време (вж. статията ми „Към дискусиата относно бохаирския език и писмо“ в настоящата книжка).

Разбира се, и главният български *кан* – *канас ювиги* (сн. 2) – ръководел тангристките свещенодействия, с традиционния за тях музикален съпровод, влизайки в ролята на медиатор между върховния бог Тангра и своя народ.

Един от надписите на кан Омуртаг гласи: „𐰆Канас Ювиги Омуртаг [рече – б.а.]: Негавонас, зера таркан, от моите хранени люде, като отиде на война, се удави в реката Тиса. Той бе от рода Кувиар.“ /ср. Христоматия по история на България. Т. I. Съставители П. Петров и В. Гюзелев. С., 1978, с. 131/.

Върховните жречески титли – тракийската *канос* и българската *канас*, – както и етнонимът *мюзи/музи*, очевидно са синоними и имат едно единствено значение: „певец“/„певци“ на бога-родоначалник и благодетел.

Снимка 2. Това е метална плоча на българския кан Омуртаг (814-831 г.), посветена на „Негавонас, зера таркан“, взета от <http://solinvictys.blog.bg/history/2010/05/02/omortag-i-krysta-mu.538321>.

Тук е мястото да поговорим за *имен* – протоиндоевропейския народ, от който през хилядолетията на новокаменната, бронзовата и желязната епохи произлезли отделните индоевропейски народи. Всъщност при първата етнодиференциация на *именците* се появили народите *траки*, *мюзи* (по-късно *мизи*),

скити, хони (хуни), всеки от които сетне се разроил в десетки племена, макар те да останали в географския ареал и в държавната организация на своите племенни обединения.

В българския летописен свод „Джагфар тарихи“ има данни за първите разселвания на човешки племена в най-дълбока древност, включително за миграции от *Тракия* към *Скития* и *Урал*, и обратно:

„Преди тридесет и три хиляди години предците на хоните [хуните – б.В.Й.] – именците [прототраките – б.В.Й.] – живели в Големия и Малкия Рум [земите на прототраките – б.В.Й.], а народът на синдийците [протоиндоиранците – б.В.Й.] – на бреговете на Идел [р.*Волга* – б.В.Й.], тогава наричана Ура... Синдийците се разделили на синдийци-ура и синдийци-мурдаси, които започнали да враждуват помежду си...

След известно време арабите разбили именците от района на река Кубрат [*Ефрат* – б.В.Й.] и Големия Рум [*Анатолия, Левант* и *Междуречието* – б.В.Й.], и по-голямата част от тях отишла на изток през Малкия Рум [същинска *Тракия* – б.В.Й.]...

Когато отпразилите се на изток именци приближили реките Ака-идел [*Ока*, десен приток на *Волга* – б.В.Й.] и Шир [*Дон* – б.В.Й.], мурдасите се опитали да попречат на придвижването им и се завързал бой. Но урците преминали на страната на именците и мурдасите били разбити. След това именците продължили на изток, търсейки места, подобни на родината им и ги намерили в Хин [*Северен Китай* – б.В.Й.]

Но част от именския род Дуло останала в Ура [*Волга-Урал* – б.В.Й.] и предложила на урците да опитат късмета си в изоставената от тях родина [Тракия – б.В.Й.]. Урците на драго сърце се съгласили и отишли на юг, където се разделили на карасаклани [черни скити – б.В.Й.], аксаклани [бели скити – б.В.Й.] или масгути [масагети – б.В.Й.], кашанци, сабани [печенеги – б.В.Й.], перси, азери и синдийци [индоиранци – б.В.Й.]. Това преселение станало преди 11 хиляди години...

След това от синдийците се отделили самарците [шумерите – б.В.Й.], които отишли най-далеч от всички и заели областта на река Кубрат. Тук те основали държавата Самар [*Шумер* – б.В.Й.]...

Първият вожд на самарците бил Май или Мар [Мардук – б.В.Й.], поради което неговите потомци се наричали Мардуан или Мардукан... Той живял 300 години и бил истински праведник, заради което след земната му смърт Тангра го пренесъл на осмото небе. Погребали го в седеметажна кула-гробница [зикаурат – б.В.Й.]... /Фрагменти от известие на **Микаил Башту-Шамс Тебир** (IX в.) за произхода на българите, преписани в „Хон китаби“ („Книга за хуните“) от Мохамед-Гали през 1605 г. – В: **Бахши Иман**. Джагфар тарихи. Свитък от булгарски летописи 1680 година. С., Изд. Кама, 2005, с. 270/.

От този цитат става ясно, че човешката цивилизация е възникнала в държавното образуване *Рум-Ура*, което обхващало *Тракия, Анатолия, Левант, Междуречието, Скития* и *Южен Урал*. В южните земи *Рум* живеели *именците* (т.е. *прототраките, мюзите* и *протоскитите*), а в северните земи *Ура – синдийците* (т.е. индоиранците).

Описаната етническа диференциация на индо-европейците е убедителна, но посочените две опорни дати – XXXIII-то и XI-то хилядолетие пр.Хр. – не на-

мират потвърждение в археологията. Според обобщената картина на археологическите находки, в изброените исторически области е имало масово заселване, урбанизация и културен живот едва след IX-VIII-мо хилядолетие пр.Хр., т.е. след съзидателната ера на бог Дионис. Разбира се, открити са няколко по-ранни културни обекта, но те съществували самостоятелно и изолирано, обитавани от малки популации.

Важно е да изясним семантиката на етнонимите на първите два протонарода. При съставянето на етнонима *имен* е ползвана една от формите на името на бог *Зевс* в *Египет*: там „бащата на боговете“ е бил познат под имената *Озирис/Азар* или *Зевс-Амон/Амен/Амин/Имен*.

Етнонимът *синд* е съчетание от две морфемии: Син-Д(еус), т.е. „Бог Син“. Очевидно става дума за *Нанар-Син* – шумерското име на трако-елинския *Посейдон*, левантския *Ям*, или ведическия *Боян*. С името *Нанар-Син* този бог се е титулувал във времето, когато е управлявал, в съвластие с баща си *Кронос/Енлил*, *Горна Месопотамия* и *Синайския полуостров*. В последния етап на живота си, той, изгласкан от властния си брат *Зевс/Нинурта*, се оттегил в същинска *Азия*.

Затова *именците* – потомците на *Имен (Зевс)* – останали в *Стария свят*, а *синдийците* – потомците на *Син (Посейдон)* – завладели *Азия* и *Америка* (минавайки през *Беринговия проток*), като част от тях се върнала в бившите му владения – *Двуречието* и *Ариана*.

В разглежданата от нас древна епоха е възникнала топонимията в *Дакия*, *Мизия* и *Тракия*. Античните топоними окончавали на „брия“ (напр. *Месамбрия*) или „пара“ (напр. *Бесапара*). Но третият, най-старият вариант типово селищно название започвал или завършвал с „дева“ или „дава“ (със значение „бог“): *Предава*, *Русидава*, *Акидава*, *Бурридава*, *Патридава*, *Карсидава*, *Петродава*, *Утидава*, *Капидава*, *Даусдава* (*Хелис* – край с. *Свещари*), *Муридева*, *Сакидава*, *Скайдава*, *Гиридава*, *Аедава*, *Кумудева*, *Итадева*, *Девня*, *Девин*, *Девелт* (рим. *Deultum*), *Пулпудева*, *Мулдава* **Иван Дуриданов**. Езикът на траките. С., 1976, с. 66-69/.

Имало и разновидност с „ван“ („вен“/„вин“): *Балван*, *Главан*, *Жеравна*, *Трявна*, *Тетевен*, *Плевен* и др. Топонимите *Девня* и *Девин* съчетават в себе си и двата характерни елемента от третия типов вариант – „дева“ и „ван“. Тук можем да отбележим и хоронима *Молдова*, както и етнонима *молдован/молдованка*.

Според скандинавските саги цар *Один* пребивавал дълги години при *боговете-вани*, за да овладее магията, т.е. древното знание. **ISнуре Стюрлюсон**. Саги за кралете на Севера. Прев. от норвежки език Румяна Сиромасова. С., ВИ, 2003, с. 23-27/

Очевидно древният ведически топонимен суфикс „дева“/„дава“ с времето е претърпял промяна към „ван“/„вен“, за да се оформи в ранното средновековие като типичния славянски суфикс „ав“/„ов“/„ова“/„ово“/„ево“, например *Преслав*, *Белослав*, *Брашов*, *Саратов*, *Подкова*, *Обнова*, *Търново*, *Габрово*, *Севлиево*, *Килифарево*, *Панчарево*.

МЕСЕЦИТЕ В ГОДИШНИЯ ЦИКЪЛ

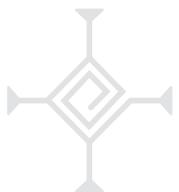
Автор: Валентин Йорданов

Древната божествена раса възложила отговорността за измерване и управление на времето на титана Кронос/Хронос, наричан от келтите Кернуос, а от славяните – Сварог. В трако-елинския език са съхранени термини за време, произлизащи от имената на божества: *μερα* – „ден“; *χρονος* – „време“, „година“; *χρονια* – „година“; *μηνας* – „месец“; *ωρα* – „час“. *Μαρ/Μερ* е едно от имената и названията на богинята-майка в прото-индо-европейския език, нарицателното *хронос* е дошло от името Кронос, нарицателното *минас* – от египетското име на Зевс – Амон/Амен/Амин, а нарицателното *ора* – от египетското име на Дионис/Бакх – Хор.

Върху античния сребърен котел, намерен в *Гундеструп, Дания*, Кронос или Кернуос (славянският Сварог) е представен да върти своето *колело на времето* (сн. 1). Терминът *колело на времето* – *Свароже коле* – се е утвърдил при древните българи/славяни като название на годишния цикъл, състоящ се от 365 дни.

Снимка 1. В центъра на изобразителното поле: Кронос/Сварог и съпругата му Рея/Лада въртят „Свароже коле“, заобиколени от митични животни. Това е една от митологичните сцени, гравирани върху сребърния котел, намерен в Гундеструп, Дания. На основание стила и техниката на торевтиката е прието, че артефактът е изработен в периода III-I век пр.Хр. в Тракия по поръчка на келтски владетел.

Защо колело? Защото планетата Земя прави една орбитална обиколка около слънцето за 365 дни. Окръжността, описвана от нашата планета за една година е именно *Свароже коле*. За същия период от време планетата Юпитер, смятана за астрологичен образ на бог Зевс/Юпитер, син на Кронос/Сатурн, описва двоен кръг, или осмица, около небесния меридиан, пресичайки го 4 пъти – на двете слънцестояния и двете равноденствия. Това небесно явление, наблюдавано от древните богове, разделяло годишния цикъл на четири равни сезона от по три месеца: пролет, лято, есен, зима.

По отношение на управлението на времето Кронос/Сварог бил наследен от неговия внук Дионис/Дажбог/Божич, който царувал над света в края на божествената епоха. Поемайки от дядо си *колелото на времето*, т.е. отговорността за контрола над времевите процеси, Дионис приел и името *Колад*, като празникът по повод на неговото рождество получил същото название *Колада/Коледа* (25 декември). А първият ден от новата година придобил названието *Сурва* – ведическото име на *Колад*, син на бог Зевс/Перун/Индра.

С божественото име *Колад* са свързани названията на обредните хлябове, играещи важна роля в ритуалите на празника: *колак* (кравай) или *кулѝч* (гр. κουλλίκι(ον) от κόλλιξ «хляб с кръгла или овална форма») и *боговица* – питата, на която било изобразявано слънцето, както и *коледарите* – групите младежи, които обикалят къщите с пожелания за здраве и берекет през новата година.

Любопитно е сведението на Херодот, че съсловието на скитските царе-жреци произхожда от митичния царски син *Колаксаис*: име, зад което най-вероятно се крие самият божи син *Колад*. Според Херодот *Колаксаис* бил внук на Зевс. /История, IV, 5, 6. – В изданието: **Херодот**. История. Кн. IV-IX. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд. НИ, 1990/.

След появата на *божия син* на белия свят, времевата граница между старата и новата година била поставена именно на неговата рождена дата. Известно е, че в хилядолетията преди това годината започвала през *март* – началото на пролетта (вж. **Таблица 1**), или през *юли* – средата на лятото (вж. **Таблица 2**).

Новият управител на времето *Колад* разделил годината на 12 равни лунни периода от по 29/30 дни – месеците. Остатъкът от 11 дни (за година) давал натрупване до 30 дни за всеки 2 години и 9 месеца, когато бил добавян тринадесети месец за изравняване на лунната година със слънчевата. Така се появил лунно-слънчевият календар.

Реформата за въвеждането на месеците се наложила поради увеличаването на популацията на създадената от боговете човешка раса, а оттам – усложняването на стопанската и културна дейност на земната цивилизация. Своята почит към Дионис/Колад хората изразили като му дали името Дажбог, защото в трудното им начало той ги наставлявал с много търпение като грижовен пастир: как да си построят градове и храмове, как да отглеждат зърнени култури (предоставяйки им семена), как да живеят в разумно общество (давайки им закони), и не на последно място – дарил им *календара*.

Думата *календар* означава точно „Дар от Колад“. Терминът е леко променен при ползването му в латинска говорна среда. Той е свързан точно със спомнатата месечна реформа на бога. В Римската империя месецът, бидейки малък времеви цикъл, или 1/12 част от годината, е също така подразбиран като

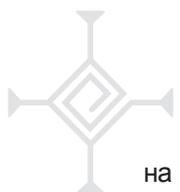

кръг/колело/коло. Затова първият ден на всеки месец бил наричан *kalendae* (*calendae*): например *Kalendae Ianuarius*, *Kalendae Februarius*, *Kalendae Martius* и пр. Този ден отграничавал всеки един месец от предишния. Така от думата *календа* е произлязъл терминът *календар*, но разбира се най-първата етимология трябва да се търси в божие то име *Колад*.

Таблица 1. Годишен цикъл с начало пролетното равноденствие

Съвременен календар	Шумер	Вавилон	Юдея	Рим	Празнувано божество
Март-Април	Бараг-заг-га-ра „престол на светилището“	Нисану	Нисан	Martius	Ану; Матер/Марта; Mars/Martis
Април-Май	Гуд-си-са „извеждане на воловете [на оран]“	Айру/Айар	Зив/Ияр	Aprilis	Енки/Еа; Венера/Venus/Фрея; Хестия/Vesta
Май-Юни	Сиг-у-шуб-ба-гар „поставяне кирпича във формата“	Сивану	Сиван	Maius	Мая Атлантида; Умай
Юни-Юли	Шу-нумун-а „месец за сеитба“	Дузуз/Дуз	Тамуз	Iunius	Думузи; Junona (Matrona)
Юли-Август	Изи-изи-гар-ра „месец на палене на огньовете“	Абу	Ав	Quintilis V от 44 г.пр.Хр Iulius	Изис/Сотис (Йо)
Август-Септ.	Кин-Инанна обряд на богиня Инана	Улулу/Елул	Елул	Sextilis VI от 27 г. August	Инана; Ишар; Mercurius; (Хермес/Тот)
Септ.-Окт.	Дул-Куг „Свещеният хълм [могила]“	Ташриту/Ташрит	Етанним/Тишри	September VII	Уту-Шамаш
Окт.-Ноем.	Апин-ду-а „оставяне на плуга“	Архасамна/Арахсами	Вул/Мархесван	October VIII	Мардук
Ноем.-Дек.	Ган-ган-ед „излизане на убиеца [Нергал]“	Кисливу/Кислим	Хаслев	November IX	Непрал; Saturn
Дек.-Януари	Аб-ба-ед „излизане на отците“	Тебету/Тебет	Тевет	December X	Bacchus/Mitras/ Cons
Ян.-Февруари	Зиз-а „двойното зърно [спелта]“	Шабату/Шабат	Сабат	Ianuarius	Janus/Янкул; Jovis/Juppiter; Нинурта
Февр.-Март	Ше-гур-куд „месец на жътвата“	Аддару/Аддар	Адар	Februarius	Februo/Pluton; Адад/Адес „пречистване“

Шумерите ползвали отделни, но сродни календари, в големите си градски центрове. Най-пълни данни има за календара на град *Нипур*, датиран към началото

на III хил. пр.Хр. От началото на II хил. пр.Хр. *Нипурският календар* бил възприет за всеобщо ползване в цяла *Месопотамия*. Именно него показваме в **Таблица 1**.

Календарът е лунен: състои се от дванадесет месеца по 30/29 дни (с редуване), които сумарно дават 354 дни. Той обаче изоставал от орбиталния период, необходим на земята да обиколи слънцето, извършван за 365 дни и 6 часа, и използван като мярка за време – една година. За изравняване с реалното астрономическо време, в края на всяка трета година бил добавян, както споменахме, тринадесети месец. Така лунният календар се превърнал в лунно-слънчев.

От *Шумерския календар* се възползвали *Асирия* и *Вавилон*; съответно от *Вавилонския календар* – *Юдея*. Календарът на *Рим* няма нищо общо с календара на *Шумер*, *Вавилон* и *Юдея*, освен пролетното начало на годишния цикъл.

В епохата на царете *Рим* имал неточен календар, затова през 44 г. пр.Хр. Гай Юлий Цезар извършил календарна реформа, със съдействието на жреци от *Египет*. Този календар бил наречен *Юлиански*. В последния месец на годината – февруари, – посветен на царя на отвъдния мир бог *Febvuo* или *Плутон* (*Хадес/Сет*), се правели ритуали за пречистване от извършените през изтеклата година грехове.

Таблица 2. Годишен цикъл с начало средата на лятото

Съвременен календар	Египет Александрия	Елада Атина	Македония	Празнувано божество
Юли-Август	Mesore 25.07.-28.08.	Хекатомбайон жертва на 100 бика	Лой	Мут/Сотис; Изиди/Йо
Август-Септ.	Thot	Метагейтнийон 29.08.-27.09.	Горей	Тот/Хермес (Меркурий)
Септ.-Окт.	Phaophi 28.09.-27.10.	Боедромион	Хиперборетай	сев. Вятър Борей
Окт.-Ноем.	Nathyr 28.10.-26.11.	Пианепсион	Диос	Нефтис/Персефона влизане в цикъла на смъртта
Ноем.-Дек.	Choiak 27.11.-26.12.	Маймактерион	Апелайос	Геб/Кронос (Сварог/Сатурн)
Дек.-Януари	Tybi 27.12.-25.01.	Посейдеон	Ауднайос	Хор/Дионис (Колад); Посейдон
Януари-Февр. (Голям Сечко)	Mecheir 26.01.-24.02.	Гамелион	Феритий	Мишор/Озирис/Амон/ Зевс
Февр.-Март (Малък Сечко)	Phamenoth 25.02.-26.03.	Антестерион	Дистрос	Сет/Нил; Хадес
Март-Април	Pharmuthi 27.03.-25.04.	Елафеболион	Ксандик	Maat, Mater, Марта, Мара (Гея) „Майката на слънцето/ светлината“
Април-Май	Pachon 26.04.-25.05.	Мунихион	Артемисий	от „пахать“ („ора“)
Май-Юни	Payni 26.05.-24.06.	Таргелион	Дайсий	Таргелии: празници на Аполон и Артемида
Юни-Юли	Epeiph 25.06.-24.07.	Скирофорион	Панем	Скирофории: празници на Атина Скирада

От съпоставката на годишните цикли в **Таблица 2** се вижда, че в *Египет*, *Елада* и *Македония* годината е започвала от средата на лятото – 25 юли. В петте последни дни на старата година (19-24 юли), започвало явлението *Хелиакален изгрев* (звездата Изис/Сотис ражда слънцето Хор) и постепенно завършвало в петте първи дни на новата година (25-29 юли). Тези именно пет първи дни са влизали в първия лунен месец, който ставал $30 + 5 = 35$ дни; плюс 11 лунни месеца $\times 30$ дни = 330; така в годината се получавали 365 дни. Разбира се в последните пет дни на старата и първите пет дни на новата година противчали тържествата в чест на *небесното раждане* на сина-слънце от звездната богиня-майка.

Последната и най-точна календарна версия, създадена от Дионис/Колад през IX-VIII хил. пр.Хр., съхранена от неговите жреци в Тракия и Средна Азия, е българският календар: той започва от януари и завършва с декември. Само че българските названия на месеците били други: те за жалост не са запазени, с изключение на фолклорните *Голям Сечко* (Януари) и *Малък Сечко* (Февруари).

Днес целият свят ползва българския календар. Това се дължи на календарната реформа на папа Григорий XIII влязла в сила от 15 октомври 1582 г. и наложила се поради нарастващата във времето неточност на *Юлианския календар*: през XX век разликата между стария и новия стил достигна 13 дни.

Какво знаем за началото на годишния цикъл при трако-българите? Основополагачи са дните 21-24 декември – зимното слънцестоене – в които *богът-слънце се е родил в антропоморфното му въплъщение*, ставайки родоначалник на жреческото съсловие под името Дионис. 21 декември се явявал нулев ден в българския календар: наречен е *Игнажден*, т.е. „Ден на Пастиря“, или *Божич* (*Малкият бог*). Пастирът разбира се е Дионис, а *Божич* и *Колад* са разновидности негови имена.

В *Древен Рим* и сетне в цялата *Римска империя* „Денят на раждането на непобедимото слънце“ (*Dies Natalis Sol Invictus*) е празнуван също така на 25 декември. Митрас бил още едно разновидности име на Дионис/Бакхус. Както Бакхус, така и Митрас, означават, съответно на латински и гръцки, едно и също: „Родения от Утробата [Изис]“.

Очевидно на 25 декември в древния езически свят било чествано *земното раждане* на божия син: в *Тракия*, *Елада* и *Рим* на Дионис/Бакхус/Митрас (*Колад*); в *Египет* – на божия син Хорос (сетне Серапис); в *Индия* – на Харе Кришна; във *Вавилон* – на Мардук. По време на празника се провеждали кукерски маскарад, шумно и весело улично шествие (карнавал), даряване на подаръци. Всички тези действия се отличавали с пълна освободеност и бурна вакханалия в чест на Дионис-Либер.

През IV век обаче, християнството поставило на тази дата *Рождество Христово*, за да измести от съзнанието на народите по света спомена за техния последен главен езически бог Дионис/Бакхус/Митрас. Един анонимен християнски автор от IV в. пише:

„Причината отците да поставят празника на 25 декември беше, че езичниците имаха обичай да празнуват раждането на Слънцето [бог Дионис/Хор – б.В.Й.] на 25 декември и на него палеха огънове в знак на веселие. Християните също

вземаха участие в тези тържества и веселби. Затова, когато сановниците на Църквата разбраха, че християните харесват този празник, размислиха и решиха на този ден да се празнува Рождество Христово...“ /по **Ив. Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. III. Раждането на боговете. Второ издание. Стара Загора, 1997, с. 119/.

Раждането на Дионис по *Коледа* се доказва безапелационно от традиционното провеждане на големите всенародни празници на населението в провинциите *Тракия* и *Мизия*, познати в римско и византийско време като *Коледни Календи*. Любимият и най-радостен езически празник е смущавал спокойствието на християнските свещеници чак до 680 г., когато е бил окончателно забранен от *Турланския събор в Цариград*. Инквизиторското решение е поместено в канон 62 на събора:

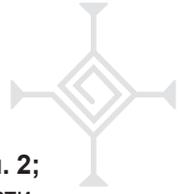
„Бихме желали да отстраним напълно от обществото на вярващите така наречените Календи... Отхвърляме също така тайнствата [мистерииите – б.В.Й.] и танците, които се правят в името на тези, които гърците наричат погрешно богове, от мъже и жени, по някакъв стар обичай, чужд на начина на живот на християните, като забраняваме който и да е мъж да се облича в женски дрехи и жена да наподобява мъж. Да не се поставят нито трагически, нито комически, нито сатирически маски [тук очевидно става дума за култови театрални сцени – б.В.Й.]. **Да не се призовава името на проклетия Дионис...** [к.В.Й.]“ /по **Ив. Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. I. Медното гумно на прабългарите. С., Изд. Наука и изкуство, 1983, с. 147, 148. Електронна версия: http://www.promacedonia.org/iv_gumno/iv_gumno_9.htm/.

Подчертаваме, че на *Коледните Календи* гражданите на *Тракия* и *Елада* „призовавали името“ на новородения Дионис и изразявали радостта си от великото събитие на раждането на *Божия син* като танцували маскирани със „сатирически маски“. С други думи те възпроизвеждали апломба на сатирите и вакханките през онази древна *Коледа*, когато *Изида* родила на връх *Сутка/Ниса* в масива *Пангей/Западни Родопи* своето бебе и го нарекла Дионис („Бога от Ниса“).

На 25 декември – *Коледа* – завършвала старата година. Следвали шестте „нечисти“ или поганови дни (26-31 декември). От 1 януари започвали да броят времето на новата година. Запазен е източник, илюстриращ този момент от обществения живот в провинция *Мизия* на *Римската империя*. Това е съставеното в V в. житие на Свети Дазий, християнски мъченик през III в. от гр. *Дуросторум* (дн. *Силистра*), в което празникът е назван *Януарски Календи*:

„В деня на Януарските Календи [1 януари – б.Ив.В.] суетни хора, които следват обичая на езичниците, макар че се наричат християни, правят много големи тържества, като променят външността си и се обличат в лика и образа на дявола. Те се обличат в кози кожи и като променят лицето си, напущат доброто, в което са се преродили [християнството – б.Ив.В.], и се връщат в злото, в което са се родили [езичеството – б.Ив.В.]“ /пак там, с. 315, 316/.

На 1 януари в България се чества празникът *Сурваки* или *Сурва* (от *Суря* – друго име на бога, запазено също така в *Индия*): малки момчета-*сурвакарчета* сурвакат за здраве възрастните със *сурвакници*. Те влизат в ролята на новородения божи син-слънце, защото от *Сурва* денят започва да нараства, а слънцето да се засилва, което, разбира се, ни зарежда с енергия и здраве.

Денят 1 януари е имал още едно езическо название: *базил*, *базилеос* (сн. 2; вж. и сл. абзац) или *василевс* – „цар“, заместено на свой ред с името на християнския светец Василий (*Васильов ден*).

Снимка 2. Сребърните октодрахми/тристатери (около 28 грама) на владетеля на тракийското племе едони Гета (кр. на VI – нач. на V в. пр.Хр.), са надписани: ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΔΩΝΕΟΝ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΙΤΑ, или ГЕТА ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΔΩΝΕΩΝ, или пък, както е на представения тук екземпляр: ΓΙΤΑ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΔΩΝΕΟΝ /**Ставри Топалов**. Племена и владетели от земите на Одриското царство и граничните му югозападни територии от края на VI до средата на IV в. пр. н. е. Приноси към проучване монетосеченето и историята на Древна Тракия. С., 1998, с. 29-31/.

Във връзка с титлата *базилеос*, ще кажем накратко нещо за тракийския принос при поставяне началото на античното монетосечене. Първите малки метални слитъци с вид на монети се появили в Лидия (ок. 680 г.пр.Хр.), Егина (ок. 650 г.пр.Хр.), Йония (600 г.пр.Хр.). Първоначално елинските полиси произвеждали малки номинали: от обол (0,6-0,72 гр.) до драхма (3,65 – 4, 36 гр.), и по-рядко тетрадрахма (ок. 16 гр.).

Ранни монетни емисии, с начало около 530 г.пр.Хр., имали и тракийските племена *дерони*, *едони*, *орески*, *ихни*, *бизалти*, *тинтени*, чиито владетели от самото начало започнали да сечат от сребро високи номинали: додекадрахма = дванадесет драхми (около 48 гр.), декадрахма/тетрастатер (ок. 40 гр.) и октодрахма/тристатер (28-33 гр.), при разнообразие на монетните типове и голям тираж на монетните емисии. Резонно, защото траките познавали рударството и металообработката от дълбока древност: в техните земи влизал *Родопският масив*, богат на благородни и цветни метали. Не случайно основните пера от износа на тракийските царе към източните и южните им съседи се падали на металите (сребро, мед и бронз), както и на иглолистния материал, необходим за тогавашното корабостроене.

Важно е да се подчертае, че още първите серии монети на тракийските племена притежават оригинални иконични изображения, които нямат аналози сред монетите, изработени в гръцките полиси през този период (VI-V в.пр.Хр.). Извън това, всеки тракийски цар се стремил към уникалност на своите монети.

Така например владетелят на *едоните*, пръв между съвременниците си, нарешил на своя гравьор да замени върху монетите му мирния образ на бога на търговията Хермес/Меркурий със собственото му изображение на войн, държащ две копия (символизиращи власт и военна мощ), като освен това в надписа да гравира личното му име ГЕТА и титлата му ΒΑΣΙΛΕΩΣ (отново за пръв път в монетното дело). /пак там, с. 22-78/.

През архаичния етап на монетното дело (680-490 г.пр.Хр.) малоазийските и гръцките гравьори правели изображения на божество, животно, растение или култова вещ само от едната страна на монетата, без надпис, или само с отделни букви. По същото време тракийските гравьори изработвали монетните си образци двустранно, като те съдържали портретните изображения на тракийските владетели, сакрални детайли от тяхното обкръжение, изпълнени с красива графика изчерпателни надписи с името и титлата им и пр. Тези характеристики започват да се наблюдават в малоазийските, гръцките и македонските монети едва през следващите два етапа на монетното дело: класическия (490-334 г. пр.Хр.) и елинистичния (334-30 г. пр.Хр.). /Божков, Хр. и В. Пейков. Монети и монетосечене през вековете. С., Изд. НП, 1988, с. 20-23/.

Според нас тенденциите в античното монетосечене са били задавани съвсем резонно от тракийските майстори, защото те произхождали от жреческото съсловие на траките (бесите), което, както беше споменато, от древни времена се занимавало с рударство и металообработка, а освен това добре познавало сакралната символика, използвана в херметичните практики на *Дионисовите мистерии*.

И така, царските титли *базил/базилеос, базилея* и *василевс*, антропонимът *Васил*, името *Басар* на бога в превъплъщението му на лисица, както и нарицателните *база* (основа), *базилика* и *пастир*, произлизат от името *Сабаз/Сабазий* на божия син, наследника на Зевс/Азар (Osiri). Името *Саббас* е съставено от древни жреци-езикотворци чрез тафтология на думата *саб* с нейната анаграма *бас*. Така се получава палиндром: *Саббас* или *Сабас* се четат еднакво отляво-надясно и отдясно-наляво.

От морфемата *саб*, влизаща в състава на божественото име *Сабазий*, произлизат думи като *сайбия* (*перфекционист*), *сабя*, *сап* (дървена дръжка на земеделски инструмент), *сапфир*, *Сабини* (италийско племе), *събор* (съставена от две имена на бога: тракийското *Саб* и египетското *Ор*), *сова* (мистична птица на бога, виждаща нощем), *соба* (стая-спалня в българската къща), *сопа* (синоним на дървения *тирс* на бога) и др.

При циганите празникът *Сурва/Васильовден* се нарича *Банго Васил*, т.е. Пан-Го-Базил – „Козел-бик-цар“. Очевидно подчертава се, че *Божият син*, превъплъщаващ се в козела Пан и бика Апис, ще управлява времето и през новата година: здрава и благополучна за всички. Малките циганчета също сурвакат възрастните за здраве, което показва че празникът *Банго Васил* е идентичен с българския *Сурва*. Възрастните колят *петел* (на старобългарски „кур“ – превъплъщение на Хор), птицата която кукурига от тъмни зори, за да възвести изгрева на слънцето (Хор) и идващия нов хубав ден/година.

По селата в *Странджа планина*, както и в градчетата по *Южното Черноморие* сурвакарите пеят специално посветена на празника песен „Сурва, сурва,

Василе“ /С.Райчевски. Календар и обредност в Странджа и Източна Тракия. С., 2016, с. 24, 25/. Считаме, че в езическо време названието на тази песен е било „Сурва базиле“, т.е. „Базиле [царю] Сурва“.

При гърците празникът е *Свети Василий (Айос Василис)*. Интересно е, че в Гърция този светец раздава новогодишните подаръци. Изземването тук на ролята на дядо *Колада* от *Свети Васил* е в реда на нещата, защото, както видяхме по-горе, *Банго Васил* е идентичен със *Сурва/Суря*, т.е. *Дионис/Хор/Колад*.

В началото казахме, че според славянската митология *Колад* (Дажбог) е властелин на „Колелото на Сварог“ (*Свароже коле*) – израз за обозначаване на годишния цикъл. Пояснихме, че славянският Сварог е аналог на трако-гръцкия Кронос/Хронос, измерител на времето и дядо на Дионис. Когато Дионис поел тази важна функция от своя дядо, той получил името *Колад*, от *коло* – „колело“, тъй като Сварог/Кронос измервал времето с мистичното си колело. *Колад* през зимните месеци бил считан за студено слънце (през летните той се променял в *Ярило* – горещо слънце), оттам е дошла етимологията на думите *хлад*, *холод* и *cold*, т.е. „студ“, със синоним *мраз/мороз*.

Възможно е в първоначалния календар, който хората получили от бог Дионис/Колад, годината да е започвала на 26 декември, първия ден след *Колада* и зимното слънцестоене – празникът *Сурва* или *Васильов ден*. Защото в египетската *Сотическа година*, ползвана от жреците при изпълнение ритуалите и празниците на *Слънчевия култ*, месец *Choiak* (отговарящ на днешния *декември*) е разположен в дните 27 ноември-26 декември, а месец *Tubi* (отговарящ на днешния *януари*) – в дните 27 декември-25 януари. От Таблица 2 се вижда, че *Елада*, *Македония*, а вероятно и *Тракия*, са ползвали същия календар. В такъв случай 26 или 27 декември се е явявал, образно казано, 1 януари.

Ако горната хипотеза е вярна, излиза, че през IV век сл.Хр. празникът *Сурва/Базил* е изместен от църковните отци със седем дни по-късно – на 1 януари. През XVI век реформата на папа Григорий потвърдила неговото местонахождение в календара. Причините за изместването на *Сурва/Васильов ден* са религиозни, свързани с отминаването на т.нар. „нечисти“, „поганови“, или „журуконджови дни“ на *Божията майка* Мария (в езическия аспект – *Изида*) /**пак там**, с. 11/, в които уж бродели духовете на древните богове (демони) – *Кур/Кор (Хор)* и неговите сатири и менади.

Споменахме, че през 1582 г. папа Григорий провел календарна реформа, поради неточността на ползвания дотогава Юлиански календар. След реформата Католическата църква започнала да чества християнските празници по новия Григориански календар, но Православната църква се обявила категорично против инициативата на папата и продължила да спазва Юлианския.

Обаче увеличаването на времето несъответствие на православните празници с реалното астрономическо време проличало в разминаването им с аналогичните католически празници (точният Григориански календар постепенно се наложил в гражданския живот на Европа). Ето защо на събор в Цариград

през 1923 г. Православната църква е принудена да приеме т.нар. Новоюлиански календар (всъщност по съдържание Григориански). Названието „Новоюлиански“ е византийски дипломатически ход за освобождаване на православните архиереи от неудобството да признаят предимствата на Григорианския календар. Но руската православна църква, считаща се за истински приемник и последна опора на византизма и старото православие, продължила и продължава да работи по античния Юлиански календар. Той е следван и от сръбската, арменската и други църкви.

Какво се е случило в България? През 1944-1945 г. ръководството на Българската православна църква е овладяно от комунистическата власт. Дейността на църквата е сведена до минимум и формализирана. Населението, особено младежта, не е допускано в храмовете. „Реакционната“ християнска религия е оставена на „доизживяване“, но все пак датите на малкото запазени християнски празници са преместени в съответствие със съветската система, например честването на Рождество Христово отишло на 7 януари.

Българите обаче си искат любимите родни традиции, а годините на комунистически терор поляка отминават. В тези условия, на 2 януари 1960 г., народният глас се проявил посредством пробудената съвест на писателя-комунист Димитър Осинин, който е учил като дете в духовна семинария. Осинин написал писмо до партийния лидер и държавен ръководител Тодор Живков относно възстановяването на традиционния български празник *Коледа*:

„Защо... се отказваме от едно изключително богатство?... Коледата няма нищо общо с Рождество Христово. Тя и по име, и по съдържание е чисто новогодишен празник. Черквата нарочно го е свързала с Рождество Христово, с надежда да го обезсили. За щастие не е успяла... **Празникът си е останал величание на възраждащия се живот с издигането на слънцето** [к.В.Й.]. Празник на народ земеделец и скотовъдец. Нашият народ не е създал нищо по-бодро, жизнерадостно и поетично от тоя празник. Това е единомушна оценка от всички, които познават добре празника... Трябва да възстановим коледуването, като очистим песните от християнски остатъци и пренесем празника срещу Нова година, където си е мястото му. **Бъдни вечер е новогодишната нощ, не Рождественската** [к.В.Й.]. Възстановяването на коледуването ще има голям, необикновен ефект у народа. То ще запълни и оживи новогодишната нощ на село.“ /Иван Бутовски. Битката за Коледа. – В: 168 часа, 24.12.2016: [www.168chasa.bg/Article/ 5951891/](http://www.168chasa.bg/Article/5951891/).

Писателят Димитър Осинин много точно подчертава факта, че *езическият празник Коледа* е различен от християнското Рождество. Че *Коледата* е жизнерадостен и поетичен празник на българите: „величание на възраждащия се живот с издигането на слънцето“. Т.е. след зимното слънцестоене, по време на което е роден божият син-слънце Дионис/Хор/Колад, денят започва да се увеличава, времето да се стопля, идва цикълът на „възраждащия се живот“.

Най-добрата находка на Осинин се крие в изреченията: „Коледата... и по име, и по съдържание е чисто новогодишен празник... Бъдни вечер е новогодишната нощ, не Рождественската.“

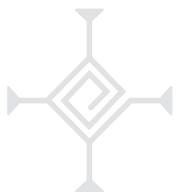
За какво става дума тук? За това, че от древни времена на *Бъдни вечер/Коледа* (24 срещу 25 декември) е празнувана *новогодишната нощ*, а следва-

щият ден (26 декември) се явявал **първият ден от новата година** – празникът *Сурва* или *Базил* (за който писахме по-горе).

Само че през 60-те години на XX век не е било възможно връщането назад на първия календарен ден на новата година (*Сурва*) и той си останал на 1 януари. Възможно било единствено връщането с тринадесет дни на празника *Коледа* (от 7 януари на 25 декември). С тази цел на 22.12.1967 г. Българският Свети синод, в синхрон с властта, взел решение от месец декември следващата 1968 г. Рождество Христово да се чества вече не на 7 януари, а на 25 декември **/пак там!**.

Ето как празниците *Коледа* и *Сурва*, празнувани в продължение на хиляди години комплетно в два последователни дни, били изкуствено разделени един от друг. Ето докъде е довела забравата на времето и оттам неразбирането, че празниците *Коледа* и *Сурва* носят имената на единосъщия бог-родоначалник на българите Дионис/Хор. Името *Коледа* е свързано с раждането на *божия син* – *студено слънце* (*Колад/Холод/Хлад/Cold/Мороз*) в дните на зимното слънцестоене, а името *Сурва/Суря* или *Ярило* – с бързия растеж на младия бог към *топло пролетно и горещо лятно слънце*, когато той под името *Дажбог* възражда отново и отново живота в природата и цялата вселена.

ПЛАНИНИ И ВЪРХОВЕ С ИМЕНА НА БОЖЕСТВА

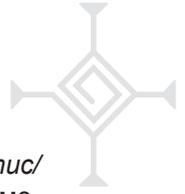
Автор: Валентин Йорданов

Възможно ли е върховете и реките в българските планински масиви *Рила*, *Пирин*, *Родопи* да оформят цяло общество от небесни богове, което в мистериите на култа да е било виждано в синхрон с планетите и съзвездията на небосвода и в зодиака?

Защо не, ако този феномен съществува и другаде по света. Например в *Средна Азия*, в планинския масив *Тян Шан* („Небесна планина“), източният хребет носи името *Тенгри даг*, а най-високият връх в него – *Кан Тенгри* (6995 м.). Или планинската верига *Урал*, образувала се според легендите от тялото на богатира *Урал*, паднал в битка със злия бог *Шулган*. Или пък планината *Атлас* (с връх *Тубкал* – 4167 м.) в *Северозападна Африка*, назована от незапомнени времена на титана *Атлас*, крепящ на плещите си небесния свод. Примерите са много: *Олимп*, *Алпи*, *Пиренеи*, *Анди*, *Кавказ*, *Аралат*, *Хималаи* (старото име е *Меру*).

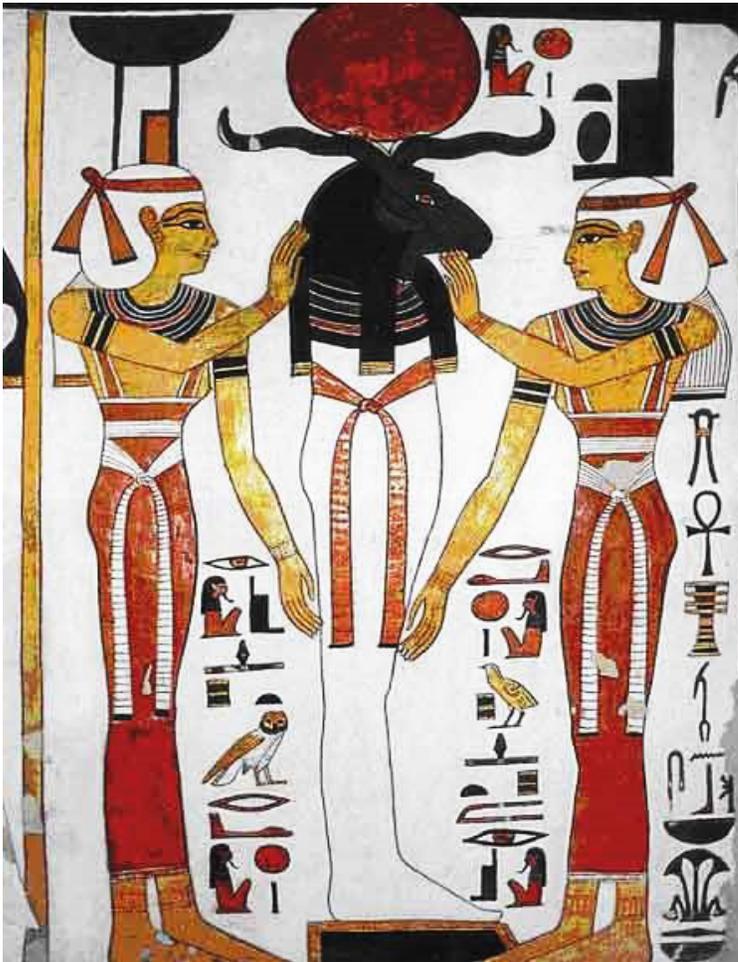
И така, да се върнем в България. В *Западните Родопи* има конусовиден връх *Голяма Сюткя/Сутка* (2186 м.; според нас древното правилно название е било *Сутка*). В неговите недра криволичещата пещерата *Лепеница*, а от нея извира река *Лепеница* (в горното течение – *Бежаница*). Всички тези названия не са случайни: те са дадени от *жреческото племе беси* – обитатели на тези места от дълбока древност, пазители на херметичните мистерии на бога-родоначалник на траките *Дионис/Бахх*. Жените от това племе, поколения наред, са изпълнявали на всеки един празник през календарната година точно определени вакхически обряди.

Названието *Сутка* е свързано с името *Сутис/Сотис* на *Изида*, с което назовавали нейната звездна ипостаз – звездата *Сириус*. Освен това основата *сут/сот* е един от термините за обозначаване на *родилна утроба*. Само че *родилната утроба* е разбираана не само във физическия смисъл; тя е считана за врата между земния и небесния свят, трансформиращ преходник. Ето защо естествените конични и пирамидални образувания в планините, както е връх *Сутка*, както и нарочно построените за целта пирамиди, могили и кургани, играели ролята на специални места, които улеснявали отделянето, в 40-я ден след смъртта, на душата от тялото на починалия български кан, тракийски цар или египетски фараон, и прелитането ѝ през небесните порти на *Ра*, с оглед на нейното прераждане (**Книга на мъртвите на древните египтяни**. Второ издание. Превод в стихове от френски език Йордан Ватев. С., Изд. Хелиопол, 1994, глави: 1, 3, 9, 12, 17, 38, 60, 64 и др.).

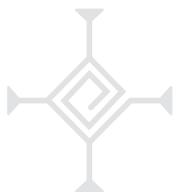

Така че *Сутка* (Сут-Ка) означава „Двойник/образ на Сут [утробата *Сотис/Изида*]“. *Лепеница* („Хубавица“) и *Бежаница* („Бегълка“) са определителни имена-прякори на *бялата крава Йо* (*хатор Изида*), визиращи нейната красота, но също така и премеждието ѝ да бяга в люта зима, премръзнала и уморена до смърт, от Стършела на Хера (войнолюбеща Арес), за да спаси Дионис – плода на Зевс, – растящ в утробата ѝ. Едва тук, в пещерата, където се подвизавали трите мойри – богините на съдбата Клото, Лахесис и Атропа, от които се страхували дори самите богове, включително и Арес – Йо/Изида намерила закрила, спасение и утеха, и родила наследника на Зевс – следващия владетел на света.

Ако връх *Голяма Сутка* и река *Лепеница* са били посветени на Изида – майката на Дионис/Хор, то дали наоколо няма връх и река, назовани с името на нейната най-близка приятелка Нефтида? (сн. 1)

Снимка 1. Нефтида и Изида поставят маската на свещения овен върху мумията на Зевс-Амон (бащата на Дионис/Хор). Фреска в гробницата на Нефертари Меренмут, жена на Рамзес II (1279-1213 г. пр.Хр.).

Да, има! Върхът се издига като втора женско-майчина опорна точка на северозапад, отвъд *Разложкото поле* (древната планинска утроба Кав-Каз, т.е. *Кавказ*), в юго-източния дял на *Рила*. Това е връх *Нехтеница* (2002 м.), под който, в едноименна местност, протича река *Нехтеница* (наричана още *Баненска река*), излизаща от *Рибното езеро*. Река *Нехтеница* се влива в река *Бяла Места*, в миналото – *Нехта* или *Нехтос*. Интересно е да се отбележи, че в района има скални светилища, като по камъните и плочите на долмените, кромлехите и другите соларно-звездни древни съоръжения, са издълбани множество символи. **Илиян Бучков**. Пътеводител на древностите край град Якоруда. Рудниците на бесите. – В: сп. *Горгони*, кн.1, 2016, с. 95/.

Реката със съвременно име *Места* наистина е била наричана в древността *Нехта/Неста* или *Нехтос/Нестос*. В долното ѝ течение имало тракийски град, който по римско време носел името *Nicopolis ad Nestum* (буквално „Победният град на [река] Неста“), име, засвидетелствано в откритите надписи. Днес останките му се намират край село *Гърмен* и град *Гоце Делчев*.

Източник на река *Бяла Места* (в горното течение – *Казанишка река*) са езерата в разположената малко по на север високопланинска котловина *Казана*, една по-малка от *Разложкото поле* планинска утроба (*каз*).

Според нас топо-хидронимът *Нехтеница* е българска форма на египетския антропоним *Нефтис* (*Нехтис*) и неговия елински аналог *Нефтида* (*Нехтида*). Смятаме, че тази фонетична идентичност има митологично основание, а именно, че *Персефона/Нефтида* – съпругата на *Хадес/Сет* и господарката на *Долната земя* – е била олицетворявана от *траките-беси* с върха *Нехтеница* и едноименната река и местност, през която реката протича.

С подземния свят са свързани поредица свещени термини, образувани на основата на групата **хт**: *Нихта/Никта* – богинята „Нощ“, *Хтония* – едно от имената на Земята *Гея*, майка на титаните, обител на живите и мъртвите (**сн. 2, 3**); *Ерехтоний* („Изправил се от земята“) – син на *Гея* и митичен цар на гр. *Атина*; *хтониен* – „земен“; *хат/хата* – „дом“, „храм“, но също така биологично тяло (жена), преносно „утроба“, която може да вмести друго тяло (дете); *хет* – финикийската буква с графика 𐤇 , производната гръцка „ита“ **Н** и латинска „ха“ **Н**, както и японският иероглиф 𐄂 , със значение *Джа* или *Джи* (*Гея*); *хутор* – група къщи, село; *хатор* – богиня-майка, изобразявана като крава; *хетера* – „многообразна“, „разнолика“; имало е жрица с име *Хетера* в храма на *Кибела* в гр. *Ефес*, по-късно *хетери* били наричани независими интелектуалки, компаниянки на прочути мъже; *хитон* – древна дреха от вълна или лен; старобългарският глагол *хотяти* (*не хотяти*) – „искам“ („не искам“). Ще добавим, че в двуединното същество *Уран-Хтония*, *Уран* е аспектът „горе“, „топло“, „светло“, „дух“, а *Хтония* – „долу“, „хладно“, „тъмно“, „тяло“.

Снимка 2. Керамична статуетка от селищна могила Пазарджик на Богинята-майка Гея-Хтония, с врязани знаци върху нея. РИМ - Пазарджик, началото на V хил. пр.Хр.

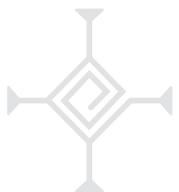

Снимка 3. Начелник с набузници от кургана Голяма Цимбалка в Приднепровието. IV в. пр.Хр. Артефакт от т.нар. „скитско изкуство“, съхраняван в Ермитажа. Хтоничното начало и здравата връзка със земята са подчертани посредством краката на Богинята, които слизат надолу във вид на извиващи се змии.

Павзаний (~110~180 г.) пише, че родопският мист и певец Орфей предал на стареите в Спарта култа на *Деметра Хтония* /**Описание на Елада**, кн.III, 14, 5. – В изданието: **Павзаний**. Описание на Елада. Кн. I-V. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2004/.

Тук определението *Хтония* със сигурност визира дъщерята на Деметра – Персефона, наричана в Египет Нефтис (Нефтида), – тъй като тя била дадена от баща си Зевс/Озирис за съпруга на чичо си Хадес/Сет, господаря на *Долната земя*.

В състава на топо-хидронима *Нехтеница*, думичката **не** се явява синоним на *ад*, т.е. „свят“, „общество“, но и *Ад*, *Адад*, *Адес* – името на съпруга на богиня Нефтида. Синонимната форма **не/ни** е етимологически свързана с името *Нил* – Ни-Ил („Бог Ни“) на същия Хадес/Сет, с което е названо неговото водно превъплъщение – река *Нил*. Думичката *ад*, произлязла от името *Адес/Хадес/Аид*, както и думичката **ни**, от която е дошъл хидронимът *Нил*, означават едно и също – „долна земя“, „ад“, „свят на земните хора“. Също така и в българското название *Нехтеница/Нехтида* морфемата **не** значи „свят“, а морфемата **хт** – „земя“ и така се получава значението „земен свят“, в женски род – „земна популация“.

Очевидно иде реч за особено място в планината *Рила* – територия на потомците на богиня Нефтида, подразбирана като майка на тленните тела на боговете и хората; именно този смисъл бил вложен в нейното име.

Съществува възможност за образуване на *Нехтеница* от *Нестеница* („с“ минава в „х“ при трета палатализация), тъй като в античността е ползван също така хидронимът *Нестос*. Няма обаче исторически данни за обитаване на района от земеделски и скотовъдни племена, които да почитат братята-близнаци *Нестя*, единият от които отец на земеделците, а другият – на скотовъдците. Напротив, тук живеели божествени потомци-жреци – племената *меди* и *диш*, наричани с общия етноним *беси*. Така че натежава тезата към формата на името *Нехтида/Нефтида*.

Важно е да обърнем внимание на семантиката на името на богиня *Никта* („Нощ“) и на етимологично свързаните с това име думи „нищо“ и „никой“.

Богиня *Никта/Нухта* (Нукта/Нухта) е едно от изначалните божества – деца на Хаос, наред с Уран, Гея, Ереб („Мрак“), Ерос и Тартар. Седалището ѝ се намирало в подземния свят (Тартар), където *Никта* („Нощ“) и дъщеря ѝ Хемера (Немера – „Ден“) се сменяли. *Никта* била изобразявана като млада жена, държаща кръгла или частична луна (полумесец) – своя планетен и астрологичен образ.

Ставайки владетелка на Долната земя след епохата на *Никта*, богиня Персефона е получила в Египет името *Нехтис/Нефтис*, наподобяващо името *Нухта/Никта* на нейната предшественица. Нощната тъмнина отнема видимостта на нещата, затова понятията „нощ“, „нищо“ и „никой“ са назовани в различните езици с думи, образуващи една група с обща основа. „Нощ“: *никта* (гр.), *naktin* (пруски), *ношть* (ст.-българ.), *ночь* (рус.), *нощ* (българ.). „Нищо“: *nichts* (нем.), *nothing* (англ.), *ничто* (рус.), *нищо* (българ.). „Никой“: *никто* (рус.), *никой* (българ.) /**В.Ф.Кривчик, Н.С.Можейко**. Старославянският език. Минск, Вышэйшая школа, 1985, с. 79/.

Но да продължим нашия обзор на българския планински ландшафт. Вляво над женския връх *Нехтеница* (2002 м.) – природно-релефен образ на богинята-майка Персефона/Нефтида, се издига планината *Рила* с двойния първенец – връх *Мусала* (2925 м.) и връх *Малък Мусала* (2902 м.), възплъщение на близнаците-отци Хелиос /Ра/Мардукан и Кронос/Геб (дядо на Персефона/Нефтида). Вдясно над *Нехтеница* стои връхът на нейния съпруг Хадес/Сет – *Дяволски връх* (2417 м.), близо до който е и връх *Пъклица* (2345 м.). Планината *Пирин* (*Орбелус* = „Красивия Хор“), с първенец връх *Вихрен* (2914 м.), старо име *Ел тепе* (т.е. „Божи връх“), била метаморфоза на бога-син и отец Дионис/Хор. Под връх *Вихрен* има седловина *Кабата* (2535 м.), а такава, със същото название, има и под споменатия в началото на тази статия връх *Голяма Сутка* (*Нуса*; 2185 м.), посветен на Дионисовата майка Изиди (сн. 4).

Ако съединим по въздушна линия трите върха – *Вихрен*, *Голяма Сутка* и *Нехтеница* – ще получим равнобедрен триъгълник с основа линията между първите два. Този триъгълник огражда просторната планинска котловина (казан), обитавана от потомците на изброените богове, жреческото племе *беси*. Изобилието от скални светилища, капища и оброчища, посветени на тези богове, майки и отци, потвърждава нашата теза.

Снимка 4. Карта на Разложкото поле, оградено на северозапад от планинския масив Сегина (дн. Рила), на югозапад от планинската верига Orbelus (дн. Пирин) и на изток от масива Rangeus (дн. Западни Родопи). Античните названия на трите планински масива са посочени в „Карта на древна Тракия“ на Абрахам Ортелиус от 1585 г. /Атлас „Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)“. Съставител **Димитър Стоименов**. Център за изследвания на българите, Държавна агенция „Архиви“, ИК ТАНГРА ТанНакРа. С., 2008, с. 453, 454/.

Западно от връх *Нехтеница* се издигат *Лопатишки връх* (2530 м.) и връх *Лопатица* (1924 м.). Етимологията на тези имена на пръв поглед идва от „лопата“, обаче ние смятаме, че произлиза от „патица“. Защо?

В името *Лопатица* префиксът *ло* идва от *ал* – „бог/богиня“. В миналото вероятно са казвали *Ал-патица*, т.е. „Богинята-патица“. Очевидно трите върха са били считани за превъплъщения на три богини, които са имали птичи ипостазии. Нефтида/Персефона през студения сезон живеела в долния свят, а през топлия – в горния свят, превръщайки се в *Перса* – „Дива гълъбичка“ (Гугутка). Българите в Азия я наричали *Аби Таймър*: „Майка Яребица“; като освен „Яребица“, Тай-Мер значи „Небесна майка“. Нейната дъщеря Мемфида/Лизианаса I/Су Анас, която станала съпруга на Дионис/Хор, приемала образа на патица. Дъщерята на Мемфида и Хор – Лизианаса II/Аби Байгул, – унаследила и тя патицата като свой зооморфен образ, но освен това умеела да се превръща в риба.

Виждаме как духовете на свързаните в семейства богове обитават съседни върхове: южно от връх *Нехтеница* (богиня Нефтида) се издига *Лопатишки връх* (дъщеря ѝ Мемфида), а още по на юг – връх *Ел тепе/Вихрен* (Хор, мъжът на Мемфида). Източно от *Лопатишки връх* се намира връх *Лопатица* (Лизианаса II, дъщеря на Хор и Мемфида).

Названието *патица* има сакрално естество и това проличава от неговата етимология. Думи, съдържащи групата **пт**: *патица*, *птица*, *полет*, *път*, *патица*, *паутина* (рус. – „паяжина“), *патос*, *патия*, *лопатар* (елен), *лопата*, *ла-*

тинските *pateo* („отворен съм“), *patior* („търпя“, „понасям“), *patera* (паница за жертвоприношение), *pater*, *patron*, *Потния Терон* (синоним на Богинята-майка), *Потос* (Богът-отец във финикийската доктрина за Сътворението), *потентен*, *потомък*, *пот*, *потир*, *пет*, *петел*, *петрос* (гр., „камък“), *петрол*, *Питон* (пазителят на светилището в Делфи), *Пития* (пророчицата на Делфи), *пить* (рус., „пия“), *питие*, *пита* и, разбира се, египетското божество *Пта* или *Птах*.

Птах е ефирна еманация, самопроизвела от себе си своето материално копие – първоотеца Атон/Атум/Тун. Атон/Атум (слънце-небе) се изявил не само като биологичен баща, който родил боговете, но и като ваятел, създател, демиургичен земен бог, който умеел да отваря пътя на нематериалните идеи, желаня, мисли и да ги проявява и въплътява във физически форми.

Съдейки по общата основа *пт*, водната птица *патица*, разбирай *богинята-патица* (сн. 5), вероятно била считана за последователка на духовния отец *Пта*, защото тя не само е породила като майка своя род и народ, а е възпитала потомците си как да се организират в образцово общество, за да живеят в хармония с природата и помежду си.

Снимка 5. Процесия от жрици на Лизианаса/Мемфида, носещи нейното превъплъщение – свещената патица. Египет, ранен период, около 1950 г. пр.Хр. Артефакт, изложен в Лувъра. Фото автора.

Дори в средните векове някои благородници-рицари приемали *богинята-патица* за своя настояница и закрилница и затова поставяли нейното пластично изображение върху шлемовете си (сн. 6). Така, както други рицари с висок произход украсявали шлемовете си със зооморфните образи например на Дионис – *черен козел*, или пък на Кронос – *елен*.

Снимка 6. Фигура, представяща рицаря Томас де Бошам, граф Уорвик. Англия, XIV в. Фото автора. Уорвик е една от най-старите графски фамилии в Англия. Това име са носили две личности, баща и син: Томас де Бошам, 11-ти граф Уорвик (1313-1369 г.) – маршал на Англия, участник в битките при Креси (1346 г.) и Поатие (1356 г.); Томас де Бошам, 12-ти граф Уорвик (1339-1401 г.) – висш офицер на крал Едуард III.

ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЯТА НА ДИОНИС/ХОР

Автор: Валентин Йорданов

I. УВОД

В митовете на народите боговете понякога се преобразяват в едно или друго животно, според ситуацията, в която се намират: това животно може да е кротко и миролюбиво, може да е жесток хищник, а може да е и разгонен самец или самка. В древни храмове по света са запазени изображения или статуи на богове в човешко тяло, но изцяло или частично маскирани като птици, дракони, лъвове, бикове, овни, дори риби (сн. 1). Някои антични автори споменават за тази особена дарба на божествената раса. Например Аполодор (180-119 г. пр.Хр.):

„... Боговете виждайки, че той [Тифон – б.В.Й.] се е устремил към небето, побягнали в Египет; **преследвани, те променяли своя облик и се превръщали в животни** [к.В.Й.]. Още когато Тифон се намирал далече, Зевс започнал да мята в него своите перуни [мълнии – б.В.Й.]; когато Тифон се приближил, Зевс го ударил с крив стоманен меч. Тифон избягал и Зевс го преследвал до планината Касий, издигаща се над Сирия...“ /**Митологическа библиотека**, Кн. Първа, VI, 3. – В електронното издание: **Аполлодор**. Мифологическая библиотека. Перевод, закл. статъя, прим., указател В.Г.Боруховича. Ленинград, Наука, 1972. <http://ancientrome.ru/antlittr/apolloodor/apo1101.htm/>.

По този въпрос е писал и Диодор Сицилийски (~90-35 г. пр.Хр.):

„18. Разказват, че заедно с Озирис [т.е. Хор – б.В.Й.] тръгнали на поход двамата му синове Анубис [полубрат на Хор – б.В.Й.] и Македон [явно друго превъплъщение на Хор – б.В.Й.], които се отличавали с храбростта си. **И двамата използвали отличителните оръжия на определени животни, които приличали на тях заради храбростта си – Анубис бил наметнат с кучешка кожа, а Македон – с предната част от кожата на вълк...** [к.В.Й.]“ /**Историческа библиотека**, I, 17-20, 27. – В: <http://www.sigilla.com/diodorus.html/>.

Очевидно в древността зооморфните образи на боговете са формирали важна част от херметичното знание. С времето тези образи се превърнали в културогеми – опорни символи в съзнанието на човека, – които задължително присъствали в духовните му практики и култови ритуали. Същите тези образи, изразени преди хиляди години чрез пиктограми или идеограми, намираме нарисувани с охра в пещерите или издълбани по скалите около светилища, прорицалища, капища и други пра-стари свещени места.

Снимка 1. Бог Анупис в маска на куче, държащ трите пастирски жезъла, даващи еднолична власт над света. Озирейонът в гр. Абидос, Египет, реставриран от фараона Сети (1294-1279 г. пр.Хр.).

Защо му е на съвременния човек да знае тези неща?

Все пак, разумно е да предположим, че съвременният човек желае да научи кой, кога и как е създал земната цивилизация и е сътворил човешката раса.

Ако изследваме значението и смисъла на метаморфозите на божествата, които още в праисторическата епоха са изградили нашата цивилизация, ще съумеем да вникнем в най-архаичните им „текстове“, оставени за нас във вид на петроглифи или пиктограми.

А ако успеем да систематизираме мистичните названия на техните зооморфни образи, които някои народи са съхранили в консервативната среда на своите митологии, ще започнем да разчитаме по-прецизно античните литературни и епически произведения в онази тяхна част, която не е понятна за днешното мислене. Освен това ще можем да проумеем и открием вярната етимология на повечето етноними, хороними, топоними, хидроними, както и на основни термини в съвременните езици. Така посредством средствата на „паметта на езика“, неизбежно обвързана с митологичните понятия, бихме уплътнили историческото познание точно там, където днес имаме най-голям дефицит.

Образите-тотеми са много характерни специално за *трако-българите*: както за тяхната митология, така и за ювелирното им изкуство (т.нар. „зверинен стил“). Нашите прадеди са считали, че носещият лика на животното-тотем на бога придобива неговите качества – остро зрение, бързина, сила, ловкост, хитрост и пр. Затова от правремето на света чак до *Рим, Византия, империята на Атила и Велика България на Кубрат*, военните единици (легиони) са имали свои тотеми-покровители и гаранتي за победа.

Тотемното мислене и изразяване било характерно също така и за малкото жреческо племе или съсловие, наричаемо *беси*, което обитавало планинския масив *Pangeus mons* (дн. *Родопи*). В продължение на хиляди години *бесите* обслужвали духовните дела на всички племена в *Тракия*; царските династии на тракийските племена произхождали от *бесите*. Херодот (484-425 г. пр.Хр.) съобщава, че *сатрите* (т.е. *сатириите*) и *бесите* се явявали пазители на *древното светилище на Дионис*, в което прорицавали *потомствени вакханки*. Голямото племе *сатри* обезпечавало *бесите* във военно и стопанско отношение:

„... планината Пангей – голяма и висока, където има златни и сребърни мини, и където живеят пиери, одоманти и най-вече сатри.“ */История, VII, 112, 113. – В изданието: Херодот. История. Кн. IV-IX. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд. НИ, 1990/.*

И още: „Сатрите ... притежават прорицалището на Дионис; прорицалището се намира в най-високата част на планината; измежду сатрите с прорицанията в светилището се занимават бесите, жрица дава прорицанията точно както в Делфи – няма нищо по-различно.“ */пак там, VII, 111/.*

В Христово време *бесите* и подопечните им *сатри* се проявили като най-упоритите противници на Рим по време на неговата експанзия в Тракия. В края на IV и началото на V век *бесите* последни приели християнската вяра, наложена им насилствено от Византия, в чиято територия, по волята на съдбата, влезли техните свещени земи. Съпротивата им продължила цял един век: от 313 г., когато Константин Велики издал Миланския едикт по въпросите на вярата в империята, – до 414 г., когато епископ Никита Ремесиански превел Библията на бески език и писмо, за да угоди на коравите нововерци. На епископа му се наложило да направи това голямо изключение след драматичните му усилия за приобщаването им към християнството цели три десетилетия. Бил прогонван не един път от тях и се завръщал с войска, а манастирът му разрушаван и възстановяван, поради което в кореспонденцията си до своите колеги-прелати в Рим възкликва:

„Анатема за тях! Те опожариха светата ни обител. Те ни прогониха от планината. Монашеските пещери запустяха. Светите манастири са пепелища. А аз вярвах като всички, че звероподобните беси са се превърнали в послушни християни...[к.В.Й.]

Тракският цар казва, че монасите са роби на ромеите. Насъсква ги срещу светия император. **Събира ги да се кланят на каменни богове. И те пеят бесовски песни, принасят жертви на старите божества, а светите образи рушат [к.В.Й.]**./по Никола Гигов. Гела, Орфеево цвете. С., 1988, с. 47/.

Изразът „звероподобните беси“ изглежда е впечатлил неимоверно християнските владици. Явно оттогава в българския език са се вкоренили негативни думи като *бес* (*бяс*), *бесувам*, *беснея*, *бесове*, *бесни*, *диви*, *лес* („куче“), а в латинския – *bestia* – „звяр“. Разбира се, останали са и позитивни думи като *пастир*, *пазимел*, *пазя*, *пиша*, *писмо*, *пея*, *песен* и др. Знаем, че Орфей, архемистът на траките, се е славел като *санос*, т.е. „певец“, а видяхме, че самият епископ Никита пише: „те пеят бесовски песни...“

Още в езическо време *бесите* са поучавали народа посредством притчи – алегорични истории за деянията на боговете в ипостазите им на животни. Така са работели и *друидите*; по този начин е проповядвал Исус Христос. От същата традиция по-късно в средновековна Европа се зародил литературният жанр *бестиарий*: алегорични поучителни разкази с участници животни. Старобългарският средновековен аналог е назван *физиолог*, а съвременният аналог – *басня*. Ето как етнонимът *бес* и притчите на *бесите* са въплътени като терминология и съдържание в един литературен жанр.

Дори в нашето съвремие в *България* продължават да се честват *Кукерските празници* (също традиция на *бесите*). Региони, градове и села изпращат свои представители на *Националния кукерски фестивал* в град *Перник*, където участниците, маскирани като *козли*, *овни*, *мечки* и др., дефилират тържествено, озвучавайки градския площад с гръмовния звън на безброй звънци, чанове и хлопатари. Преживяването е сюрреалистично (сн. 2).

Снимка 2. Една от групите, чакащи ред, за да дефилира на Националния фестивал Сурва в град Перник, януари 2011 г. Фото автора.

Освен в животни и птици, боговете се преобразявали в растения – дървета, цветя, билки. Но приоритетни били техните астрологични образи – звезди и планети, като на лидера на божественото общество по право се полагала най-близката звезда – Слънцето. Такава съдба била отредена и на божия син Дионис/Хор.

II. АСТРОЛОГИЧЕН ОБРАЗ: СЛЪНЦЕТО.

В Тракия и Елада Дионис е син на Зевс, внук на Кронос, правнук на Уран. В Египет Хор е син на Зевс-Амон или Озирис, внук на Геб, правнук на Атон. Това са четири поколения богове-слънца. От тях трима богове, царе на божествената раса – Кронос/Геб, Зевс/Озирис и Дионис/Хор, – наследяват последователно астрологичния образ на слънцето: всеки от своя баща. Когато царуваният бог остарее и трябва да предаде на сина си щафетата на властта, му предава и астрологичния си образ, а като компенсация взема за себе си планетен образ. Така например Кронос придобил планетата Сатурн, а Зевс – планетата Юпитер. Дионис/Хор няма планета, тъй като той е последният бог-цар-пастир и си останал бог-слънце.

От дълбока древност в Персия, но и в Римската империя, включително в провинция Тракия, празникът на *Митрас* – „Денят на Раждането на Непобедимото Слънце“ (*Dies Natalis Sol Invictus*) – бил провеждан в деня след зимното слънцестоене (21-24 декември) – на 25 декември. На същия ден в Тракия и Елада било празнувано раждането на божия син Дионис/Бакхус – в ипостазата на студеното слънце *Колад*; в Египет – на божия син Хорос (сетне Серапис); в Индия – на Харе Кришна; във Вавилон – на Мардук. Празникът се отличавал с бурна вакханалия, улични шествия и маскаради, даряване на подаръци.

В българското село *Герман* е открит мраморен барелеф на *Митрас*, жертващ бик, вероятно използван в местно светилище на бога. Храм на *Митрас* е функционирал и край античния град Сердика. Днес той се намира в подземието на базиликата Света София, реставриран е и може да бъде посетен. А в самата крепост на Сердика е открит още един храм на Митрас с три помещения.

Впрочем името *Bachus* е синоним на името *Mitras/Μητρας* – и двете значат „Утробния“, – тъй като в пеласгийския (елинския) език *μητρα* означава „утроба“ (анат. „матка“), *μητηρ* – „майка“, *μητριαρχια* – „матриархат“ и пр. От същия термин е съставено името *Деметра* на една от сестрите на Зевс. Де-Метра означава „Богинята-утроба“, преносно „Тази, която ражда“. Тя наследила своята баба – Богинята-майка Гея – в аспекта на земното плодородие. Личното име *Деметра/Димитра*, в мъжки род – *Димитър*, – до днес е широко разпространено в България и Гърция.

Оттук можем да изведем точното значение на дискутирания термин *пирамида*. В Пи-Рамит *πι* е древната дума за „планина“, а *Ра-мит*=*Μιτ-ρα* значи „утроба“, следователно получаваме „Планината-утроба“ или „Утробната планина“. Разбира се това значение отново е преносно: има се предвид, че пирамидалната форма на египетската сакрална конструкция, както и коничната форма на *тракийската надгробна могила* или на *българския курган* улесняват излизането/излитането до 40-я ден на душата от мъртвото мумифицирано

тяло и възхода ѝ през „портата на Ра“ в „небесните селения“. Впрочем думата *курган* има подобно значение: Кур-Ган – „Раждането на Кур [Хор]“. Всяка душа на починал човек, потомък на Дионис/Бакх/Хор, се преражда, минавайки в нов следващ жизнен цикъл на животворния божи син, славянския Дажбог (ведическият Жива/Сива/Шива).

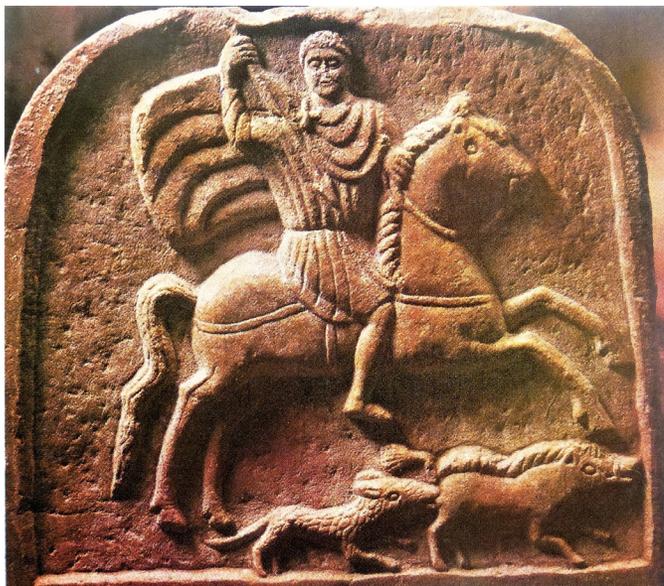
III. БЛАГОРОДНИ ЖИВОТНИ.

1. Конят.

Пълната версия на моето изследване „Конят – свещеното животно на траките и българите“ вж. в сп. „Горгони“, кн. 1, 2016, с. 7-26.

В Тракия, като мирен и жизнедаващ бог на виното *Дионис* е представян прав или седнал, подпрял се на гроздов, ябълков или шишарков тирс, заобиколен от весело бахстващи сатири и менади. Като *войн-херой* или *херос* богът е представян на кон (*horseman*) как пронизва с копието си дракон/ламя/змия, лъв, вълк, глиган и други зверове. *Тракийският конник*, символизиращ *Божия син-слънце*, е изобразен върху десетки хиляди оброчни плочки (**сн. 3**), изработени от камък или метал и дарявани на храмовете в израз на почит към бога или молба към него за помощ и закрила.

В древнобългарския дванадесетциклов календар Дионис/Хор единствен държи два цикъла: на *Коня (Тек)* и на *Барса*. Родоначалникът ни е удостоен с такава чест заради двата му антиподни аспекта: животодаващ и съзидателен – на благородното и силно животно *кон* и хороро-разрушителен на хищните котки – *барс, леопард, пантера, тигър*.

Снимка 3. Тракийският конник Дионис/Хор преследва Хадес/Сет в ипостазата му на глиган. Мраморна оброчна плочка от село Езерово, Пловдивско. III век. НАМ-София.

Названията на животното *кон*, които имат древна етимология, могат да се систематизират в четири групи: названия с основа *каб/кае*; названия с основа *кон/хон*; названия с основа *сив/шив*; названия с основа *хор*.

На гръцки език *кон* е ἵππος, но конник – καβαλλᾶρης (синоним ἵππτεας), а конница – καβαλλᾶρια. Латинските аналози са: **caballa, ae** – „кобила“; **caballus** – „кон“; **caballinus** – „конски“. Във френския език, повлиян от латинския, **cavale** означава „кобила“, **cavalier** – „конник“, „рицар“, а **cavalerie** – кавалерия.

Коренът *каб/кае* чрез метатеза образува *бак/вак*, а *Бак(х)/Вак(х)* е едно от имената на бог Дионис в Тракия и Рим. Възможно е *Бакхус* да е било кратка форма на *Баг Хорус* („Божият син Хор“), защото в Египет думичката *баг* е означавала „божи син“ и е имала специален йероглиф – орел с прибрани криле (орелът, царят на птиците, бил пернатата ипостаз на Хор).

Така или иначе, името *Вакх* идва от *вак/ваг* „вагина“, „утроба“. Следователно точният, изначалният смисъл на името *Бакхус* е „Утробният“, „Роденият от Утробата [Изида]“, а на името *Баг Хорус* – „Утробният Хор“.

Думи, производни от името *Бакх*: *бага* – българска войскава единица, стяг; *багаи* – офицерът на една бага; *багатур* – офицерът на десет баги; *бягам*; *собака* – рус., „куче“; *бака*; *бакла*; *бакър*; *бъкел/бъклица* – дървен съд за вино, питието на Дионис/Бакхус; *рагалис* – лат., „гражданин“; *пагода* – „ступа“; *Ал Бакара* – араб., „Кравата“, става дума за Хатор Изида.

Термини с основа *вак/ваг*: *вагина* – Ваг-Ин, т.е. „Утробата на Жената“; *вакханки* – жриците на Дионис, като първата вакханка и кърмачка е неговата майка Изида; *вакло* – български епитет за новородено или скорородено агне; *ковък* – прилагателно за мек метал; *свако* – съпругът на сестра на майката; *вакуум* – празно пространство, свободно да поражда и вмества материя.

Ако името *Вакх* означава „Вагинален/утробен“ или „Роден от утробата“, то *вакханка* значи „раждаща“ или „родилка“. Ето защо в Дионисовите мистерии *вакханките* са разигравали фриволно-еротично, майчинско-кърмаческо поведение и са носели бебешки кошници.

Обстоятелството, че видовете названия на животното *кон*, имащи основа *каб/кае*, произхождат от божественото име *Бакх/Вакх*, доказва че *конят* (*Тракийският конник*) е една от зооморфните ипостазии, може ми основната, на този бог (сн. 4).

На лицето на сребърните додекадрахми (една додекадрахма = дванадесет драхми ~ 48 грама) на *дероните*, сечени в края на VI и началото на V век пр.Хр., образът на тракийския цар изместил този на бог Хермес, покровителя на търговията. А на opakото тракийският монетен гравьор е създал оригинален знак, който да представя неговия цар като потомък на бога-слънце: имайки невероятното хрумване да вземе елемент от тялото на коня (соларната метаморфоза на Дионис/Бакхус) – крак на силен с конско копито – и да оформи от три такива скачени крака *свастика*, символизираща въртящото се слънце. Този трискел с конско копито (има и такъв с човешко стъпало – сн. 5) бил вмества в вдлъбнат квадрат: миниатюрен символ на физическия (земния) свят на хората, над който богът-слънце доминира (сн. 6).

Снимка 4. Тетрадрахма на град Маронея, Беломорска Тракия, V век пр.Хр. На лицето е изобразен кон – основният зооморфен образ на Дионис/Бакх; на опакото – квадрат с вписана в него стилизирана лоза с четири грозда – растителната ипостаз на бога, а извън квадрата – пчела, – още едно превъплъщение на бога този път като насекомо. ΕΠΙΧΟΡΗΓΟ (Епихориго) е магистратът, в управлението на който е отсечена тази монетна емисия.

Снимка 5. Додекадрахма на тракийското племе дерони от периода ~475-450 г. пр.Хр. Лице: тракийският цар с шапка петасос на двуколка, теглена от вол надясно, а над вола – шлем. Опако: трискел от три съединени човешки крака, във вдлъбнат квадрат. Публикувана под № 14v2 от Йоаннис Сворнос (1863-1922 г.) в: *Ιστορία των νομισμάτων ητοι εγχειρίδιον ελληνικής νομισματικής*. Ιωαννου Ν. Σβωρωνου. Τομος πρwtος: Ευρωπη. Εν Αθηνας. 1898.

Снимка 6. Додекадрахма на тракийското племе дерони от периода ~500-480 г. пр.Хр. Лице: вол със сбруя, наляво; над вола има надпис ΔΕΡΟΝΙΚΙ. Опако: вдлъбнат четирисекторен квадрат. Публикувана под № 6214 в: **Никола Мушмов**. *Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе*. С., Изд. Гр.Ив.Гавазов, 1912.

Група изследователи на археологията и нумизматиката на *Тракия*: Богдан Филев (1934), Тодор Герасимов (1960), Адолф Роголски (1962), Атанас Милчев (1971), Иван Маразов (1978), Мечислав Домарадски (1984), Ставри Топалов (1998) и др., забелязват, че за *траките конят е важен символ*. Изображението му стои като божествено-царска инсигния в пет групи артефакти: монети, пръстени, жезъл, ритони, каменни пластики за украса на огнището. /**Ст. Топалов**. Еднакви символи от земите по горните и средни течения на реките Марица и Тунджа в култови предмети, тракийски владетелски регалии и употребяваните от местните жители одриски владетелски монети от средата на V до средата на IV век. – В: Племена и владетели от земите на Одриското царство и граничните му югозападни територии от края на VI до средата на IV век пр.н.е. Приноси към проучване монетосеченето и историята на Древна Тракия. С., 1998, с. 80-92/.

Конят, конското протоме, или конникът, станал основен образ върху *ранните царски монети* на източната одриска династия (нач. на V – края на IV в.пр. Хр.) Спарадок, Севт I, Хебризелм, Котис I, Керсеблепт и западната одриска династия (нач. на V – края на IV в.пр.Хр.) Ситалк, Саток, Меток, Аматак, Терес II. Вярно е, че през същите векове конят присъства на монетите на гръцките колониални полиси по крайбрежието на Бяло море, които обаче са построени върху изконни тракийски земи. По време на битуването си сред местните траки новите заселници влезли в здрава симбиоза с тях и възприели културните им достижения. Добър пример в това отношение са например монетите на град Мароней (вж. по-горе сн. 4), на които виждаме кон, лоза, пчела, орел – все ипостазни символи на бог Дионис/Бакхус. Македонските монети с конник на аверса се появяват едва през втората половина на IV в.пр.Хр.

Тракийските благородници са ни оставили и *няколко златни пръстена*, на които те са представени като конници, стараяйки се да наподобят своя бог-родоначалник – *Тракийския херос*. По стил и техника на изработка пластичните изображения върху пръстените са близки до тези от монетите. /**пак там**, с. 88/.

Бронзовият накрайник за жезъл, публикуван от Ставри Топалов, има две рамена, които са оформени като глава на кон и глава на овен /**пак там**, с. 85/.

Измежду намерените в Тракия *десетки сребърни ритони*, ползвани от жреците и владетелите като ритуални съдове по време на тайнствата на Слънчевия култ, най-често се срещат ритоните с протоме на кон, а сравнително по-рядко с протоме на овен, елен или козел. /**пак там**, с. 88-89/.

Стилизираните протомета от камък или керамика на коне и овни, намирани из цяла Тракия, са обнародвани и коментирани още от проф. Тодор Герасимов през 1960 г. Разбира се оттогава до днес са открити още много образци от този тип (сн. 7). Отначало е смятано, че те били употребявани през периода VI-IV в.пр.Хр., но после датировката на част от тях е изтеглена към бронзовата епоха /**пак там**, с. 80-84/.

Обаче датировката на този тип артефакти ще трябва да отиде към още по-ранно време. Тук представяме едно доста по-архаично конско протоме от камък, произхождащо от ранно-неолитните жилища край с. Елешница, Разложко (VI хил.пр.Хр.; сн. 8), извадено, заедно с керамика и оръдия на труда, при редовни разкопки от екипа на професор Васил Николов. Също така през ранния неолит били разпространени и протомета на овена. За илюстрация пред-

ставяме един релефен керамичен „портрет“ на овен от с. Слатина, Кюстендилско, намерен в археологически пласт от VII хил.пр.Хр. (сн. 9).

Снимка 7. Антични каменни идоли на Свещения овен от района на гр. Панагюрище, съхранявани в местния музей. Фото автора.

Снимка 8. Неолитно каменно конче от с. Елешница. Фото автора.

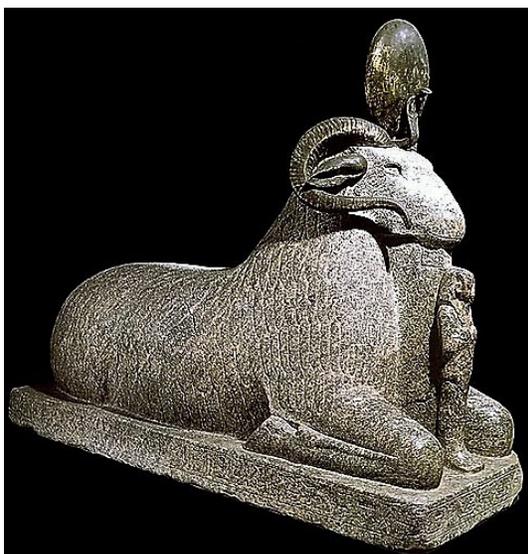
На челото на кончето е изрязана овална фигура, в която е поместен малък кръг – слънчев знак. Отгоре на главата е изрязан кръст, а в полетата между неговите рамене са издълбани четири кръгчета/точки – също слънчеви знаци. На гърба му има три дълги линии, които в двата края са пресечени напречно с две по-къси линии.

Поставянето на стилизираните протомета на коне и овни до огнищата в къщите на тракийската аристокрация не е случайно. Според нас това са соларни животни на богове-слънца. *Овенът* е превъплъщение на Зевс (сн. 10, 11), а *конят* – на Дионис. И тъй като огънят бил смятан за земен аналог на слънцето, то стилизираните каменни идоли на духовете на *бога-овен* и *бога-кон* са поставяни край домашните огнища като въплъщение на посочените слънчеви богове – родоначалници на тракийското жречество и аристокрация. Разбира се имало ги е и в молитвения дом на селището – храма, – край неугасващия свещен огън.

Бидейки главен зооморфен образ на бог Дионис/Бакхус, конят се явява основен, задължителен, недопускащ двусмислено тълкуване символ, почитан и възпроизвеждан като артефакт от неговите потомци – траките, – здраво свързан с техния произход, религия, фолклор и бит. Затова *образът-символ на коня и конника* е поставян върху най-необходимите предмети, предназначени за и употребявани в тяхната жизнена среда: монети, пръстени, ритони, оброчни плочки и др.

Снимка 9. Глава на овен, закрепена в „портретна“ рамка, над троен рунически знак V. Добре изпечена керамика от с. Слатина, Кюстендилско, VII хил.пр.Хр. Фото автора.

Снимки 10, 11. Релеф на Зевс-Амон с маска на овен и слънчев кръг на рогата. Гранитна фигура на легнал овен (Зевс-Амон) със слънчев кръг на рогата. Пред овена стои изправена статуя на сина му Хор. Карнак, Южен Египет.

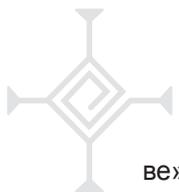

И така, стигаме до едно от по-непознатите египетски имена на бог Дионис/Хор – *Хонсут/Консут*, – съставено от три морфема: К[а]-Он-Сут и значещо «Синът на Слънцето [Зевс-Амон/Озирис] и на Сут [Сотис/Изис]». Под това име богът е почитан в южната египетска столица Тива и главно в тройния храм на Зевс-Амон, Мут («майка» Изиди) и техния син Хонсут в Карнак /**Е.Александрова-Зангелми**. Сейким – древноегипетска система за хармонизиране и лечение на тялото и душата. С., ИК «Кибеа», 2012, с. 98/.

Хонсут/Хонсу е изобразяван като юноша с лунен сърп и диск над главата. Управлявал времето и любовта, а освен това здраво държал контрола над злите духове.

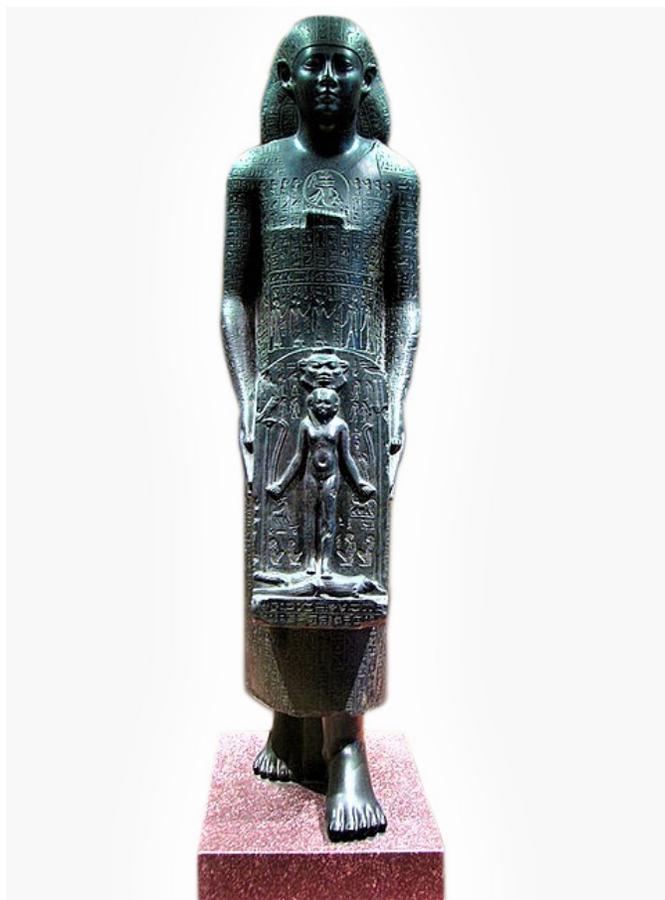
В Азия потомците на Хор възприели за свой етноним юношеското му име *Хонсут/Консут*, като морфемата *Сут* отпаднала; влязла в употреба само морфемата *Кон/Хон* (Ка-Он: «Син на Слънцето»). Така от хоровото име *Хонсу* възникнал етнонимът *хон* или *хун* (*хони/хуни*). Пълната форма на етнонима била *Хон-Ор/Хонор*, със значението «Синът на Слънцето Ор».

Най-интересно в случая е пълното съвпадение между етнонима *хон* и свещеното соларно животно *кон*. Което не е случайно, не само защото конят бил бойната машина на *хоните*, а конската опашка – тяхното знаме. По-важна е тук еднаквата семантика: *хон* и *кон* значат едно и също: «Синът на Слънцето». Ето защо българските аристократи (буилите) в Азия и Източна Европа са бръснели главите си и оставяли *чумбас* – *плитка, подобна на конска опашка* – като *специален белег за знатен произход* (сн. 12). В «Именника на българските кано-

ве» е записано: «Тези петима князе [Авитохол, Ирник, Гостун, Курт и Безмер – б.В.Й.] държаха князуването от другата страна на Дунава 515 години **с остригани глави** [к.В.Й.]. И след това дойде на страната на Дунава Исперих княз. Същото и досега.“ / Христоматия по история на България. Т.І. Ранно средновековие (VII-XII в). Съст. **Петър Петров, Васил Гюзелев**. С., Изд. НИ, 1978, с. 87/.

Важно е освен това да отбележим, че *кон* е видовото название на свещеното животно както в старобългарския, така и в съвременния български език.

Снимка 12. Статуя от диорит на Изиди, която държи стела с образа на Хонсу (Хор като дете), стъпил на два крокодила, а на главата му е поставена маска на Птах. Експонат, произхождащ от Египет, съхраняван в Лувъра, Париж, Това изображение на младия бог с чумбас – плитка, падаща надясно, – е било възприето по-късно от българската племенна аристокрация (кастата на буилите).

«Синът на Слънцето» Хонсу (Дионис/Бакх/Хор) и неговите потомци били вплетени в свещения дует на коня и непобедимия конник/рицар с благородно сърце, който се борел за правилното развитие на цивилизацията. Това е *Тракийският конник*, изсечен на скалите на Мадара в България (сн. 13), но това е и *Хунският конник*, извисяващ се на подобни скали в древна Балхара (днешен Афганистан).

Снимка 13. Скалният релеф Мадарски конник край град Шумен, България. Изсечен е на отвесна 40-метрова скала, над пещерата-капище на Майката (Мадар), сякаш за да я пази. Фото Бойко Калев.

На 21 август в Рим бил провеждан празникът *Консуалии* в чест на *Конс* (*Consus*) – бог на войните-конници, юрисдикцията и земеделието, и Нептун (трако-елинският Посейдон). Организирали конни състезания, а след похищението на сабинянките, цар Ромул (753-717 г.пр.Хр.) въвел и обичая за ритуално отвличане на жени от съседни племена /**Тит Ливий**. Историята на Рим от основаването на града. Прев. от лат. Вл.Атанасов. Кн. I. С., 2004: 9, 6-12/.

В Рим *Конс* (т.е. Хор) бил считан за божество на прибраната реколта, вероятно във връзка с неговия *цивилизационен поход*, по време на който благодетелно е предоставил семена на културни растения (жито, просо, ориз) на страдащите от глад хора, научил ги е да ги отглеждат, съхраняват и ползват за изхранване. /**Диодор Сицилийски**. Историческа библиотека, I, 17-20, 27. – В: <http://www.sigilla.com/diodorus.html/>.

Римляните смятали *Конс* за бог на земеделието и урожая, но нима при българите, под имената *Дажбог*, *Ярило* или *Герман*, той не изпълнявал същата функция, в добавка към осигуряваната от него слънчева топлина и пролетни дъждове?

По време на пионерските опити за организиране на земеделския отрасъл боговете разбрали, че няма да се мине само с технологията за зърнопроизводство – засяване, поливане, жътва, отделяне на част от семето и подготовката му за следващия цикъл. Всяка култура изисквала своя територия с оглед да се избегне кръстосване и изгубване на собствените ѝ ценни качества, плод на трудна и внимателна селекция. Освен това трябвало да се обособят участъците на различните земеделци.

За оформяне на земеделските парцели послужил опитът от планирането на храмовите комплекси и селищата на божествената раса. Макар и касаещо родитбата при растения, земеделието било сътворителен процес, и като свещен акт изисквало спазване на култовите норми. Нивите трябвало да имат определена форма, размер и ориентация спрямо посоките на света, за да изпитват благотворното въздействие от слънцето и звездите.

Податки по коментирания въпрос има в трактат на Цицерон за гадаенето, възпроизвеждащ текст от етруски *libri* (свещени книги). Става дума за среща на един орач от Тарквиния с *дребен на ръст дух с детско лице, но с посивели коси и голяма мъдрост*. Цяла Етрурия се стекла на мястото. От *малкия дух Таг, внук на Юпитер*, хората научили основните правила на етруската дисциплина. Спътницата на *Таг*, пророчицата *Вегоя* или *Бегоя*, разкрила на хората изкуството да се тълкува мълнията (*ars fulguratoria*), но им дала *ценни познания за землемерството* – правилното разделение и ориентиране на земите, строителните терени и градоустройството, наподобяващо шахматна дъска.

Етруските разполагали с *libri vegoici* („книги на Вегоя“), които Цицероновият съвременник Тарквиний Присций превел на латински (I в. пр.Хр.), но от които са оцелели едва няколко откъса. История на религиите. Т.II. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок**. С., Изд. Gallimard & Прозорец, 1996, с. 416-418/.

На старобългарски език името *Таг* означава „кон“ или „конник“. Следователно добрият мъдър дух е *Дионис/Хор, Тракийският конник* (сн. 14, 15), родоначалникът на тракийските, египетските, финикийските, етруските, латинските, българските (хунските), и прочие царски династии. Знаем, че *Дионис* е син на Зевс/Юпитер. Нимфата *Бегоя* не ще да е друга освен *Аби Байгул* (Лизианаса II), една от дъщерите на Дионис, която явно е продължила неговото дело: да помага на хората чрез плодовете на земеделието.

Латинските названия на някои култури и термини, свързани с храни и хранене, са запечатали приноса на бог *Хор* (*Стария Пан*) в тази област: *oryza* – „ориз“, *panicum* – „диво просо“, *panis* или *pane* – „хляб“, *panificium* – „правене на хляб“, *panarium* – „кошница за хляб“.

В подземния олтар на *Конс* под Големия цирк в Рим почитали бога в ролята му на контролор за злите духове от Долния свят, което, предвид и идентичността на имената, го прави аналог на египетския *Хонсу*. Древната традиция на конните надбягвания ни отвежда към *Тракийския конник/Херос* (херос = Хорос = hors), в образа на който се сливат личностите на родоначалниците на трако-българите *Дионис/Хор/Бакх* и *Посейдон/Нептун*, като последният е и същинският създател на *домашния кон*. Ето защо сатирите – шумните весели компаньони на *Дионис/Бакх* – са изобразявани понякога с козя козина и копита, а друг път с конски уши, опашки и копита.

От името *Конс* произлизат римската държавна титла *консул*, както и съвременните термини: *конституция, конфедерация, конгрегация, конгрес, конференция, консилиум, консултация, консенсус, консолидация, конфигурация, конструкция, концепция, констатация, контаминация, концентрация, конгломерат, консистенция, контур, коняк, икона*; топонимът *Hong Kong* (мегаполис в Китай); и някои английски думи: *honour* („благородство“), *honey* („пчелен мед“), *hundred* („сто“).

Снимка 14. Модел на слънцето от конски глави. Изображението на слънцето в трако-египетски стил (кръг с точка), е заобиколено околоръст от неговите синове Кон – Ка-Он, т.е. „Синовете на слънцето“. Плочка от конска амуниция от Летнишкото съкровище. IV в.пр.Хр. Фото автора.

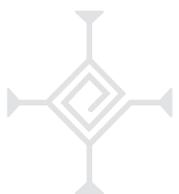
Снимка 15. Изображение на Тракийския конник от Летнишкото съкровище.

Трябва да отбележим, че египетското име *Консу* и латинското *Конс* кореспондират с името на перуанския бог-слънце *Кон-Тики Веракоча*, наричан в Мексико *Кетцалкоатъл*. Името *Кон-Тики Веракоча* би могло да се разчете като „Бог Кон, [синът на] Овена-Дракон“. Наистина в митологичната генеалогия *Тракийският конник* Дионис/Хор/Бакх се явява син на Свещения Овен Зевс-Амон и внук на Свещения Дракон Кронос, който в Египет се е подвизавал под името Ра, с ипостаза „Крилатата змия“ (памя, дракон).

В средноазиатските държави Балхара (Бактрия), Партия, Хорезъм и др. *Божият син-конник* бил назоваван *Сиявуш*, *Сияваршан*, *Сиявакс*. Според „Авеста“ херосът или *героят-слънце* *Сиявуш* владее райската страна Кангха, позната още като прародината Арияна Вежа. Обичайните изображения на *Сиявуш* съвпадат с тези на *Тракийския херос* (Horseman) и *Мадарския конник* (композиция от човек, кон, лъв и куче). За преки потомци на *Сиявуш* са се считали българските канове от династията *Дуло*, родът *Сиявушиди* в град Хорезъм (в основата на този топоним стои антропонимът Хор), партските Аршакиди, а също и персийските царе **Борислав Иванов**. Сиявуш – бог сияен конник. С., ИК „Новата цивилизация“, 2013, с. 7-53/.

Персите наричали Балкх, столицата на Балхара, *Зариаста* – „Златоконният [град]“ **Петър Добрев**. Сага за древните българи. С., ИК „Кама“, 2005, с. 63/, защото българите отглеждали единствено там благородна порода от красиви бели коне със сивкави петънца по шията и златисти гривви. Дали това не е породата, селектирана от Посейдон/Боян по време на пребиваването му в Азия?

Разбира се българското (балхарското) име *Сиявуш* е свързано с индийското име на бога – *Сива* или *Шива*. *Сивият цвят* като съчетание между черния, символизиращ света на материята, и белия цвят, символизиращ света на духовете, е бил смятан от древните за цвят, принадлежащ на земните богове-жреци, които изпълнявали ролята на медиатори между земния и небесния мир. Така че името *Сива/Шива* е характеризирало *Божия син* в аспекта му на жрец и посредник с духовете на неговите отци и деди, които направлявали отгоре съдбовните измерения на земните неща.

От контекста на тези разсъждения разбираме, че името *Сиявуш* е доразвита форма на името *Сива*, с цел, едновременно с медиаторското, да се подчертае соларното качество на бога. *Сива* е преминало в *Сиявуш*: сияен, блестящ. Това е същият бог на доброто в Зороастризма – *Ахура/Асура-Мазда*, *Ормузд* или *Ормазд*, познат в Египет като бога-слънце *Хор*.

Може би ще се учудите, но от името *Сива/Шива* произлизат френските думи *le cheval* („швал“ – „кон“), *les chevaux* („шво“ – „коне“).

От българското име *Сиявуш* на сияйния бог-конник произлиза на свой ред славянското име на бога – *Святовит/Световит* или *Свянговит/Свенговит*. Има и други форми на името като: *Svantovit*, *Swietowit*, *Suvid*, *Sutvid* и пр. Първият източник, който говори за този бог е гетският историк Йордан (VI в.). Той употребява форма, изразена на латински език като *Suantovitus*.

Правени са много опити за тълкуване значението на антропонима *Святовит/Световит*; може би най-вярното значение е „Витяз на светлината [Свето-Вит]“ или „Рицар на светлината“.

Необходимо е да отделим внимание на *митичния кон-родоначалник Акбузат* – основен герой в башкирския народен епос. Съветските републики *Башкирия* и *Татарстан* са създадени през 20-те години на XX век от съветския режим върху бившата територия на средновековната държава *Волжка България*. Така че башкирите, освен че носят кръвта на волжските българи, се явяват наследници на българския митологичен комплекс в Азия.

Името *Акбузат*, може да се тълкува като „Бяло слънце“. *Ак* значи „бял“, а *буз* – нещо кръгло/сферично и червено, например *буза*, *карпуз* или *арбуз* („диня“), *топуз* («метална топка»), *пузыр* («мехур», «балон»), *бусы* („наниз“, „гердан“, „колие“ от топчета). Ако приемем, че думичката *бузат/бусат* представлява закодираното чрез метатеза име *Субат/Собат*, т.е. *Сабазий*, това е директна отправка към този бог (ср. още със *суббота/събота* – седмичния ден на *Сабазий*). Тогава *Акбузат* следва да се тълкува: „Белият Субат [Сабазий]“. Подчертаването на белия цвят и в името, освен че той е характерен за външния вид на *свещения кон*, символизира способността му да преминава в отвъдния свят, света на духовете.

Епосите „Акбузат“ и „Урал батир“ образуват архаичния пласт на уралската митология. Белият, на сиви петънца, крилат жребец *Акбузат* често преминава от отвъдния свят в нашия и обратно, като отвъдният свят е персонифициран от езерото *Шулган* и пещерата *Шулган таш*, която е и дом на *Акбузат*. Свещени-

ят кон става другар и съратник на небесния бог *Урал батир* („Могъщият войн Урал“) в тежката му борба с тъмните сили – неговия брат *Шулган* и демоните на подземно-подводния свят. Кон и конник прелитат огромни разстояния, за да спасят различни народи от непосилното робство, наложено им от *Шулган*. *Акбузат* спасява богиня *Хумай (Умай)*, която ражда на *Урал* син *Идель/Итиль*. В крайна сметка *героят-великан Урал* побеждава злото, но и сам загива, като тялото му се превръща в *планината Урал*, а по-късно синът му *Идел* в смъртта си се превъплътява в реката *Идель* (днес *Волга*) /вж. **сайта** „Башкирские народные сказки“ – В: / <http://www.bashskazki.ru/page104.html/>.

Твърде любопитно е, че българо-башкирските епоси са пряко свързани с палеолитните изображения, символи и знаци в уралската пещера *Шулгенташ (Каповая)*. Древните селища в нея са били обитавани – по намерените органични останки в огнищата (изгорели кости от мамут и др. животни) – в периода XVIII-XIV хилядолетие пр.Хр. Стенописните композиции в залите „Хаос“ и „Зала на знаците“ оформят култови зони – светилища. Композициите са групирани в сюжети, в които е развита фабула между *соларния жребец – тотемен родоначалник (Акбузат)*, *носорога (Шулган)*, *големи и малки мамути* (персонификации на богини-майки), и символи като *триъгълник*, *трапец с уши-дръжки* (прототип на кратер) и др. Има и антропоморфни рисунки. Над всички образи доминира *жеребецът-тотем*. Вече са налице изследвания и анализи по тази тема /вж. **В. Г. Котов**. Святилище в пещере Шульган-таш (Каповой) и мифология Южного Урала. – В: Проблемы первобытной культуры: Сборник статей. Уфа, Гилем, 2001, с. 54-79; <http://kitaptar.bashkort.org/files/..pdf/>.

Към четвъртата група названия на животното *кон* – произхождащите от основата *хор* – следва да отнесем само едно нарицателно име: английското *horse*, което побуквено копира египетския антропоним на бога – *Хорос*.

Ако *кон = horse*, в светлината на древната общност на индоевропейското езиково семейство, ще излезе, че *коният*, респективно *Тракийският* или *Българският конник*, е бил превъплъщение, образ, символ на бог Дионис/Хор. Английската дума *horn*, означаваща „рог“ – в анаграма *Гор/Хор*, е свързана пък с козловата ипостаза на бога, напр. в *Capricorn* („Козирог“).

Основната функция на царстващия бог била да пренася по небосвода слънцето – небесното светило – от източния до западния хоризонт. Тази функция се предавала от баща на син: *Уран/Атон/Тан* я предал на сина си *Кронос/Ра/Сварог*, а той – на сина си *Зевс/Озирис/Перун*, и той – на сина си *Дионис/Хор/Дажбог/Колад–Ярило*, и т.н. Но докато египетският *Ра* – т.е. славянският *Сварог* – возел слънцето на своята небесна ладия, то неговите потомци *Сварожичи* – синът му *Перун* и внукът му *Ярило* – извършвали това посредством небесни колесници, теглени от бели или черни крилати коне. Понякога крилатият кон има един рог на челото си – прословутият *еднорог (сн.16)*.

Снимка 16. Мардук се бори с два крилати еднорога.

В славянските митове се казва още, че Сварожичите управлявали буреносните облаци, гърма и мълнията. Така например бог Дионис, когато е влизал в ролята на облакогонец и гръмовержец, бил наричан Герман (Гърмян/Гръмян). При суха пролет, когато на посевите не достига животворната влага, е изпълняван *обичаят Герман*, придружаван с молитви за дъжд към бог Герман/Даждбог.

Египетският Хор летял на „крилото на Хор“, което в изображенията на персийския му аналог Ахура Мазда приема вид на крилата колесница. Славянските аналози на бога, зимното слънце Колад (Cold/Холод/Мороз) прекосява небето на шейна, теглена от елени, а пролетно-лятното слънце Ярило кара конна колесница или язди бойния си ат. Тракийският конник Дионис, който също така е българският конник Хурса или Сиявуш, или пък египетския Хор, побеждава злия змей/дракон/крокодил (сн. 17) – ипостазата на чичо му Хадес/Сет/Плутон, господаря на Долния свят, – защото последният се опитва да попречи на слънцето да изгрява сутрин.

Снимка 17. Релеф от Египет, представящ как Хор, маскиран като сокол и яздещ кон, пронизва с копие Сет, в ипостазата му на крокодила Собек.

През ранното средновековие, когато младото воинствено християнство настъпва срещу древното езичество, най-разпространеният образ в трако-българския езически канон – Херосът, богът конник – претърпял метаморфоза и се превърнал в светеца-герой Георги Победоносец, празнуван на 6 май.

2. Еленът.

Връх *Сутка* в *Родопския масив* – родното място на бог Дионис, – и днес е еленово сборище, което, особено през размножителния период, се изпълва с разгонени елени и кошути. Не е ли това мистерия на Дионис/Бахх? След малко ще се убедим, че за траките и българите малкото еленче също е ипостаза на божия син, а пък кошутата – на неговата майка Йо/Изида (сн. 18, 19).

Снимки 18, 19. Петниста кошута и нейното петнисто еленче, снимани в околностите на язовир Доспат, Родопите. Фото автора.

Първо нека опитаме да изясним проблема около семантиката на владетелското име *Авитохол*, с което начева „Именникът на българските канове“: „Авитохол живя 300 години; родът му Дуло, а неговата година (на възцаряване) дилом твирем...“ Съществуват тълкувания на значението на прозвището *Авитохол*, които са добре известни: „Син на сърна“, „Издигнатия на ръце“ и др. /**Иван Узунов**. Хронология на древнобългарската държавност за периода от 323 до 700 г. С., 2004, с. 8-14, 66/.

Нашата версия е съвсем различна: *Авитохол* е име-прозвище на Дионис/Хор, почти идентично на староегипетското название на *Сфинкса* – *Абу Хол*. Логично, тълкуването му е подобно: Ави-То-Хол, Абу-То-Хол, или „Бащата от древността“; „Древният баща“, по смисъл – „Родоначалникът“.

Бог Дионис/Хор се явява родоначалник на *траките/българи*, тъй както прадыдо му Уран/Атон е *Абу Хол* – „Отец“, „Вечен баща“, „Родоначалник“ на всички

богове и хора. По тази логика прозвището било давано само на най-успешните, прочути владетели от основната божествена наследствена линия. Според царския списък на египетския жрец Мането, бог Хор е управлявал света 300 години.

Независимо, че името *Авитохол* носи значението „Баща от древността“, не бива никак да се пренебрегва митологичния аспект относно раждането и отглеждането на нашия родоначалник от сърна.

Невероятно, поради давността на времето, но напълно резонно, поради националния характер на всеки фолклор, в славянския и българския фолклор са запазени данни за родоначалника на българите *Авитохол*.

Така например в една литовска хроника от края на XIV век има текст за щастливата съдба на прочути принцове, отхвърлени от лоши родители или роднини, но спасени и отгледани от животни. Хрониката е написана на старобългарски (черковно-славянски) език по времето на Григорий Цамблак, Киевско-Литовски митрополит (1413-1420 г.). В нея между видните владетели Ромул и Рем, персийския Кир, първия испански цар Болгорос и троянеца Парис, се казва нещо и за българския царствен принц:

„Също така и малкото князче мисикийско [мизийско – б.В.Й.], сиреч българско, било откърмено от една сърна, след като било захвърлено в горския пущинак, за да загине.“ /по **Ив. Т. Иванов**. Прабългарски елементи, запазени в българския фолклор. – В: **Анали**. Списание за история, класическа култура, изкуствознание. Издание на СУ „Климент Охридски“, 2006, бр.1-4, с. 99-106/.

Древният мит за царския син (Дионис), отхранен от сърна, е включен в сюжета на широко разпространената народна песен „Три синджира роби“. В един от нейните варианти, записан от Господин Вучков в с. *Романя, Старозагорско*, е развита по-подробно, загатнатата в литовската хроника легенда за мизийско-българския наследник и сърната. В тази песен принцът е назован Дамянчо, а майка му Тодорка:

„... Черна робиня – бяла Тодорка,
с мъжка рожба на ръце.
Като Тодорка вървеше,
жални си сълзи ронеше,
дваж по-жално пицеше.
Гладна ѝ рожба Дамянчо,
гладно и жадно от два дни,
От два дни и три вечери...“

Тодорка моли „черни арапи проклети и още турци джелати“ да спрат за почивка измъчения робски керван, за да измие детето си и го накърми. Но те с присмех и отговорили да го „захвърли и изостави“, иначе ще го разсекат на парчета, та хищните птици да му изкълват месата. Отчаяната майка нямала изход:

„Че спря ми Тодорка, че поспря
под едно дърво клонато,
клонато още листато,
под дърво малка речица.
Тя ми люлчица свързала,
детенце в нея турила,

турила и заплакала,
 и тъжна песен запяла:
 Туй ша тий мама кърмяне,
 туй ша тий мама люлкане.
 Ама чуй мама заръка –
 да растеш, чедо, да растеш,
 голям юнак да станеш.
 Сал добро синко да правиш,
 сал добро и нищичко друго...
 Аз кат, Дамянчо, си тръгна...
 Теб ша та сърница откърми,
 сърница, Дамянчо, първеския;
 Ката вечер тук ша доада,
 докат та синко отгледа...
 Както е мама заръчала,
 сичко тъй е станало.
 Ката вечер, кога зорница изгрее,
 сърна Дамянча кърмеш.
 Като пък месец зайдеше,
 сърна му челце ближеше,
 челце и жални сълзици...
 Тъй ми Дамянчо израсна,
 голям ми юнак порасна
 Че тогаз Дамянчо препаса
 сабя ми от девет очи.
 Облече кожух от две мечки,
 две мечки кат кола с тръне.
 Че кат зорница изгрея,
 сърница ми пак пристигна,
 право в гора ми дойде,
 право при юнак Дамянчо.
 Че го сърна поведе,
 накрай го гора изведе.
 Наеха поле широко,
 широко поле, безмерно...“

Край една чешма с „девет чучура“, сърната наставлява Дамянчо да намери „село голямо“ с „девет джамии“ и „девет черкови“. Там да потърси майка си – „черна баба-кадъна“ в „бели шалвари, целите холам везани със златни месчинки и по-големи черни кръстчета“. В края на песента Дамянчо открива майка си и я оттървава от робство.

Изследователят Иван Танев Иванов коментира, че песента е отглас от първите години на робството, в които заробванията на българи от непокорните области били масова практика. Именно по същото време в националната памет е още пресен споменът за един от основните национални епоси – митът за първия български цар, спасен от кошута. Анонимният автор на песента вероятно бил книжовен българин, познаващ древната история за българския цар-родо-

началник *Авитохол* и неговата сърна-хранилница. Този мит именно повлиял върху народната песен, като бил преобразен в мотива за робинята Тодорка и бебето ѝ, откърмено пак от сърна.

Най-близка до първоизвора – древния мит – е народна песен, открита от българския философ Найден Шейтанов (1890-1970 г.). Ето кратък негов обзор на песента:

„В народното ни творчество има и песни, които наумяват легендата за раждането на Диониса, както и за скитането на това божествено дете. Една песен пее, как „млад билиарин“ [Зевс/Озирис – б.В.Й.] – чудотворец! – дал на „лична мома [Йо/Изида – б.В.Й.] биле за рожба [венец от комунига – б.В.Й.]“. Когато навремило да роди, момата отишла горе в усойте [планината *Нуса* – б.В.Й.] и там на една горска поляна родила „дете не като всяко“ – „дете с ризница“ и „със златни криле на рамена“ [Дионис/Хор – б.В.Й.]. Младата мома-майка „разпасала свилен пояс, свела гора тънко върше“ и вързала люлка на необикновеното чадо. Ала момата умира наскоро, както загива и митичната Семела – Дионис остава сирак. Тогава дошла кошута [Йо/Изида – б.В.Й.] – дружката на „сур елен златорог“ [Зевс/Озирис – б.В.Й.] – и почнала да кърми осиротялото дете. Точно тъй коза [Амалтея/Рея – б.В.Й.] кърми Зевса на о. Крит и вълчица – прадеда на римляните, Ромула. Дионис собствено се кърми от нимфи, менади и пр. Според народната ни песен, вятърът люлее люлката, а дъждът къпал детето-сираче... Народната ни песен пее, обаче, по-нататък, че детето-сираче било взето от „Ян-кехая“ – овчар на овчарите – както малолетния Дионис се взима „за възпитание“ от Хермеса и Фалес-Велеса [Аполон – б.В.Й.]“ /Шейтанов, Найден. Сексуалната философия на българина (Увод в нашия неофициален фолклор). – сп. Философски преглед, 1932, кн. 4/.

Трако-българската богиня-сърна има келтска аналогия. В „*De Bello Gallico*“ („Галската война“) римският проконсул Гай Юлий Цезар споменава галската богиня *Дамона* („Кошутата“), наричана също *Сирона* („Звездата“) /История на религиите, с. 372/. Последното име ни насочва към звездата *Сотис* (*Сириус*), звездна ипостаз на Изида.

Така че *Авитохол* ще се окаже митичният родоначалник на българите – бог Дионис/Хор. А сърната или кошутата, която го е родила, пазила и отгледала всеотдайно, не е друга освен неговата собствена майка – кравата/хатор Йо/Изида. Митологичният преход от крава към кошута има своята здрава логика.

Във връзка с думата *кошута* отбелязваме думите с основа **кош**: животни, проявяващи се като грижовни майки – *кошута*, *кошка* (котка); вещи с утробна форма, в които се помещават деца, животни, или храна – *кош*, *кошче*, *кошница* (свещен предмет на вакханките в Дионисовите мистерии), *кошер*, *кошара*, *кувшин*, *кашпа*; течна храна за деца – *каша*; глагол, обозначаващ хранене – *кушать*; надпревара с коне на Тодоровден – *кушия*; етноними и топоними – племето *кушити*, държавата *Куш*, планината *Хиндокуш*.

Кошутата е майката, а родилото се от нея еленче – божият син. В една коледарска песен от с. *Бистрица*, *Софийско*, богът се ражда като „Сур елен“, т.е. „Сив елен“ (Суря=Сива=Шива са ведическите имена на Хор в Индия):

„Замъчи се Божа Майка [Йо/Изида – б.В.Й.]
от Игнажден до Коледа,

че си роди Боже чедо,
Боже чедо Сур Елена,
Сур Елена – златни рога.“

/Юлия Боева. Култът към Великата Майка. Неолитни символи в български килим от началото на XX в. – сп. **Усури**, 2005, бр. 1, с. 19./

Няма как да не асоциираме името *Сур*, което е всъщност санскритската версия на името *Хор*, със стария български коледен обичай *Сурва* и думите *сурвакам*, *сурвакница* и *сурвакар*. Ето разбивката на думата *сурвакар*: Сур-Вахх-Хар. В случая виждаме съчетани в едно три различни имена на божия син – *Сур*, *Вахх/Бакх* и *Хар* (т.е. *Хор*).

Древната традиция *Сурва* е прилежно запазена в България. Всяко българско момче научава още в детската градина едно добропожелателно стихче:

„Сурва, весела година,
златен клас на нива,
червена ябълка в градина,
пълна къща със коприна!
Жив и здрав догодина,
догодина, до амина!“

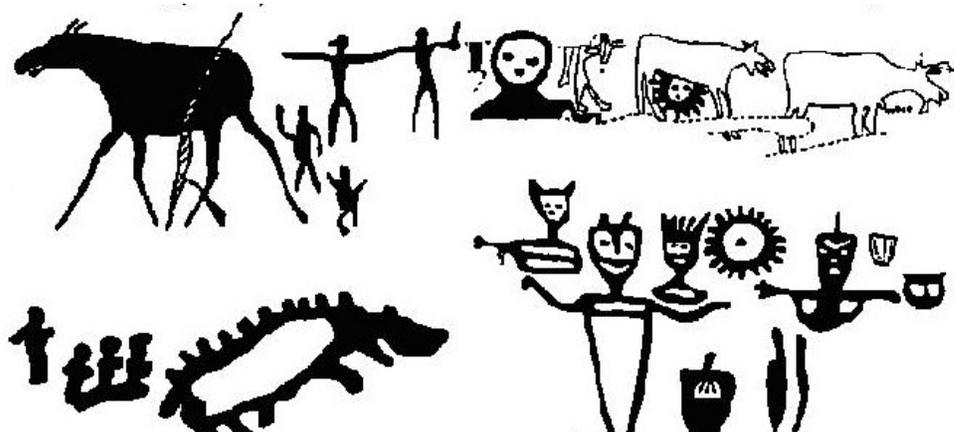
Запомняйки това стихче и грабвайки дрянова пръчица, чийто клонки са огънати под формата на осмица и украсени със сушени плодове и червени конци за живот и здраве, момчето (до 13 години) се превръща в *сурвакарче* – персонафикация на божия син. *Сурвакайки* със *сурвакницата*, сякаш с вълшебна палка, своите роднини и приятели, *сурвакарчето* с радост изрича горните „магически“ думи, чрез които пожелава на всички здраве и добруване.

Освен в словесното творчество, *еленът* – един от зооморфните образи на родоначалника на траките и българите Дионис/Хор – е богато застъпен в различните жанрове на изобразителното и ювелирно изкуство: петроглифи (на скални рисунки), ритуални царски сервиси, приложения върху оръжие и др.

Огромен брой петроглифи, или т.нар. писаници, са намерени в териториите на древната азиатска империя *Хон/Хун* („Синове на слънцето“): планините Кавказ, Урал и Алтай, както и по басейните на реките Томи (приток на Об), Енисей, Лена, Ангара, Алдан, Мая, Амур, Усури, езерото Байкал, Пегтимел (на полуостров Чукотка) и др. Писаниците обикновено украсяват скалите около светилища – места за извършване ритуали на култа. Датировките на тези паметници варират от палеолита до желязната епоха. /Е.Г.Дэвлет. Регионы наскального искусства и вопросы организации охраны памятников. – [arheologija.ru>devlet-regionyi-naskalnogo-iskusstva.../](http://arheologija.ru/devlet-regionyi-naskalnogo-iskusstva.../).

Във връзка с нашата тема впечатление прави една от рисунките, открита в басейна на река Мая в република Якутия, Руска федерация. В нея е показано раждането на сина-слънце под корема на майката-лосиха – аналог на тракийската сърна/кошута (сн. 20).

Снимка 20. Горевдясно: лосихата-майка ражда сина-слънце. Петроглиф от басейна на река Мая, приток на река Алдан, Якутия, Североизточен Сибир. Бронзова епоха.

Друга безкрайно интересна находка е един *гигантски геоглиф на лос* (вид от семейство *еленови*) с размери 218 x 195 метра, открит през 1989 г. от Александър Шестаков върху склон на хребета *Зюрат Кул, Южен Урал (Челябинска област)*. Датиран е, по намерените край него оръдия, към VIII хилядолетие пр.Хр. Очертанията на священото животно се виждат от върха на хребета, от самолет и дори от космоса, защото представляват основите на дебели 5 метра стена от натрошени камъни, слепени с глина.

В низината блести гладкото огледало на едноименното езеро *Зюрат Кул* (Сур-Ат-Кул означава обаче „Езерото на Сивия кон“), забулено в мистиката на местна легенда. Според нея много отдавна, заради несправедния начин на живот на хората, *небесният лос* – създателят на света – ги наказал, като глътнал слънцето и се гмурнал в дълбоките води с чаен цвят. Хората много му се молили и накрая го смилели с големи жертвоприношения и горещи обещания да се поправят. Той склонил да върне слънцето на небето. Оттогава жертвоприношенията и молитвите станали изрядни и редовни, за да не се повтори бедствието на страшната тъма и студ.

Можем да предположим, че тези ритуали са били извършвани в ограденото пространство – земното тяло на лоса, – за да бъдат виждани отгоре, от *небесния лос*.

Езерото имало площ 6 квадратни километра, но след построяване язовирна стена на река *Голяма Сатка*, площта му се увеличила двойно. За съжаление водата заляла 12-те древни селища, чиито останки преди са били на стария бряг: част от тях са от мезолита, друга от неолита, а трета – от бронзовата епоха. Изглежда неголямо племе е обитавало това сакрално място без прекъсване в продължение на около 7 000 години. И до днес водолази продължават да изваждат от дъното груби, но и добре огладени каменни оръдия; такива се намират, както споменахме, и край стената, очертаваща фигурата на *свещения лос*. Находките се съхраняват в музея на близкия град *Сатка*.

Ще добавим, че не само преданието подсказва соларния характер на елена и лоса. Този характер проличава и от видовото му название *лос = sol*, т.е. „слънце“.

Названието *Сатка* (Сат-Ка) пък означава „Двойник/превъплъщение на Утробата“: очевидно реката, пълнеща свещеното езеро, тук била считана за водна метаморфоза на небесната богиня Изида (*Лосиха* или *Кошута*) – майката на небесния лос-слънце Хор.

И така, от разчитането на семантиката на хидронимите *Сатка* и *Зюрат Кул* стана ясно, че построеният от древните хора върху склона на хребета *геоглиф на свещеното животно лос* е допълнил двете водни природни дадености, за да се оформи *три-съставен религиозен комплекс* в чест на племенната майка Изида и бога-родоначалник Хор.

Нещо повече. Този комплекс е идентичен със споменатия в началото на настоящия параграф *сакрален комплекс* в планинския масив *Родопи, България*, където, на връх *Сутка (Нуса)*, богиня Йо/Изида родила божия син Дионис/Хор. Родопският комплекс се състои също от три елемента: планина, воден източник и воден резервоар (езеро). Това са съответно: споменатият връх *Сутка* (Сут-Ка = „Двойник/превъплъщение на Утробата [Изида]“), който представлява *естествено елено сборище*, а под върха, на ниво 2000 м. има цепната скала-утроба с извор на Богинята, пълнещ свещеното езеро *Кабата*.

Що се отнася до названието на уралското свещено езеро *Зюрат Кул*, че то означава „Езерото на Сивия кон“ (Сур-Ат-Кул), а не е наречено на местната божествена ипостаза *лос/елен*, това явно е част от мистериината метаморфозност на божия син, която диктува едно загадъчно преминаване и смесване на зооморфните му образи на *кон* и *елен*: първият – бял, на сиви и бежови петна; вторият – сиво-бежов, на бели петна.

Припомняме също така (вж. § III. 1), че в *Южен Урал*, недалеч от *Зюрат Кул*, се намира пещерата *Шулган таш*, с вътрешно езеро *Шулган*, които в тукашните героични епоси „Акбузат“ и „Урал батир“ се идентифицират с хтоничния отвъден свят. Според тези предания бяло-сивият крилат жребец *Акбузат* се криел в езерото *Шулган*, така както небесният лос се потопил в езерото *Зюрат Кул*, след като глътнал слънцето.

Естествено идва въпросът: възможно ли е *Дионисовата доктрина* да е донесена тук при миграция от *Тракия* – мястото на възникването ѝ? Диодор Сицилийски (~90-35 г. пр.Хр.) и Луций Флавий Ариан (89-175 г.) разказват за цивилизационните походи на самия бог Дионис в *Азия, Индия* и *Скития*. Как той научил първобитните местни племена не само да строят градове и храмове, и да се изхранват чрез култивирано земеделие, но и да спазват в обществото си изискванията (законите) на неговия култ. Това се случило, разбира се, в неговата епоха: втората половина на X-то и първата половина на IX-то хилядолетие пр.Хр. Информацията си Ариан е взел от пътепис на Мегастен (~350~290 г. пр.Хр.), който посетил двора на обединителя на *Индия* Чандрагупта Маурия (340-298 г. пр.Хр.), по поръчение на диадоха Селевк I Никатор (358-281 г. пр.Хр.):

„7. (3) Индийците нямали нито градове, нито храмове, съоръжени за поклонение на боговете; те се обличали в кожите на диви животни, които им

се удавало да убият, хранели се (с меката) кора на дърветата; тези дървета на езика на индийците се наричат „тала“ [вид палма – б.В.Й.], плодовете им растат като на финиковите палми, по върховете им, на гроздове. (4) Те се хранели и със суровото месо на дивите животни, които им се удавало да уловят, докато в земята на индийците не дошъл Дионис. (5) Когато Дионис пристигнал тук и победил индийците, той им построил градове и за тези градове издал закони; той е дал на индийците, както и на елините, виното и ги научил да засяват земята, дарявайки им семена... (7) Дионис пръв впрегнал бикове в плуг, превръщайки болшинството от индийците от скитащи пастири в земеделци... (8) Дионис ги научил да се покланят на боговете, както на другите, така и особено на себе си, играейки на кимбали и тимпани, и ги научил на сатирския танц, който гърците наричат кордак...“ **/Арриан [Луций Арриан].** Описание Индии [Indike]. Дополнение к „Поход Александра Великого“ [Anabasis Aleksandru]: 7, 3-8. Перевод С.П.Кондратьев. – В: Вестник древней истории, № 2, 1940, с. 230-263/.

В българския летописен свод „Джагфар тарихи“ има данни за първите разселвания на човешки племена в най-дълбока древност, много преди времето на Дионис, включително за миграции от *Тракия* към *Скития* и *Урал*, и обратно:

„Преди тридесет и три хиляди години предците на хоните [хуните – б.В.Й.] – именците [прототраките – б.В.Й.] – живели в Големия и Малкия Рум [земите на прототраките – б.В.Й.], а народът на синдийците [протоиндоиранците – б.В.Й.] – на бреговете на Идел [р.Волга – б.В.Й.], тогава наричана Ура... Синдийците се разделили на синдийци-ура и синдийци-мурдаси, които започнали да враждуват помежду си...

След известно време арабите разбили именците от района на река Кубрат [Ефрат – б.В.Й.] и Големия Рум [Анатолія, Левант и Междуречието – б.В.Й.], и по-голямата част от тях отишла на изток през Малкия Рум [същинска Тракия – б.В.Й.]...

Когато отпразвили се на изток именци приближили реките Ака-идел [Ока, десен приток на Волга – б.В.Й.] и Шир [Дон – б.В.Й.], мурдасите се опитали да попречат на придвижването им и се завързал бой. Но урците преминали на страната на именците и мурдасите били разбити. След това именците продължили на изток, търсейки места, подобни на родината им и ги намерили в Хин [Северен Китай – б.В.Й.]

Но част от именския род Дуло останала в Ура [Волга-Урал – б.В.Й.] и предложила на урците да опитат късмета си в изоставената от тях родина [Тракия – б.В.Й.]. Урците на драго сърце се съгласили и отишли на юг, където се разделили на карасаклани [черни скити – б.В.Й.], аксаклани [бели скити – б.В.Й.] или масгути [масагети – б.В.Й.], кашанци, сабани [печенегии – б.В.Й.], перси, азери и синдийци [индоиранци – б.В.Й.]. Това преселение станало преди 11 хиляди години...

След това от синдийците се отделили самарците [шумерите – б.В.Й.], които отишли най-далеч от всички и заели областта на река Кубрат. Тук те основали държавата Самар [Шумер – б.В.Й.]...

Първият вожд на самарците бил Май или Мар [Мардук – б.В.Й.], поради което неговите потомци се наричали Мардуан или Мардукан... Той живял 300 години

и бил истински праведник, заради което след земната му смърт Тангра го пренесъл на осмото небе. Погребали го в седеметажна кула-гробница [зикурат – б.В.Й.]...“ /Фрагменти от известие на **Микаил Башту-Шамс Тебир** (IX в.) за произхода на българите, преписани в „Хон китаби“ („Книга за хуните“) от Мохамед-Гали през 1605 г. – В: **Бахши Иман**. Джагфар тарихи. Свитък от булгарски летописи 1680 година. С., Изд. Кама, 2005, с. 270/.

От този цитат става ясно, че човешката цивилизация е възникнала в държавното образуване *Рум-Ура*, което обхващало *Тракия, Анатолия, Левант, Междуречието, Скития* и *Южен Урал*. В южните земи *Рум* живеели *именците*, т.е. прототраките, а в северните земи *Ура – синдийците*, т.е. индоиранците. Описаната етническа диференциация на индо-европейците е убедителна, но посочените две опорни дати – XXXIII-то и XI-то хилядолетие пр.Хр. – не намират потвърждение в археологията. Според обобщената картина на археологическите находки, в изброените исторически области е имало масово заселване, урбанизация и културен живот едва след IX-VIII-мо хилядолетие пр.Хр., т.е. след съзидателната ера на бог Дионис. Разбира се, открити са няколко по-ранни културни обекта, но те съществували самостоятелно и изолирано, в малки популации.

Има трета възможност: *култът към бога-елен/кон* да е дошъл от изток, от царствения град *Балкх Шахастан* – „майката на всички градове“, или *Зариасла* – „Златоконният град“, или също така „перлата на Ариана“ (Страбон), чийто цар бил според „Махабхарата“: „първият от всички земни царе“. В индийските, арменските и персийските източници се твърди, че от династията в *Балкх* са произлезли царските родове *Бхарата* на *Индия*, *Аршакидите* в *Партия* и *Армения*, *Сиявушидите* в *Хорезъм*, и дори египетските фараони. /**П. Добрев**. Сага за древните българи. С., 2005, с. 59-65; **Същият**. Името българи: ключ към древната българска история. С., 2002, с. 89-91/.

Великият град *Балкх/Balkh* – столицата на държавата *Балхара/Balkhara* (*Бактрия*) – бил основан от легендарния цар Лорасп, който управлявал цели 365 години. Според източно-персийската митология Лорасп бил син на Бурзен/Бурзан, който царувал 300 години, от династията на *Кеанидите*. /**Ключ** към древната българска история, с. 76/.

В една от персийските легенди, предадена от арабския географ Мутахара ибн ал-Мақдиси (X в.) в обемистия му труд „Книга за сътворението и историята“ (*Le livre de la creation et de l'histoire*. Paris, 1899), се казва: „След Кай-Каус царувал Кай-Хусрау, син на бог Сиявуш, наричан още Зиевус. Той управлявал 60 години. После се възцарил Кай-Лорасп, той царувал 120 години и създал Балх, хубавия град... Аз съм чувал високоучени мъже да твърдят, че египетските фараони водят своя корен от Балх...“ /**пак там**, с. 77/.

Несъмнено *Кеанидите* се явяват представители на божествената раса. Това проличава от дългите периоди на властването им. Бурзан вероятно е Бурджан – син на Иджик, внук на Посейдон и правнук на Дионис/Хор, както и родоначалник на българския буилски и царски род Дуло. В текста на ал Мақдиси се потвърждава предложената от нас генеалогия; арабският летописец казва, че след Кай-Каус (т.е. Хадес), царувал Кай-Хусрау (Хурса, т.е. Дионис/Хор), син на бог Сиявуш/Зиевус (т.е. Зевс). После се възцарил Кай-Лорасп, както видяхме

в горния абзац – правнук четвърто поколение на Кай-Хусрау (Дионис/Хор). При Макдиси годините на управление на тези божествени потомци са неправилно занижени от арабските преписвачи на древните текстове.

В друга легенда се казва: „Кай-Лорасп построил Балкх – красивия, а цар Хушенг построил Суза – столицата на Елам“ /пак там, с. 78/. Изглежда градовете Балкх и Суза са връстници. Според най-предпазливите преценки град Суза (Шуш) е възникнал в равнината Хузестан (сега в Югозападен Иран) около 4 200 г. пр.Хр.

На основата на тези данни можем да заключим, че Балкхара е дъщерна държава на империята Хон на Иджик и първородния му син Бурджан, създадена от внука/сина им Лорасп. От което следва, че Балкх е бил построен не през II хилядолетие пр.Хр., както счита консервативната наука (без да са проведени разкопки), нито през V хилядолетие (вж. горния абзац), а много по-рано – през VIII хилядолетие пр.Хр.

Видяхме по-горе, че археологията в района на Зюрат Кул начева именно в VIII-мо хилядолетие пр.Хр.

Тракийските пелтасти (леки пехотинци) се обличали в пъстротъкани дрехи, комбинирани с кожи на сърна и лисица: две от Дионисовите ипостазии. За това свидетелства Херодот (484~425 г. пр.Хр.):

„Траките носели в похода [наказателната експедиция на Дарий I срещу Елада през 499-490 г. пр.Хр. – б.В.Й.] лисичи кожи на главите си, около телата си дълги дрехи, а върху тях праметнати шарени дзейри [ямурлуци – б.В.Й.]; на ходилата и на прасците си имали обувки от сърнешки кожи, а освен това носели копия, малки щитове – пелти, и малки кинжали.“ /Херодот. История, кн. VII, 75/.

В ювелирното изкуство на древна Тракия, посветено на Слънчевия култ, еленът присъства най-забележително като образ в комплекта на един изключителен по своето майсторско изпълнение ритуален сервиз на тракийските царе от IV в. пр.Хр. – Панагюрското златно съкровище. От общо девет съда, два са оформени с протоме на елен: на единия е инкрустирана сцена с богове и богини, а на другия – двама крилати богове обяждват съответно бик и елен. Т.е. върху ритон-елен отново е изобразен елен и то – петнист елен (сн. 21, 22).

Снимки 21, 22. Единият от ритоните с протоме на елен-лопатар, сниман от двете страни, на всяка от които е показано съответно: крилат бог обязва елен; и крилат бог обязва бик. Реплика на М.Германов. Фото автора.

Въоръжението също е бивало инкрустирано или апликирано с тотемния образ на бога-родоначалник, за да помага на неговия син (потомък) по време на битка. Войнът придобива качествата на животното-тотем: сила, бързина, ловкост. Ако е на меча, горко на онзи, който му се изпречи. Ако е върху щита – ще го пази от врага. Чудесен пример за последното е златната апликация на елен върху железния щит на племенен вожд, погребан в курган 1 при станция Костромска (**сн. 23**), в района на река Кубан (на Азовско море) – част от иконните земи преди и след Христа на големите български племена утигури, кутригури и уногури. Интересно е да се отбележи, че в гробницата на вожд са били принесени в жертва 22 коня, вероятно за да му служат в отвъдния свят.

В нашето съвремие българските планини продължават да бъдат обитавани от еленови стада. Разбира се, с цел запазване на тези и други свещени животни, обширни планински територии са обособени като резервати. В тях, по време на ловния сезон се извършва контролирано отстрелване на възрастни екземпляри, чиито рога се смятат за една аристократична украса на дома (**сн. 24**).

Снимка 23. Златна апликация във вид на елен върху железен щит от погребение на племенен вожд. Началото на 6 в. пр.Хр. Курган 1 при станция Костромска, Краснодарски край.

Снимка 24. Ловен трофей: череп и рога на елен-самец, с размах над 1 метър. Частно притежание. Фото автора.

3. Петнистият бик Апис.

На божествения език *Апис* означава: Ап-Ис, Ап[и]-Ис[ис], т.е. „[Син на] майка Изиди“. Отгледаните в *Египет* разновидности на *петнистия бик*, изобразени като красиво оцветени дървени фигурки, са намерени в гробницата на „господаря Мекемре“ от гр. *Тива* (ок. 2000 г.пр.Хр.) /История на света в 20 тома. Т.І. Превод от англ. **Вл. Германов**. Абагар холдинг – София/Тайм Лайф – Амстердам, 1994, с. 72, 73/.

За свещения бик *Апис* Херодот научил от египетските жреци следното:

„Този Апис, или Епафос [Дионис/Хор – б.В.Й.], е телец, роден от крава [Йо/Изида – б.В.Й.], която не можела повече да зачева. Египтяните твърдят, че светкавица [Зевс/Озирис – б.В.Й.] паднала от небето върху нея и след това тя родила Апис. Този телец, наречен Апис, има следните знаци: черен е, с бяло триъгълно петънце [Светия Дух Ос – б.В.Й.] на челото; на гърба си има нещо като орел [зооморфният образ на Хор – б.В.Й.], на опашката му космите са раздвоени [символ на двуединния лабрис, Гей/Мот и Уран/Атон – б.В.Й.], а под езика има нещо като бръмбар [свещения *скарабей*, символ на Кронос/Ра – б.В.Й.]“ /Херодот. История, III, 28, 29. – В изданието: **Херодот**. История. Кн. I-III. Превод от старогр. П. Димитров. С., Изд.НИ, 1986/.

И още:

„След като наложил властта си в цял Египет, Псаметих (~664~610 г.пр.Хр.) издигнал в чест на Хефест [под това име Херодот разбира Отеца Уран/Атон/Вулкан – б.В.Й.] пропилеи в Мемфис, тези, които гледат на юг; срещу пропилените построил двор за Апис, където Апис бил хранен, когато се появявал [т.е.

периодически се появявал телец с горепосочените сакрални белези, за който вярвали, че е превъплъщение на бог Хор, чийто *Дух* се е върнал в *Египет* – б.В.Й.]; целият двор е ограден с колони и изпълнен с изображения, а вместо колони в двора има дванайсетлактови колоси [статуи на богове – б.В.Й.]. **Апис на езика на елините е Епафос** [к.В.Й.].“ /пак там, II, 153/.

В епохата на Птолемеите (305-31 г. пр.Хр.) Хор е наричан *Серапис*: Сер-Апис, т.е. „Пастирът Апис“. *Апис* бил зооморфният образ на бога във вид на *пъстър бик* – на черни, бели, сиви и бежави петна. Под *серапеумите* – храмовете на *Серапис* – имало специални некрополи, в които погребвали мумифицирани свещени бикове *Апис*. Най-забележителен бил *серапеумът* в град Александрия, разрушен, заедно с *Александрийската библиотека* през 391 г., по заповед на византийския император Теодосий I (379-395 г.), от военни подразделения и християнски тълпи, водени от патриарх Теофил Александрийски. Друг *серапеум* бил открит през 1851 г. на платото Сакара от френския археолог Огюст Мариет. В 2012 г. той отново бе отворен за посещения, след продължителна реставрация.

Бйчето превъплъщение на бог Дионис/Хор било използвано при създаването на военните форми и по-специално шлемовете, на войнските касти на *българите* – *буилите-урусци* („бикове-бикове“), – *викингите*, *писидите* и др.

Войнственото трако-скитско племе *писиди* е обитавало *Анатолия*, в съседство с *Траада*, *Фригия* и *Мизия*. Херодот (484~425 г. пр.Хр.) описва външния им вид, когато те били принудени да се включат в наказателната експедиция на Дарий I срещу *Елада* през 499-490 г. пр.Хр.:

„Писидите имали малки щитове от сурова волска кожа; всеки един от тях имал по две копия, ликийска изработка, а **на главите си – медни шлемове; на шлемовете имало уши и волски рога от мед и на върха и грива** [к.В.Й.]; прасците им били обвити с пурпурни навои. В страната на тези хора има проциалище на Арес.“ /Херодот. История, кн. VII, 76/.

4. Козелът Пан/Сатир.

Първо трябва да поясним, че тук изследване първия *Пан* или *Сатир* – Дионис/Хор (сн. 25), – а не втория *Пан*, сина на Хермес и Пенелопа.

Снимка 25. Сребърна тетрадрахма на гр. Енос на Бяло море. Лице: глава на Хермес надясно с шапка петасос, на която пише AINI (Енос). Опако: вдлъбнат квадрат, в средата в квадратна рамка е изобразен бог Дионис в превъплъщението му на козел; пред козела стои изправен гол самият бог в ролята му на пан/сатир с рогата шапка на главата и кавал в дясната ръка; надпис ANTIADAZ (магистрат на града през 453-451 г. пр.Хр.)

Гражданите на Енос са поставяли в знак на почит върху монетите си образите на Хермес и Дионис заедно, смятайки ги за свои праотци и закрилници.

Когато станал владетел на света, Дионис взел едно от имената на дядо си Кронос *Сатур*, което обозначава животинската му ипостаза във вид на козел. От времето на *Дионис* името *Сатур* било дублирано с *Пан* или *Козел* – К[а]-Оз-Ел, или „Синът на бог Озирис“, който е именно Дионис/Хор. *Сатур* се подпирал на *тирс* – жезъл, изработен от дрянова тояга, увита с лозов филиз, а отгоре ѝ забучени грозд, ябълка или шишарка.

Същевременно майката на Дионис Йо/Изида придобила името *Сотис*, идентифицирано с нейната звезда *Сириус*. *Сотис* – Сот-Ис, Сот-Ис[ис], или „Изис, [звездната] утроба/майка“. Във връзка с това наше разчитане, смятаме за невярно и произволно античното гръцко тълкуване на семантиката на антропонима *Сотис* като „спасителка“, а на производния антропоним *Сатур*, *Сотирос* – като „спасител“.

Името *Сотис* – на звездата, която сутрин ражда слънцето Хор, идва от *сот* или *сат* (*сад/съд*), чашата-утроба, предметния образ на Майката. В този смисъл името *Сатур*, независимо дали е било име на Кронос, или на внука му Дионис, означава „утробен“ и представлява синоним на името *Бакхус* – също „утробен“ (от „вак/ваг“).

Правнукът на Дионис/Хор Агенор, заселвайки се на финикийския бряг, нарекол своя град *Тирас* (от *тирс* – жезълът на Дионис; вж. § 2), топоним, който, обърнат и разместен чрез метатеза, дава Хоровото име *Сатур*.

С оглед на казаното за козела, ще насочим вашето внимание върху сакралната дума *курбан*, с която се означава вид жертвоприношение, жертва. В нея се съдържа и чрез нея се разкрива, както и чрез думата *козел*, връзката между Дионис/Хор и божествената ипостаза на *козела*. *Курбан* – Кур-Бан, Хор-Пан, или „Хор, козелът“. Ако в ритуала *курбан* първоначално са се принасяли козли, след време това название обединило и останалите жертвоприношения – на бикове, овни, птици. След сготвянето им, приносите се сипвали в *паница*, белязана със слънчеви знаци; дори хлябът се принасял във вид на *баница*, кръгла и украсена като слънце. В Рим името *Пан* се изменило във *Фавн*: *Faunus*.

От друга страна името *Пан* – П[и]-Ан – носи смисъла „Небесната планина“, светът на боговете, който изчерпвал със своята величава необятност понятието за целия околнен свят. Оттук словосъчетанието *Хор-Пан* (*курбан*) било разбираемо и като „Световният [господар] Хор“, а чрез жертвоприношението на *козела*, назовавано *курбан*, Дионис/Хор бил почитан именно в ролята му на владетел-пастир на света.

Само пастирът можел да опложда и гради. Фалическата страна на козела *Пан* проличава в антропонима *Панайот*: Пан-Йот, т.е. „Козелът [Дионис] йот [I = фалос]“.

Семантиката на името *Пан* е коментирана от Платон в диалога му „Кратил“:
„... Тази дума [Пан – б.В.Й.] означава „всичко“, нея можеш да я обърнеш и така, и иначе, затова тя се оказва двойствена: истинна и лъжлива... Истинната ѝ част е гладка, божествена и витае в горните висини, сред боговете, а лъжливата се намира сред хорската тълпа – космата, козлова.“ /*Кратил*: 408 с. – вж. Електронната версия: <http://amkob113.ru/pltn/pltn-1.html> /.

Платон разкрива тайната на вселенската съзидателна мощ на Божия син в духовен и физически аспект. Всеобхватността на името *Пан* проличава в термини като *пантократор*, *паноптикум*, *пандемия*, *панацея*, *паника* и др.

Опозицията и едновременно взаимовръзката между небесния и земния *Пан* може да бъде забелязана в социалния антагонизъм и едновременно симбиоза между две тракийски племена: малкото жреческо племе *беси* (*песи*, т.е. „пастири“) и голямото обслужващо го племе *сатри* (*сатири*, т.е. „хора-козли“). *Бесите* – потомци и жреци на Дионис – обитавали високите върхове на масива *Пангей*, а скотовъдците и земеделците *сатри* – по-ниските планински плата, котловини и долини.

В тази връзка е интересно да се направи паралел със старобългарската дума *небес*, *небесах*, означаваща в съвременния български език „небе“, „небеса“. *Не-бес*, *не-бесах* се явява отрицание на *бес/бесах* (*бесите*). В случая *бесите* са приравнени със *сатрите* (*сатирите*), т.е. земните хора, тези, които Платон нарича „хорска тълпа – космата, козлова“. Бесите вече са „свалени“ от небето, затова то е названо *не(-)бес*, *не(-)бесах*, нещо, което е антибеско. Досещаме се кой ги е детронирал от високата им обществена позиция: новият култ – християнството, което подигравателно ги сатанизира като *бесове*.

Малко топонимия от свещените земи на *бесите*. Склоновете на връх *Вихрен*, бивш *Ел тепе* (т.е. *Божи връх*) са обитавани от стада диви кози, а знаем, че козелът е ипостаза на Дионис – стария *Пан*. *Вихрен* е първенец на *Пирин планина*, чието древно название било *Орбелус*, Ор-Белус, т.е. „Красивия Хор“.

Масивът *Пангей*, седалището на Гея, със закътания сред неговите дебри връх *Ниса* – рожденото място на Дионис, също има принос за козловото превъплъщение на бога и за емблематичното присъствие около него на весела свита от *козлови жреци-сатири*, които играели *пантомима*. Траките са ни оставили ред топоними, посветени на името *Пан*: гр. *Панагюрище*; с. *Панчарево*, *Софийско*; с. *Златна Панега*, *Ловешко*; местността *Панака* край гр. *Луковит*. Но топоними и хороними с основа *пан* се срещат и другаде по света, напр. древният град *Пантикапей* на Крим, държавите *Bankok*, *Japan*, *Espana*, *Panama* и пр.

Управляващият клан Атон-Ра-Озирис-Хор почитал и в *Египет* плодовития *козел* и царствения *орел*. На какво основание, разказва Диодор Сицилийски:

„... Тиванците [жителите на гр. *Тива*, столица на *Южен Египет* – б.В.Й.] почитат орела, тъй като го смятат за царско животно и достойно за Зевс.

88. Обожествили са козела, също както разправят, че елините са започнали да почитат Приап заради детеродния му орган; това животно има изключително силен стремеж към съвкупление, а те смятат, че е подходящо да се почита тази част от тялото, която отговаря за раждането, тъй като тя е основната причина за живота. Като цяло не само египтяните, но и не малко от другите народи смятат за свещен мъжкия орган, тъй като е причина за раждането на живите същества; жреците в Египет пък, които са приели жречеството от бащите си, първо биват посветени в мистериите на този бог. Твърдят че пановите и сатирите по същата причина се почитат сред хората и затова повечето слагат в светилищата си техни изображения с изправен член и подобни на козли...“
/Историческа библиотека, I, 87, 88/.

Има запазени данни, че в дълбока древност козата е ползвана като домашно животно. Нещо повече: в шумерския клинопис „Мит за добитъка и зърното“

дори се разказва как в *Голямата пирамида в Египет* са сътворени първото домашно животно и първата зърнена култура:

„В онези дни

в камерата на сътворението на боговете,

в дома на извайването, в чистата могила [к.В.Й.],

лахар [овце-кози] и аншан [зърно – б.В.Й.] изящно бяха сътворени.

Домът беше пълен с храна за боговете.

От množащите се лахар и аншан

Анунаките [потомците на Ану – б.В.Й.] в своята **свещена могила** ядат, ала не се засищат.

Вкусното мляко от кошарата

Анунаките в своята **свещена могила** [к.В.Й.] пият,

ала не се засищат.“

/по **З. Сичин**. Войните на боговете и хората. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2003, с. 123, 124/.

Прототипният вид *лахар* съчетавал качествата на съвременните домашни животни козел и овен. Съществуващият до днес древен вид *архар* – планински див овен в *Предна и Средна Азия*, вероятно се явява потомък на *лахар*. Смята се, че е бил питомно животно и подивял вторично. В латинското му название *Ovis ammon* той директно е наречен „овен на Амон“ (Зевс-Амон). Доказани генетично близки родственици на *архар* са муфлоните *уриал* (*Ovis orientalis vignei*) и *бохарски уриал* (*Ovis vignei bochariensis*).

Що се отнася до архаичните видови названия: *лахар* се чете Ал-Хар, т.е. „Бог Хар“, а *архар* – Ар-Хар, т.е. „Ра-Хар“. И двете са посветени на *Хар*, различно видно име на *Хор*.

Козелът е неочаквано свързан и с финския *Дядо Коледа*. Приема се, че родината на добрия старец е била *Лапландия*, в днешна *Финландия*. Там, а и въобще в германо-скандинавските страни, *Коледа* бил наричан *Joulupukki* (на суоми: «Рождествен козел»), който чак до XIX век се обличал в козя кожа и носел рога. Съпругата му *Муори* олицетворявала зимата. Техните помощници гноми/джуджета подготвяли коледните подаръци за децата. Едва в ново време *Йоулупукки* приел униформата на *Санта Клаус*.

Пукки, козелът, е ипостаза на Дионис, не на Христос или на Свети Никола, а *Йоль* («Рождество») бил най-големият езически празник на скандинавците, честван по време на зимното слънцестоене – 21 – 24 декември, – рождеството на божия син Дионис/Хор. За древните северни народи този бог бил *Кралят Дъб*, *Слънчевият Крал*, *Даряващият живот* (аналог на славянския *Дажбог*), който сгривал замръзналата земя и пробуждал живота в посетите семена. Радостното събитие (Рождеството) се разгласявало от групи маскирани момчета, облечени в кози кожи, сложили по шамански образец рога и маски от бреза (подобно на българските кукери или античните сатири). Наричали ги *nuuttipukki* – Нутти-Пукки, т.е. „Утробни [новородени] козлета“. Езическият празник *Йоль*, по силата на устойчивата древна традиция, се провеждал и в първите няколко века на християнството, като бил съвместяван с Рождество Христово. Днес тази традиция е почти изгубена.

IV. ХИЩНИ ЖИВОТНИ.

1. Вълкът Бури.

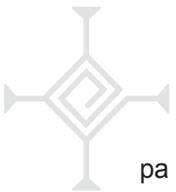
От псевдонима *Бури* са породени: етнонимът на основното българско племе *Бурджан* – Бур-Джан, т.е. „Душа на Вълка“ /**Бахши Иман**. Джагфар Тарихи (Историята на Джагфар). Свитък от български летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 285/; *бури/бори-багаин* (командващият старши багаин на дясното крило на българската войска, според надпис № 50 от *Мадара*); името на френската династия *Бурбони* – Виг-Воп, т.е. „Добрият [умелият войн] Бури“. Не ще пропуснем българската дума *буре* – дървена бъчва за вино, опияняващата напитка на Дионис, както и названието на другата древна напитка, *бира*, получавана чрез ферментация на нишесте от ечемик, лимец, просо, овес, ръж, ориз – все зърнени култури, селектирани от Хор. От дрождите на бирата и виното пък е била получена винената *мая* („майка“), а чрез нея пряското мляко се превръщало в кисело мляко и сирене. Най-древната старобългарска дума за сирене е *брынза* – Бры-ын-за, Б[у]ри-Ин-Аз, т.е. „Бури [произлязъл от] жената [Изида] и Азар“, което идва да ни каже, че сиренето *брынза* е получено за пръв път от Хор и майка му Изидида. Потомците на Дионис са пренесли във времето секретите на производството на киселото мляко и сиренето. Затова Омир нарича *Мизите* „лактофаги“, т.е. „млекоядци“. Българите консумирали млякото дори на кобилите от безбройните си стада. Днес бактерията на киселото мляко носи името *Lactobactericum Vulgaricum*.

На старобългарски *буру/бору* означава „крепост“. В средновековна *Западна Европа* названията на градовете с военни гарнизони и крепостни стени завършвали с приставката „бург“, поради обстоятелството, че графовете и тяхното рицарско обкръжение са се считали за последователи на първия войн, облечен в броня – *Хор-Бури*.

През елинизма средищният квартал на гр. *Александрия, Египет*, носел името *Брухеум*. В него се намирал храмът на Серапис (Хор) *Серапеумът*, помещаващ *Академията* и *Библиотеката* – средоточията на жреческата каста на Хор, пазителите на древното знание. Топонимът *Брухе(ум)* произлиза от името на вълка *Бури*: Брухе, Бурхе, Бур-Х, Бур-Х[ор], т.е. „Хор-Бури“.

На 15 февруари в *Рим*, край *Палатинския хълм*, се провеждал *Lupercalia* – празника на защита на стадата от вълците. *Луперките* – „жреци-вълци“ – принасяли в жертва козли пред пещерата *Луперкал*. Знатни юноши обличали одраните кози кожи и тичали по хълма, удряйки срещнатите с бичове. Обичаят на Пан от планината *Ликей* бил донесен от Евандър, бежанец от гр. *Палатий* в *Аркадия, Пелопонес*. Римляните нарекли ликейския Пан *Инуус* /**Тит Ливий**. Историята на Рим от основаването на града. Прев. от лат. Вл. Атанасов. С., 2004, кн. I, 5: 1, 2/ – „юношески“, „млад“. В обичая има сливане на две традиции: първата на Дионис/Хор във войнствената му ипостоаза на *свирепия вълк Бури*; втората – на Пан, сина на Хермес и Пенелопа.

Как тези две традиции са се преплели? В дълбока древност „богоравният Пеласг“, син на Зевс и Ниоба, и полубрат на Дионис/Хор, заселил с потомците си *Пелопонес* и цяла *Елада*. „Ликаон, синът на Пеласг, ... основал град Ликосу-

ра на планината Ликей, дал на Зевс прозвището Ликейски и основал Ликейските игри...“ /**Павзаний**. Описание на Елада, VIII, 2, 1. – В изданието: **Павзаний**. Описание на Елада. Кн. VI-X. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2005/.

Пояснявайки, че елинската дума „ликос“ означава вълк, отбелязваме в текста на Павзаний антропонима *Ликаон* („Вълкът-слънце“), топонимите *Ликосура* („Вълкът Сура“, Сура = Хор) и *Ликей* („Вълчата планина“), и прозвището *ликейски* („вълчи“). Очевидно тук става дума за Дионис/Хор в неговата вълча ипостаза; първоначално на него Ликаон посветил *Ликейските игри*.

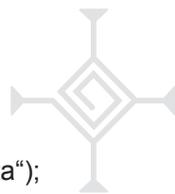
По-късно, когато Хермес и Пенелопа родили Пан с козина, рога, крака на козел, хората започнали да се плашат от него, заради което той заживял в една пещера в същата планина *Ликей*. Хермесовият син Пан дублирал козята ипостаза на Дионис (стария Пан) и въобще на сатирите. Другарувайки с пастирите и техните стада, той влязъл в ролята на техен защитник от вълците. Така развил своя традиция, антагонистична на старата Дионисова, установена в Аркадия от Ликаон. Всъщност Пан Ликейски („Вълчият козел“) обърнал обичая наопаки; и в този му вид го възприели римляните. В Рим името *Пан* претърпяло промяна: *Фавн/Фаун*, лат. *Faunus*. В ролята му на защитник на стадата и овчарите богът бил подкрепян от жена му „Добрата богиня“ *Vona dea* или *Fauna*.

Не ще подминем магичния меч *ескалибур* на легендарния келтски крал *Артур*: Ар-Тур, Ра-Тур, т.е. „Бикът Ра“. *Ескалибур* – Ес-Ка-Ли-Бур – означава буквално „[Ти] си син [творение] на бог Бур [Дионис/Хор]“. Действително бог Хор е изобретателят на първите железни оръжия и брони, откъдето пък идва немската дума *panzir* („броня“): Пан-Зир, т.е. „Козелът Сир“.

Българите в Азия понякога наричали своя родоначалник *Авитохол* (Абу-То-Хол = „Отецът от древността“), а друг път алп *Баръс Мамил Бури* – „Египетския Тигър-Вълк“. Думата *вълк* е възникнала при траките в *Анатолия*, където Зевс е наричан *Ваал*. *Вълк* – Вал-К[а], т.е. „Синът на Ваал“. На руски език думата е *волк*, а на немски – *wolf*. Това ни подсеща за вавилонските жреци *волхви/вълхви*.

Божествените имена *Хорс*, *Хърс*, *Хурса*, са били ползвани в аспекта на бога като откривател на желязото, железните оръжия и приложението им в битките / **Бахши Иман**. Джагфар Тарихи /Историята на Джагфар/. Свитък от български летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 284, 285, 335/. Същите антропонимни варианти – *Хорс*, *Хорос*, *Хурса* или *Кур*, *Курос*, *Курса* – са породили при българите още едно название на вълка, освен *Бури*, и то е *Курт*. *Курт* е синоним на вълк, но морфологично дава Кур-Т, Кур-Д[еус], т.е. „Бог Хор [Курос или Хорос]“. Така името на българския кан *Курт* може да бъде тълкувано в два смисъла: „Вълк“ или „Хор“. Другото му име *Курбат/Корбат* също е двузначно: „Големият Вълк“ или „Големият [великият] Хор“.

Българите (хоните) наричали своя народ *орда* – Ор-Да, [X]ор-Ат, или „Светът [народът] на Хор“. Т.е. египетското име Хор е влязло в азиатския етноним на етноса. Пребивавалите в *Скития* българи именуваха планините и реките на своите богове. Напр. в *Кавказ* жреците на българските племена *кабардинци* и *балкарци* са дали името на масива *Елбрус* (Ел-Бурс, т.е. „Бог Бур[и]“), с първенец двойният връх *Елбрус*: западен – 5642 м., източен – 5621 м. Днес той се намира в *Кабардино-Балкария*, република в *Руската федерация*. През антич-

ността *Елбрус* бил назоваван *Стробилос*, от латинското *Strobilus* („шишарка“); но стробилусът влиза в списъка на свещените предмети (като форма) и растения на бог Дионис (вж. § VIII). На югозапад от *Елбрус* се издига връх *Кукуртли*, а на запад се спуска ледникът *Кукуртли*, другият посочен от нас епоним на вълка *Хор*: *Кук-Курт-Ли*, *Кук-Курт-Ил*, т.е. „Богът-жрец-вълк“.

Една от големите реки, днес р. *Днепър*, българите също така нарекли на своя родоначалник *Хор-Бури-Баръс*. Българският хидроним бил *Бури-чая /пак там*, с. 310/, т.е. „Реката на Бури“, с вариант *Буристан* – „Стан на Бури“, или „Земята на Бури“, а погърченият, произведен от българския – *Бористенес*. **Мордан**. За произхода и деянията на Гетите, 44. – В: **Йордан**. О происхождении и деяниях гетов. *Getica*. М., 2001. – Електронна публикация: <http://www.krotov.info/acts/06/iordan/iordan01.html/>.

Западното Поволжие наричали *Буртас* или *Буртасия*, р. *Днестър* – *Данастър* (Танас-Тара, „Тан-Тангра“, т.е. на Отеца Тан и тройния Тангра), р. *Дон* – *Танаис* (на Отеца Тан), р. *Дунав* – *Дануб* (също на Тан), р. *Прут* (на Ут, друго име на Отеца) и т.н. Ще добавим възникналите на основата на името *Бури* трако-български имена *Борей*, *Буров*, *Камбуров*; глаголите *бръмча* (за пчела – ипостаз на *Хор*), *боря се*, *браня*, *бродя*, *вра* (*ври*), *извирам*; нарицателните *варяг* (аристократ-конник, облечен в броня; професионален войн), *war* (англ., „война“, произнася се „уор“), *боритаркан* (военно звание във войската на българския кан), *борба*, *бран* (битка), *отбрана*, *оборона* (рус.), *баран* (рус., „овен“), *барин* (рус., „господар“), *бримка* (елемент от плетена ризница), *брънка* (елемент от пластинчатата ризница), *брус* (походно точило за оръжие), *бургия* (свредел), *буре* (за вино), *бира*, *буркан*, *буря*, *бург* – *Бур-Г*, *Бур[и]-Г[ор]*, т.е. „Хор, [войнът-вълк] Бури“ (укрепен град на войните на *Бури*); топонимите *Бургас*, *Бранденбург*, *Бургундия*; етнонимът на германското племе *Бургунди* (*Бур-Гун-Ди*, т.е. „Хуни, [произлезли от] бог Бури“).

Природният феномен, наричаем *буря*, е характерен с тъмни облаци, гръмотевици и мълнии. Названието отразява гневното състояние на божия син *Бури*/Сварог/Сурия или *Шива* (*Сива*). На неговата съпруга *Лизианаса*/Мемфида/*Снежанка* или *Кала* е наречена свирепата и смъртоносна зимна *буря хала*, носеща ледени вихрушки и виелици.

В края на нашето изложение за *свещения вълк*, ще разкажем накратко за основното българско племе *бурджани* и за неговия родоначалник.

Бог Дионис/Хор взел за жена *Лизианаса* /Мемфида – дъщеря на *Хадес*/Сет и *Персефона*/Нефтида. От този брак се родили две дъщери: *Либия* и *Лизианаса II*. *Либия* получила във владение *Стария свят*: нейните синове поставили началото на династиите на *Египет*, *Либия*, *Леванта* (Финикия) и *Месопотамия*. *Лизианаса II*, наричана от българите *Су-Анас*, получила във владение необитаемата *Азия*, която трябвало тепърва да се цивилизова. От бог *Посейдон* тя родила двама синове: пастирът *Лаиш*, познат още като *Бузирис* и също така като *Думузи*, който бил погубен заради претенцията му да получи властта над *Египет*; войнът *Иджик* – основателят на азиатската империя *Хон* (*Хуни*).

Иджик бил наследен от *Тигане*, който получил прозвището *Хин-Батир*, поради многобройните си победи над *хинците* (*китайците*). Притиснати от него, последните се съюзили тайно с племето *китайски тюрки* и организирали ус-

пешно нощно нападение над лагера на Хин-Батир. Многочислените врагове избили почти всички *именци* в лагера, включително вожда им и неговите приближени. /**Джагфар тарихи**, с. 14, 15/. Невръстният син на Хин-Батир оцелял по чудодееен начин с помощта на божествените си предци, превъплътени в *свещения вълк* и *свещения елен*. Случката е описана в поемата „Хон китаби“ („Книга за хоните“) на книжовника от *Волжка България* Мохамед Гали:

„Освен всичко друго, алпът Вълк [едно от превъплъщенията на Дионис/Хор – б.а.] пазел българите. Булгарска легенда, разказана от Гали [Мохамед Гали – б.а.], гласи, че веднъж убирите [диваците – б.а.] напълно изстребили иделския род на богатирите-елбири [божествените потомци от страната *Идел* – б.а.], които били главни защитници на всички останали по-слаби иделски родове. Победителите-човекоядци решили да изядат единствения оцелял елбир – младенеца, син на вожда на иделците – и го хвърлили в газан (котел). Но алп Бури [богът-вълк – б.а.] не допуснал гибелта на момчето. Той вдъхнал сили на ранената майка на детето и тя с последното си движение блъснала котела със сина си във водата. Реката, по волята на духа на речната вода Су-Анасъ [Лизианаса /Мемфида – съпругата на Дионис/Хор – б.а.], понесла котела към голямо и непроходимо блато. Тук Су-Анасъ се превърнала в лебед (гъска) и извикала на помощ мъжа си – алпа Бури. Вълкът не могъл сам да се добере до котела, затова подгонил към блатото един елен (лос) и му заповядал да вземе младенеца. Еленът донесъл момчето и една вълчица, по волята на Бури, нахранила принца, когото започнали да наричат и Газан [от казан – б.а.], и Магул „Син на Мага-Вълк“, и Бурджан [от Бури – б.а.] „Вълча душа“.

Газан станал могъщ богатир и възстановил иделския род на елбирите, който по-късно наричали също и бурджан, и набури („неври“) „нови вълци“. Тъй като от този род произлизат царете на българите, носещи особени царски шапки „дуло“, той е наричан и *Дуло*. Първоначално шапката „дуло“ – с полусферична форма и кожена обшивка – е била жреческа, но след като става български царски венец, жреците носят вече висока и конусовидна [конусът е един от свещените предмети на Дионис/Хор – б.а.] шапка „тудуло“ – „високо дуло“... /**пак там**, с. 284, 285/.

Според поемата „Шан кизи дастани“ на друг български книжовник – Микаил Башту – еленът отнесъл момченцето в *Седморечието* (*Централна Азия*), където го намерил и отгледал Мар – царят на *масаетите*. Оженил го за дъщеря си, а новият род придобил името Мардуан-Дуло. /**пак там**, с. 15/.

Разбираме, че синът на Иджик Хин-Батир и по-точно синът на последния – Газан/Бурджан, – се явява родоначалник на водещия род *Дуло* на жреческо-царското съсловие на българите, наричано още *боили*. По-късно, в *Дунавска България*, *боилите* наброявали 104 рода.

Името на родоначалника *Бурджан* имало разновидности *Бурджай* и *Буртас*. Самото име *Бурджан* – Бур-Джин, т.е. „Духът на вълка“, носи смисъла „Потомъкът на Хор [вълка Бури]“. Преминаването на „Дж“ в „Г“ се наблюдава в по-късните имена на канове от свещения род на *Бурджан*, чиито имена имитират неговото. Например известният с духовната си извисеност кан *Органа/Бу Юргана* (бег/княз на Кара-Булгар 605-617; регент 618-620 г.). Може би правилният антропоним е бил *Бурган*. Той отстъпил управлението на *Велика България* на

племенника си (син на брат му Албури – Ал-Бури, или „Бог-Вълк“, т.е. „Бог Хор“) кан *Кубрат/Хор Бат* [“Големият Хор”] (620-665 г.). Органа посветил остатъка от живота си в служене на култа, по собствените му думи: „народът е свободен сам да избира управниците си, но не от средите на болярите, назначавани от Тангра“. /**Джагфар тарихи**, с. 21, 22/.

2. Планинският лъв Барс и лисугерът Басар. Рис, леопард, пантера, тигър.

В текстовете на античните писатели Дионис е ласкан с епитета *Басареус*, от *басар* – „лисица“. Видовото название *басар* е съставено от Пас-Ар и означава „Пастирът Ра“.

В *Тракия и Анатолия* Дионис носел прозвището *Басареус*, а вакханките му понякога били наричани *басари*, като към другите кожи в облеклото си прибавяли такива от лисица /**Иван Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. I. Медното гумно на прабългарите. С., Изд. Наука и изкуство, 1983, с. 158. Електронна версия: http://www.promacedonia.org/iv_gumno/iv_gumno_9.htm/

Видна е фонетичната близост на *басар* и *барс* – вид дребен планински лъв, който в миналото е бил разпространен в *Тракия, Анатолия, Леванта и Египет*. Днес *барсът* обитава високите планини в *Азия: Хималаите, Памир, Хиндокуш* и др.

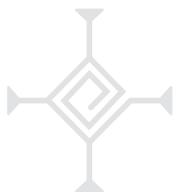
Така че азиатските българи назовавали своя бог-родоначалник *Баръс*, а тракийските българи го кичели с епитета *Басареус*.

Барсът, вдигнал предна дясна лапа и гледащ наляво, заедно с дракона *Барадж*, са били хералдични знаци в гербовете на *Волжка България* (VII-XIII в.), *Дунавска България* (VIII-XI в.; **сн. 26, 27**) и *Казанското царство* (XIII-XVII в.), откъдето минали върху държавния печат на Иван IV Грозни (1533-1584 г.) и на следващите царе на *Русия /Т.Ярулина Ал-Булгари*. *Волжка България и Европа*. С., 2008, с. 219, 220/.

От божествения епитет *Басареус* произлиза хоронимът *Бесарабия* – *Басар-Аб*, т.е. „Отецът Басар“. На него е наречен и гр. *Barcelona (Барселона)* в автономна област *Каталония, Испания*. *Барс-Ел-Он* означава „Богът-слънце Барс [Дионис]“, а *Кат-Ал-Он* – „Утробата [майката] на бога-слънце“. Характерен български топоним е *Пасарел*: *Пасар/Басар-Ел*, т.е. „Бог Басар [Лисугер]“.

От името *Басар* е произлязло и нарицателното *базар/пазар*, вероятно защото лисицата е един хитър и пресметлив в действията си хищник. Иначе за покровител на търговията и пазарите бил считан бог Хермес – изобретателят на числата, сметките и парите. Неговите статуи *херми* украсявали тържищата и напомняли на безскрупулните политици в античността да не се месят в икономическите процеси.

Образът на тракийския *Басар* е достигнал в дълбока древност чак до *Япония*. В шинтоисткия пантеон царува семейството на две ослепително бели лисици: богът-лисугер *Осусуки* (Осирис) и богинята-лисица *Акомачи* (Изида), чието лисиче тяло е увенчано с главата на *кошута* – другото превъплъщение на Божията майка. Техният син *Инари* също е представен като лисица в повече от 5 000 храма на *Светото семейство*, традиционно почитано на *Японските острови*. /**Йоланта Тубелевич**. Митология на Япония. Превела от полски Милена Милева. С., Изд. БХ, 1986, с. 154-159, 306, 309/.

Снимка 26. Златен пандатив, украсен околоръст с перли (символизиращи слънцето): в средата стои гордо царственият барс (богът-родоначалник на българите).

Артефакт от двореца на втората столица Велики Преслав, X в. Археологически музей на гр. Преслав. Вж. История на България. Т. II. С., Изд. на БАН, 1981, с. 265.

Снимка 27. Златен пръстен-печат (61 гр.; негатив) на българския цар Калоян (1196/7-1207 г.), намерен през 1972 г. в гроба му в черквата „Св. 40 мъченици“, Велико Търново. РИМ – гр. В.Търново.

В централния кръг е изобразено хералдичното животно барс, в ход надясно, а в полето около него пише: „+Калоянов пръстенъ“.

Почти всички хищни котки – *рис* (*сир*, от *Сири*, т.е. *Осири*), *барс*, *басар* (*лисица*), *бурсук* (*язовец*), *леопард*, *пантера* (Пан-Те-Ра, т.е. „Пан, [произлязъл от] Та-Ра“), *тигър* (ти-гар или Ди-Хар, т.е. „Бог Хар“) – са били възприемани като ипостазии на *Дионис/Хор* (*Хар*).

Египетските жреци, които са се считали за следовници на *Хор*, обличали петнисти леопардови кожи, или ивичести тигрови кожи, подчертавайки, че и те като своя бог, умеят да преминават от нашия свят в света на душите, като двата свята са символизиращи в шарената кожа посредством тъмните и светлите петна/ивици.

Етиопските войни също намятали леопардови кожи:

„Етиопците били загърнати с леопардови и лъвски кожи... Когато влизали в сражение, половината им тяло било намазано с гипс, а другата – с червена боя.“ /**Херодот**. История, кн. VII, 69/. Червената боя символизираща физическия свят, докато бялата – света на душите. Същото се подразбирало от животинските кожи на петна. С вида си бойците показвали, че са готови да влязат в битка, без да се страхуват от смъртта.

Зоопостаза на *Изида*, майката на *Хор*, бил *сурикатът*, малък гризач от семейство Мангустии, обитаващ пустинята *Калахари* в *Южна Африка*. *Сурикат* – *Сур-Кат* – значи буквално „Утробата на Сур“, т.е. „Майката на Хор“. Характерна за това животно особеност е, че цялата колония колективно се грижи за малките *сурикатчета*; така както *Йо/Изида*, *Персефона/Нефтида* и *Латона* са проявявали майчинска грижа не само за малкия *Хор*, но и за неговите братя и връстници.

V. ПТИЦИ.

1. Орел, сокол и кондор.

Сокол, унаследен от дядо му Кронос/Па, подвид *Сокол Орко* (*Falco Subbuteo*) – в черно-бяло оперение. *Орел* – [Х]ор-Ел, или „Бог Хор“. *Кондор* – Ка-Он-Д-Ор, се чете „Бог [Х]ор, син на слънцето“. Тези царски птици са красили и красят гербовете на благороднически фамилии, но и гербовете и знамената на някои държави.

В двойния храм на Сет и Хор в *Ком Омбо, Египет*, Хор е наречен *Херу*. Това не е случайно: в провежданите тук мистерии *Херу* е „обитаващият горе“, а крокодилът *Собек* (Сет) – „обитаващият долу“. /Ел. **Александрова-Зангелми**. Сейким – древноегипетска система за хармонизиране и лечение на тялото и душата. С., ИК «Кибеа», 2012, с. 94/.

Отбелязваме, че в старобългарския език съществува думата *герак*, която означава „сокол“ – една от свещените и царски птици на Дионис/Хор. Идентична е думата в трако-гръцкия език: *уэраки* (*гераци*) – „сокол“. Производни са: *уэрма* (*герма*) със значенията „наклоняване“, „навеждане“, „залез слънце“; *уэрасо* (*герасо*) – „остарявам“; *уэрайос* (*герайос*) – „стар“, „почтен“, „уважаван“; *уэрамата* (*герамата*) – „старини“; *уэронтас* (*геронтас*) – „старей“; *уэроуся* (*герузия*) – „съвет на старейшините“; *уэрос* (*герос*) – „здрав“, „силен“.

Египетските *Херу* и *Сет* са богове-антиподи в царства-антиподи: *Горен* и *Долен Египет*. Във войната помежду им Хор побеждава Сет и става *Херу, Херос, Херой, Херакъл*. Според Херодот в *Египет* антропонимът *Херакъл* – „първият *Херакъл*“ – е бил прозвище на бог Хор (вж. малко по-долу). Да си спомним и за *Тракийския херос* – символния образ на бог Дионис.

Във *Финикия* „Мелкарт, същия *Херакъл*“ се явява син на Зевс Демарунт, „царя на боговете“, който пък е син на Дагон (синтезният бог Кронос-Зевс) /**Санхуниатон**. История на Финикия, I, 16, 19, 27, 31. – В изданието: **Санхуниатон Беритский**, [преведен на гръцки от] **Филон Библиский**. Финикийская история. Перевод Б.А.Тураева по изданию: *Fragmenta Historicorum Graecorum* К.Мюллера. Библиотека Якова Кротова, в: <http://krotov.info/acts/04/onomastik/biblsk.html/>

Но и в плочките от гр. *Пилос, Пелопонес*, в контекст с Арес и Хермес се споменава бог *Трисхерос* – „Три пъти герой“, непознат в *Класическа Гърция* /История на религиите. Т.II. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок**. С., Изд. Gallimard & Прозорец, 1996, с. 32/. Очевидно зад прозвището *Трисхерос* се крие Хорос, ненадминат войн и герой/херой (херос) на своето време, и също така брат (по баща) на Арес и Хермес.

Името *Херакъл* (*Ἡρακλῆς* = *Хераклес*) обаче е използвано втори път – през XIV век пр.Хр., – когато с него бил наименуван Алкей, синът на Амфитрион и Алкмена. Зевс не би могъл да оплоди Алкмена, защото е живял осем хилядолетия по-рано. Освен това добрите физически данни Алкей наследил от баща си Амфитрион. Последният е бил многократен шампион на *Олимпийските игри*,

без никой да може да му отнеме тази престижна титла в продължение на цели две десетилетия. Амфитрион създаде *свободния стил в борбата*; победил е безапелационно в 2680 схватки, като загубил само около 30.

Херодот отделя внимание на казуса с двамата *Херакловци*: единият – древен бог (Хорос), а другият – смъртен, – известният герой от архаичната епоха. Поради това в *Елада* правилно съществували светилища и на двамата – на безсмъртния бог и на героя. Но египетските жреци познавали само първия, а за втория не били чували нищо. /*Херодот*. История, II, 43,44,144,145/.

Диодор Сицилийски пише в същия дух:

„... [Египтяните – б.В.Й.] твърдят също така, че [*Херакъл* – б.В.Й.] е син на Зевс, но за майка му казват, че не знаят коя е. **Що се отнася до родения повече от десет хиляди години по-късно от Алкмена мъж, наречен при раждането си Алкей, а по-късно прекръстен на Херакъл** [к.В.Й.], това прекръстване е станало не защото получил слава благодарение на Хера, ами по-неже настоявал на същите неща, както и древният Херакъл, и така получил както неговата слава, така и неговото име.“ /*Историческа библия*., I, 24/.

2. Сова/бухал.

Поради способността си да вижда в тъмнината, т.е. отвъд видимия свят, тази птица – господар на нощта – била считана за превъплъщение на прозорливия бог Дионис/Хор. Видовото име *сова* произлиза от божественото име *Сабаз* или *Сабазий*, а другото – *бухал* – от анаграмата *бук* на божественото име *Куб* или *Кубар*, употребявано от нашите прадеди в Кубратова и Волжка България. Изглежда названията на птицата на мъдростта *бухал*, на свещеното дърво *бук* и на Дионисовите жреци *буколоси*, произхождат от името *Кубар*.

Тракиецът Орфей е бил един от видните *буколоси*. Дядо му Харопс имал щастието да бъде удостоен лично от бог Дионис с привилегията да получи херметичното знание на *Мистерииите*, както и с титлата *хиерофант* или *архемист* (върховен жрец), които да управлява спазването на *Дионисовите култови практики* в Тракия. Харопс предал своите умения на сина си Еагър, а той на свой ред – на сина си Орфей.

Дори името Орфей е посветено на божествения патрон Дионис/Хор: Орфей, [Х]ор-Дей, т.е. „Бог Хор“. Пълният вариант на името – Орфеус – е аналогичен: Ор-Феус, [Х]ор-Деус, т.е. пак „Бог Хор“.

Античните *Дружества на посветените* в тайнствата на Дионис в Тракия, оглавявани от *архемисти* /**Иван Венедиков**. Медното гумно на прабългарите... С., 1983, с. 158/, очевидно са наследници на жреческо-бакхическата общност от дълбока древност. Тя била диференцирана на няколко колегии, изпълняващи различни култови дейности. Една от колегиите в тази сложна йерархия била на *пастирите-буколоси*, водени от *архибуколос*.

Всеки един *буколос* – Бук-Ол, Бук-Ал, т.е. „Бог бук [Дионис]“ – вършел благородната работа на *пастир* чрез *слово* и *книга* (*бук*), т.е. като учител-книжовник. От дървото *бук*, което се явявало една от растителните ипостазии на Дионис/Хор (вж. § VIII), жреците на бога, какъвто например е бил Орфей, изготвяли в *Родопите* книгите на *Бакхическата доктрина* (*мистерииите*) –

ситно изписани трилистни дипляни или три дъсчици, свързани чрез медни пръстени като тройна икона, за да се затварят и прибират в кедрови сандъци.

В осем стиха (№ 961-968) на трагедията „Алкеста“ Еврипид (480-406 г. пр.Хр.) открехва тайната за съществуването на Орфеевите букови таблички (реч на хора):

„На музите послушен,
до висоти звездни се издигах,
причастен към много науки съм,
но на Ужасната Съдба аз
силите не зная, – средство
няма [за избавяне – б.В.Й.] от нея на **дъсчиците,**
които е покрила за смъртните
вещата реч на Орфей [к.В.Й].“

/Еврипид. Трагедии. Пер. Инокентия Анненского. Т. I. М., Наука, 1999. – В:
http://lib.ru/POEEAST/EVRIPID/evripid1_1.txt ./

Ето защо книгите, изготвяни от твърдото и здраво *буково дърво* били наричани *бук*, откъдето в съвременния български език е останала думата *буква*, а в съвременния английски език думата *book* (чете се „бук“) – „книга“.

Привеждаме няколко термина, етимологично обединени в една група:

Бук – широколистен дървесен вид, наподобяващ по големина и форма дървото *дъб* на Отеца Уран/Пирун. *Букът* бил възприет от Дионис/Хор като растителна ипостаз.

Буколос – жрец-книжовник на Дионис в *Тракия* и *Елада*.

Буколики – земеделски песни, възпяващи романтичната пасторална картина на земеделския бит.

Букет – снопче цветя, което с аромат и красота наподобява бога.

Букла – Бук-Ла, Бук-Ал, т.е. „Бог Бук [Дионис]“. Плитка, навита на масур. Прическа с букли са носели именно *буколосите*, по модел на своя бог-родоначалник.

Бокал – с аналогична семантика. Свещена дървена чаша от *бук*, с дръжка, ползвана от *буколосите* в ритуалната им практика с вино.

Бъкел – дървен съд за вода, отново от *бук*, с форма на плосък цилиндър и обем 5-10 литра, ползван от земеделците на полето.

Бъклица – дървен, бакърен или керамичен съд за вино или ракия, с форма на сплескана сфера и вместимост 0,5 – 1,0 литър.

Бухал – птица, символизираща мъдростта, зряща и активна нощем. Това качество, каквото впрочем е имал и Анупис в ипостазата му на куче, било възприемано като духовна способност да се прозират невидимите неща. *Бухалът* се е явявал един от зооморфните образи на Дионис/Хор, който постоянно бдял над света и знаел всичко, „всевиждащият бог“.

Буки – „буква“ на старославянски език. В съвременния български език – *буква*.

Book (англ., фонетично „бук“) – „книга“.

Boukraun (гр., „букран“) – мотив от череп на бик с рога.

Бог – славянското название на бога.

Бахх – употребяваното в Рим име на Дионис.

Край гр. *Малко Търново* в *Странджа планина* през античността имало *Велик бакхейон* (храм на Дионис). За него свидетелстват надписи относно из-

дигане на олтари от Диоген и Ликомед, тракийски жреци в бакхейона /**Иван Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. III. Раждането на боговете. Второ издание. Стара Загора, 1997, с. 195/.

Друг надпис от античния *Киле* при гр. *Чирпан* съдържа списък на мистите, членуващи в местната *Дионисова спейра*. Той започва с имената на ръководителите – жрец и „спейрарх“. Следват останалите длъжностни лица в йерархията: „нартекофор“ – отговорникът за тирсовете; „краниарх“ – началник на дряна; три „бакхе“ (вакханки); една „лихна“ – осветителка на свещената кошница; една „ликнофора“ – носачка на кошницата; трима „курети“ – имащи задача да танцуват и удрят медни кимбали; един „симиофор“ – носач на образа на бога (върху нещо като хоругва) и др. /**Иван Венедиков**. Раждането на боговете, с. 196, 197/.

3. Сврака.

Сврака (лат. *Pica pica*) – птица от семейство Вранови; има черно-бяло оперение със синьо-зелен метален блясък. Разтворените криле по време на полет са идентични с египетските изображения на „крилото на Хор“. Названието *сврака* е образувано от две думи: Св-Рак, С[а]в-Раг, т.е. „Сабазий, стрелата“, или „Стрелкащият се Сабазий“. Етимологията на българското название идва от начина на летене на тази птица чрез стрелкане и се потвърждава от латинското ѝ название „пика“ (върх на стрела). Групата „св“ показва връзка с името на друга птица ипостаз на Сабазий – *Совата* (*Бухала*), но преди всичко „св“ е корен на думи като *светлина*, *светя*, *свещ*, *свещен*, *свят* и пр., които ни отвеждат към слънчевите божества.

Френската дума *corbeau* („корбо“=„гарван“) се чете „Добрият Хор“, но свраката е била птица ипостаз на Хор, а гарванът – на неговия дядо Кронос. Името *Сврака* се явява метатеза на *Сварог* – едно от имената на славянския бог Перун. Ако приемем, че „св“ е „светлина“, „слънце“, а „рог“ („раг“) е остър рогов връх на стрела, аналогичен на слънчев лъч (в *Египет* има изображения на снопове лъчи, представени като стрели, падащи към земята), то *Сварог*, както и *Сврака*, би трябвало да означават „Слънчева стрела“ или „Светкавица [на Перун]“.

На санскрит *svaḥ* значи „слънце“, а *oḡ* – „бик“, откъдето *Сварог* придобива смисъла „Слънце-бик“. Вероятно древните каменни статуи на бикове, между рогата на които е поставено слънце, изобразяват именно *Сварог*. Това име обаче може да претърпи и други тълкувания: Сва-Рог, Сва-Гор, т.е. „Хор, светлината“; Сива-Рог, т.е. „Рогатия Сива [Шива]“, или Сива-Гор – „Хор-Шива“.

Някои изследователи отъждествяват *Сварог* със земния огън, а *Дажбог* – с небесния огън (слънцето), като първият е баща на втория /**Анани Стойнев**. Българските славяни. Митология и религия (Светоогледен анализ). София, ДИ „Народна просвета“, 1988, с. 106/. Според нас *Сварог* и *Дажбог* представят две състояния/функции на един и същ бог, и това е Дионис/Хор.

Всъщност бог *Сварог* се споменава в Ипатиевия препис на „Начална руска летопис“ от XV в., като руският летописец е ползвал в тази част старобългарския превод на „Хронография“ на сириецца Йоан Малала (~491-578 г.):

„... Започна да царства Теост, него египтяните нарекоха и Сварог. При царстването на този Теост в Египет, по време на неговото царство, изпаднаха

клучи от небесата, започна [той – б.В.Й.] да кове оръжие; преди това с палици и камъни се биеха...“ /**Йоан Малала**. Хронография. – Гръцки извори за българската история, т.ІІ. С., Изд. на БАН, 1958, с. 205-216./

Текстът, изписан върху стените на храма на Хор в гр. *Едфу, Южен Египет*, разказва как в същия град пристигнал Ра, дядото на Хор. Ра насърчил внука си Хор да поведе война със Сет, като му разкрил тайната на желязото, най-твърдия метал. Хор построил в *Едфу* оръжейна работилница, в която изковал първите в света железни оръжия и брони. С тях облякъл и въоръжил малцината на брой свои съмишленици, които обаче благодарение на технологичното си предимство победили огромната армия на Сет. Това кратко обяснение е необходимо, за да се разбере, че в цитираният текст на Йоан Малала зад името *Теост/Сварог* се крие не богът-ковач Хефест, който никога не е пребивавал в *Египет*, а бог Хор – първият оръжейник и създател на рицарството (непобедими войни, облечени в брони), при това наричан от българите „железният баща“.

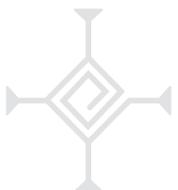
Потвърждение намираме в старобългарската дума *варяг*, сродна на *Сварог*. *Варягът* е бил български тежковъоръжен аристократ-конник (аналог на *Тракийския херос*), обучен от дете в тънкостите на бойното изкуство и нравствеността на благородника-войн, закрилник на беззащитните и онеправданите. Най-древните рицари, *варягите*, господствали по бойните полета на *Азия*. Поведението им по време на битка послужило за образец на по-късните нормани (викинги) и на кавалерското съсловие в *Европа* през средните векове. От *Сварог* произлиза и думата *war* („война“).

Славянските, както и балтийските племена, ползвали понякога умалителната форма *Сварожич*, като с това име на бога те наричали и огъня. Освен войн, *Сварог* бил и законодател. Йоан Малала споменава, че той премахнал полиандрията и установил моногамията. В някои средновековни текстове същият бог се среща и под името *Дажбог* („Даващият бог“) /**История на религиите**, т. ІІ, с. 275, 276/.

Интересно е руското название на *свраката* – *сорока*, което кореспондира с руската дума *сорок* („40“). Тук попадаме на една интересна асоциация, която явно наподобява старобългарския мит, в който духът на Хелиос I/Мардукан (брат на Кронос) след неговата смърт се превърнал в *черна врана*. Изглежда се е считало, че по аналогия духът на Хор/Сабазий се е вселил в *черно-бяла сврака*; черният цвят символизирал физическия свят, а белият – отвъдния, света на душите. Както се знае, душата напуска физическото тяло на 40-ия ден.

Освен това думите *сорока* и *сорок* дублират антропогенното име на Хор – българското *Сурва* и индийското *Суря*.

Добре ще е да обобщим названията, произлезли и образувани чрез метатеза от името *Сурва* на бог Хор: *Сурва* (*сурвакар*) – празник на бога по Нова година; *Сварог* – име-епитет на бога, записано от Йоан Малала в Египет, ползвано от славяните; *сварка* (рус.) – „заваряване“; *сврака* – една от птиците ипостазии на бог Хор; *Сувари* (*Савири*, *Сабири*) – племе, построило гр. *Сувар* на територията на *Волжка България*; *суварга* – названието на будистката ступа в *Монголия*; *сурватка* – естествен серум, съдържащ се в млякото, съставен от млечни протеини (лактоалбумини, лактоалбумини), лактоза, минерални соли и др., силен имуностимулант и антиоксидант.

4. Петел.

По един мистериозен начин в горите на връх *Сутка* (рожденото място на Божия син) и съседния природен резерват *Мантарица* се намира най-голямото обиталище в *Европа* на глухар или див петел (кур) – магическата птица на Дионис/Хор, божият син – слънце; птицата, която всяка сутрин предвещава с кукуригане изгрева на звездната метаморфоза на бога.

Кур – „петел“ (идентична е формата в украински, руски, полски, чешки и словенски езици), *кура/курица* – „кокошка“. В тюркските езици формите са: *кораз, кураз, гаруз, каруз, гораз, хорус /О.Сулейменов*. Аз и Я. Прев. Н.Попова и др. С., 2007, с. 63/. Неволно се сещаме за българския книжовник от IX век *Горазд* и за съвременния италиански тенор *Карузо*.

Петелът е ипостаза, която Дионис/Хор наследил от праядо си Уран/Атон/Птах. От името Хор е дошло названието на петела *кур*, считан за птица на великия бог: „Всеславъ князь... самъ въ ночь влъкомъ рыскаше, изъ Кыева до Тмутороканя дорискаше до куръ великому Хръсови [Хръс/Хърс=Хорос б.В.Й.]...“ /”Слово о полку Игореве“. – в: old-russian.chat.ru/06slovo.htm/.

Превод: „Всеслав княз... сам през нощта като вълк препускаше, от Киев до Тмуторокан стигаше до първите петли на великия Хръс.“ Хръс или Хърс, наричан още Хорс или Хурса, са разновидности славянски имена на бог Хорос. „Петлите на великия Хръс“, т.е. на слънцето Хорос, кукуригат в ранни зори, известявайки неговия изгрев.

Снимка 28. Плочката от село Летница, Северна България.

Сродни названия: *курник, куркай/куркой* – „пуйка“, *курка* – „пуйка“, *курнопилък* – „детска игра на квачка, пилета и орел“ /Български етимологичен речник.

Съст. В.И.Георгиев, Ст.Илчев, Й.Н.Иванов, Д.Михайлова, В.Анастасов, Уте Дукова, Л.Димитрова, Т.А.Тодоров. Свезка XIX-XX (Том III). КРЕС-КУТРИ. С., Изд. на БАН, 1980, с. 142-147/.

Една от сребърните плочки на Летнишкото съкровище (IV в.пр.Хр.) изобразява сцена на борба между петел с лъвски торс и същински лъв (сн. 28).

VI. НАСЕКОМО: ПЧЕЛА.

Пчела – Печ-Ал, Чеп-Ал, т.е. „Богът-фалос“, или „Оплождащият бог“. Древните хора настанявали пчелните семейства в кошери с форма на *конус*, от които пчелите излитат, за да опрашват растенията. В Етрурия (Италия) *пчелата* била считана за белег на царската власт, не по маловажен от лъва, вълка или орела /**История на религиите**, т. II, с. 431/. Твърде любопитно е в тази връзка латинското название на медоносната пчела *Apis mellifera*, в което *apis* означава „пчела“ (макар че в Египет *Апис* е бик), *meli* – „мед“, а *ferre* – „нося“, „събирам“. Английската дума *honey* („пчелен мед“) пък е свързана с египетско-римското име на бога Хонсу/Конс.

В образа на пчела Хор се превъплъщавал не само през пролетта, когато трябвало да оплоди/опраши цветовете на растенията, а и по време на война, за да поразии враговете си с отровата на своето жилище. По стените на храма на Хор в град *Едфу*, *Южен Египет*, е запазен дълъг надпис, описващ поредица от битки между Хор и чичо му Сет. В тази война Хор справедливо искал да си върне трона на своя баща Озирис, трона, завладян от Сет след коварно убийство на Озирис.

Отначало отмъстителят Хор нападнал привържениците на Сет с особено бойно средство – *летателен апарат с форма на разперени орлови криле*, подобен на *крилат слънчев диск*. Запазени са негови изображения в *Египет* и в *Шумер*. Шумерските са по-информативни, защото на тях, в слънчевия диск между крилата, подобен на кабина, стои въоръжен Ахура Мазда (шумеро-асирийският еквивалент на Хор). /по **З. Сичин**. Войните на боговете и хората. С., 2003, с. 27/.

Ето какво пише в египетския храмов надпис:

“Хор Бехедети [от град *Бехутет* или *Едфу*, а също така *Аполинополис Магна* – б.В.Й.] отлетя към хоризонта като **голямо крилато слънце** [к.В.Й.]; затова го наричат „великия бог и господар на небето“ [и още „крилатия оценител“ – б.В.Й.]. След като съзря от небето враговете, се спусна пред лицата им като огромна пчела. Той яростно насочи жилото си срещу тях. След това те повече не можеха да видят нищо.“ /по **Е. Ерчиван**. Забранената египтология. С., 2006, с.150/. (сн. 29).

Снимка 29. Релеф от Озирейона в Абидос, Египет, в лявата част на което се вижда изображение на пчела – метаморфоза на бог Хор.

Сред населението на археологическия резерват *Сборяново* и на град *Исперих* в *Североизточна България* са съхранени предания за личността на *Демир баба /Борис Илиев*. Легендите за Демир баба – Железният баща. В: Демир баба – Железният баща. Сборник легенди и научни изследвания. Съст. **Б. Илиев, д-р А. Кънев**. С., 2005, с. 12-40/. В тях има няколко сигнални маркера (качества), които разкриват че зад *Железния баща* се крие бог *Дионис/Хор* – родоначалникът на траките и българите.

Според първия маркер „железният баща е един от седемте велики човеци, които не се знаят от простосмъртните, но винаги са между тях“. Богът-праотец и закрилник Хор действително бил седмия по ред владетел на света.

Вторият маркер определя *Железния баща* като „баш великан-дух“, „предтеча на християнството, олицетворяван от Св. Георги“. Аналогията между *Тракийския конник – Хероса*, и Св. Георги Победоносец едва ли се нуждае от обяснение.

Третият маркер казва буквално: „Великанът над великаните и заповедникът на водата и огъня извадил огън от кремъка и донесъл на хората желязото, от което ги научил да правят оръжия и оръдия на труда.“

В дълбока древност боговете ползвали за сечива медта и бронза. Кронос/Ра, дядото на Дионис/Хор, пазел в тайна технологията (чрез огън и вода) за добиването и обработката на желязото – най-твърдия метал, на която го научила още в неговата младост майка му Гея. След време, когато Хор възмъжал и пожелал да си върне трона на своя баща Зевс-Амон, старият Ра му предал секретта на желязото. Хор облякъл малцина свои верни другари в железни брони, въоръжил ги с железни оръжия и така победил огромната армия на узурпатора Сет. По-късно, по неговия пример, внукът му Иджик оборудвал своята войска и опрян на нея, създал в *Източна Азия* империята *Хон*.

Следователно Дионис/Хор, познат на българите като Хорс/Хурса, се явява богът, въвел желязото в употреба. В тази връзка е възможно в района на мавзолея на Демир Баба да са били разположени ковачниците за оръжие и оръжейните складове на българския кан.

И накрая, четвъртият маркер също ни дава специфична информация: „казват, че майка му [на *Железния баща* – б.а.] била сърна. Казват още, че той самият можел да се превръща на сърна, на вълк и на пчела“ /**пос. съч.**, с. 12-15/.

Тук виждаме кравата Йо или хатор Изида, която в българския фолклор се превръща в сърна: „Замъчила се е Божа майка по Игнажден, по Колада, че родила Боже чедо – Сур Елен, златни рога“. Впрочем и *Авитохол* е роден от сърна.

Единствен от боговете Хор е можел да приема вълча ипостаза – на бързия, ловък и свиреп вълк *Бури*. По повод на това ще добавим, че именно край с. *Свещари* е намерен интересен артефакт: сребърен начелник за кон във вид на бюст на Хор в броня с висока яка, на главата – качулка от железни пластини, а на гърдите му чрез релеф е представен вълкът *Бури* с крила.

И пак единствен Хор е оприличаван на пчела: още едно негово превъплъщение, отразено в българското предание за *Железния баща*. В цитирания по-горе надпис от стените на храма на Хор в гр. *Едфу, Южен Египет*, описващ войната му със Сет, видяхме как той се издигнал като „голямо крилато слънце“, сетне се спуснал „като огромна пчела“ към войните на Сет, „яростно насочи жилото си срещу тях“, вследствие на което „те повече не можеха да виждат нищо“.

VII. РИБА: ФОРЕЛ.

Рибата *форель* (рус.), *forelle* (нем.), т.е. *пъстърва* („пъстра“). Силна, бърза пъргава и скоклива риба, която обитава бистрите планински потоци и реки. За нейното оцеляване чрез мимикрия природата я е украсила с пъстра кожа, която побира всички цветове на слънчевата дъга – феномен на бога. Названието *форель*, Фор-Ел, т.е. „Бог Фор“, е дошло от особената форма *Фор* на името *Хор*.

Животните, които имат двуцветна или многоцветна окраска, на петна или ивици, обикновено са посветени на бог Дионис. Освен *пъстървата*, това са *петелът*, *фазанът*, *паунът*, *петнистият бик*, *леопардът*, *тигърът*, *зебрата* (от семейство *Коне*) и др. Опозицията бяло-черно или светло-тъмно символизира властта на *божия син* над времето (*Свароже коле*, т.е. „Колелото на Сварог“), на упражнявания от него контрол над вселенските цикли: вдишване-издишване, възраждане-гибел, живот-смърт, лято-зима. Дионис (Дажбог) наследява тази функция от дядо си Кронос (Хронос). Затова в българската и славянската традиция *божият син* и неговата съпруга са представени в двата им аспекта: студеното зимно слънце Колад и Снежанка се променят в горещото лятно слънце Ярило и Жива. Във ведическата традиция съответните мъжки божествени аспекти са Суря (зимен) и Шива (летен), а женският – Кали.

VIII. РАСТИТЕЛНИ ОБРАЗИ.

Растителните образи на бога ще разгледаме не поотделно, а в една статия, защото няма кой знае каква информация за тяхната роля в мистериалните култови практики. Съвсем условно ги разделяме на три групи: диви растения: *бук*, *бамбук*, *бор*, *ела*; култивирани растения: *орех*, *ябълка*, *вишна*, *лоза*, *ориз*, *просо*, *бакла*, *грах*, *кромид лук*, *ягода*; билки, подправки и цветя: *астрагал*, *хвоц* (*самодивска хурка*), *кориандър*, *куркума*, *кардамон*, *карамфил*, *орхидея*, *хризантема*, *минзухар*, *роза*.

Бук (*Fagus sylvatica*). Латинското название се тълкува като „Пророчески унищожител [на злото]“. Действително, именно като такъв се проявил Хор, победителят на злия Сет (лошия дух Албаст). Стъблото на дървото *бук* достига дебелина 1 м., а височината – 50 м. В българския и славянските езици видовото название *бук* може би идва от *вук*, т.е. „вълк“ – един от зооморфните образи на Дионис/Хор, а може би от неговия епитет *баг* – „божи син“, свързан с думата „бог“. Има и трета възможност: *бук* да произлиза като анаграма от *куб* – основата на божественото име *Кубар*. Така наричали гръмовержеца Зевс във Велика България и по-късно във Волжка България. Освен това думичката *куб* лесно преминава в *куп*. А формата на короната на *бука* наподобява, както впрочем и тази на *дъба*, *купол*, или обърнатата *купа*, *чаша* („къп“, „куп“).

Ипостазното име *Бук* на Дионис/Хор се съдържа в названието на вида *бамбук*, *Ба-Ам-Бук*, т.е. „Бук [Дионис] – сърцето-душа на Майката [Йо/Изида]“.

Борът е забележителен с *фалическата си форма*, но и с вида си на *стълба към небето*, заради добре подредените си напречни клони. Названието *бор* може да е било образувано от словосъчетанието „Бо [бог] Ор“, както например *Боян* – славянското име на Зевс (*Ян*, *Янко*, *Янкул*) е образувано от „Бо (бог) – Ян“.

Другата възможност би могла да дойде от *пор* – „порта“, „врата“ към небето, предвид казаното за стълбата. Освен това има сведения, че *боровата шишарка* е била един от символите на Дионис (вж. по-долу) и с нея увенчавали тирсовете си сатирите и вакханките.

Елата (от семейство *Борови*), освен посочените качества на *бора*, има конусовидна форма на короната, а *конусът* бил един от свещените предмети на *Дионис*. При това знаем, че *коледната елха* е задължителен атрибут на дядо *Коледа* и неговия празник. Славяните вярвали, че *Колад* или *Колада* е студентното слънце в цикъла на зимата, което в цикъла на лятото се трансформира в горещото слънце *Ярило*. Славянският бог-слънце *Колад-Ярило*, познат още като *Дажбог*, съответства на тракийския *Дионис/Бакхус* или египетския *Хор*, българския *Хурса*.

От древни езически времена сибирските народи, поклонници на *Тангра*, изпълнявали същите коледни ритуали като скитите, даките и траките. Те вярвали, че в центъра на земята расте *гигантска елха*, край която живее белообразният бог *Йер-су* (*Хурса*, т.е. *Колада*). Един път в годината, на своето рождество (21-25 декември), той излизал при хората и щедро раздавал от своя вълшебен мешок подаръци за добрите деца. Около донесената от него елха заигравали весели хоровади – „индербай“. На трапезата се слагали *червени яйца* и *кулич* – козунак, чийто връх е глазуриран с белтъчен крем, посипан с разноцветни зрънца. **Мурад Аджи**. *Полынь Половецкого поля*. Из родословной кумыков, карачаевцев, балкарцев, казаков, казахов, татар, чувашей, якутов, гагаузов, крымских татар, части русских, украинцев и других народов, ведущих свое начало от тюркского (кипчакского) корня и забывших его. Москва, ТОО „Пик-контекст“, 1994, с. 235-238/. *Куличът* и *яйцата* символизират оплождащото и възраждащо цялата природа фалическо-слънчево начало.

Орех е другото дърво, посветено и именувано на бога. Ор-Ех означава „Великият [Х]ор“. Голямо дърво с плътна дървесина, раждащо плодове с ценни ядки. Ядката е сферична или овална, покрита с гънки, поради което силно наподобява човешкия мозък.

Червената или жълта ябълка – имитация на слънцето – вероятно е създадена още преди поколението на Дионис, Хермес и Аполон. Въпреки това тя, освен *шишарката* и *грозда*, също е украсявала тирсовете на Дионисовите жреци – сатирите и вакханките. Самото название *ябълка* е съставено от три думички: Аб-Ал-Ка и означава „Образ [двойник] на бога-отец“. Разбира се този бог-отец можел да бъде и Уран, и Кронос, и Зевс, и чак накрая – Дионис.

Вишната, чиито малки сферични червени плодове също имитират с външния си вид слънцето. Латинското название е *Prunus cerasus*, а английското – *Sour cherry*. Вишната е почти идентична с черешата, но и различна от нея. *Черешата* е плод на първия отец-слънце Уран/Атон, а *вишната* на четвъртия – Дионис/Хор/Суря. От названието на *вишната* разбираме, че индийският бог *Вишну* е аналог на тракийския Дионис, съответно – на египетския Хор. В индуисткия пантеон *Брахма* (Кронос/Па), *Вишну* (Дионис в неговия небесен аспект) и *Шива* (Дионис в неговия земен аспект) образуват върховната божествена триада *Тримурти*, която е създала Вселената. Зад по-късното религиозно понятие *Всевишния* (бог) очевидно се крие *Вишну*.

Дионис/Хор и неговият брат Хермес/Тот са променили качествата на една група растения с цел да бъдат използвани от божествената раса за храна. Тази селекция е довела до появата на т.нар. културни растителни видове: *ориз* – Ор-Из, [Х]ор-Из[ида], т.е. „Хор и Изида“; *просо* – П-Ро-Со, П[и]-Ор-Ос, т.е. „Планината [пирамидата] на Хор и Осирис“; *бакла* – Бак-Ла, Баг-Ал, т.е. „Бог Бакх“; *грах/горох*; *кромид лук* – Кро-Мид-Лук, т.е. „Хор, светлото слънце“; десертният плод *грозде* – Гр-Оз-Де, Г[о]р-Оз[ирис]-Де[ус], или „Хор, [син на] бог Озирис“.

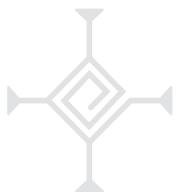
При наименуването на растението *лоза*, Божият син е включил името на баща си, от синовна почит: Ал-Оз, или „Бог Оз[ирис]“. Българският винарски термин *шира* – „младо вино“, явно е произведен от тракийската и египетска титла-име на Хор – *Шири*, означаваща „Божият син“. Виното символизиращо свещената кръв на Богинята-майка във вените на нейните наследници. Не случайно терминът *вино* – Вин-Он, или Вен-Он, означава „Ева, слънцето“. Идентична е втората сефира *Бина* или *Хава* (*Хева*) от еврейската Кабала, зад който се крият Гея/Ева и Рея/Нут – майките на всички богове.

Освен опияняващата напитка *вино*, с която се прочул по целия свят, Дионис открил и ароматното питие *бира* или *пиво*, изготвяно от просо или ечемик /**Диодор**. Историческа библиотека, кн. IV, II, 5/.

В кръга на свещените предмети на Дионис/Хор, освен специално създадените такива, влизали някои растения или техните семенници. Ще ги изброим, за да се открие единната идея (фалос-утроба, сътворение), която ги свързва: *конус* (названието идва от името му *Хонсу/Конс*), *камбана* (Ка-Ам-Пан: „Пан, синът на Майката“), *пирамида*, *кълбо*, *ябълка*, *огледало*, *шишарка* (сн. 30, 31), билката *астрагал*. Можем да добавим и *стробил* – класче със спори на хвоща, което наподобява шишарка (неразпукнат лотос); наричат го *змийска*, *самодивска* или *невестина хурка*; и още – *самодивска свещ*, *мечо вретено* и пр.

Снимки 30, 31. Шумерско божество с маска и криле на свещена птица, което извършва ритуал с шишарка край сияния жезъл.

Твърде необичайно и загадъчно е присъствието като архитектурен детайл във Ватикана в Рим на един от фалическите символи на Дионис – *шишарката*. Там, в *Двора на шишарката*, нейна голяма скулптура е поставена на пиедестал, заедно с два пауна (сн. 32) – едно от птичите превъплъщения на бога-антихрист и главен опонент на християнството. *Шишарката*, *гроздът* и *ягодата* са растителни символи на бога: характерна за тях е коничната форма и пълчивата външност, като всяка пъпка или зърно крие семе, което поражда плод. Тези символи подчертават мощна оплодителна способност.

Ползвайки идеята-форма за *шишарка*, жреците на трибалската династия, която управлявала траките в *Горна Мизия*, са изработили сребърна каничка, тип амфора, за да им служи в Дионисовите ритуали с ползване на вино (сн. 33).

Названията на посочените растения могат да ни изненадат с неочаквана информация. Например „шишарка“ на латински е *strobilus*, обаче на гръцки е *kwnos* (очевидно от *конус* – единия от свещените предмети), а оттам на английски – *cone*.

„Ягода“ на гръцки е *фраула*, на латински – *fragum*, *fragaria*, на италиански – *fragola*, а английският термин *strawberry* е близък с латинския *strobilus* („шишарка“).

Тук е налице неслучайна връзка с термините *сфрагистика* (от гр. *сфрагис* – „печат“) – наука за знаци и печати; *фрак* – официално облекло, костюм; земноводното *frog* (англ., „жаба“) – знаменателен образ от приказките; както и с хоронима *Фракия/Тракия*.

Вероятно *шишарката*, *ягодата* и *гроздът*, свещените растения-символи на тракийския бог Дионис/Бакх, са били смятани в древността за характерни знаци – нещо като запазена марка – на неговата родина *Тракия* и на неговите потомци *траките*.

Снимка 32. Скулптурата на шишарката в Двора на шишарката. Ватикан, фото автора.

Снимка 33. Сребърна каничка-амфора от Врачанското съкровище. РИМ-Враца. Фото автора.

ДЕМИР БАБА ИЛИ АВИТОХОЛ

Автор: Валентин Йорданов

Свещеното място *Демир баба* – „Железния баща“, се намира край град *Исперих, Северна България*. Днес в тази местност съществува алевийско тюрбе, построено през XVI век и носещо същото название – *Демир баба теке*.

Според нас алевийското тюрбе е издигнато върху руините на по-стара сакрална сграда: мавзолей-кенотаф (символичен гроб) на българския родоначалник Дионис/Хор, почитан от азиатските българи като *Авитохол* (Абу-То-Хол, т.е. „Баща от древността“).

Защо смятаме така? Нека проследим събитията в тяхната хронология.

През 680/681 г. кан Аспарух (665-701 г.) създал *Дунавска България* върху земите на бившата масагетска държава, съществувала от XII в. пр.Хр. до началото на II в. сл.Хр. (когато била покорена от император Траян). Естественят историко-географски център на Аспаруховата държава, която заела старите области *Дакия* и *Мизия*, била древната гетска столица *Даусдава/Хелис*. Тя не е локализирана, но се предполага, че се е намирала в обособения днес археологически резерват *Сборяново* и то в зоната с гъста концентрация на останки на селища, храмове и могили около село *Свещари* и мястото *Демир баба*.

Клавдий Птолемей (87~150) е записал DAVSDAVA на юг между NOVE и DVROSTORVM /Атлас „Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)“. Съставител **Димитър Стоименов**. Център за изследвания на българите, Държавна агенция „Архиви“, ИК ТАНГПА ТанНакРа. С., 2008, с. 443, 444/. Впрочем топонимът *Даусдава* съвсем не означава „Вълчи град“, а „Богът на девите“ (*Деус дева*), или „Богът на боговете“, т.е. отецът на божествената раса *Хелиос* (египетският *Ра*), когото племето хети/гети възприело за свой патрон. Тази семантика кореспондира с дублетния топоним – *Хелис*.

Смятаме, че след победната битка в 680 г. на Аспарух над Константин IV Погонат (668-685 г.), овладяването на *Мизия* от българите и подписването на мирен договор в 681 г., канът устроил първоначално тук своята столица и основен военен лагер. В ролята си на върховен жрец на *Тангра*, той определил къде да бъде духовното средище на новата държава – свещено място, което завареното население почитало от стари времена. Върху любимото масагетско светилище на *Сина на слънцето Хелиос/Ра*, както и на *следващия син на слънцето Тракийския конник Дионис/Хор*, кан Аспарух наредил да се построи мавзолей-кенотаф на бога.

Този път обаче богът-родоначалник на трако-българите бил представен във войнската му същност на непобедимия багатур, героят-великан *Авитохол* („Древен баща“), облечен в железни доспехи и въоръжен с железни оръжия, умеещ да се превъплъщава в свирепия вълк *Бури*. Такава всъщност била представата на идващите от Азия българи за техния племенен баща.

Впечатлените от желязната статуя (кукла) поклонници я нарекли *Железния баща* и това название станало популярно.

Така изложената си версия ние основаваме на преданията за *Демир баба*, съхранени сред населението на археологическия резерват *Сборяново* и на град *Исперих*. /**Борис Илиев**. Легендите за Демир баба – Железният баща. В: Демир баба – Железният баща. Сборник легенди и научни изследвания. Съст. **Б. Илиев, д-р А. Кънев**. С., 2005, с. 12-40/. В тях има няколко сигнални маркера (качества), които разкриват че зад *Железния баща* се крие именно бог *Дионис/Хор* – родоначалникът на траките и българите.

Според първия маркер „железният баща е един от седемте велики човеци, които не се знаят от простосмъртните, но винаги са между тях“. Богът-праотец и закрилник Хор действително бил седмия по ред владетел на света.

Вторият маркер определя *Железния баща* като „баш великан-дух“, „предтеча на християнството, олицетворяван от Св. Георги“. Аналогията между *Тракийския конник* – *Хероса*, и Св. Георги Победоносец едва ли се нуждае от обяснение.

Третият маркер казва буквално: „Великанът над великаните и заповедникът на водата и огъня извадил огън от кремъка и донесъл на хората желязото, от което ги научил да правят оръжия и оръдия на труда.“

В дълбока древност боговете ползвали за сечива медта и бронза. Кронос/Ра, дядото на *Дионис/Хор*, пазел в тайна технологията (чрез огън и вода) за добиването и обработката на желязото – най-твърдия метал, на която го научила още в неговата младост майка му Гея. След време, когато Хор възмъжал и пожелал да си върне трона на своя баща Зевс-Амон, старият Ра му предал секретта на желязото. Хор облякъл малцина свои верни другари в железни брони, въоръжил ги с железни оръжия и така победил огромната армия на узурпатора Сет (съгласно надписа по стените на храма на Хор в *Едфу*).

По-късно, по неговия пример, внукът му *Иджик* оборудвал с железни ризници своите войни-именци и конете им, и чрез мощта на тази тежка кавалерия създал в *Източна Азия* империята *Хон* /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи (Историята на Джагфар). Свитък от булгарски летописи. 1680 година. С., 2005, с. 14/.

Следователно *Дионис/Хор*, познат на българите като богът-ковач и войн *Хърс/Хорс/Хурса*, е този, който въвел желязото в употреба /**пак там**, с. 284, 285, 335/. В тази връзка е възможно в района на мавзолея да са били разположени ковачниците за оръжие и оръжейните складове на българския кан.

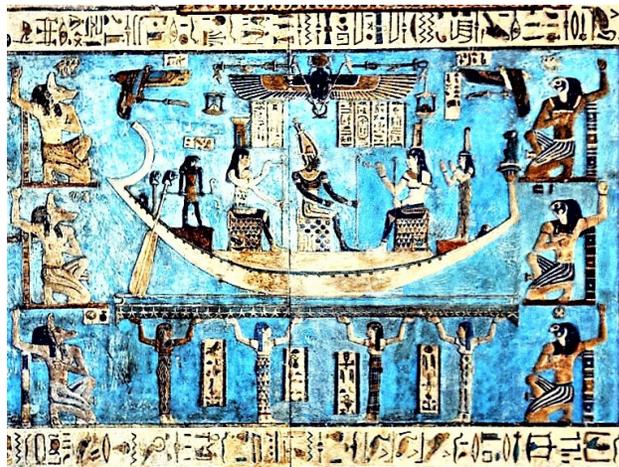
И накрая, четвъртият маркер също ни дава специфична информация: „казват, че майка му [на *Железния баща* – б.В.Й.] била сърна. Казват още, че той самият можел да се превръща на сърна, на вълк и на пчела“ /**Б. Илиев**. Легендите за Демир баба..., с. 12-15/.

Да, в българския фолклор „Боже чедо“ (*Дионис/Хор*) се ражда като еленче, а неговата майка – кравата Йо или хатор Изиди – се превръща в сърна: „Замъчила се е Божа майка по Игнажден, по Колада, че родила Боже чедо – Сур

Елен, златни рога“. Впрочем, от сърна е роден и *Авитохол*, с който започва „Именникът на българските канове“.

Единствен от боговете *Хор* е можел да приема вълча ипостаза – на бързия, ловък и свиреп вълк *Бури* (сн. 1). По повод на това ще добавим, че точно край село *Свещари* е намерен интересен артефакт (сн. 2): сребърен начелник за кон във вид на бюст на *Хор* в броня с висока яка, на главата – качулка от железни пластини, а върху бронята на гърдите му чрез релеф е представен вълкът *Бури* с крила.

Снимка 1. Стенопис от Дендера, Египет: отляво - колона от три изображения на бог Хор с маска на вълк; отдясно – колона от три изображения на бог Хор с маска на сокол.

Снимка 2. Начелникът за кон от Свещари, България.

И пак единствен *Хор* е оприличаван на пчела. В надписа върху стените на неговия храм в град *Едфу*, *Южен Египет*, описващ войната му със *Сет*, се споменава как той се издигнал като „голямо крилато слънце“, сетне се спуснал „като огромна пчела“ към войните на *Сет*, „яростно насочи жилото си срещу тях“, вследствие на което „те повече не можеха да виждат нищо“.

През времето от кан *Аспарух* (665-701 г.) до кан *Пресиян* (836-852 г.) българите имали свободата и избора да изповядват едновременно тангризъм и християнство. Храмовете на двете исторически свързани и непротиворечещи си религии работели мирно и спокойно. Идилията продължила и в началото на управлението на кан *Баръс* (*Борис I*), до момента, в който той попаднал под гръцко влияние и приел повторно християнската вяра (и името *Михаил*), но в гръцкия ѝ ортодоксален вариант, който порочно не търпял съществуването на конкурентни религии, обявявайки ги за антихристови или за ереси.

Последвали жестоки репресии: събаряне на езическите храмове и избиване на служещите в тях колобри, изгаряне на книжнината, съдържаща ценни данни за древната ни история и култура, претопяване на металните култови предмети и т.н. Вероятно княз *Борис I/Михаил* (852-889 г.) не е посмял да разруши мавзолея на *Дионис/Авитохол* (*Железния баща*), затова пък го преустроил в манастир „Св. Георги“. В плана на гръцкото лукавство християнският светец-победо-

носец Свети Георги трябвало да замести праотеца на българите *Авитохол*, с цел те да забравят произхода си и в перспектива да бъдат асимилирани в общата маса на ромеите – погръченото тракийско население в *Тракия* и *Мала Азия*.

Народът обаче не е лек като своите управници, той има здрава памет и вплита неудобната за политическите лидери история в легенди, предания, апокрифи, а също във фолклорната традиция. По празник мизийските българи се стичали в манастира „Св. Георги“, но те всъщност отивали при своя *Железен баща*, говорели помежду си за него и се уповавали на него, както и на лечебния му извор, ако страдали от житейски или здравни проблеми.

Седем века по-късно България тегне под османско робство, а манастирът е изгорен. Ала мястото е свято! Противно на очакванията на султана и на местните феодали, хората продължавали да идват там. Покрай обичайните си ритуални практики, те изричали молитви към *Железния баща* да се върне при тях и да ги оттърве от алчните и жестоки деребеи, които им съдирали кожите с данъци и ангари.

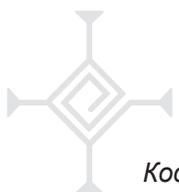
Тогава се появил лъже-железен баща, втори *Демир баба*. Това бил Хасан баба Пехливан, син на дервиш от алевийска (алианска) секта и на знатна българка от с. *Кованджилар* (с. *Пчелина*, находящо се на 20 км. южно от *Сборяново*). След като изкарал военната си служба като спахия в Осmano-Унгарската война (1526-1541 г.), той се завърнал в родното *Лудогорие* и се посветил на духовно служене. Построил *Демир баба теке*, благоустроил района и започнал да привлича поклонници. Заселниците алевии споделяли тук шиитската си вяра, а местните българи-християни продължили да изпълняват отредените ритуали по Игнажден и Колада, Гергьовден, Димитровден и пр. Двете вери живеели в отлична търпимост една към друга **/пос. съч, с 25-27/**.

Когато Хасан баба Пехливан починал, погребали го, облечен в неговата спехийска ризница, а текето му се превърнало в тюрбе (мавзолей). До неговия гроб обаче били прилежно сложени гигантските железни обувки, останали от бронята на първия *Железен баща* – *Авитохол*.

Отбелязваме, че има митологична връзка между *Демир баба* и главния герой в сръбската народна приказка (записана в османско време) „Баш-челик“, т.е. „Желязната глава“ – крилат непобедим воин, воюващ с крилати змейове, орли и соколи.

Резерватът *Сборяново*, включително свещеното място *Демир баба*, попада в ареала на етническата група *хърцои/хърсои*, последователи на култа към езическия български бог *Хърс/Хорс/Хурса*. Старинната носия на мъжете-*хърцои* се отличавала с белите тесни панталони *беневреци*, жените-*хърцои* вместо пола си връзвали две шарени, богато везани престилки (*пещмал*) отпред и отзад. Особени празници: „Вардене на квас“, „Герман“ при суша, „Русалии“ – от Спасовден до Св. Троица, „Кукери“ – с разиграване ролите на коза, козел и конче „караконче“. Приблизителните географски граници на етноса *хърцои* са между гр. *Разград* (до XVI в. *Хръсград*) и селата *Костанденец*, *Тетово*, *Юпер* и *Хърсово* **/Анчо Калоянов**. Названието на етнографската група *хърцои* и култа към бог Хърс. – <http://liternet.bg/publish/akaloianov/stb/hyrs.html>.

Според нас към земята на *хърцоите* трябва да се добави и областта на гр. *Исперих*, с което тя добива формата на правоъгълник, заключен между

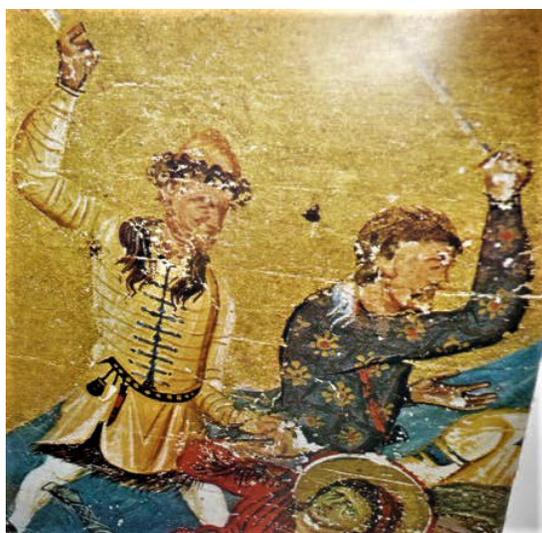
Костанденец, Тетово, Исперих и Хърсово, със страни 30 x 50 км. Дори бихме го разширили на северо-изток до градовете *Тутракан, Дръстър и Тервел*.

Етническата група *хърцои* била наричана още *гребенци*. Последното название ни насочва към един от външните белези на войнската каста на *българите-бурджани*. Известно е, че конниците, произхождащи от родовете на войнското съсловие са формирали прочутата тежка кавалерия на *бурджаните*, която ползвала най-добрите расови и обучени коне. Конник и кон, изцяло облечени в желязо, са станали прототип на по-късните средновековни рицари (*cavalier*) в *Европа*.

Тази българска войнска традиция датира още от времето на *Иджик*, основателя на държавата *Хон/Хонор* на река *Амур*. *Хоните* на *Иджик* показвали, че са „синове на слънцето“ (*хон/кон*) чрез характерен белег – плитка или „конска опашка“, която оставяли на бръснатите си глави. Този външен знак всявал респект и изисквал подчинение от съседните племена. Но при битка плитката оставала скрита под шлема, поради което на шлема започнали да монтират също така добре известния през архаиката и античността *гребен*.

Изглежда потомствените конници-аристократи на кан *Аспарух* са носели такива шлемове – един характерен белег, запазен в етническото название *гребенци*.

Бог *Дионис/Хор (Хорос)* е бил почитан от *Аспаруховите* българи под името *Хърс/Хорс/Хурса*, винаги в комплект с огнеметеца *Перун*. В Тибетски манастири има стенописи с изображения на цар *Гасар* на бял кон, в облекло, пищно украсено с гайтан. Идентична външна релефна украса са имали българските конници през средновековието (**сн. 3**). С гайтан са украсявани мъжките носии на българите чак до края на XIX в., в това число на етническите групи *хърцои* и *капанци*. В *Търново, Сливен* и други градове са работели специални цехове за гайтан, а гайтанджийството било един от основните и престижни български занаяти.

Снимка 3. Български спешен хусар и пехотинец побеждават византийски войници през X в. Миниатюра от Менология на император Василий II от XI в., съхраняван в Библиотеката на Ватикана. /вж. История на България, т. II, 1981, с. 126/.

Кавалерийският термин *хусар* се явява метатеза на българската форма на името на бог Хор – *Хурса*. Подобни на българските мъжки носии, каквито впрочем са носели и четниците на Хаджи Димитър и Стефан Караджа (1868 г.), и по-късно четниците на Христо Ботев (1876 г.), били униформите на хусарите-кавалеристи в *Полша, Унгария, Австро-Унгария, Прусия* и др., като шлемовете им също имали гребен или пера (сн. 4).

Снимка 4. Хусар от „Придворната хоругва“ (екскорт) на полско-шведския крал Сигизмунд III Ваза (1587-1632 г.). Образът на конника е възстановен по т.нар. „Стокхолмски свитък“. Облечен е в ризница, частична броня (кираса) и коничен шлем с бяло перо. На кожата от черна пантера има сребърни звезди. Ботушите са жълти със сребърни шпори, а ножниците черни, със златни приложения. Пиката е боядисана в червено; двете ленти на прапореца са оцветени в червено и жълто. По конската амуниция има сребърни елементи, а седлото е от червена кожа. Характерното крило от черни пера е прикрепено към задната част на седлото: то е далечен отглас от облеклото на елитните конници хусари на българо-хуните – една древна традиция, унаследена от техните митични царе-елбири (елби или елфи).

РАЗДЕЛ „ИСТОРИЯ И НУМИЗМАТИКА“

ЗАСЕЛВАНЕТО НА ТРАКИЯ ПРЕЗ VII ХИЛ. ПР. ХР.

Автор: Валентин Йорданов

1. НАЙ-ДРЕВНИТЕ НАХОДКИ НА ХОМИНИДИ В БЪЛГАРИЯ

На територията на днешна България са открити костни останки и оръдия на труда от края на *ранния палеолит* (*Ашел*: около 100000 г. пр.Хр.) на хоминида *Homo habilis* в местността Писаните камъни край гр. Свищов, местността Наклата край гр. Никопол и др. През *средния палеолит* (*Мустьер*: 100000-40000 г. пр.Хр.), по-точно в средата на периода, т.е. около 70000 г. пр.Хр., следи е оставил *Homo neandertalensis* в Деветашката пещера, край с. Деветаки, Ловешко (лява галерия); пещерата Самуилица II, до с. Кунино, Врачанско; и открити поселения при с. Муселиево, Плевенско; с. Белослав, Варненско; местността Кременете край гр. Батак. През *късния палеолит* (*Ориняк*: 40000-10000 г. пр.Хр.) пещерните обиталища и откритите поселения предимно на неандерталския човек бележат слаб ръст (за толкова голям период). Обиталища в пещери: Миризлипка, с. Орещец, област Видин; Пещ, с. Старо село, Самуилица I и II, с. Кунино и Пешкетто, с. Лиляче, област Враца; Темната дупка, с. Карлуково, Моровица, с. Гложене, Деветашка пещера (дясна галерия), с. Деветаки, Парника, с. Бежаново, Очилатата, с. Ъглен, Васил Левски и Табашка пещера, област Ловеч; Малка пещера, гр. Велико Търново, Еменска пещера, с. Емен и пещера Бачо Киро, гр. Дряново, област Велико Търново. Открити поселения: с. Муселиево, Плевенско; гр. Русе; с. Осенец, Разградско; поселения на брега на р. Дунав, между гр. Тутракан и гр. Силистра; с. Белослав, Варненско; местността Кременете край гр. Батак. Налице са хокерни погребения, оцветени с охра. В епохата на *епипалеолита* (10000-7000 г. пр.Хр.) находищата рязко намаляват: в Северозападна България – пещера Магурата, край с. Рабиша, Видинско; в Североизточна България – няколко обекта около Варненското и Белославското езера: местност Побитите камъни, селата Белослав, Страшимирово, Слънчево, Баново и гр. Девня, Варненско. /История на България в четиринадесет тома. Т.1. Първобитнообщинен и робовладелски строй. Траки. Отг. ред. **Велизар Велков**. С., Изд. на БАН, 1979, с. 42-53/.

От единичните останки на *Homo sapiens fossilis* в пещерата Бачо Киро край гр. Дряново, датирани към *края на средния и началото на късния палеолит* (около 44 000-40000 г. пр.Хр.) /**пак там**, с. 49-50/, можем да съдим, че негови малки популации (семејства) са се движели, с временни усядания, из Балканския полуостров.

Обиталища на разумния човек, от периода 40000-18000 г. пр.Хр., са открити също така около р. Дон, на границата между Воронежка и Липецка области на Южна Русия, и Черниговска област на Северна Украйна – обекти Костенки, Гагарино, Мезин и др. В тази палеолитна зона са живели ловци на мамути; от костите те изработвали художествени изделия – статуетки на богинята, птици, музикални инструменти, гривни и др., украсени с меандровидни орнаменти. Оръдия, пещерни рисунки и костни останки на разумния човек са намерени и в Югозападна Европа, от периода 43000-15000 г. пр.Хр.: пещерите Кроманьон, Ласко и др. по долината на р. Везере в Югозападна Франция, пещерата Алтамира, Северозападна Испания и др. Находки има и в Средна Европа: Германия, Австрия, Чехия и др.

Ясно е обаче, поради малобройните обиталища и грубия вид на изделията на неандерталеца, че през VII хил. пр.Хр. в Мизия и Тракия неговите последни потомци са били изместени от много по-развит хоминид, който, освен че бил по-добър каменоделец, е владел технологиите на строителството, земеделието, скотовъдството и керамичното производство, рисуваните образци на което са истински произведения на изкуството.

Очевидно, това е дело на първите разумни обитатели на нашите земи, развили тук богата неолитна култура, които обаче няма как да свържем с първопроходника *Homo sapiens fossilis* (Кроманьонеца), навестил Балканите 40000 години по-рано. Тогава откъде е дошъл този народ – прототраките?

2. КОИ СА ПРОТОТРАКИТЕ?

През 60-70-те години на ХХ в. европейската археология вече разполага с достатъчно репрезентативен географски и хронологично материал от редовно проведени разкопки, за да достигне чрез обобщение на тези данни до сигурно становище по въпроса. *Маршрутът на тази важна миграция е установен по ареала на разположение на селищата с идентична култура, стопанство (отглеждащи овце, лимец и леща) и особено по характерната рисувана в бяло керамика: от Южна Анатолия към Югоизточна Елада, Северна Елада (Тесалия), и оттам по долините на реките Вардар, Струма, Места и Искър – към Пеония, Сердика, Тракия, Мизия, Дакия (до южните склонове на Карпатите). /Исторически атлас на света. Шесто издание. Редактор Ричард Оувъри. Превод: Г.Лачева, Е.Джасим, М.Бояджиева. С., Изд. „Буктрейдинг“, 2005, с. 40, 41. Първо издание Лондон, 1978/.*

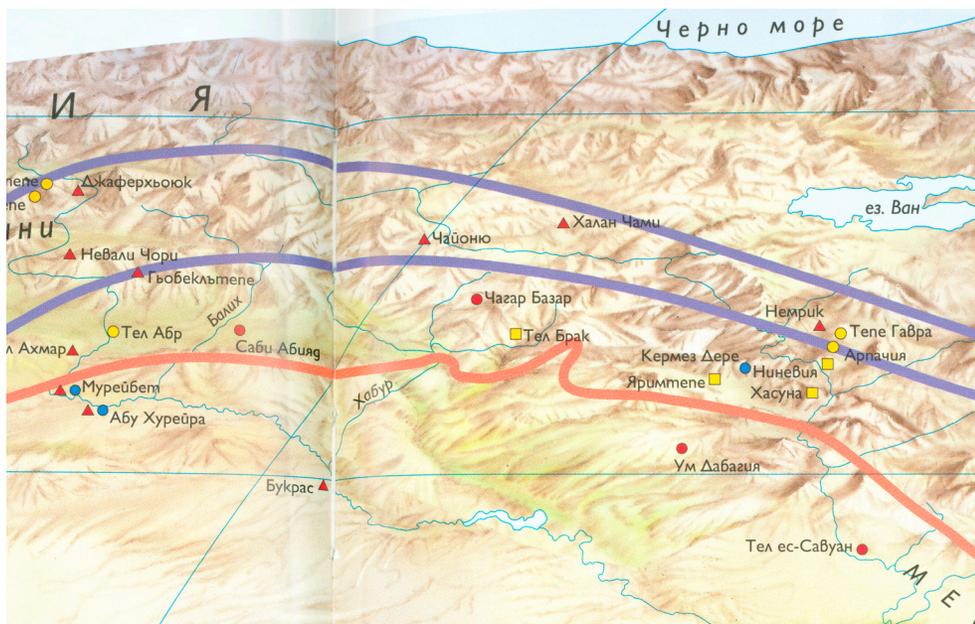
Подобно е мнението на българските археолози, след над половин век системни теренни проучвания. Видният наш специалист по праистория Васил Николов пише:

„Произходът на ранните неолитни култури с рисувана керамика в централните части на Балканския полуостров е свързан по-малко или по-вече с Южна и особено с Югозападна Анатолия. Важни указания в този смисъл са не само безспорните типологически сходства в материалната култура, но и географската връзка между двата региона, които заедно с егейските острови образуват ясно изразена огромна дъга от Таурус до Карпатския басейн. Други два съседни региона – Северна и особено Северозападна Анатолия, и източните части на

Балканския полуостров (до Молдова), остават между тази „външна дъга“ и Черно море; за разлика от „външната дъга“, ранната неолитна култура във „вътрешната дъга“ се характеризира с тъмна нерисувана керамика.“ /В. Николов. Култура и изкуство на праисторическа Тракия. Пловдив, Изд. „Летера“, 2006, с. 18/.

Действително в Южна Анатолия, югоизточно от планината Таурус – на платото Урфа (друго име Едеса; 300-600 м. надм. в.), – се е обособил цивилизационен център в докерамичния период (IX-VII хил. пр.Хр.), обхващащ обектите: в днешна Северна Сирия, почти до границата с Турция: Мурейбет и Абу Хурейра; от другата страна на границата – в Южна Турция: Джан Хасан, Джерф ал Ахмар, Гьобекли тепе, Невали Чори, Джафер хьоюк, Чайоню, Халан Чами, Немрик и др. През началния керамичен период, съвпадащ тук и в Тракия с ранния неолит (VII-VI хил. пр.Хр.), тази цивилизация продължила съществуването си в по-малко на брой обекти-наследници на горните: западно от планините Таурус, близо до морския бряг: Хаджилар и Чатал хьоюк; югоизточно от Таурус: Саби Абияд, Чагар Базар, Ум Дабагия, Тел ес-Савуан (сн. 1). /Исторически атлас на света, с. 38, 39/.

**1 Древният Близък изток,
12 000–3100 г. пр.Хр.**

- райони с диворастящ *Triticum dicosum*
- райони с диворастящ *Triticum monocossum*
- южна граница на разчитащото на дъждовете селско стопанство (средно равнище на годишните валежи 300 мм)

Древни селища:

- от епипалеолита, 12 000–9000 г. пр.Хр.
- ▲ от предкерамичния неолит, 9000–6500 г. пр.Хр.
- от керамичния неолит, 6500–5500 г. пр.Хр.

Снимка 1. Обектите на платото Урфа (Ур-Фа: «Ур[ан]-Небето»), между планината Таурус и езерото Ван.

Трябва да се отбележи, че най-ранните обекти, появили се още през епипалеолита (XII-IX хил. пр.Хр.), са: Гьобекли тепе в Южна Турция; Мурейбет и Абу Хорейра в Северна Сирия; а те съвпадат по време с разположените по на юг Йерихон, Айн Гев и Айн Малаха – първите градове в Левант (сн. 2); както и с две селища в Североизточна Месопотамия, южно от езерото Ван – Ниневия и Зави Шеми.

Снимка 2. Древните обекти в Левант.

Горепосочената група селища – между планините Таурис и езерото Ван, – е възникнала в благоприятните условия на водосборната зона на многобройните и изобилни извори и притоци, пълнещи реките Тигър и Ефрат. Там са открити най-старите останки на прототипни видове домашни животни – овца и говедо, както и на дива плевеста пшеница, от която е култивиран първият лимец – ед-нозърнестия. /В. Николов, пос. съч., с. 21/.

Дали тази малка цивилизация не е дълго търсеният Едем, в градините на който сътворените от Бога Адам и Ева, а сетне техните потомци, започнали да отглеждат предоставените им от техния създател култури и плодни дървета?

«И Господ Бог насади градина на изток, в Едем, и постави там човека, когото беше образувал. И Господ Бог направи да израсте от земята всяко дърво, което е красиво наглед и добро за храна... **И река изтичаще от Едем да напоява градината, откъдето се разклоняваше и стана четири главни реки** [к. В.Й.]. Името на първата е Фисон: тя е, която обикаля цялата Хавилска земя, където има злато...; там има още бделий и ониксов камък. Името на втората река е Гихон: тя е, която обикаля цялата земя Куш. Името на третата река е Тигър: тя е, която тече на изток от Асирия. А четвъртата река е Ефрат. И Господ Бог взе човека и го засели в Едемската градина, за да я обработва и да я пази.» /Би-

тие, 2: 8-15. – В: **Библия** или книгите на Свещеното писание на Стария и Новия завет. Проект „Живо слово“. С., 2001. 1529 с. + 19 с. прил. карти/.

В цитирания текст на «Битие» точно е посочено, че Едем се е намирал в зоната на многобройни извори и реки, от които четири били главни – Фисон (дн. Сейхан), Гихон или Аксу (дн. Джейхан), Тигър и Ефрат. Споменава се още, че бог създал плодни дървета, като са пропуснати зърнените култури, но те се подразбират, защото след малко е казано: «Господ Бог взе човека и го засели в Едемската градина, за да я обработва...» А по-сетне, когато бог порицава Адам и Ева, че са яли от «дървото за познаване на доброто и злото», той казва на Адам:

«...Проклетата да бъде земята поради тебе; с мъка ще се прехранваш от нея през всичките дни на живота си. Тръни и бодили ще ти ражда... **С пот на лицето си ще ядеш хляб**, докато се върнеш в земята, защото от нея си взет; понеже си пръст, и в пръстта ще се върнеш.» /**Битие**, 3: 17-19/.

Речено е ясно: хората ще се прехранват с мъка, с пот на лицето си ще ядат хляба, замесен от лимеца, който са отгледали на нивите, в борба с тръни и плевели.

Но ако човешката раса е възникнала и се е умножила през епохата на докерамичния неолит (IX-VII хил. пр.Хр.) в първото обиталище на Адам и Ева – Едема при изворите на Тигър и Ефрат, – то кой е живял там в предишната епоха на епипалеолита (XII-IX хил. пр.Хр.), а именно в Гьобекли тепе, Мурейбет и Абу Хорейра, а и по на юг – в левантийските селища Йерихон, Айн Гев и Айн Малаха?

Очевидно това били боговете, които сътворили Адам и Ева „по свой образ и подобие“ – божествената раса (Елохим). Боговете, които обитавали земята преди хората, и след като ги създали, проявили към тях благосклонност: предоставили им семена на лимец и ечемик, заедно със земеделската технология, както и първите домашни животни, заедно с технологията на отглеждането им, а също така строителната технология и не на последно място – доктрината на Слънчевия култ.

Какво е записано за тези древни събития в източниците, по-стари от „Библията“?

3. СЪЗДАТЕЛИТЕ НА ЕДЕМСКАТА ГРАДИНА И НА ЧОВЕКА

Всъщност всичко започнало още когато, според трако-елинската митология, Гея, раздразнена от потентността на Уран и безразборните му връзки с други богини, дала на сина си Кронос остър железен сърп и го подбудила да скопи собствения си баща /**Хезиод**. Теогония, 6, 7. – В: **Хезиод**. Теогония, Дела и дни, Омирови химни. Превод Ст. Недялкова. С., Изд. НК, 1988; **Аполлodor**. Митологическа библиотека, кн. I, I, 4. – В: **Аполлodor**. Мифологическая библиотека. Перевод, заключителна статия, примечания, указател В.Г.Боруховича. Ленинград, Наука, 1972. Електронна публикация: <http://ancientrome.ru/antlittr/apolloodor/apo1101.htm/>.

Подразбира се, че за награда Кронос трябвало да получи бащината власт. Финикийският жрец Санхуниатон (VI в. пр.Хр.), чиято книга „История на Фини-

кия“ е преведена на гръцки от историка Херений Филон (~50-138 г.) от гр. *Бибъл*, предава тези събития по-детайлно:

„... Крон направил от желязо сърп и копие. След това Хермес казал на съюзниците на Крон магически думи и вселил у тях страстно желание да се сражават срещу Уран заради Гея. Тогава Крон повеждайки война с Уран, го лишил по такъв начин от власт и овладял царството... А на тридесет и втората година от своята власт и царуване Ел, т.е. Крон, залавяйки посредством засада, устроена от него в едно място сред земята, своя отец Уран [живеещ там в изгнание, след детрониранието му – б.В.Й.], отрязал му детеродния член близо до изворите на реките [Тигър и Ефрат – б.В.Й.]. Тук е бил обоготворен Уран. И се разсеял неговият дух, а кръвта от раната капела в изворите и водата на реките, и това място се показва до днес... Когато се случил смъртоносен мор, Крон принесъл в жертва на своя отец Уран единородния си син, обрязал се и накарал своите съюзници да направят същото.“ /**Санхуниатон**. История на Финикия, I, 18, 28, 29, 34. – В: **Санхуниатон Беритски**, [преведен на гръцки от] **Филон Библски**. Финикийская история. Перевод Б.А.Тураева по изданию: *Fragmenta Historicorum Graecorum* К.Мюллера. Библиотека Якова Кротова, в: <http://krotov.info/acts/04/onomastik/biblsk.html/>.

Тук, впрочем, се вижда произходът на традицията за обрязване.

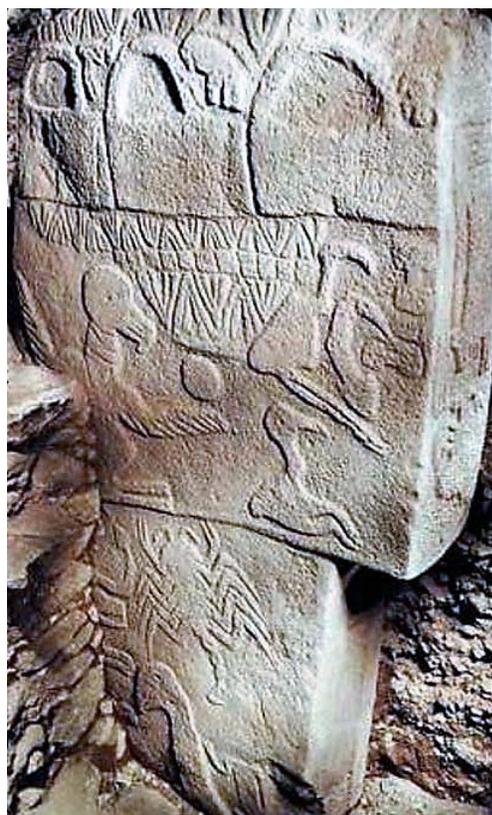
Надделявайки над останалите титани, Кронос/Кеб/Енлил/Ра станал пълен господар на планетата. Той се превърнал в „Сокола на хоризонта“, от чийто зорък поглед никой не можел да се скрие и чийто свещена воля никой не смел да пренебрегва. Той осъществявал висшето неоспоримо ръководство над боговете, а сетне и над хората. В материално отношение му били признати най-много територии сред по-видните богове: *Тракия* с култовия център на *Ре Перперикон* – Пер-Пер-Ре-К(а)-Он, или „Отецът на отците, Ре, син на Слънцето“; *Египет* с култовия център на Атон и Ра – *Голямата пирамида* и нейния обслужващ жречески град *Он/Мемфис*; *Левант* с храма на слънцето в *Баалбек*; *Месопотамия* със седалището на Енлил/Ел при изворите на *Тигър* и *Ефрат*.

Ето например някои данни за последното от изброените негови владения. В ханаански текстове от град *Угарит*, „бащата на годините“ (т.е. Кронос, „бог на безкрайното време“) е наречен Ел (бог). Палатът и нивите му се намирили „при изворите на водите, на сред горното течение на двете реки“. Той бил „творец на всички неща и единственият, който може да дарява царска власт“. В своя замък мъдрецът седял на трона си, приемал пратеници и обмислял проблемите и споровете между боговете, тъй като имал окончателната дума по всички въпроси. /по **Зекария Сичин**. Дванадесетата планета Прев. Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2002, с. 79, 80/.

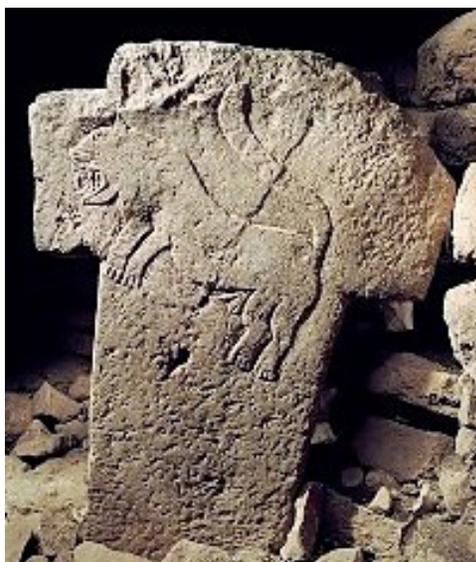
Впрочем замъкът на Ел/Кронос е открит от археолозите (работещи там от 1994 г.), но самите те още не са го идентифицирали. Мястото е *Гьобекли Тепе* край с. *Йоренчик* и гр. *Урфа* (античната *Едеса*), в *Южна Турция*, близо до границата със *Сирия*. Грандиозното мегалитно съоръжение представлява сложна архитектурна структура, изпълнена от 20 (разкопките продължават) овални кръга (всеки с диаметър от 10 – до 30 м; **сн. 3**), очертани от 50-тонни Т-образни колони (свързвани с трегери), на които са гравирани свещени животни и птици, както и надписи, изпълнени с идеограми (**сн. 4, 5, 6**).

Снимка 3. Едно от кръглите светилища на Гьобекли тепе, XI хил. пр.Хр.

Снимка 4. 50-тонна гранитна колона с изображения на лешояди и скорпиони.

Снимки 5 и 6. Колона с лъв и друга със символни знаци и две ръце.

Ръководителят на разкопките Клаус Шмид от Немския археологически институт (DAI) предполага, че Т-образните колони са антропоморфни тотеми – стилизирани образи на божества, – „пазители на свещеното пространство“. Има, освен това, опити за намиране на синхрон между мегалитите и звездното небе. След смъртта на Кронос, домът му бил превърнат в негова гробница-мавзолей и култов център за региона, посещаван от много поклонници. Намерени са артефакти, донесени от места, отдалечени на 160 км. Периодът на ползване на светилището е XI-VIII хил. пр.Хр., като е обитавано постоянно от малка група потомствени жреци, а накрая е затрупано и изоставено (между 7900-7400 г. пр.Хр).

През същия период в региона са съществували *Кьортик Тепе* при с. *Аджил* (край гр. *Диарбекир*), *Халан Чеми* и *Демиркьой Хююк* в *Източен Анадол* и др., както и група селища в днешна *Сирия*. Археологията на следващия период VIII-VII хил. пр.Хр. обаче разкрива забележим упадък: чувствително намалява размерът на мегалитите, влошава се качеството на изработката им; жилищата и погребенията стават по-бедни; човешките останки носят белези, получени вследствие на недохранване и боледуване.

Подобно на *Гьобекли Тепе* и по същото време (7200 г. пр.Хр.) е затрупан културно сродният обект *Чайоню Тепези*, само че тук храмът бил разрушен, а мегалитите натрошени. Навярно е имало чуждо нашествие или социален сблъсък, свързан с отричане култа към Ел/Кронос, поради борби между неговите внуци и представители на другите божествени кланове /вж. електронна публикация от 2016 г.: **Утрото над Анатолия: Тайната на Гьобекли тепе** – <http://istorianasveta.eu/index.php/>.

4. СЪТВОРЯВАНЕТО НА ЧОВЕШКАТА РАСА

Докато слънчевият бог Енлил (Кронос) се проявил предимно като владетел-войн и земеделец, то неговият брат – лунният бог Енки (Япет) – станал знаток на древното *знание* (*магия, ведение*), първият велик учен, много преди по-известния за съвременния читател Хермес/Тот. Зачатъкът на това *знание* бил предаден на Енки непосредствено от неговите родители – самите Ану (Уран/Атон) и Анту (Гея). Наследил като заложби качества на духа и интелекта от най-висш порядък, Енки постигнал невероятни резултати в съвсем различни области на абстрактните науки, заедно с практическата им реализация: език и писмо; астрология и лунен календар; генетика и селекция на растения, животни и дори хора; металознание, рудодобив, металургия и металообработка; минералознание и строителни материали; математика и геометрия, с приложението им в архитектурата и строителството; и т.н.

Едно от най-забележителните постижения на бог Енки/Еа са неговите успешни генетични експерименти, довели до сътворяването на нова хуманоидна раса, базирана на божествената: човешката раса.

Според версията на българския епос „Сказание за дъщерята на кана“ /II песен, стих 30-35/ алп Шурале замесил мъжа от „земя със мед“, ала медта свършила и той слепил жената от „пръст и слюнка“. Тези хора обаче приличали на скот и Тангра, ядосан на Шурале, наредил на алп Хурса (Хорос) да вложи в новата божия твар безсмъртна душа от „светлия дъх“ на самия Тангра. Несвършеното създание така било закрепено /**Микаил Бащу ибн-Шамс Тебир**. Сказание за дъщерята на кана. Епосът на прабългарите. 882 г. Прев. от рус. Георги Костов. С., Изд. Агато, 1997, с. 15/.

Трудовемките задачи, които боговете си поставили при усвояването и облагородяването на *Египет* и *Месопотамия* – рудодобивът и изработването на сечива, прокарването на напоителни канали за осигуряване на земеделието, строителството на градове и сакрални съоръжения, им създали свръхголямо физическо натоварване. Все пак те били само около 600 на брой, както свидетелстват шумерските източници и „Библията“ – т.нар. „паднали ангели“. Извън това число остават малки популации от божествени потомци, които пребивавали в *Тракия, Азия, Перу и Атлантида*.

Данни за делата на боговете има в шумерските текстове „Когато боговете като хора се трудеха“ и „Епос за Сътворението“. Недоволството на по-низшите богове, копаещи руда в мините, наложило Енлил (Кронос) да събере *Съвета на боговете*. Съветът се обърнал към неговата съпруга Великата богиня Нинмах/Нинхарсаг, известна още като Суд, Нут или Рея, със запитването възможно ли е да бъде създаден „лулу-амелу“ – примитивен работник, който да замени боговете в тежкото им физическо ежедневие. Нинмах отвърнала, че не би могла да се справи с такава специфична задача без вещата помощ на бог Енки, „в когото се крие умението“. /по **З. Сичин**. Дванадесетата планета, с. 313-316/.

Аналогично съдържание има един старовавилонски текст, озаглавен „Сътворяването на човека от Богинята-майка“, в който е записано емоционално обръщение на един бог към „акушерката на боговете“ Нинмах, назована сега Маами: „Ти си Майката-утроба, която Човека може да създаде!“

Тогава сътвори лулу, нека той поеме хомота!“ /пак там, с. 328, 329/.

Когато събудили задрямалия Енки и му съобщили решението на *Съвета* за направата на „адаму“ и че той трябва да измисли технологията за това, мъдрецът веднага отвърнал: „Създанието, чието име произнесохте, съществува!“ И добавил, че все пак би било по-добре да му се даде „образа на боговете“. Енки имал предвид маймуночовеците (*Homo neandertalis*), които в онази епоха (епипалеолита) живеели в съседство с боговете (*Homo sapiens*).

В „Епос за Гилгамеш“ това същество е описано като дивак, покрит с гъста козина и живеещ редом с животните: „Гол, в козина дълга,... с газелите редом ръфа тревите, с дивеча степен на водопоя се блъска.“ Ловците, случайно срещнали примитивния планинец, се сковавали от страх и ужас, познавайки неговата бързина и физическа сила. /пак там, с. 320,321/.

И в българския документален свод „Джагфар тарихи“ се споменава за притеснителното присъствие на изостанали примати: „В началото, през Ледниковата епоха, арийците са живели в пещерите на Уралските планини и са се сражавали с потомците на злите духове – убирите...“ /Бахши Иман. Джагфар Тарихи /Историята на Джагфар/. Свитък от български летописи. 1680 година. Под ред. на проф. А. Пантев. С., 2005, с. 283/.

За любителите на веществените доказателства ще приведем една проверена информация. Генетично изследване на останки на хоминид, т.нар. „Дете от Лапидо“, *Португалия*, престояли в земята повече от 24 000 г., е потвърдило предположенията на палеоантрополозите, породени от неговите външни белези за смесена раса, че изследваният индивид, представлява генетична кръстоска между *сапиенс* и *неандерталец*. /Ердоган Ерчиван. Забранената египтология. Загадъчните знания и високите технологии на фараоните. Прев. от немски Св.Коев. С., Изд. Дилок, 2006, с. 66, 67/. Подобни находки, само че на възраст 30 000 г., са открити в *Румъния*, а те не са единствените в *Европа* и света.

Бог Енки се явил пред Енлил (сн. 7), казвайки, че приема предизвикателството да сътвори „черноглавия народ“. Той оповестил пред Нинмах, наречена в този случай Нинти („която дава живот“) следните инструкции:

„Размеси глината от подземията на земята,
точно над Абзу, и ѝ придай формата на сърце.

Аз ще доведа добри, способни млади богове,
които ще приведат глината в нужното състояние.“

/по З. Сичин. Дванадесетата планета, с. 327/.

Нинти поискала „глина от Абзу“ и „битум от Абзу“, употребяван в онова време като пречистващо вещество. Предполагаме, че става дума за *мумие* – нефтошисти, изтичащи от скалите край плитки нефтонаходища и пропити с минерали, поради което действително имат антисептични качества. В древността *мумието* било смятано за „еликсир на живота“ и ползвано като универсално лечебно средство, включително и за мумифициране.

Енки ѝ отвърнал:

„Аз ще приготвя пречистваща баня.

Нека вземем кръв от избрания бог...

От неговата плът и кръв

нека Нинти глината омеси.“ /пак там, с. 329/.

Снимка 7. Познавачът на магията Енки и божественият пастир Енлил разговарят относно създаването на работния народ. Керамична плочка, направена в Месопотамия през II хил. пр.Хр.

По-нататък в текста се разбира, че биологичният баща, дал сперма или кръв, е самият бог Енки, а глината – плът, генетичен материал, извлечен от яйцеклетки на маймуножена. Според древните представи в кръвта на бога имало „теема“ – нещо като „личност“ или „дух“. /**пак там**, с. 333/.

Днес знаем, че индивидуалните качества се съхраняват и предават чрез гените, независимо дали ДНК е взета от спермата или от кръвта. Придобивайки гените на бога новият индивид би трябвало да прояви божествените личностни характеристики: развит и гъвкав интелект; пластичност на възприятията и характера, позволяваща възпитаване и прививане на нравственост; по-изтънена емоционалност и духовност и пр.

По сложен за обяснение е въпросът с „глината“ – генетичния материал, извлечен от яйцеклетки на неандерталка. Сложен, защото как би могло да се получи потомство с качествата („образ“ и „подобие“) на боговете? Как да се отсеят и премахнат животинските качества: окосмяването на цялото тяло, грубите черти на лицето (ниско чело, сплеснат нос, издадена муцуна, дебели устни), ниския приведен скелет и др., като се запазят ценните способности на дивака – сила, ловкост, пъргавина?

Това би могло да стане само чрез отнемане на точно определени гени от „глината“ на неандерталката. Съвременната медицина не се е справила с подобна задача. А как Енки е знаел кои гени да отстрани и каква фина манипулация е владеел, без да употреби сложна апаратура? За нас, неговите потомци, затънали в материалния свят на „научно-техническия прогрес“ и изгубили фината сетивност и духовност на божествените ни предци, неговите дела са непонятни и непосилни за логично обяснение. Но нека не забравяме все пак, че той е създателя на нашата човешка раса.

Доколкото подобно обяснение е във възможностите ни, предполагаме, че посредством качествата на присъщия му дух, бог Енки е усещал, „виждал“ онова, което търси и желае да направи, и което за нас е невидимо и непостижимо.

Свързването на *бог* и *примитив* в новото същество *човек* е родство, което никога, „до края на дните“, не ще може да се развали. Тази особеност на *творението* се разкрива в следните поетични думи на създателя Енки:

„В глината бог и човек ще се слоят,
та до края на дните плътта и душата,
която в бог е съзряла –
тази душа в кръвно родство да се обвърже,
както ще покаже на живота ѝ знакът.“ /пак там, с. 334/.

Приготвената смес от „пречистен“ божествен генетичен материал и „пречистен“ генетичен материал на маймуножена, Енки (Япет) решил да постави в утробата на собствената си съпруга Нинки (Климена, дъщеря на Океан и Тетия), нещо като съвременния метод „ин витро“. След 10-месечна бременност Нинки родила *съществото*, наречено *Адапа*, а на други места – „образец“ или „калъп“, т.е. базов модел за клониране. Впрочем терминът *калъп* означава: Кал-Лап, Кал-Алп – „Плътта на бог“.

Когато боговете видяли детето – „образеца“ *Адапа* (*Адам*), – и се уверили, че той е сполучлив, дали съгласие да бъде използван за донор на генетична субстанция (в „Библията“ – „ребро“, от което според нас бил извлечен костен мозък) с цел възпроизвеждане на мъжки и женски клонинги. Енки и Нинти организирали човешко биовъзпроизводство, като привлекли за идеята 14 „богини на раждането“, за да родят 7 момчета и 7 момичета, от което впрочем научаваме, че Енки и Нинти умеели да контролират и пола на заложените зародиши:

„Мъдри и учени
два пъти по седем богини на раждането се бяха събрали,
седем родиха мъжки, седем родиха женски.
Богинята на раждането им вдъхна
вятъра на дъха на живота.“ /пак там, с. 329-335/.

След известно време, когато новосъздадените „лулу“ отраснали, анунаките („[Потомците на] Ану-змията“: Ану-Наг) бързо-бързо ги впрегнали да работят: „На черноглавите хора те кирки раздадох.“ /пак там, с. 338/.

„Лулу-амелу“ обаче се оказали сексуално непълноценни. Имали полови органи, но нефункционални; явление характерно за хибрид между два различни вида, макар и близки. За преодоляване на хибридната стерилност след време било извършено допълнително имплантиране на гени /пак там, с. 344, 345/, което е отразено по завоалиран начин в библейския мит за змията (Енки), която подбудила Ева и Адам да ядат от *Дървото на познанието*. /*Битие*, 3: 1-19/. Така първите клонирани хора се сдобили с още една способност – да се възпроизвеждат сами.

Тук е наложително да спрем пак своето внимание върху сакралния термин *глина* (Г-Л-Ин, Г[ея]-[А]л-Ин, или „Богинята-жена Гея“), срещан в изворите и като *кал* (К-Ал, К[а]-Ал, или „Синът на Бог“), а също като *плът* (Пл-Ат, [А]лп-Ат, или „Светът [потомството] на Бог“). Виждате разчетено, чрез свещения език, съхранен фонетично и графично в съвременния български език, вложеното в трите синонима древно понятие: *жива одухотворена биоматерия*, градивно

духовно-материално вещество, изграждащо Майката, Отеца и потомците им, и съдържащо неповторимата им същност (нещо като ДНК, но не само).

Зад тези три синонима се крият още две понятия, еднотипни с горното, – *яйце и живот*, обикновено обединявани в трето – *зародиш*, т.е. биологична форма, в която се заражда живота. Тях можем да проумеем чрез архаичните езици: шумерската дума *Tu.Ит* (Ди-Ид, или „Бог-бог“), разбирана като „животворен“; която става в акадския език и в иврит *тит*, но вече разбирана като „глина“, „кал“. Нейни синоними, с обща коренова основа **би**, са *бош* – „глина“, *биша* – „кал“, „блато“, и *беша* – „яйце“. **/Дванадесетата планета, с. 335/.**

Във връзка с горните термини припомняме трако-елинското име на богиня *Тетия* („Глината“), наричана в Египет *Нут* („Утробата“), а *дъщеря* ѝ *Климена* – *Тетфнут* (Тет-Нут – „Утробата на глината“). Също критския топоним *Фестос*, латинската дума *testae*, българската – *тесто* и арабската *тестир*, които са обединени от смисъла за еднородна материя, най-вече „глина“, „тесто“ или „плът“. Българите наричат *тъст* бащата, а *тъща* майката на невестата, защото тяхната дъщеря е *матерната плът*, която ще приеме в себе си *бащиното семе* на своя съпруг, за да бъде породено следващото поколение потомци.

5. ВЪДВОРЯВАНЕТО НА ПЪРВИТЕ ХОРА В ГРАДИНАТА НА БОГОВЕТЕ (ЕДЕМ)

Задълбочените генетични изследвания и прецизни манипулации на бог Енки/Еа по сътворяването на човешката раса, които приключили с невероятен успех, били извършени в хигиеничните зали на неговия дворец Абзу, изграден от сребро и лазурит. От названието Абзу води топонимията си страната *Абисиния* (дн. *Етиопия*) в *Източна Африка*.

В един химн за творенията на Енки/Еа се казва:

„Господарят на Аб.Зу, царят Енки...

построй си къща от сребро и лазурит.

Нейното сребро и лазурит

като искряща светлина Отецът сътвори в Аб.Зу.

Съществата с красив лик [хората – б.а.], създадени в Аб.Зу,

стояха около господаря Нудимуд [Водача – б.а.]“

/Дванадесетата планета, с. 336/.

И още информация от друг химн:

“Божественият Еа в Апус...

сътвори Кула [*зикурат* – б.а.], за да възстанови храмовете.“ **/пак там/.**

Изразът „за да възстанови храмовете“ ни подсказва, че Енки/Еа е издигнал зикурата в Абзу след участието му на страната на Мардук в *Пирамидната война* в *Египет*. За победителите Енлил и Нинурта това бил сериозен повод да го прогонят от месопотамския му град *Ериду* и безпardonно да разрушат тамшния негов зикурат.

Седалището на бог Енки в Абзу било „мястото, откъдето идваше плътта“ **/пак там, с. 337/.** Затова в „Битие“ е записано:

„И насади Господ Бог рай в Едем, на изток [на изток от *Абисиния*, – т.е. в *Месопотамия* – б.а.], и там настани човека, когото създаде... Бог взе човека и го посели в Едемската градина, да я обработва и да я пази.“ **/Битие, 2: 8, 15/.**

Излиза, че библейският „Господ Бог“, създателят на човека, е шумерският бог Енки (Ен-Ки, т.е. „Любимецът на Земята [Гея]“), наричан още Еа („Водният“), или титанът от трако-гръцката митология Япет, третият син на божествения родоначалник Уран/Атон/Ану. Сътворяването на Адам и Ева той извършил в *Абзу (Абисиния), Източна Африка*, след което ги поселил в *Райската градина*, находяща се „на изток“ – в *Горна Месопотамия*.

Според „Списъка“ на египетския жрец Мането управлението на света е било държано отначало от богове, после от полубогове, сетне от герои, и накрая от божествени потомци, наречени царе /**Maneto`s old Chronicle. The Reign of the Gods (Problems with extant fragments)**. – <http://www.atlantisquest.com/Manetho.html/>. Подобни са царските списъци във Вавилонската хроника на Берос /**Беросс**. Вавилонская история. Фрагменты. Сайт Античная литература, перевод Ю. П. Митин: <http://ancientrome.ru/antlitr/berossos/fragments-f.htm/>.

Както се видя от шумерските клинописи, първото човешко същество Адапа (Адам), клонираните от него хора, и потомците им, били целенасочено създадени като примитивни работници „лулу-амелу“. Увеличавайки своята популация, те формирали родове и племена. Трудовият процес на човешките работници бил управляван от божествените потомци на *Светото семейство*, като последните се стараели да не се смесват с хората, за да запазят чист пръвзходния си геном.

Бидейки де факто син на бог Енки (титана Япет), носейки неговите гени, макар и примесени с такива на неандерталка, Адапа (Адам) се явявал полубог, който живял динамично и продължително – 930 години, – раждайки, след Каин, Авел и Сит, още много синове и дъщери (**Битие**, 5: 1-5). На старини той дори имал претенцията да властва над *Месопотамия*, защото тя била обитавана от клонирания от неговата плът „черноглав“ народ – копачите на каналите, земеделците в нивите и градините, строителите на градовете и храмовете.

Адапа, синът на Енки, получил от върховния отец Ану *мъдрост* (духовно просветление) и *разбирание* (знание), но не и вечен живот. На тази основа след *потопа* той написал „Съчинения за времето [от] божествения Ану и божествения Енлил“, текст за отчитане на времето и календара. В друг източник „Легенда за Адапа“ се посочва, че той бил помазан за жрец и пръв човешки цар на гр. *Ериду*. /по **Зекария Сичин**. Космическият код. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2005, с. 118/.

6. КУЛТИВИРАНЕ НА ПЪРВАТА ЗЪРНЕНА КУЛТУРА И НА ПЪРВОТО ДОМАШНО ЖИВОТНО

„Първата раса, сътворена от Ре. Замислен бе законът в тяхното време. Маат (Справедливостта) дойде от небето в техния ден. Съедини се тя с тези, които

бяха на земята. **Земята беше изобилна, стомасите – пълни [к.а.]** и нямаше бедна година в Двете земи (Египет).“ /Из надпис на Птолемей III в храма на Хонсу в Карнак. – В: Тъгата на древен Египет. Превод и коментар **Д. Димитров**. Йероглифен текст **Л. Одаджийска**. С., Изд.Хелиопол, 2008, с. 56-58. – по: <http://www.imadrugpat.org/Egypt.../>.

От този текст се разбира, че в т.нар. „златна епоха“ – ерата на близнаците Ра/Ре: Ра/Хелиос и Геб/Кронос, – расата на боговете е живяла щастливо и без-метежно. Обществото било организирано на основата на справедливи закони, била осигурена изобилна храна, бедността била непознато явление.

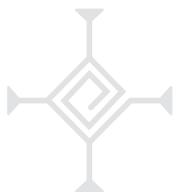
При уреждането на първия законодателен кодекс и зараждането на основните производствени отрасли, братята Ра несъмнено били насочвани и съветвани от родителите си Гея и Уран (египетския Атон). По този въпрос неочаквана помощ получаваме от *Южна Америка*, където двама разумни испански падре – Блас Валера и отец Молина – са записали, точно по време на конкистадорския грабеж и разруха, разказите на инкските жреци за началото на света. Инките възприели *божествения си пантеон* от обитаващите крайбрежните равнини племена *чинча*, а *преданията за сътворението* от планинските племена *ай-мара*. И двете предхристиянски култури, чието начало е датирано засега към I хилядолетие пр.Хр., впечатляват с изящна керамика и текстил, украсени с крилати богове и страховити великани. /**З. Сичин**. Изгубените царства. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2004, с. 127-130/.

Според индианските легенди отецът-пастир Атау (Атон/Уран?), наричан също Вис (Вишну?) или Пача-Камак („Създателя на света“) и богинята-майка Мама-Пача („Господарката-земя“ – Гея?) имали трима синове: лунния бог Си (Енки?), и слънчевите богове Ила-Ра (Хелиос/Мардук?) и бога-герой Ира-Я (Кронос/Геб?), наричан още Кон („Син на слънцето“). Тези лидери, начело на 200 богове, доплували с лодки от *Тихия океан* и акостирали близо до устието на р. *Римак*. Експедицията довел успешно Манко-Капак, получил за подвига си името Римак („Магът Ре“). Предполагаме, че това е богът-герой Ира-Я. Изображенията на тези божества могат да се видят в руините на мегалитния крайбрежен храм *Пачакамак*, край перуанската столица *Лима*. /**пак там**, с. 130-131/.

Във версията на отец Молина отецът има двама сина: Имаямана Виракоча и Топако Виракоча, които съответстват на слънчевите богове Ила-Ра и Ира-Я:

„След като създал племената и народите и им определил дрехи и езици, Творецът заповядал на двамата си сина да отидат в различни посоки и да разпространят цивилизацията. Големият син Имаямана Виракоча [което означава „в чиято власт са поставени всички неща“ – б.З.С.] отишъл да даде цивилизацията на планинските народи, а малкият, Топако Виракоча [„създател на неща“ – б.З.С.] получил заповед да отиде в крайбрежните равнини...“ /**пак там**, с. 135/.

Характерната типология „планина-равнина“ ни дава основание да предположим, че в тези древни информации става дума за близнаците Нестя/Ашвини: планинецът-скотовъдец, първородният близък Хелиос/Мардук/Велес/Пернатата змия и полянецът-земеделец, второроденият близък Кронос/Геб, и двамата носещи името Ра/Ре/Ри.

Заслугата по добиването на прехраната се дължала изцяло на братята-близнаци Ра: признати специалисти в областта на скотовъдството и земеделието, селекцията на културни растения и домашни животни. В *Индия* те били наричани, както споменахме, близнаците Нестя – име, свързано с българския огнен ритуал *нестинарство*, или двамата Ашвини – име, от което идва ведическото название на голямата стая (*ашвата*) в българската къща, в която било ситуирано огнището/камината/печката.

Какво е записано в шумерските извори?

От текст, наречен „Мит за добитъка и зърното“ узнаваме за началото на земеделието и скотовъдството:

„... Зърно още не се бе родило,
още на земята не растеше...

Нямаше овце, агне още не се беше родило,
нямаше кози, яре още не се беше родило...

Тройното зърно от трийсет дни го нямаше,

тройното зърно от четиридесет дни го нямаше [к.а.],

Малкото зърно, зърното от планината,

зърното от чистия Адам го нямаше...

Грудковите растения още не се бяха появили.“

Още не съществували овцата, козата, „тройното зърно“ – навярно един от първите лимеци, предшественик на житото; „грудковите растения“ – навярно картофите. Появили се за 40 дни: толкова, колкото са необходими за отделянето на душата от тялото. Или пък, обратно: за влизане на духовна субстанция в биологично тяло, например в култивирано зърно или животно.

И тогава, тези необходими за физическото оцеляване благини били създадени от боговете в тяхната „камера на сътворението“ в „чистата могила“, т.е. *пирамида*. Не е указано къде е била тя, но по пътя на логиката можем да се досетим за огромната като планина най-свещена *пирамида* на *Египет*:

„В онези дни

в камерата на сътворението на боговете,

в дома на извайването, в чистата могила [к.В.Й.],

лахар [овце/кози] и аншан [зърно – б.В.Й.] изящно бяха сътворени.

Домът беше пълен с храна за боговете.

От množащите се лахар и аншан

Анунаките [потомците на Ану – б.В.Й.] в своята **свещена могила** ядат,
ала не се засищат.

Вкусното мляко от кошарата

Анунаките в своята **свещена могила** [к.В.Й.] пият,

ала не се засищат.“

/по **Зекария Сичин**. Войните на боговете и хората. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2003, с. 123, 124/.

Видовото название *лахар* несъмнено носи името на изобретателя-селекционер Ра: Ла-Ха-Ар, Ал-Ха-Ра, или „Великият бог Ра“. Според нас потомъкът на първото домашно животно *лахар* съществува и днес в *Андите*, където боговете се спасили след потъването на континента *Му*. Това било превъзходното домашно животно *гуанако* – издържливо и непретенциозно, млекодайно, с дълга

пухкава вълна. Хилядолетия по-късно, когато божествената раса изчезнала, *гуанакото* вторично подивяло, но хората отново го опитомили и нарекли *лама*. В имената му личи, че това животно било посветено на Майката: *гуанак* – Гуа-Наг, т.е. „Змията Гуа [Геа]“; *лама* – Ла-Ма, т.е. „Богинята-майка“.

Друг потомък на *лахар*, може би по-пряк от *лама*, е *архар* (*Ovis ammon*) – планински див овен в *Предна* и *Средна Азия*. Смята се, че е бил питомно животно и подивял вторично. В латинското название директно е назован „овен на Амон“, т.е. на Зевс-Амон. Доказани генетично близки родственици на *архар* са муфлоните *уриал* (*Ovis orientalis vignei*) и *бухарски уриал* (*Ovis vignei bochariensis*).

Впрочем древният термин *лахар* (Ла-Ха-Ар, Ал-Ха-Ра, или „Великият бог Ра“) несъмнено е в основата на съвременната дума *храна*, чийто смисъл е почти идентичен с горния: Х-Ра-На, Х[а]-Ра-Ан, или „Великият небесен Ра“.

Названието на растението *аншан* – Ан-Шан, или „Небесната планина“, явно касае зърнена култура, създадена в „чистата свещена могила“ – *Голямата пирамида* на Ра. Не става съвсем ясно дали това е *кукурузът*, селектиран от Уран във високопланинските условия на *Перу*, или някаква протожитна култура, селектирана от Ра в „камерата на сътворението“ на *пирамидата* в *Египет*.

Ако е вярно второто, то тук става дума за архетипа на пшениците, най-древната житна култура – *еднозърнестия лимец* (*Triticum monococtum* L.). Този лимец бил култивиран от дивото растение *Triticum baeoticum* Boiss. Отличава се с малко вретено, късо класче и дребни зърна. Изключително издържлив и непретенциозен: захваща се на бедни почви, издържа суша, сурови ветрове и студ. Не поглъща замърсители – тежки метали, радиация и др. отрови. Същевременно осигурява пълноценно хранене: съдържа два пъти повече протеини, мазнини, фосфор, витамини В и А от по-късните пшеници, четири пъти повече магнезий в сравнение с кафявия ориз, минимално количество глютен. В протеините на лимеца има осем аминокиселини, в това число редкия Лизин. Въглехидратите-полизахариди в неговия състав укрепват имунната система.

/В. Добрев. Лимецът – дивото жито от древността. – В: Първа алтернативна научна конференция с международно участие. 6-7 октомври 2012 г. Езотерика и духовност – живот в новото измерение. Сборник с резюмета и доклади. Шумен, издание на Академия на мистериите „Мадара“, 2012, с. 78-82/.

Валери Добрев споделя, че не се знае колко е стар лимецът и откъде е дошъл. Че според езотеричните школи той не е продукт на нашата планета, а е спуснат отгоре, от звездата *Сириус* /**пак там**, с. 79/.

Ще повторим отново част от горещитирания шумерски текст: „В онези дни в камерата на сътворението на боговете, в дома на извайването, в чистата могила [*Голямата пирамида* – б.а.], *лахар* [овце/кози – б.а.] и *аншан* [зърно – б.а.] изящно бяха сътворени.“ Действително *Голямата пирамида* в *Египет* е свързана енергийно със *Сириус* и, както е казано в текста, именно там „изящно бяха сътворени“ първото домашно животно *лахар* и първата зърнена култура *аншан*. Така че тези съвършени биологични продукти не са били спуснати от небето във физическия смисъл, а създадени на земята при умело ползване на звездни лъчения, под 40-дневното въздействие на непознатата нам звездна духовна субстанция.

По настояване на Кронос/Енлил новата култура започнали да отглеждат другаде, в близост до лобното място на Уран, което Кронос бил превърнал в светилище – обекта *Гьобекли Теле*, – открит в праисторическата област *Джазира* (Джа-Сира, т.е. „Сирата [свещената вода] на Джа [Гея]“, на платото *Урфа* (Ур-Фа, т.е. „Ур[ан]-Небето“, при изворите на реките *Тигър* и *Ефрат*. Според интердисциплинарно археолого-генетично изследване в Института по хибридизация на растенията „Макс Планк“ в гр. *Кьолн, Германия*, еднозърнестия лимец (*Triticum Monococcum*) е бил култивиран от дивия си предшественик *Triticum baeoticum Boiss* и отглеждан масово най-напред **именно** на това място – край планината *Караджадаг* – през X-VIII хил. пр.Хр. Ареалът на *подивял еднозърнест лимец* е ограден със синя линия върху приложената по-горе карта на археологическите обекти на платото *Урфа* (вж. сн. 1 в § 2).

При миграции боговете винаги носели със себе си ценните семена и животни: така те се разпространили в *Тракия, Месопотамия, Леванта, Египет, Индия*. За да увеличат производството на зърно и добитък, а и както споменахме – поради малобройността на божествената популация, боговете създали себеподобна раса на работници-помагачи:

„След като Ану, Енлил, Енки и Суд [шумерското име на Рея – б.а.]

черноглавия народ създадоха,

растенията, които буйно растат на земята умножиха.

Четириноги животни изкусно създадоха

и в Един [*Едем* – б.а.] ги пратиха.“

/по **Зекария Сичин**. Войните на боговете и хората, с. 124/.

Оттук разбираме, че освен подобряването на количествения показател на производството, бил развит и разширен качествения – били получени нови подобрени сортове растения и животински видове. Вероятно става дума за създаването на *двузърнестия лимец* (*Triticum dicoccum Schrank*). Новите домашни животни и семена били предадени на хората-работници в *Едем* с цел увеличаване на добива.

Освен това първопроходецът в земеделието Енлил (Ел/Кронос/Ра) разпространил житните култури и в „хълмистата страна“ *Елам*, планинската земя източно от *Месопотамия*. По-късно двамата му близки помощници *Ниназу* и *Нинмада* пренесли земеделието в равнината и така „Шумер, земята, която не познаваше зърното, позна зърното“ /по **Зекария Сичин**. Дванадесетата планета, с. 385, 386/.

Според съвременните еволюционни ботаници природата е дала наготово всичко на дивия първобитен човек-полумаймуна. Същият ползвал дива пшеница, която се е саморазвивала и мутирала (т.е. еволюирала сама) в продължение на стотици хиляди години, добивайки постепенно домашния вид на културната пшеница. Но те не могат да обяснят защо откритото от археолозите зърно от различни епохи, например в зърнохранилищата на град *Троя* (II хил. пр.Хр.), *Египет* (IV-III хил. пр.Хр.), неолитните градове на *Тракия* (VII-VI хил. пр.Хр.), град *Ерихон* и останалите селища от културата *Натуфа* (XII хил. пр.Хр.), или пък в пещерата *Шанидар* в планината *Загрос, Северен Ирак* (ранен палеолит), е напълно еднотипно – представлява съвършено завършен, непроменящ се

сорт. Липсват междинни подвидове вследствие на мутации в условията на естествена генетична селекция в продължение на споменатите стотици хиляди години. Така че, генетичното чудо на култивирания лимец може да се обясни само и единствено с разумна, целенасочена и твърде успешна изкуствена манипулация от опитен генетик.

Изяснено е, че *спелтата* (*Triticum spelta* L.) – твърдозърнест тип пшеница, – не се е развила еволюционно чрез произволни мутации на един генетичен източник, а е резултат от хибридизация (комбиниране на гени) от две дивни растения: *Emmer* или *Durum пшеница* с диплоидното житно растение *Aegilops cylindrica* /В. Добрев. Лимецът – дивото жито от древността, с. 81/. Преднамерено действие с цел постигане на необходимите хранителни и благоприятни за здравето качества.

Както видяхме от цитираните текстове, сътворените от боговете древни цивилизовани народи – *траки*, *египтяни* и *шумери*, които всъщност били един народ, носещ различни етноними според местообитанието си, – в прав текст ни съобщават, че земеделието и скотовъдството били дар от висшите богове Ану, Енлил, Мардук и Енки. Ечемикът, просото, спелтата, бобът, маслината, цитрусите; ленът и конопът; билките и подправките лавандула, салвия, алое, розмарин, кориандър, куркума, джинджифил, жен-шен, мандрагора, столетник; цветята роза, кокиче, минзухар, лайка; както и животните козел, овен, лама, елен, бик (бивол), зубър, мамут, слон, кон: всички те били дар от боговете-пастири за техните питомци хората. Дори в митологията има данни, например за селекционера на коня Посейдон и за Атина – дарителката на маслината.

Благодарните богове са дали на хората въобще своите най-ценни открития – езика, писмото, изкуството, архитектурата, растенията, животните и законите, – за което хората им били изключително благодарни. Финикийският историк Херений Филон (~50-138 г.) от гр. *Бибъл*, преводач от финикийски на гръцки на книгата „История на Финикия“ на жреца Санхуниатон (VI в. пр.Хр.), пише в своя предговор към нея:

„... Най-древните от варварите, особено финикийците и египтяните, от които са заимствали останалите хора, са считали за най-велики богове тези, които са изобретили нещо необходимо за живота или облагодетелствали някак народите; на тези благодетели, считайки ги за виновници за [появата на – б.а.] много блага, финикийците се покланяли като на богове, а след тяхната смърт им устроили храмове, осветили по техните имена стели и жезли, почитайки ги много, установили доста големи празненства в тяхна чест.“ /**Санхуниатон**. История на Финикия: в предговора на преводача Филон/.

Гореказаното се потвърждава от древната традиция на земеделско-скотовъдните празници. Чрез точно спазван ритуал жреците давали жертвени приноси на боговете от първите кълнове, първите класове, първото зърно, първородните козлета, агнета, малачета и пр. По този начин, чрез малки по обем приноси хората изразявали благодарността си към боговете за предоставените им от тях полезни дарове, като същевременно издействали божествената благосклонност и позволение за изхранване и ползване на цялата реколта от растения и на цялата популация от домашни животни. Защото

бидейки божествени творения, зърното и добитъкът попадали в зоната на сакралните неща, над които според изначалното *Jus divinum* („Божествено право“) тегнели строги забрани. /История на религиите. Т.II. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок.** С., Изд. Gallimard & Прозорец, 1996, с. 292, 293/.

В един от текстовете се разказва как Енлил/Кронос/Ра пренесъл семена и развил земеделие на крайбрежни тераси в подножието на прочутата *Кедрова планина в Ливан*:

„Енлил на върха се качи и повдигна очи;
той надолу погледна: там водите бушуваха като море [*Средиземно* – б.а.].
Той нагоре погледна: там беше **планината на уханните кедри** [к.а.].
Той ечемика донесе, на терасите пося го.
Онова, което расте, донесе, на терасите зърното пося.“

/по фрагменти, публикувани от **С. Н. Крамър.** –

В: **З. Сичин.** Войните на боговете и хората, с. 124, 125./

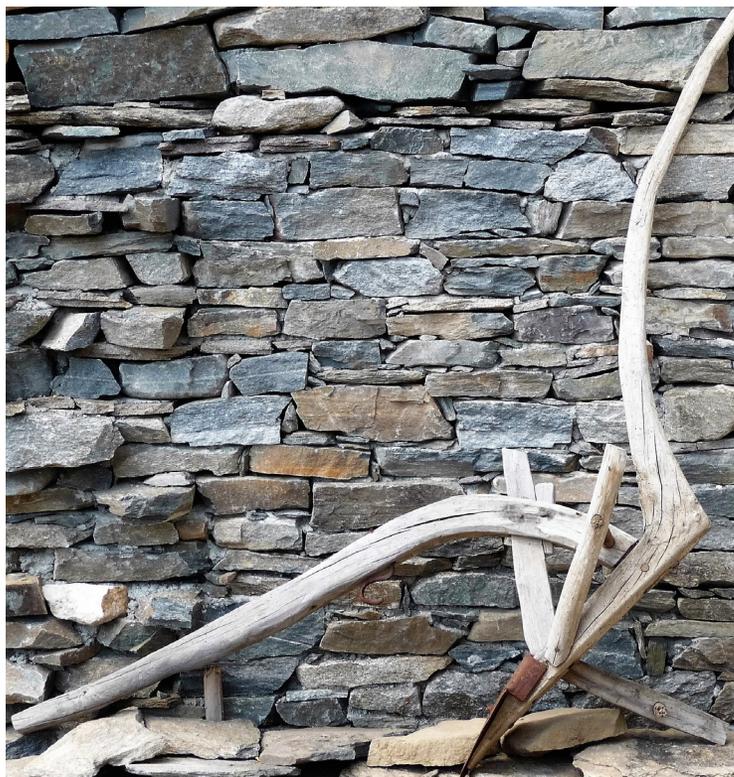
Археолози са открили шумерски „земеделски календар“, който някои приписват на Енлил/Ра, а други на сина му Нинурта/Озирис. За нас второто становище е несъстоятелно. Акадския псевдоним на Енлил/Ра бил *Ураш* (на български *орач*). Този професионален псевдоним, разложен на части, разкрива имената на Ур и Ра.

Богът на земеделието изобретил революционни оръдия на труда – прости, но функционални – *ралото* и *диканята* (сн. **8, 9, 10, 11**). Наименованията им носят името на своя създател: *рало* – Ра-Ал, или „Бог Ра“; *диканя* – Ди-Ка-Ан, т.е. „Богът-син на небето“. На един шумерски цилиндричен печат е изобразена сцена, на която Енлил (Ра) предава изобретеното от него рало на двама богове. /**пак там**, с. 127/. Друго основно земеделско сечиво – *мотиката* – Енлил/Ел назвал на Майката-земя, чието ханаанско име било Мот. *Мотика* – Мот-Иг, означава „Пастирката Мот“. В латинската дума за „мотика“ *raster* – „Ра в терра [земята]“ се долавя смисълът, че Ра, въплътен в мотиката е острие, което разтваря земната плът, за да се положи семето в нея. *Харман*, мястото за вършеене на зърното, е наречено на Хар/Хор, внука на Ра: това място има формата на слънчевия кръг. Зърното се вършее посредством кръгово движение, наподобяващо въртящото се слънце, на кон, теглещ диканя с ездач на нея върху разпръснати на земята класове. Отбелязваме, че конят е соларно животно – ипостаза на божия син Хор.

Споменахме, че „оре“, „орач“, „оран“ произлизат от името Ра/Ре. Средството за производство е земята – *terra*. В акадски и оттук в семитските езици земята се е наричала *ерсат* – Ер-Сат, т.е. „Утробата на Ре“. Вариантите в тюркските наречия са: *йер, йар, жер, джер, чер, диер, тиер, кер, кир* /**Олжас Сулейменов.** Аз и Я. Книга на благонамерения читател. Издание на Посолството на Република Казахстан в Република България и Съюза на българските писатели. София, Изд. „Български писател“, 2007, с. 220/. Земя на немски: *die erde*; на английски: *earth*. На руски „ора“ е станало *пахать*, във връзка с глагола *паса* и съществителните *пасище, пастир*. Кронос/Ра наследил титлата пастир от първия ѝ носител – отца си Уран/Атон.

Снимка 8. Дървено рало, използвано в Египет през Ранния династичен период. Париж, Лувъра. Фото автора.

Снимка 9. Дървено рало от с. Гела, Смолянско. Фото автора.

Снимки 10 и 11. Дървена диканя с кремъчни остриета от с. Гела, Смолянско. Фото автора.

И още термини, посветени на нивата – обработваната част от *terra*. Например: *сад* („градина“, но и „утроба“), *садя*, *садило*; *ред* за полагане на семена – Ре-Д(еус), т.е. „Бог Ре“; *леха* – Ле-Ха, Ел-Ха, т.е. „Великият Ел [Енлил/Кронос/Ре]“; *нива* – Ни-Ва, Ин-Ва, т.е. „Жената [Е]ва“, подразбирай „плодовитата“; *синор* – Син-Ор, т.е. „Синът Хор“, този, който определя границите на нивата; зеленчуковата градина *бахча* – Бах-Джа, т.е. „Бахх в Джа [Гея]“. Мерни единици за земеделска площ: *ар*=Ра; *декар* – Де[ус]-Кар, т.е. „Бог Сокар [Кронос/Ра]“; *хектар* – Хек-Тар[а], т.е. „Пастирът Та-Ра [Атон-Ра]“ и пр.

Хората, създадени от боговете като техни работници-помощници, разбира се трябвало добре да усвоят тънкостите на земеделието. В „Битие“ има данни за това, особено след прогонването на Каин от *Рая*, заради убийството на Авел: „Тогавя Каин излезе от Господнето присъствие и се засели в земята Нод, на изток от Едем. И Каин позна жена си, която зачена и роди Енох; и Каин съгради град, и наименова града Енох [„Основи“ – б.а.], по името на сина си.“ / **Битие**, 4: 16,17/.

В една вавилонска плочка, препис на шумерска версия за Каиновия род (Британски музей, кат.№ 74 329, обр.31) се разказва за орачи, наричани „Амаканду“ – „народ, който се скита в скръб“. Водачът на този прогонен народ се наричал Ка`ин. Неговите четирима синове се оженили за своите сестри. И също като в библейския разказ той построил град, само че на мястото *Дунну*, очевид-

но посветено на отца му Дун, Тун (Атон). Обърнат обаче този топоним става *Нудун*, т.е. същия *Нод* от „Битие“:

„Той съгради в Дунну град с две кули.

Каин посвети на себе си господството над града.“

/плочката е копирана от **А. Р. Милард** и преведена от **У. Дж. Ламбърт** –

В: Зекария Сичин. Войните на боговете и хората, с. 115/.

Изглежда обаче Каин, родната му сестра и съпруга Ауан, синът им Енох и други от семейството, в един момент мигрирали на запад, защото останки от строителната дейност на народа „Енак“ (наподобява Енох, но анаграмно може да се прочете „Каен“) са открити в днешен *Израел*. Край град *Квацрин* археолозите Йонатан Мизрахи и Антъни Ейвъни са попаднали на кръгло мегалитно съоръжение, което нарекли „Гилгал Рафаим“. Намерили са следи от рафаимите (исполините) – свръхголеми кътници и сечива. /**Ердоган Ерчиван**. Забранената египтология, с. 171/.

Откритите досега обекти, датирани към предкерамичната епоха (IX-VII хил. пр.Хр.) в Левант са Йерихон, Айн Газал, Тел Асуад, Ейнан, Хайомин, Нахал Орен, Ел Вад. Последните четири са в Ливанската (кедрова) планина, а последните два – на склона ѝ над брега на Средиземно море.

В ливански легенди се твърди, че Адам и Ева дошли да живеят в *Кедровата планина*, след грехопадението и прогонването им от *Едема*. Възможно е, след неговото прогонване от *Едема*, Каин да се е присъединил към тях, построявайки си убежище недалеч от тяхното землище. Но и тук първите хора са се възползвали от усвоено вече от боговете място: по-горе цитирахме текст, според който богът-земеделец Енлил/Кронос е подравнил тераси за ниви и засадил на тях семена именно в *Кедровата планина*.

Междувременно обаче, животът в *Едем* процъфтявал. Каквито и да са били пътищата и съдбите на Адам, Каин, Авел и Сит, както и на останалите поименно споменати персонажи, всички те са имали безброй потомци, за чиито имена и съдби не се казва нищо в «Битие». Обикновено е записано по един типологичен начин, като е указано името само на първородния син:

«Адам живя сто и тридесет години и роди син по своята прилика, по своя образ и наименува го Сит. А откак роди Сит, дните на Адам станаха осемстотин години, и той роди синове и дъщери...» /**Битие**, 5: 3, 4/.

«Сит живя сто и пет години и роди Енос. А откак роди Енос, Сит живя осемстотин и седем години, и роди синове и дъщери...» /**Битие**, 5: 6, 7/.

«Енос живя деветдесет години и роди Кенан. А откак роди Кенан, Енос живя осемстотин и петнадесет години, и роди синове и дъщери...» /**Битие**, 5: 9, 10/.

«Кенан живя седемдесет години и роди Маалалеил. А откак роди Маалалеил, Кенан живя осемстотин и четиридесет години, и роди синове и дъщери...» /**Битие**, 5: 12, 13/...

Адам и Ева били прогонени от *Едем* заради първото грехопадение – изяждане на плод от «дървото за познаване на доброто и злото» /**пак там**, 3: 22-24/. Тогава синовете им Каин и Авел били оставени в *Едем*. След време обаче, Господ Бог трябвало да изпъди и Каин заради второто грехопадение – убийството на Авел /**пак там**, 4: 3-16/. Не се споменава Господ Бог да е отпращал потомците на третия Адамов син – Сит, нито пък следващите Адамови «синове

и дъщери» (вж. горните абзаци); напротив, Бог имал голяма нужда от работници за нивите, овощията и за стадата домашни животни.

Освен това, в коментираните вече шумерски текстове – по-древни и достоверни от «Библията», – бе показано, че освен Адапа (Адам), бог Енки сътворява голяма серия клонинги (работен народ) с помощта на четиринадесет «богини на раждането», седем от които износвали момчета, а други седем – момичета (вж. § 4). Този биологически експеримент бил повтарян многократно, за да се осигури необходимата работна ръка за *Едемската градина*.

Увеличената популация на новата раса от работници – черноглавия народ, клониран от „калъпа Адапа“ (Адам) – довела до недостиг на храна и проблеми с изхранването. Екстензивното земеделие не задоволявало вече нуждите и трябвало да се прибегне към интензивно – увеличаване на добива от единица площ, посредством генетично подобряване родитните качества на зърното. В този момент най-добрият специалист на боговете в областта на генетиката Япет/Енки предложил на брат си Кронос/Енлил да се усъвършенства селекционирания първоначално от Кронос сорт зърно *Аншан* пак с чудодейната помощ на „Свещената могила“ (*пирамидата в Египет*):

„Тогава Енки рече на Енлил:

„Татко Енлил, стадата и зърното
възрадваха Свещената могила,
много се умножиха в Свещената могила.

**Нека ние, Енки и Енлил, да заповядаме:
добитъкът и зърното, което се умножава,
нека създадем в Свещената могила [к.а].“**

От този текст разбираме, че е създаден нов сорт „зърното, което се умножава“, с подобрени родитни качества, т.е. добивът се е увеличил неколкостранно. В резултат настъпило голямо изобилие, което ощастливило всички:

„Семената, които поникнаха, дадоха на майката,
за зърното място намериха.

На работниците дадоха рало и ярем...

Пастирят в кошарата изобилие носи;

девојката обилно зърно събира;

тя вдига глава на нивата:

изобилие от небето дошло е.

Добитъкът и зърното щастие носят.

Изобилие дарено е на събрания народ.“

/по **Зекария Сичин**. Войните на боговете и хората, с.127, 128/.

Творецът на първото зърно проличава в неговите древни названия. *Спелта*: Сп-Ел-Та, т.е. „Сеп [синът на] бог Тан [Атон]“; *Сеп/Кеб/Габ* е името на Кронос/Енлил/Ел в *Египет*. *Лимец*: Ли-Мес, Ил-Сем, Ел-Сем, т.е. „Семето на Ил/Ел“. От този анализ разбираме, че названието *спелта* е възникнало в Египет от египетското име на бога, а названието *лимец* – в Анатолия или Левант, защото носи тамшното име на бога.

Българската дума *зърно* и руската *зерно* (Зер-Но, Зер-Он) очевидно имат като етимологическа основа вавилонското име *Зероуан* на земеделеца Кронос/Себ/Енлил.

7. СЕВЕРНОТО ПРЕСЕЛЕНИЕ НА ЧАСТ ОТ ЧОВЕШКАТА ПОПУЛАЦИЯ. ПРОТОТРАКИЙСКАТА НЕОЛИТНА ЦИВИЛИЗАЦИЯ

Отличните природни дадености на *Южна Анатолия* и създаденият човешки трудов ресурс, под вещото ръководство на боговете-пастири, очевидно са дали своя плод – една цивилизация, бързо нарастваща в количествено и развиваща се в качествено отношение.

Ерата на Кронос/Енлил/Ел и Япет/Енки/Еа (XI-X хил. пр.Хр.) била наситена с открития и демиургия – напрегнат труд в строителство, земеделие и скотовъдство, но и обучение на хората в тайните на първите производствени отрасли. В следващата епоха (X-IX хил. пр.Хр.) щафетата поели синовете на Кронос: Зевс/Нинурта/Имен се погрижил за развитието на земеделското съсловие, а Посейдон/Нанар Син – на скотовъдците. И накрая (IX-VIII хил. пр.Хр.), последните божествени поколения – синовете и внуците на Зевс и Посейдон, под лидерството на Дионис/Хор и Хермес/Тот, – завършили подготовката на хората за самостоятелно съществуване. Обитателите на *Едем* получили обществена надстройка: закон – правила и нравствени норми за хармонично общежитие; култ – духовно-понятийна система за света и човека, свързана с тяхното сътворение и съхранение с оглед на бъдещето.

Привързването на култа към човешкото съзнание ставало по емоционален път: празниците на Дионис/Бакхус били обогатени с песни, танци, театрални представления, карнавали, кукерски и факелни шествия, на които хората били научени от сатирите и менадите на бога. Седенки и сгледы, венчавки, сватби, коледуване, лазаруване, русалии и др. обичаи, имали точно определен ритуал и магически слова, но давали възможност за лична творческа изява с начина и оригиналността на изпълнението им. Несъмнено още оттогава съществуват колективните слънчеви танци хоро/сиртаки и ръченица, носещи имената на Хор/Сири (Дионис/Бакх) и Ра/Ре (Кронос); съпровождащите ги музикални инструменти гайда, гъдулка, кавал, тъпан, кимвали, дайре и пр.; характерните носии на участниците в култовите изпълнения – всички те обобщавани днес чрез думата фолклор.

Хората получили от боговете духовно просветление тъкмо навреме: много скоро малобройната божествена раса се стопила в растящата човешка популация. В този исторически момент, края на VIII и началото на VII хил. пр.Хр., постепенно застудяване на климата предизвикало поетапно изоставяне на *Едем*. Светилищата на Кронос/Енлил били затрупани, за се запазят от оскверняване, или с оглед на евентуално завръщане (вж. § 3).

Водачите решили да проведат миграция в посока север, към другото священо място по това време – прорицалището на Дионис в *Родопите*. Сред безбрежната шир на *Родопския масив*, в ската на дълбоки ждрела и пещери, разцепващи планинските хребети и върхове, продължавали да извършват свещените си ритуали оцелели синове, дъщери и внуци на Дионис, Хермес, Аполон,

Силен, Борей, Нерей, Музей, Евмолп и др. *Тракия* била привлекателна както с планинските пасища, удобни за скотовъдство, така и с топлите и влажни равнини и плодородни почви, благоприятни за земеделие.

Пътят на първата човешка миграция, през островите на Егея, е очертан от групи раннонеолитни обекти, възникнали в *Тракия* към средата на VII хил. пр.Хр.:

по р. *Струма*, край гр. *Сандански*: *Ковачево, Дамяница, Османица*;

по долината на р. *Струма*, около *Конявската планина*: *Слатино, Дупница, Сапарево, Червен бряг, Делян, Шатрово, Невестино, Таваличево, Шипочано, Кюстендил* – общо 24 обекта в *Кюстендилска област* (там отделно има 21 обекта от следващия период енеолит и 10 обекта от по-следващия период – бронзовата епоха) и още десетина засега неолитни обекта в *Перник* и областта, напр. *Гълъбник, Прибой, Негованци, Ракиловци* и др.;

в дн. *Софийска област*: неолитно селище *Слатино* в кв. *Слатина, София; Кремиковци, Курило, Илиенци, Чавдар, Челопеч* и др.;

във *Враца* и областта: *Градешиница, Девеле, Фурен, Лесура, Галатин, Добруша, Оходен, Алтимир, Бреница, Бяла Слатина, Бъркачево, Комарево, Враня, Тлачене, Габаре, Цаконица, Баница, Драшан, Горна Бешовица, Горна Кремена, Ребърково, Баурене, Ракево, Малорад, Буковец*;

в *Стара Загора* и областта: *Сладък кладенец, Старозагорски бани, Окръжна болница – Стара Загора, Азмашка могила, Айбунар, Калитиново, Калояновец, Самуилово, Трънково, Раднево, Николаево, Казанлък, Тулово, Розово, Средногорово, Копринка, Крън* и др.;

в *Нова Загора* и областта: *Хлебозавода – Нова Загора, Караново, Биково, Съдиево, Дядово*, селищна могила *Езеро* и др.;

в *Пловдив* и областта: селища в кв. *Лаута* и *Яса тепе – Пловдив; Мулдава, Долнослав, Пазарджик*, селищна могила *Юнаците, Капитан Дмитриево, Ракитово, Симеоновград*.

Групи от голямата миграция продължили пътуването си към Средна и Източна Европа, установявайки се в дн. Сърбия, Унгария, Румъния, Босна, Хърватия. По първите открити обекти тази култура е наречена *Старчевско-Кришка* (6200-5600 пр.Хр.).

Впечатляваща картина на една могъща неолитна цивилизация (втората след Едем) с разгърната селищна мрежа – жилищно строителство (специално отбелязваме няколко по-големи двуетажни къщи, както и домове тип мегарон в четири обекта: *Караново, Новозагорско; Хлебозавода в Нова Загора; Драма, Ямболско; Капитан Дмитриево, Пещерско*), храмово строителство и пътна инфраструктура. Това е „златният век“ на Тракия в условията на плодородни почви, разклонена речна мрежа, прекрасен климат и абсолютната липса на врагове и военна дейност. Затова селищата са още неукрепени, само по-големите и по-богатите от тях са оградени със землени валове (няма следи от палисади) и ровове, може би с цел опазване на домашните стада от опасни хищни животни. Предполагаме, че по-малките селища са били опасвани с по-нетрудоемки трънени заграждения.

Основавайки се на некрополните находки от това време, немският учен Харалд Хаарман, според който впрочем Анатолската миграция е минала през Босфора, вижда прототраките като мирно „егалитарно общество“, разделено не по кастов, а по трудов признак, слабо развито във военно отношение (в гробовете няма оръжие):

„При тях [при староевропейците – б.В.Й.] не е имало йерархия, а разделение на труда. За това съдим по гробовете. Когато дадена общност е разделена на елит и по-низше съсловие, археолозите намират различни по богатство налози в отделните гробове. При староевропейците не се наблюдава подобно нещо.“ /Х. Хаарман. Загадките на Дунавската цивилизация: Откриването на най-древната високоразвита цивилизация в Европа. Прев. Иван Златев. С., Изд. «Борина», 2015, с. 10-33; 104-111/.

Сега ще трябва да излезем от следваната дотук археологическа рамка, за да постигнем целокупната картина на едно толкова древно минало посредством интердисциплинарно осмисляне и синтез на данните от палеоисторията, етнографията, изкуствознанието и лингвистиката. За нас тези данни са неразривно свързани в единен идеен комплекс.

В древността навлизането в земната плът (пръстта/скалата/водата) – плътта на земната майка Гея – било ритуално обезпечавано. Без разрешителния знак на Богинята и Отеца миньорът не можел да копае руда, строителят да извлича гранитни блокове, земеделецът да оре и сее, нито пък рибарят смеел да хвърли мрежа или въдица. След изчерпване на металната жила (плод, породен от съчетаването на Гея и Уран), бил извършван благодарствен ритуал и минната галерия запълвана – плътта на майката възстановена.

С оглед на казаното отбелязваме, че и *земеделците*, които ни интересуват в случая, навлизат в *хтоничната зона на света* – периодически обработвайки повърхностния слой на тъмната, влажна и плодovitа земя. Не случайно в античното изкуство като хтонични животни са почитани змията, глиганът, порът, хипопотамът, крокодилът, защото преминават от надземния в подземния/подводния свят. Освен това *земеделците* обработват равните и ниски територии с топъл и мек климат: низини, долини, котловини, полета, равнини.

Скотовъдците, напротив, упражняват своята дейност по високите тучни пасища на планините, в допир с *небесната зона на света*, както и с небесния отец-слънце Уран. Там стадата изкарват летния сезон на паша денем, опазвани нощем в кошари. Разбира се, студените зимни месеци животните прекарват долу, в човешките селища, в обори, където са изхранвани с подготвения фураж и сено, в очакване да пукне пролетта.

В това първично разпределение на обществените роли по професионален (трудова-кастов) признак се крие трудно доловимата днес идея за *земния земеделец* и неговия антипод – *небесния пастир (скотовъдец)*. Ето защо облеклото на първия е било тъмно, в преобладаваща кафяво-черна гама, с допускане на светла ленена риза и на червения детайл (пояс, гайтан, елек, символизиращи земния огън) и синия детайл (символизиращ дълбоката, хладна вода) (**сн. 12**); докато облеклото на втория е било светло, предимно в бяло-жълто-оранжевата гама (**сн. 13**). Разбира се, това правило се отнасяло донякъде и за женската половина на тогавашното общество; донякъде защото определяща дейност за жената тогава е майчинството, а не някоя от двете основни професии – земеделие или скотовъдство.

Снимка 12. Мъжки чернодрешен зимен костюм от с. Бяла, Сливенско, средата на XIX в. НЕМ – гр. София. /Традиционни български костюми и народно изкуство. Национален етнографски музей-БАН. Съставители Вяра Ковачева-Костова, Мария Сарафова, Марина Черкезова, Надежда Тенева. Снимки: Недялка Крапчева, София Танчева. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 1994. Вж. и omda.bg/public/bulg/ethnography/male_costumes_bg.html.

Снимка 13. Мъжки белодрешен летен костюм от с. Карналово, Петричко. Началото на XX в. НЕМ – гр. София. Тези две снимки са илюстрация на типологията „тъмно-светло“, иначе в различните области на България има нюансиране както във вида на чернодрешните, така и във вида на белодрешните носии.

Темата за традицията в облеклото влиза в предмета на етнографията. Българските етнографи изследват седем главни разновидности (може би племенни) на народната носия в пределите на *България*: *Добруджанска, Странджанска, Тракийска, Родопска, Пиринска, Шопска, Северняшка*. Тези разновидности обаче, се консолидират на база тъмно или светло в две големи сборни групи по един твърде интересен начин, кореспондиращ с географското диференциране на неолитните земеделци и скотовъдци: *чернодрешковци* в равнинния *Изток* (*Добруджанска, Тракийска, Странджанска и Източно-Родопска фолклорни области*); *белодрешковци* в полупланинския и планинския *Запад* (*Западно-Родопска, Пиринска, Шопска и Северняшка фолклорни области*).

По никакъв начин не можем да се съгласим с концепцията, че белодрешните носии са по-стари, а чернодрешните са се появили едва през Възраждането

(XIX в.). Според нас двата основни типа носия са вървяли ръка за ръка от древността до нашето съвремие и това щеше да бъде установено безпроблемно, ако текстилът бе по-дълготраен.

Огромният съвпад в символиката и мотивите, съставляващи украсата на традиционните балкански носии, килими и керамика, които се употребяват чак до днешно време, с мотивите върху „облеклото“ на статуетките-идоли и керамиката от неолита, медно-каменната, бронзовата и желязната епохи, са забелязани, интерпретирани и коментирани през последните няколко десетилетия от български (Ю. Боева – 2005-2015) и чужди изследователи (британецът Д. Нортън-Тейлър – 1976; румънецът Г. Ардеа – 1980; литовката Мария Гимбутас – 1991; германецът Харалд Хаарман – 2011 и др.). Хилядолетният консерватизъм в тази сфера е безспорен факт. /**Gimbutas, M.** The civilization of the Goddess. The world of Old Europe. San Francisco, 1991, p. 276-283; **Юлия Боева.** Култът към Великата Майка. Неолитни символи в български килим от началото на XX век. – сп. Усури, 2005, кн. 1, с. 18-21; **Същата.** Мъдростта на Великата Майка. С., Изд. «Алфаграф», 2010; **Същата.** Богинята и рогатите глави. С., Изд. «Пропелер», 2015; вж. също Български народни носии и бродерии. – В: bis.bg/albums.php; **Харалд Хаарман.** Загадката на Дунавската цивилизация. Откриването на най-древната високоразвита цивилизация в Европа. С., ИК „Борина“, 2015, с. 78-103/.

Освен в облеклото, *хтоничният характер на земеделската работа* съвсем резонно и неслучайно се е отразил в цветовото оформление на керамиката на Изтока: черна или тъмно-кафява, глазурирана, без украса или с тъмна украса (сн. 14, 15, 16). *Небесният характер на пастирската дейност* пък е причинил, също неслучайно, възникването в Запада на типа светло-червена керамика, с бяла украса (сн. 17, 18, 19, 20; вж. и § 2). Регистрирано е временно взаимно проникване на двата типа керамика в граничната зона между двете отраслови групи, но статуквото скоро било възстановено. /**Васил Николов.** Култура и изкуство на праисторическа Тракия, с. 19, 20/.

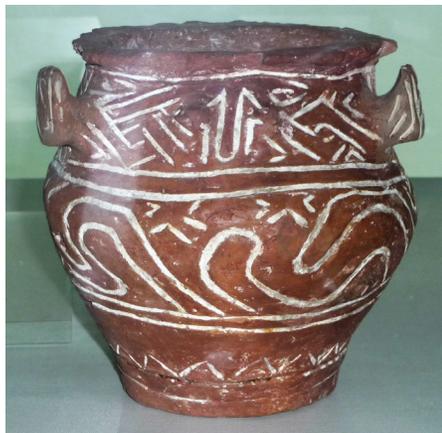
Керамични съдове, неолит – VI хил. пр. Хр.
Pottery, Neolithic – 6th millennium BC

Снимки 14 и 15. Ранно-неолитна керамика от региона на Казанлък. ИМ – гр. Казанлък. Фото автора.

Снимка 16. Ранно-неолитна керамика от с. Мулдава, Асеновградско. ИМ – гр. Асеновград. Фото автора.

Снимка 17. Гърне с бяла рисувана украса от региона на Враца. РИМ – гр. Враца. VI хил. пр.Хр. Фото автора.

Снимка 18. Керамични съдове от обект „Чардако“, с. Слатино, ранен енеолит. РИМ – гр. Кюстендил. Фото автора.

Снимка 19. Керамична купа, живописана в бяло от ранно-неолитното селище Слатино, намиращо се в кв. Слатина, София. АИМ-БАН – гр. София.

Снимка 20. Антропоморфен съд с бяла рисувана украса от раннеолитното селище край с. Елешница. Музейна сбирка на с. Елешница. Фото автора.

Удивителни са консерватизмът и устойчивостта на тази древна дуалност, обвързана, според нас с тракийските мистерии на *Слънчевия култ*. В съвременния динамичен свят ние дори не можем да си представим как в продължение на повече от осем хиляди години биха могли да се съхранят подобни обществени норми. Обаче фактът си е факт.

И все пак, дали чуждите инвазии в *Мизия* и *Тракия* не са прекъснали еволюцията на неолитната (средата на VII – средата на VI хил. пр.Хр.) и на още по-блестящата халколитна култура (средата на VI – средата на IV хил. пр.Хр.)?

По археологически данни в самия край на V хил. пр.Хр. е отчетено нашествие на степни номади, придошли от *Скития*. След късно-халколитния пласт на селищните могили се наблюдава хиатус (прекъсване), започнал първо в *Североизточна България*, а сетне и в *Тракия*, който продължил няколкостотин години. Присъствието на номадите е засвидетелствано предимно от могилни гробове (кургани), а от селищата им, построени с нетрайни материали, не са останали следи. Местното уседнало население вероятно се е спасило в планините, устройвайки там свои селища, или пък е мигрирало на запад, към централнобалканската зона.

През втората половина на IV хил. пр.Хр. номадите сякаш се изпаряват: или са заминали в неизвестна посока, или са били претопени. Отново възникват солидно построени селища върху изоставените за няколкостотин години селищни могили; появяват се постоянни селища и на нови места. Очевидно потомците на бившето население се завърнали в земята на дедите си и възстановили старите градове. Те вече познавали бронза, а това регистрира началото на бронзовата епоха. Васил Николов пише:

„...Връщането на живота върху могилиите, техниката на строителство на къщите, както и формата на някои керамични съдове (напр. паниците), подсказва, че *част от носителите на ранната бронзова култура в Тракия са наследници на халколитната цивилизация, че и след няколкото номадски столетия на това място те още не са загубили част от традициите си* [к. В.Н.].“ /В. Николов, пос. съч., с. 145, 146/.

Освен посочения красноречив пример имаме и друг, който не отстои толкова назад във времето: османското владичество над България, продължило също така близо пет века – от 1396 до 1879 г. Какво е изгубил българският народ за петте века османска власт? Нито езика и писмеността си, нито вярата си, нито фолклора (носи, танци, песни, обичаи), нито дори стила на своята керамика!

Така че, нека не се преувеличава негативното значение на чуждите нашествия върху тракийския етнически субстрат (според някои той дори е изчезнал)! Траките са проявявали гъвкавост и приспособимост, дори мимикрия, но в крайна сметка устояли на натрапваните отвън промени и то не само заради здраво вътъканата традиция.

Да не забравяме кой фактор е „държал“ тази традиция „отвътре“ – *могъщата сила на древния езически култ към слънцето: мистерииите на всепроникващият племенен отец Дионис, наричан още Бакхус*. Достатъчно е да проследим *най-почитаните празници*:

14 февруари – Трифон Зарезан – ритуално зарязване на лозите;

края на февруари – Кукерски фестивал или Песпонеделник – послучай

свършването на зимата и началото на пролетта, казано другояче – превръщането на студения зимен бог-слънце Колад в топлия бог-слънце Ярило/Дажбог;

1 март – Баба Марта – празник на Богинята-майка в унисон с Бога-слънце, събуждане, съживяване и вегетация на земната и растителната природа;

6 май – Тракийският конник Хероса или Българският сияен конник Хурса, променен от църквата в празник на християнския светец Св. Георги Победоносец – ден на войската; впрочем имената Георги/Герги и Херакъл имат еднаква коренова основа **гер/хер**;

24 юни – денят на Еньо/Яньо/Янкул/Янус/Йенишер (Юпитер) – слънчевият пик на лечебните растения и начало на жътвата;

8 ноември – събор на архистратега архангел Михаил, отваряне на небесните порти и слизване на безплътните сили от света на душите в нашия свят (настъпване на зимата);

21 декември Игнажден до 25 декември Колада – празничният комплекс на рождеството на зимното слънце Колад/Митрас в дните на астрономическия феномен зимно слънцестоене;

1 януари, начало на Новата година – Сурваки/Сурва (Суря или Сива), Базил/Васил (Сабазий), Васильовден, Свети Василий и пр.

Имало е *два кръга на мистериите*: първият *херметичен* – в тайните общества на аристократите, посвещавани в знанието в чистия му вид, както е било предадено някога от бога-отец на жреците; вторият *демотичен*, в който пригоденото от жреческото кастово племе беси (песи/пастири) в опростен, достъпен вид знание, се освобождавало за общонародно ползване.

Верни на пастирската си мисия, благородните беси напътствали своето паство – земеделците и скотовъдците – в практикуването на *демотичната версия на Дионисовите мистерии*, която обхващала освен споменатите всенародни празници, още множество обичаи за здраве, русалии, лазаруване, седенки, сгледни, сключване на брак, при раждане, смърт, както и такива, свързани със земеделския и скотовъдния цикъл, строителството и занаятите. Ето това е уникалната „закваска“ на древната българска традиция.

8. НАШИТЕ ПРАДЕДИ СА СЕ НАЗОВАВАЛИ ИМЕНЦИ И СИНДИ, А РОДИНАТА СИ НАРИЧАЛИ РУМ

„Сред племената като ден блестеше **името Имен** [Амен/Амон, т.е. Зевс – к. и б.В.Й.]

Предвождаше го не елбир, а алп Боян [„Бог Ян“, т.е. Зевс – б.В.Й.] – свръхбогатир.

Родил се бе като звезда [планетата Юпитер – б.В.Й.] от алпи – Слънце и Луна.

И нощните звезди [Сатурн, Марс, Меркурий, Венера – б.В.Й.] му бяха братя и сестри.“

/Микаил Бащу ибн-Шамс Тебир. Сказание за дъщерята на кана. Епосът на прабългарите. 882 г. ..., II песен, стих 39, 40/.

И така, в просторната и равна като тепсия *Горнотракийска низина*, заживял в края на VII хилядолетие пр.Хр. *прототракийският* (протоиндоевропейският) *народ*. Отначало *прототраките* говорели единен език. Ала с времето, когато числеността им се увеличила, те започнали да колонизират околните земи: бил

отключен процеса на етническа, езикова и културна диференциация. Този процес се засилил и задълбочил, когато *прототракийски контингенти* проникнали далече на юг – в *Египет* и *Абисиния*; на югоизток – в *Мала Азия*, *Леванта* и *Месопотамия*; на североизток – в *Средна Азия* и *Индия*; на запад – в *Европа*.

Между другото трябва да отбележим, че заради археологията, показваща ранните етапи на геометричния и „зверинния“ стил още през неолита и ранния бронз, и също единството на митологемните символи в изкуството чак до античния период, консервативната наука вече признава и употребява, макар засега само в социо-културен аспект (все още не в етно-генетичен), термините „прото-траки“ и „индо-европейци“ за древното население на *Балканите* /**Александър Фол**. Докласическа Гърция и светът на траките. – В: Проблеми на културата (изд. на Комитета за култура), 1988, кн. 3, с. 6-13/.

Прототракийският или *протоиндоевропейският* народ съставлявал именно етническото ядро, около което, с известни примесвания, се е образувала във времето голямата индоевропейска езикова общност.

Демографският бум и последвалите миграции на *прототраките* са описани в един фрагмент от „Хунска история“ на Кул Гали, съдържащ известие на Микаил Бащу Шамс Тебир за произхода на *българите*:

“Преди 33 000 години предците на хоните [“Синовете на слънцето” – б.В.Й.] – именците – живели в Големия и Малкия Рум [*Широка* и *Тясна Тракия* – б.В.Й.], а народът на синдийците – на бреговете на Идел [р. *Волга* – б.В.Й.], тогава наричана Ура. След известно време на задружно съществуване синдийците се разделили на синдийци-ура и синдийци-мурдаси, които започнали да враждуват помежду си... Ура (урците) били нападнати от тюрките, но ги победили. Една част от тюрките избягала в Хин [*Китай* – б.В.Й.] и даже отвъд Чулманско море [в *Северна Америка* – б.В.Й.], друга отишла в Големия Рум [*Анатолия* и *Месопотамия* – б.В.Й.]... След известно време именците от района на река Кубрат [вер. общо име на *Тигър* и *Ефрат*, сливащи се в долното течение – б.В.Й.] и Големия Рум отишли на изток през Малкия Рум [*Тракия* и *Мизия* – б.В.Й.]. Тюрките от Големия Рум отишли с тях и станали наемници на именците от Малкия Рум, където получили прякора „тормен“ („бичи хора“)... След това именците продължили на изток, търсейки места подобни на родината им и ги намерили в Хин. Но част от именския род Дуло останала в Ура [*Волга-Урал* – б.В.Й.] и предложила на урците да опитат късмета си в изоставената от тях родина (*Рум* или *Мизия-Тракия*). Урците на драго сърце се съгласили и отишли на юг, където се разделили на карасаклани [*мизи* – б.В.Й.], аксаклани или масгути [*масагети* – б.В.Й.], кашанци [*кушити* – б.В.Й.], сабани, перси, азербайджанци и синдийци. Това преселение станало преди 11 000 години... След това от синдийците се отделили самарците [*шумерите* – б.В.Й.], които отишли най-далеч от всички и заели областта на река Кубрат. Тук те основали държавата Самар [*Шумер* – б.В.Й.]... Първият вожд на самарците бил Май или Мар, поради което неговите потомци се наричали Мардуан или Мардукан. Той живял 300 години и бил истински праведник, заради което след земната му смърт Тангра го пренесъл на осмото небе. Погребали го в седеметажна кула-гробница [зикурат – б.В.Й.]“. /**Бахши Иман**. Джагфар Тарихи /Историята на Джагфар/. Свитък от булгарски летописи. 1680 година..., с. 270/.

В друг текст се казва, че първият вожд на самарците Мар покорил местните примитивни племена (предците на *арабите*) от „Големи Рум“ – *Анатолия и Леванта*, като *Левант* получил името *Бал-и стан* – „Господарска земя“. Арабските вождове били задължени да допълнят печатите си със знака за покорство „J“. /Джагфар тарихи. Сборник български летописи, 1680 г. Превод: **Зент-Бурджан колобър [Иван Митев]**, с. 7. – В: <http://www.voininatangra.org/modules/xfsection/article.php?articleid=99/>.

От горечитирания абзац на „Джагфар тарихи“ разбираме, че *прототраките* (*прото-индоевропейците*) се разделили първоначално на две главни групи: *имен* – епоним, възпроизвеждащ едно от египетските имена на Зевс-Амон; и *синд* – Син-Д[еус], т.е. „Бог Син“ (шумеро-акадския Нанар/Син, който е трако-елинския Посейдон). Преди 33 000 години (според нас в края на VII и нач. на VI хил. пр.Хр.) първата група, именците, живеела в *Рум* (т.е. *Тракия*), а втората, синдите – на бреговете на река *Ура* (*Идел* или *Волга*). Последвали нови миграции. Синдите се разделили на урци и мурдаси, а умножилите се именци разширили своята държава на юг до *Месопотамия* включително, на север до владенията на синдите край *Идел* (*Волга*). Част от именците били пропуснати от урците и се преселили в *Средна Азия*, където цивилизовали *Таримската долина*, а ограждащите я планински вериги нарекли по етнонима си *Имеон* (дн. *Памир*, *Алтай* и *Хиндокуш*). Именците и синдите, които достигнали *Далечния изток*, по-точно *Хин* (*Китай*), обединили родствените им народи под общото название *хуни* и създали *Хунската империя*, известна в китайските източници като *Сюнну*. /**Димитър Съсьлов**. Пътят на България. С., ИК „Кибера“, 2004, с. 27-83, 504-508; първо издание 1936 г./.

Част от видния именски род *Дуло*, след като живяла на *Волга*, се завърнала обратно на юг – в *Рум* (*Мизия* и *Тракия*), увличайки болшинството от *синдийците-ура*, които предприели това преселване, уморени от борбите със *синдийците-мурдаси*. В *Рум* именците и *синдийците-ура* заживели в мир и просперитет. От *синдийците-мурдаси* на *Волга-Урал*, се отделили през IV хил. пр.Хр. *самарците*, т.е. *шумерите*, с вождя си Мар, и мигрирали към р. *Кубрат* (*Тигър-Ефрат*); там основали държавата *Самар* (*Шумер*).

С времето вървяло обединение между *именците* и *синдийците-ура*, но същевременно започнала диференциация, заради заемащата от тях голяма територия. Постепенно се обособили отделни народи: *кара-саклани* (*мизи*), *ак-саклани* или *масгути* (*масагети*), *кашанци* (*кушити*), *сабани*, *азърбайджанци*, *синдийци* (*инди*), *самарци* (*шумери*) и *перси*. Според този текст коментиранията диференциация на индоевропейците била в силата си през XI хил. пр.Хр. (всъщност VI-V хил. пр.Хр.). Сетне от тези народи се отделили други, например: *галидж* (*гали*), *садумци* или *алманци* (*алемани*), *фаранги* (*франки*), *уруси* (уседнали в първите векове след Христа и останали в по-късната държава *Киевска Рус*), *анчийци/анти* („пограничници“) и пр. /**Бахши Иман**. Джагфар тарихи, с. 14-19/.

В друга версия на „Джагфар тарихи“, съдържаща предимно откъси невключени в издадената книга „Джагфар тарихи“, са изброени и народите, произлезли от *синдийците-мурдаси*: *улагци* (*власи*), *алманци* (*германи*), *артанци*, *улчийци* (тракийските племена *кробизи*, *уздицени*, *гети* и *даки*), *тирци* (или *румци* – общия етноним на траките южно от *Балкана*, вкл. в *Мала Азия*, *Месо-*

потамия и Елада). /Джагфар тарихы. Сборник български летописи. Превод: **Зент-Бурджан колобър [Иван Митев]**, с. 2, 11, 13-15, 18-20, 38/.

В разгледания етнонимен (племенен) списък съставителите на свода „Джагфар тарихи“ са включили само народите от клана на Кронос/Енлил/Ра, пре-небрегвайки наследниците на брат му Хелиос/Мардукан/Велес и неговата съпруга Хестия – *хетите*, които са циркулирали между *Скития* и *Анатолия*. Техните потомци *скитите*, *гетите*, *готите* и *келтите* са втели своята кръв в следните съвременни народи: *руснаци* – в смес със споменатите *анти*; *скандинавци*; част от съвр. *германци*; част от съвр. *италианци*; *испанци*; *Северна Франция*, графство *Уелс* във *Великобритания*; *Ирландия*; *Шотландия*.

Хелиос/Ра/Мардукан/Велес е познат в митологиите като бог на животните и родоначалник на скотовъдците. В *Египет* той носел, освен името Ра, също така и имената *Голямата* или *Крилатата змия*, а във *Вавилон* – *Мардук*. Българите в *Азия* наричали бога-дракон *Барадж*; китайците и до днес почитат неговия празник с всенароден карнавал. Зооморфният образ на този бог – крилатият дракон, змей или ламя, – можел да бъде едноглав, триглав или многоглав. Крилатият и мъдър дракон – властелин на магията – е твърде характерен образ в митологиите на неговите потомци: *хети*, *гети*, *скити*, *келти* и др. Разбира се ламията/змеят присъства в българските народни приказки и песни, а също в древния ни дванадесетциклов календар под името *вер* или *верени*.

В *Далечния изток* една група от *синдите* се отцепила от племенното обединение *Хон (Хуни)*, преминала през *Беринговия пролив* и се заселила в *Северна Америка*. Следи от древното им преселение трябва да се търсят навярно в днешна *Канада* – *Кан-Ат*, т.е. „Светът на кана“. В този хороним виждаме българската владетелска титла *кан* – *Ка-Ан* – „Синът на Небето“, която била употребявана от *българите* чак до началото на VIII в.

Американските *синди*, естествено, донесли тук цялата си традиция, заедно с божествения пантеон, воден от *Кецалкоатл* – *Пернатата змия*. През хилядолетията те се спускали постепенно на юг със своите стада, развивайки по неволя и другия отрасъл – земеделието. Военно-политическите съюзи с местни племена довели до етносно сливане и възникване на нови племена, но и до междуплеменна диференциация. Култът обаче останал единен за цяла *Северна Америка*.

Той е добре представен в храмовите комплекси на *Теотиуакан* и *Тула* в днешно *Централно Мексико*, построени през II в. сл.Хр. от преселници от *Куикуилко* и *Теопанкасско*, чието начало е датирано към VII в. пр.Хр. *Голямата пирамида на слънцето* и *пирамидата на Луната* в *Теотиуакан* са украсени с над 400 каменни глави на *Пернатата змия*. Главният бог има край 3-километровия „булевард“ отделна пирамида и храм, наречен „Цитаделата“. Освен на него, *синдите*, т.е. *индите (индианците)*, се молели на бога на дъжда *Тлалок*, бога на войната и др. Свещените им животни змията, пумата, вълкът, орелът, соколът, совата и др. са почитани така както в *Стария свят*.

Да се върнем на *Балканите*. И тук има артефакти с вид на *крилат дракон*, но много по-разпространени са каменните или керамични идоли на *овен* и *кон*. Те били поставяни от двете страни на огнището в ролята им на домашни идоли – пазители на огъня и дома. Огънят, земният аналог на слънцето трябвало да бъде охраняван от слънчеви богове.

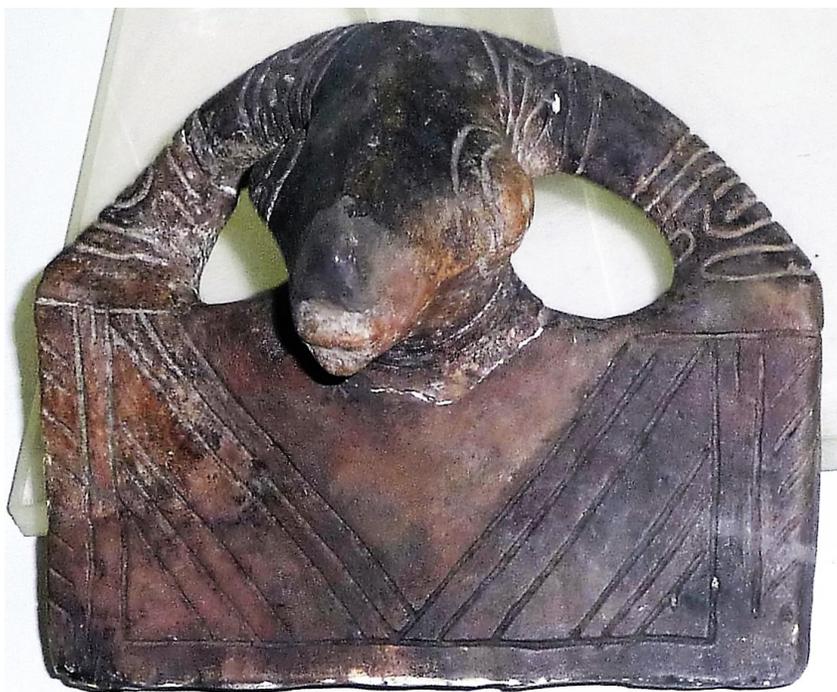
Каменно конче е открито в ранно-неолитното селище край минералните извори при с. *Елешница, Разложко* (сн. 21); както споменахме, долината на р. *Места* е единият от маршрутите на миграцията от *Южна Анатолия* към *Тракия*. Такъв вид артефакти има и на другия маршрут – долината на р. *Струма*, – например група различни по размер керамични овни от *Кюстендилско* (сн. 22), и след това по долината на р. *Искър* – красив керамичен овен от с. *Градешница, Тетевенско* (сн. 23). Тук е важно да кажем, че най-малко 20 ранно-неолитни селища (толкова са открити досега) около гр. *Кюстендил* са на заселници скотовъдци, на основание светлата керамика, както и с оглед на стария топоним *Велбъжд*: Вел-Бащ, т.е. „Бащата Велес“. В този средищен за района град вероятно е извършвана натурална размяна на добитък, имало е постоянен или сезонен пазар за тази стока.

Снимка 21. Каменно конче – превъплъщение на бог Дионис/Бакхус – от ранно-неолитното селище край с. Елешница, Разложко. Фото автора.

Снимка 22. Керамични овни от РИМ-Кюстендил. VII хил. пр.Хр. Фото автора.

Снимка 23. Керамичен бюст на Зевс-Амон в ипостазата му на свещен овен, с утробния знак „V“ на гърдите. Село Градешница, Тетевенско. VI хил. пр.Хр. РИМ-Враца. Фото автора.

Другата основна група – земеделците, – построили своите селища малко по-на север, край днешния град *Перник* (*Перуник*), видно пък от този топоним. Вероятно в техния средищен център е имало пазар за земеделската продукция. Ранно-неолитните артефакти, особено прекрасната керамика, съхранявани в Пернишкия регионален музей са не по-малко естетични от тези в Кюстендилския регионален музей.

Аналогичен е произходът на топонимите *Велес* и *Скопие* (*Scupi*, *Scuple*: от скупчване [на хора]) в днешна *Македония*, защото третият миграционен маршрут на неолитните хора е вървял по долината на р. *Вардар* (Варбарџ; „Тъмноводен“), със старо название *Аксий* (Αξιός; има същото значение). Тук е интересно да се отбележи, че една от четирите големи реки в древния *Едем* (*Южна Анатолия*) е носела името *Аксу* (или *Гихон*, дн. *Джейхан*; вж. § 2), т.е. хидронимът *Аксу* е пренесен в новоусвоената земя *Македония*.

Овенът бил смятан за превъплъщение на Зевс-Амон (Имен), известен още като гръмовежеца *Перун*, а в *Месопотамия* като *Нинурта*. *Конят* пък бил превъплъщение на Зевсовия син *Дионис/Бакхус/Консус/Митрас/Хорос*, а конят в симбиоза с бога в човешкия му облик – се явява популярният *Тракийски конник*, в *Средна Азия* – *Сиявуш*, *сияйният конник*. Както Зевс, така и Дионис специално са покровителствували земеделския отрасъл: бидейки съответно син и внук на *Кронос* – създателя на първите култури и въобще на отрасъла земеделие.

Следователно *именците*, имащи за свой родоначалник Имен, т.е. Амон (Зевс-Амон), се явявали потомци и наследници на онази част от първите хора в *Едем*, които били определени от Ел/Енлил/Кронос да се обучат и специализират в земеделката работа, а за техен наставник Кронос посочил втория си син Зевс (Имен). *Синдите*, ако съдим по етнонима *синд*, който всъщност е епоним от името Нанар-Син (Посейдон), са били наставлявани как да се грижат за домашните животни от първородния син на Кронос – Посейдон, – който по това време имал за седалище град *Харан, Северна Месопотамия* (близо до *Едем*). Вероятно тогава Посейдон е правел опити за селекция на породи животни, като върховото му постижение е *сътворяването на коня* – най-работният помощник на човека.

Важно е да уточним, че отначало скотовъдната функция принадлежала на Хелиос/Мардук/Велес – бога на животните. Но след преврата срещу божественния отец Уран/Ану/Атон, извършен от синовете му, властта овладял Енлил/Кронос. Той се наложил над братята си титани, прогонвайки най-яръстия си противник – Хелиос/Ра/Мардук/Велес/Голямата змия – далече на север, в зоната на *Скутия, Волга и Урал*, където Хелиос/Ра и Хестия основали държавата *Раха/Раил*. Очевидно тогава ръководството на скотовъдния отрасъл било поверено на Нанар-Син/Посейдон.

Със задоволство отбелязваме, че в приведените текстове от българския документален свод „Джагфар тарихи“ е споменато първото, неолитното название на *Тракия – Рум*. Обърнато наопаки, името *Рум* дава *Мур*. Терминът *Рум/Мур* съдържа от една страна името на Богинята-майка *Му/Ум (Ом)*, а от друга – името на Бога-отец *Ур*; съчетанието става „Му-Ур“. Признателността и носталгията на потомците по тяхната майка и техния отец, довела до това хоронимът *Рум/Мур* да започне да означава също така „родина“ и „любов“ (*амур*).

Такова име носели двама богове на любовта: първият *Амур* (Ерос), син на Хаос; вторият *Амур* (Ерос), син на богинята на любовта Венера (Афродита). Виждаме го и в древния хидроним на река *Амур*, даден ѝ от бог Посейдон след преселването му от *Големия Рум* (чиято източна част обхващала *Месопотамия, Синай, Анатолия, Леванта*) чак в *Далечния Изток*. Точно на река *Амур* той създал своя държава, която назовал пак с това име, почитайки дядо си Уран и свещеното място, от което е дошъл.

Едно отклонение, за да кажем нещо за гр. *Рим*. Знае се, че прочутият античен град *Рима*, център на *Римската империя*, бил наречен по името на своя основател Ромул. А откъде е дошло това име Ромул?

След гибелта на *Троя*, корабите на троянския принц Еней акостирали на италианския бряг. Местният цар Латин Фавн омъжил дъщеря си Лавиния за знатния троянец. От Еней и Лавиния започнал родът на *Силвиите*, който властвал над племето *латини* и сетне над *Рим* повече от хиляда години.

В поредна борба за трона между братята-силвии Неметор и Амулий надделял по-младият и дързък Амулий. За да лиши Неметор от мъжко вну-

че (царствен наследник) Амулий принудил дъщеря му Рея Силвия да стане весталка, като манипулирал избора. Превърната в жрица за срок от 20 години тя трябвало да пази целебат (целомъдрие). Обаче скоро след въстването ѝ в длъжност, тя неочаквано за всички родила близнаци. Заради погазването на свещения закон, царят наредил да затворят весталката в тъмница, а децата ѝ да хвърлят в р. *Тибър*. За техен късмет кошчето им се закачило в корените на една дива смокиня, растяща на брега откъм *Палатинския хълм*.

Там, според легендата, привлечена от плача им, ги намерила и накърмила една вълчица. Според някои това била Ларенция, леконравната жена на овчаря Фаустул, с прякор „вълчицата“. Близнаците Ром (**Ρωμος**; наричан сетне Рем) и Ромул били отгледани от семейството на овчаря, като по-късно, поради щастливата случка на тяхното спасение, смокинята получила името *Руминалска* или *Ромулова*. /Тит Ливий. Историята на Рим..., I, 3, 10,11; I, 4, 1-7. – В изданието: Тит Ливий. Историята на Рим от основаването на града. Кн. I. Прев. от латински Владимир Атанасов. С., 2004; Апиан Александрийски. Ρωμαϊка („Римская история“). Из книги о царях. Пер. С. П. Кондратьева, I, 1-2. – В: <http://ancientrome.ru/antlittr/appian/index.htm/>.

Наблизо, недалеч от форума, вдигнали *Храм на Румина* – богиня на кърменето. Названието *Руминалска смокиня* и името на богиня *Румина* очевидно произлизат от латинската дума *guta, gutis* – „гръд“. Следователно имената Ром/Рум и Ромул/Ромул имат същата етимология и означават „Кърмачетата“, „Кърмаците“ или „Откърмените“.

Етимологията на думата *guta* („гръд“) идва от конусовидната форма на тази част от женското тяло, която в плоско изображение или графика представлява триъгълник или полу-ромб. Явно названието на *свещения ромб* е станало прототип, освен на хоронима *Рум (Тракия)*, тракийския хидроним *Ромбус* (сетне *Хеброс*, дн. *Марица*), етруско-латинския хидроним *Rumon* (сетне *Албула* или *Тибър*), но и, чрез нарицателното *guta* („гръд“) и чрез епонима *Ромул* – на името на вечния град *Рота*.

От сакралния заряд на тракийския прототип *Рум/Ром/ромб* и производният топоним *Рота* е започнал да носи специална сътворна семантика – Р-Ом-Ма, т.е. „Ра в майка Омега“. Независимо и извън това, свещеното име на майката *Ом* е включено и в най-древния топоним на цялата страна *Омбрия* или *Умбрия* (днес *Италия*), раздробено Ом-Б-Рия, т.е. „Богинята-майка Рея“. Други латински думи с корена *рум* (макар да споменахме вече някои от тях): *ruma* – кърмеща гръд (преносно: хранещата родна земя); *rutrum* – мотика, лопата; *rumpia* – дълъг двуостър тракийски меч; хидронимът *Rumon* – древно име на р. *Тибър*. От *Рум/Ром* е дошъл и характерният латински суфикс *ум/ом*.

Жителите на *Византия* пък били наричани *romei*; именно нейната територия се назовава в българския свод „Големия Рум“, а *Тракия* – „Малкия Рум“ /споменати многократно в **Джаффар тарихи**, с. 19-27/. Също така и за арабските автори *Византия* била *Рум* /вж. напр. „Хроника“ на Абу Джафар ал Табари (839-923 г.) в Христоматия по история на България. Т. I. Ранно средновековие (VII-XII в). Съст. Петър Петров, Васил Гюзелев. С., Изд. НИ, 1978, т. I, с. 205/.

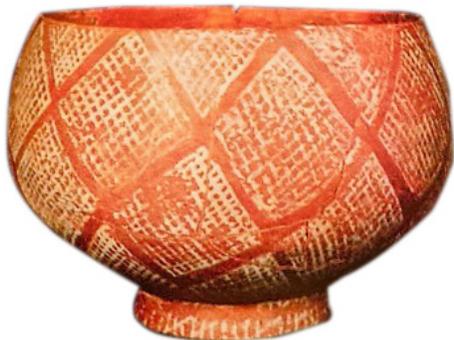

Дори до XV-XVIII в., по времето на *Османската империя*, тези земи били известни като *Румелия*, а нейното християнско население – *трако-българите*, били наричани с етнонима *рум-милети*.

В последното название думата *милети* е всъщност един древен антропоним, защото *Мюлита/Милита* („милующа“ към Сина) се явява едно от многобройните имена на Богинята-майка. Херодот свидетелства, че името „Мюлита Урания“ (т.е. „Урановата Мюлита“) било употребявано от асирийците /**Херодот**. История, I, 131. – В изданието: **Херодот**. История. Кн. I-III. Превод от старогр. Петър Димитров. С., Изд.НИ, 1986/, а *Милиада* (т.е. „Земята на Милита“) бил древният топоним на *Ликия* в *Мала Азия* /**пак там**, I, 173/. И топонимът *Милет* (*Μίλητος*) в *Кария* явно произхожда от *Милита*; този град е съществувал в долината на р. *Меандър* хилядолетия преди идването на гръцките колонисти. А защо не и названието на о. *Малта* да идва от *Милита*, Великата майка.

Следователно топо-антропонимът *Рум/Ром-Милети*, или по-правилно *Рум/Ром-Милита*, с който били назовавани *Тракия* и *траките*, като географско понятие означава „[Земята] Рум/Ром на Милита“.

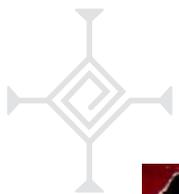
Графичното изображение на *Рум-Милита* се среща върху неолитната керамика (сн. 24, 25), както и върху традиционните български килими (сн. 26) и носии (облекла; сн. 27). Този знак е съставен от два утробни знака (V) на Майката, събрани в широката им част и образуващи ромб, а в средата на ромба понякога стои точката на сина-слънце Ра, или кръг с точка на отеча-син-слънце Тан-Ра.

Снимка 24. Чаша с бихромна ромбоидна украса. Градешница, селище в местността Мало поле, най-ранен слой А, VI хил. пр.Хр. /**Богдан Николов**. Градешница. С., 1974, кат. № 3/.

Снимка 25. Керамична статуетка от селищна могила Пазарджик на седнала Богиня с връзани знаци върху нея. РИМ – гр. Пазарджик, нач. на V хил. пр.Хр.

Снимка 26. Традиционен български килим от гр. Чипровци. Тук основен мотив е геометричната фигура ромб. В централните ромбове е показана сглобка откъм основата на два триъгълника/пирамиди: нагледен образ на коментираната в свещените текстове идея за двойната пирамида, могила, курган, юрта и пр. В периферната стилизирана фигура, украсена с четири рога, е вписан хексаграм, а в него – сдвоени, обратно, откъм върховете им, два големи и два малки триъгълника; получава се нещо като обърнат ромб (лабрис).

Символиката на ромба, т.е. на двойната пирамида, могила, юрта, вигвам, във вертикален план, касае, най-общо казано, свързаността между световите – небесен, земен, хтоничен – и съответните етапи на жизнения цикъл – свободна душа, душа в живо биологично тяло, мъртво тяло (мумия). Когато не са сдвоени, триъгълникът, пирамидата, конусът, или аналогичните по форма предмети – чаша, рог, ритон, амфора, кратер и др., – били виждани като предметно изражение на Свещената Утроба, в която освен чудото на зачатие на биологичното тяло (плод) се извършва и тайнството на вселяването на божествената искра – душата.

В хоризонтален план ромбът, или подобните му фигури – квадрат, правоъгълник, трапец – носят друго символно значение: земята, територията, родината на потомците на Отеца и Майката. Затова в дълбока древност Тракия е имала синонимно название Ром, Рум, което по-късно било трансформирано в Румелия, Рум-Милети. Следователно всеки един килим, постлан на пода на тракийската къща, е създавал единение с общия дом – родната земя Тракия. Оттук този основен битов атрибут – килимът – бил пренесен по време на миграции в Европа, Азия, Америка; като хилядолетия наред са възпроизвеждани архетипните мотиви върху него.

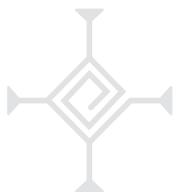
Участници в Събора през 1960 г.

Снимка 27. Участници в събора на гр. Добрич през 1960 г. Неслучайно точно престилките на момите са украсени с ромбоидна украса – двойният утробен знак на Богинята-майка и на плодородната земя. Мъжете са облечени в чернодрешна носия.

Едно по-късно изображение, от VII-V в. пр.Хр., на *свещения ромб*, можем да видим върху амулет (сн. 28), открит в *Крастава могила* при с. *Драгоданово*, *Сливенско*.

Снимка 28. Амулетът от *Крастава могила* представлява прецизна миниатюра върху двусантиметрова плочка от яспис. Според нас молитвата на жреца е отправена към луната (богиня Гея или Рея) и осемлъчевата звезда Сириус/Сотис (Изида) вероятно за благополучие и защита на *Свещения ромбус* – Тракия и нейните обитатели, божествените потомци.

На него пред *ромба* стои жрец, молещ се над олтар, осветен от луната и осемлъчева звезда. /**Кабалан Мукарзел**. Амулет с късно-вавилонска сцена от Крастава могила, село Драгоданово. – В: Тракия ХХ. В чест на 40-годишнината от основаването на Института по тракология. Редакционна колегия Светлана Янакиева и др. С., Изд. на БАН и Института за балканистика с Център по тракология, 2012, с. 197-213/.

Ромбоидният символ е ползван и на други места по света (сн. 29).

Снимка 29. Сребърна обеца от Колумбия с форма на кръг, в който е вписан свещения ромб (Богинята-майка), от ъглите (утробите) на който се „раждат“ „роджетата“ („рогатите“), т.е. божиите синове. Мотивът е идентичен с един от мотивите, характерни за българските килими.

Според нас геометричният термин ромб е произлязъл от свещения хороним Рум/Ром.

В една антична карта, възпроизведена от Абрахам Ортелиус, река Хеброс стои наред *Тракия* подобно на гръбнак със своите притоци. Интересен е хидронимът, който картографът е преписал от старите карти: „Hebrus flu, quondam Rhombus“, т.е. „Река Хеброс, някога [едно време] Ромбус“. Но и древното име на р. *Тибър*, протичаща през гр. *Рим*, било, както вече споменахме *Rumo*, *Rumon*. В латинския и елинския езици думата *ромбус*, която явно има древнотракийски произход, означава „ромб“ (геометрична фигура), но и „вълшебно колело на магьосник“.

Последното значение разкрива колко е специален ромбът, но защо той да е колело?

Защото боговете, а и техните потомци, са виждали *Вселенското яйце на Сътворението* в две формени проявления: духовно/невидимо – *овал (яйце)* или *сфера (сефюра)*; материално/видимо – *могила, юрта, пирамида*. Именно *двойната могила, юрта* или *пирамида* били рисувани в плоско изображение като *ромб*, обаче жреците са си представяли този *свещен ромб* вписан в *овал/кръг*, съответно обемните фигури *двоен конус (могила)* и *двойна пирамида* – вписани в *овоид/сфера* .

Затова *ромбът*, символизиращ *утроба, храм* (на сътворяването на сина), място на раждането – *родина (Тракия)*, и пр., бидейки обгърнат от *сферата* на

Светия дух, даващ искрица от себе си (душа) на всеки потомък, е бил за жреците „вълшебно колело“.

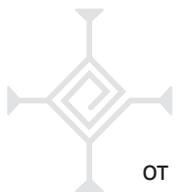
В английския език думата *room* (фонетично *рум*) означава „стая“; в други езици синонимът е *камера* – затворено пространство. В древните текстове „Тъмната стая“ е сърцето, сакралното място на храма (пирамида или зикурат), свята светих. При планировката на това помещение *ромбът* е преминал в *квадрат* или *правоъгълник*. Между другото подовете на царските дворци в *Европа* са покрити с шахматно наредени черни и бели квадратни плочки. Поставени обаче диагонално в правоъгълните зали, те създават илюзията, че се стъпва върху *ромбове*. Тук е заложена идеята, че подът на царския дом е умалено копие на страната – цялата територия на царството.

Триъгълникът, символизиращ фалос и утроба в едно и ромбът (сдвоеният триъгълник), могат да бъдат място на сътворение, където духът обладава тялото, давайки му искра от себе си, но и място, където душата изоставя и напуска тялото. В първия случай това е *двойната юрта* или *вигвам*, служещи за дом, а *главната юрта* – за храм. Във втория случай това е *двойната могила* (курган) или *двойната пирамида*, където е извършвана погребалната церемония на тялото (мумията). За физическото тяло предвиждали да остане в земята – подземната половина (земната майка) на *двойната могила/пирамида*, а за душата, която до 40-тия ден се носи близо около тялото – горната половина (небесния баща). Оттам, щом се освободи, душата се понася нагоре, към нейния свят – *Дуат*.

Стените на пирамидата са триъгълници, а в нейната квадратна основа могат също да се видят два еднакви правоъгълни равнобедрени триъгълника, съединени с основите си. Ако квадратната основа се видоизмени в ромб, какъвто е случаят с пирамидата на Снофру в *Дахшур*, тя ще се уеднакви по формата си с ромбоидните стени на въображаемата двойна пирамида, съществуваща в култовия канон като абстрактно понятие. В този случай, освен че всички стени, образуващи формата на обемната фигура двойна пирамида, са ромбове, ромб е и плоскостта/равнината на основата.

Приживе, когато човек е в цикъла на отреденото му време за живот, и както казахме, обитава своя *дом-юрта*, земната чаша-утроба-майка, т.е. долният триъгълник в ромба ∇ и въздушният фалос-баща, т.е. горният триъгълник в ромба $\triangle$, влизат един в друг и се съчетават $\star$, сякаш ромбът е „събран“. В древността наричали тази фигура *Шри Янтра*, по народному „Семето на живота“ или „Цветето на живота“, а през X в. пр.Хр. тя получила още едно название – *Соломонов знак*. Усложнен модел на *Шри Янтра*, образуван от четири реда триъгълници с върха нагоре и пет реда триъгълници с върха надолу, които очертават няколко ромба и няколко пентаграми, вписани едни в други, е почитан в *Индия* като най-мистичната от тантрическите янтри. В *България* нейния образ може да се види върху чипровските килими, наричан също така „Цветето на живота“. Езикови аналози са българската р. *Янтра* и едно от названията на кехлибара – *янтарь*.

В названието *Шри Янтра* се крият имена на богове: Шри-Ян-Т-Ра, Шири-Ян-Та-Ра, т.е. „Божият син [Дионис/Хор], Янкул [Зевс], Тан [Атон] и Ра“. В съзванието на древните хора „семето“ или „цветето на живота“, изобразено чрез символите на сътворителните триъгълници или ромбове, било комбинация

от четири богове-родоначалници: отецът Тан (Атон/Уран), синът Ра (Кронос), внукът Янкул (Зевс-Амон) и правнукът Шири/Сири (Дионис/Хор). Впрочем чрез името Ян, зад което в *Рим* се крие Двуликият Янус (Сатурн-Юпитер), се долавя коя богиня стои зад името Ин в азиатската двойка Ин и Ян. Това разбира се е Изидата. Щом Ин (Изида) и Ян (Зевс-Амон/Юпитер) се слоят в прегръдка (като нагледен пример бихме предложили да съберете двете половини на *български пафти*), те образуват слънчевия кръг на техния син Хорос. Остава да се досетим за реката Инд, както и за земята *Индия* – Ин-Дея, т.е. „Богиня Ин [Изида]“.

В елинския език думата ρομβοο (ромбос) има синоним πλῆθ („плет“). Звукосъчетанието *плет* на български език означава ограда, изплетена от жилави пръчки. В миналото такива огради били използвани масово; от *плет*, измазан с кал, се правели стените на къщите през неолита и бронзовата епоха. Вероятно в древността светилищата на Богинята били оградени с ромбоиден/квадратен *плет*, откъдето названието на този тип ограда е станало синоним на *ромб*.

Πλῆθ също е сакрален термин, защото освен „ромб“ покрива омонимите „свец“, „свещеник“ и „свещен“. Обаче най-добре можем да проникнем в неговата семантика чрез древната дума *плетър* (линейна мярка = 33 м.). В *плет* и *плетър* кореновата основа *пл* = *лп* е съкращение на *алп*, т.е. „бог“, а кореновата основа *т/тр* – на *Тара*, *Тракия*, *Тангра*, *Троян*. Следователно *плет* е кратко разговорно име на тричния бог и означава „Бог Тракия [Тан-Ра-Гея]“ или „Бог Тангра [Тан-Гея-Ра]“. Почти идентичен е смисълът на синонима *ромб*, както го разтълкувахме по-горе: „Бог Ра в Ом [Майка Гея]“.

Има и друг интересен фонетичен паралел на лексемата *ромб*. Това е *ромфея*, при различните автори *romphea*, *romphaea*, *rumpha*, – специфично тракийско оръжие, нещо между меч с дълга дръжка или копие с дълго и тънко желязно острие, приспособено за мушкане и пробиване на ризници и брони. Образци от него се откриват предимно в *Родопите*, от което може да се съди, че е било оръжие на *бесите*.

Войните, които носели *ромфея*, били наричани „независими мечоносци“, защото не се подчинявали на никой цар, бидейки от жреческото племе *беси*. Разбира се понякога по своя воля те помагали да възтържествува справедливостта. Те например се присъединили към армията на Ситалк по време на похода му към *Македония*. Тукидид пише: „От пехотата най-войнствени били независимите мечоносци, които слезли от Родопите, останалата част била смесена тълпа, твърде страшна, предимно с многобройността си.“ /**Тукидид**. История на Пелопонеската война, II, 98, 4/.

В самото начало на IV в. Константин Велики разделил *Римската империя* на две части: *Запад* и *Изток*. *Изтокът*, наречен по-късно *Византия*, включвал почти целия ареал, обитаван от тракийските племена, с център град Византион (Константинопол). Обхващайки тракийските земи, *Византия* се явявала политически проект, възстановяващ единството на древната историческа област „Голям Рум“. Разбира се, Константин е имал добър пример, който да следва.

Защото седем века по-рано, в самия край на IV в. пр.Хр., също така бил осъществен подобен политически проект. Става дума за подялбата на империята на Александър Велики от неговите последователи – диадохите. На Касандър се паднала *Македония*, на *Лизимах* – Тракия, на Селевк I Никатор – *Персия*, а на

Птолемей I – *Египет*. След спорове и битки между изброените Александрови генерали, Лизимах успял да обедини същинска *Тракия* с тракийската диаспора в *Анатолия*, имайки пълната подкрепа на родствените тракийски племена в целия „Голям Рум“ (сн. 30).

Снимка 30. Поделената от диадохите Македонска империя след битката при Ипсос в 301 г. пр.Хр. Със светло-кафяв цвят е маркирана „Тракия“ на Лизимах. В така възстановения „Голям Рум“ не била включена само Дакия. /https://bg.wikipedia.org/wiki/Диадохи#/File:Diadochen_1.png/.

Ето такава е етимологията на синонимната връзка между топонимите *Рум* (*Ром*) и *Тракия*, с които *траките* наричали своята земя. Тибетските жреци също имат понятие *Рум*. За тях *Рум* е равнораменен кръст, под който обаче подразбират света във вертикален и хоризонтален аспект. Те вярват, че *Рум* плава в безбрежния вселенски океан на гърба на огромна риба или костенурка. /**Мурад Аджи**. *Полынь Половецкого поля*. Из родословной кумыков, карачаевцев, балкарцев, казаков, казахов, татар, чувашей, якутов, гагаузов, крымских татар, части русских, украинцев и других народов, ведущих свое начало от тюркского (кипчакского) корня и забывших его. Москва, ТОО „Пик-контекст“, 1994, с. 223/.

9. ЕЗИКЪТ НА ПРОТОТРАКИТЕ

За езика на хората преди и след Вавилонската кула се говори в „Библията“:
 „По цялата земя се употребяваше един език и един говор. И като потеглиха човечите на изток [на югоизток – б. В.Й.], намериша в Сенаарската [Шумерската – б.В.Й.] земя равнина, и се заселиха там. И казаха си един на друг: Елате, да направим тухли и да ги изпечем в огъня. Тухли употребяваха вместо камъни, а смола употребяваха вместо кал. И рекоха: Елате, да си съградим град и кула [зикурат – б.В.Й.], висока до небето; и да си спечелим име, да не би да се разпръснем по цялата земя. А Господ слезе да види града и кулата, които градяха

човеците. И каза господ: Ето, един народ са и всички говорят един език; и щом са започнали да правят това, не ще може вече да им се забрани каквото и да било нещо, което биха намислили да направят. Елате, да слезем и да разбъркаме езика им, за да не се разбират един друг. Така Господ ги разпръсна оттам по лицето на цялата земя; и те престанаха да градят града. Затова той се наимува Вавилон, защото там Господ разбърка езика на цялата земя; и оттам Господ ги разпръсна по лицето на цялата земя.“ /**Битие**, 11: 1-9/.

Когато боговете създали първите хора, те не само ги научили как да се справят в суровите условия на необлагородената природна среда, за да осигурят прехраната и своя бит, сътворявайки при това първите произведения на изкуството. Те ги научили, също така, как да комуникират помежду си, предоставяйки им своя собствен език като възможно най-доброто средство за комуникация. На свой ред хората препредавали това безценно знание на децата и внуците си, поколение след поколение.

Следователно до разделението на езиците, описано в библейския разказ за строежа на Вавилонската кула, младата, проходяща в своя цивилизационен опит човешка раса, е ползвала езика на създалата я стара божествена раса. Да, човекът е говорил свещения език на боговете!

„О, Ра, здравей! ...

Попътни ветрове към пристан лодката ти карат.

Божествата на четирите владения в пространството
прославят теб, о, същина божествена,

от която всички форми и всички същества произлизат ...

Ти – бързият! Ти – господарят! Ти – единственият!

Ти – създателят на всичко, което съществува!

В утрото на времената

ти оформи езика на йерархиите божествени [к.В.Й.],

изтръгна от първичния океан ти съществата [цивилизовал дивите хора – б.В.Й.]...“

/Книга на мъртвите на древните египтяни. Прев. от фр. ез. **Йордан Ватев**. С., 1994, глава 15 – „Химн в прослава на Ра“./

В „Първо послание до коринтяни“ апостол Павел споменава за наличието на „човешки и ангелски езици“, на които той би могъл да говори /**Коринтяни**, 13/. Какво ли има предвид Павел под израза „ангелски езици“? Несъмнено „речта магическа“, „словото на силата“ /**Книга на мъртвите**, глава 72/, създадени от боговете и дарени на хората.

В своя диалог „Кратил“ елинският философ Платон разсъждава за семантиката на първичния език, както и за неговия етнически носител:

„... Първите от хората, населяващи Елада, са почитали само тези богове, каквито и досега почитат много варвари: Слънцето, Луната, Земята, Звездите, Небето.“ / **Платон**. Кратил: 397 с, d – Електронна версия: <http://amkob113.ru/pltn/pltn-1.html/>.

„... **Много** [нарицателни – б.В.Й.] **имена елините са взимствали от варварите** [к.В.Й.], особено тези елини, които живеят под тяхната власт...

„... Някои имена може би наистина са такива [варварски – б.В.Й.]; но може би причината за недостъпността на смисъла на първите [нарицателни – б.В.Й.]

имена е в тяхната най-дълбока древност: та нали след всевъзможни извращения с имената не е удивително, че **нашият древен език** [т.е. говореният в *Елада* преди гърците – б.В.Й.] **по нищо не се отличава от сегашния варварски** [к.В.Й.].“ /пак там: 421 d/.

„... Ние така се отървахме от нашия предмет [за изследване – б.В.Й.], казвайки, че **първите** [нарицателни – б.В.Й.] **имена са установили боговете и затова те са правилни?** Или и за нас това е най-добрият изход? **А може би трябва да кажем, че те са взети от някакви варвари, а варварите са по-древни от нас** [к.В.Й.]? Или че заради древността на годините, тези имена е толкова невъзможно да се разгледат, както и варварските?“ /пак там: 425 d/.

Става ясно, че в историческия момент на човешките миграции навън от Едем, всички миграционни потоци – включително северният, – са употребявали свещения език като свой майчин език. Но племената, които се разселили в околния регион – из усвоените земи на Златния полумесец, – са изгубили този богат език сравнително бързо, в рамките на едно-две хилядолетия. Може би са им повлияли прииждащите от североизток диви етноси, споменавани в шумерски, акадски, еламски и асирийски източници. Така в тази зона постепенно се оформило голямото семейство на семитските езици.

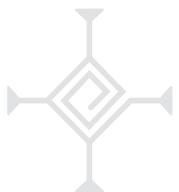
Географското раздалчаване между племената, преминали в Европа, и племената, останали в Златния полумесец, вероятно е довело първоначално до диалектно обособяване на говорените от тях езици, а след време – до по-чувствителното им диференциране, до степен на трудна и дори невъзможна комуникация. Египетската жреческа каста успяла да съхрани най-дълго в южната зона на тогавашния цивилизован свят древния свещен език и писмо, които обаче и там били изгубени в процеса на етническа асимилация, протекъл във вековете от персийската инвазия в VI век пр.Хр. до арабското нашествие през VII в. сл.Хр.

Има сведение на асирийския цар Ашурбанипал (669-635/627 г. пр.Хр.) за „забравения“ свещен език и писмо. В един от своите надписи той записал:

„Богът на писарите [Тот – б.В.Й.] ме възнаграда с дара на своето изкуство. Бях посветен в тайните на писмото. **Мога да чета сложните плочки на шумерски; разбирам дори тайнствените думи от каменните надписи от дните преди потопа** [к.В.Й.].“ /по **З. Сичин**. Стълба към небето. Прев. Крум Бъчваров. С., ИК „Бард“, 2003, с. 101/.

Ашурбанипал се научил да чете шумерски текстове с давност около две хиляди години, и дори такива, оставени от боговете „от дните преди потопа“, т.е. на повече от шест хилядолетия преди неговото време. Запленен от съвършенството на *божественото знание*, той се амбицирал да събере всички древни текстове, като наредил на писарите си да ги превеждат и преписват. В резултат на тези благородни усилия в столицата му *Ниневия* била събрана огромна библиотека от над 25 000 тематично подредени клинописни плочки.

По-благоприятно протекъл езиковият процес на север. Племената, които построили и обитавали групи поселения по пътя на северната миграция – по долините на реките *Места*, *Струма* и *Вардар*, – както и племената, които заселили *Тракия*, *Мизия* и *Дакия*, и образували високо-развитата неолитна цивилизация на *Балканите* (вж. § 2), продължили неотклонно да ползват свещения език през следващите хилядолетия.

Как прототраките са съхранили древния свещен език (най-богат и съвършен)?

В *Тракия* бил налице един консолидиращ племената фактор: тук е оцеляла по-дълго време част от божествената раса – потомци на боговете Дионис (Бакхус), Хермес, Хефест, Нерей, Борей и др., и на полубоговете Музей, Евмолп, Орфей, наследени от авторитетна жреческа каста, която образувала две сплотени родопски племена *беси* (песи = „пастири“) и сатри (сатири). Именно този етнически субстрат е заварен от анатолските преселници. Етническото сливане било въпрос на време. Въсщност бесите и сатрите са местните древни цивилизовани европейци, които променили (обогатили) генома на пришълците, а не някакви хипотетични ловци-събирачи – диви наследници на *Homo neandertalensis*. Теорията за последните е изведена от авторите S. Hansen (2004), M. Budja (2005), M. Seferiades (2007), V. Cunliffe (2008). **/X. Хаарман**, пос. съч., с. 23-26, 34, 35/.

Възродителната сила на *Дионисовите мистерии*, явяващи се последна фаза на *Слънчевия култ*, обединявала обитателите на Балканите. Благодарение на това идейно „оръжие“ – консервираните по удивителен начин древни традиции, религия, култура и език, – траките съумяли да се справят с деградивните външни влияния.

Популацията, която се заселила още през ранния неолит в закътаното лоно на *Разложкото поле* е говорила език, известен като рупски диалект. В селата *Елешница, Долно Драглище, Горно Драглище, Добърско, Баня, Белица, Бачево, Добринище* и др. и сега се говори този архаичен западно-рупски диалект, близък колкото до източно-рупския диалект в *Средните и Източните Родопи*, толкова и до македонския език. Темата е изследвана още в началото на миналия век от българския езиковед и литературен историк професор Александър Теодоров-Балан **/Ал. Теодоров-Балан**. Родопското наречие. Име и положение между източното и западното. – В: Любов за родна реч. Съст. В. Радева. С., 2008, с. 881-890. Първо издание: Сборник статей по славяноведению, посвященных профессору Марину С. Дринову. Харьков, 1905, с. 111-127/.

Очевидно и при Родопското разселване, както при другите Балкански миграции, неолитните хора са спазили правилото земеделци (чернодрешковци) и скотовъдци (белодрешковци) да заемат съседни земи, с оглед подсигуряване на така необходимата размяна на произведената от всяка отраслова група продукция. *Земеделците* имен се разположили в по-ниските и полегати *Източни Родопи*, а *скотовъдците* *синд* – по тучните пасища на по-високите *Западни Родопи*. По същия начин характерната диференциация на *източно и западно родопско или рупско наречие* била пренесена и съществувала идентично в дуалната диспозиция на говора, от една страна, в *Източна Тракия (Загора/ Загрос)* и *Източна Мизия*, срещу говора, от друга страна, в *Западна Тракия (Граово и Шоплука)* и *Западна Мизия* (трибалите), както през неолита, халколита, бронзовата и желязната епохи, така и през античността и средновековието.

Как да назовем свещения език, дарен от боговете за хората?

Неговото название е запазено в *Египетска Александрия* – по-рано в езическите, а сетне в християнските храмове на коптите. Това е *бохарският диалект*, наречен *бохаирски* след арабското завладяване на *Египет* през 641 г. Лексемата *бохарски* е съставена от морфемите Бо-Хар, означаващи „Бог Хар [Хор]“, тракийският Дионис.

Резонно, защото именно Дионис/Хор е наследил и продължил делото на дядо си Кронос/Енлил да цивилизова младата човешка раса и специално да довърши нейното обучение в земеделския отрасъл. Така например, в *Рим*, под името *Конс*, заимствано от египетското му младежко име име *Хонсу*, той е запомнен като дарителя на земеделската технология. Имало е празник *Консуалии* на земеделците и конниците, идентичен с честването на *Тракийския конник* на *Балканите*.

И тук стигаме до *българския етноним*, който ще се окаже епоним. След етнонима *имен*, произлизащ от името Зевс-Амон на бога-отец, е дошъл ред на етнонима *балкхар*, произлизащ от тракийското име *Бакх* и египетското име *Хар* на божия син (наша родоначалник), т.е. *именците* са станали *балкхари* или *българи*, а държавата им – *Балкхара* или *България*.

Следователно не някой друг, а точно *старобългарският* и *българският език* се явяват *преките наследници на свещения бохарски език!*

Напомняме, освен това, че Западните Родопи и югозападната част на Тракийската низина (областта Бесика с градовете Бесапара и Евмолпия) са били старо родово владение на *жреческото племе беси* – *кръвните потомци* на Дионис/Бакхус, Хермес, Силен, Хефест, Кабири, Борей, Понт, Нерей, както и на синовете им Музей, Евмолп, Исмар, Орфей и др. Тази могъща жреческа каста е изиграла ролята на непреодолим стожер в борбата за хилядолетното оцеляване на архаичните езикови и културни атрибути, които в същността си представят началния етап на човешката цивилизация.

Началото на монетосеченето и излизането на писмеността от херметичната забрана през VI в. пр.Хр. изваждат на „светло“ пред нас беските владетели на траките през класическата епоха и елинизма. Първият „явен“ за историята цар на Одриското царство е Терес I (~526/521~464 г. пр.Хр). Следват Спарадок (464~444) и Ситалк (~444~424). После династията (вероятно и територията) се разделя на първи клон, с инсигния лабрис: Саток (424 - ?), Меток (407~389), Амато (389~356), Терес II (356~342); и втори клон, с инсигния кратер: Севт I (424~405), Хебризелм (~389~383), Котис I (383~359), Керсеблепт (359~340). **/Ставри Топалов.** Нови приноси към проучване монетосеченето и историята на ранното Одриско царство в земите на древна Тракия. С., 2004, с. 210-213/.

Изброените царе са били върховни владетели на Тракия, а базилеусите на отделните тракийски племена се явявали техни наместници или федерати в рамките на обширната Одриска държава. Нейната столица Евмолпия носела още името *Одриса* или *Одрюза*, засвидетелствано от надпис на Небет тепе и върху местни бронзови монети от III-I в. пр.Хр. Топонимът е споменат и в Епитомето на Стефан Византийски (VI в. сл.Хр.).

Топонимът *Одриса*, както и етнонимът *одриси*, произлизат, според нас, от името на царя-жрец *Терес (Τηρης)*, чието име е дошло от носения от него Дионисов свещен жезъл *тирс*, като символ на пастирска (божествена) власт. Терес възстановил крепостта-резиденция на дедите си на Музеевия хълм в града Евмолпия и, обединявайки тракийските племена, управлявал успешно в продължение на 62 години – време на политическа стабилност и икономически просперитет за цяла Тракия.

Одриса и *одриси* са възникнали вероятно по време или след царуването на *Терес* – владетеля с *тирса*; тези епоними били тогава израз на народна почит

към добрия водач. Реставрираната крепост на Музеевия хълм била приемана като наследство „от Тереса“, затова топонимът Евмолпия е променен на *Отм-риса*, а двойното „т“ довело до озвученото *Одриса*.

Етнонимът *сатири* (*сатиροι – сатирой*), който бил еволюирал с времето в *сатри*, сега от *сатри* се превърнал в *одриса*. Макар че *сатири/сатри* и *одриса* са синоними, имайки една и съща етимология – от *тирса* на Дионис, бога-родоначалник. Очевидно *бесите* и *сатрите* (*одрисите*), били пастирите, а народът *траки* – *трауи* или *трауои* (*траги/трагой* = „козли“) – паството. Според закона, учреден от Дионис/Бакх, първите притежавали, по силата на своя пряк произход от бога, правото да властват над вторите.

Като аналогичен топоним ще отбележим столицата на Финикия – гр. *Тир*, а етноними – племената *тирсени/етруски* и *агатирси*. Племето *ауавирсои* – „козари“, „пастири на кози“ обитавало поречието на река Танаис (дн. Дон) /**Херодот**. История, кн. IV, 100/.

Подчертаваме, че тракийските царе-жреци от династията на Терес са последните божествени потомци, които поддържали и защитавали наследственото им прорицалище на бог Дионис в Родопите. Там впрочем било предсказано на Филип II Македонски (359-336 г. пр.Хр.), че синът му Александър (336-323 г. пр.Хр.) ще завладее целия тогавашен свят.

Заради инвазията на същия Филип в Тракия и падането на столицата *Одриса* през 342/1 г., преименувана от него на Филипополис, наследникът на Керсеблепт – Севт III (~335~300 г. пр.Хр.) – преместил одриската столица между Балкана и Средна гора, построявайки нова – гр. Севтополис (край днешния гр. Казанлък). Сетне, в Христово време, инвазията на Рим и превръщането на Дакия, Мизия, Тракия, Илирик, Македония и Елада в римски провинции довели до задушаването и постепенното изчезване на благородното съсловие.

След като говорихме за *Меропа* и *меропци*, *Родопа* и *родопци*, *ропци* или *рупци*, редно е да изследваме етимологията на тези названия, защото тя ще ни помогне да вникнем още по-дълбоко в мотивацията и движещите сили на случилите се тук събития.

Най-старото название *Пангей* обединява божествените имена *Пан* и *Гей*. Отец-козел *Пан* е бил първо Уран, после Кронос и най-сетне Дионис/Бакхус. Следващото название *Родопа* е дошло от богинята-майка *Рода* (*Рожаница*, т.е. „раждаща“ или „родилка“) и нейния син *Род* („роденият“). *Рода* е главната *вакханка*, майката на *Вакхус*, а *Род* е самият той – божият син. Впрочем, три имена на този бог – *Род*, *Бакхус/Вакхус* и *Митрас* – подчертават факта, че той е роден от Зевс и богинята-крава *Йо*, наричана в *Египет* хатор *Изида*. Следователно *Род* е „Родения“, а *Рода* или *Родопа* е неговата майка „Родилката“ – както богинята, така и планината, в която се е случило това важно за древния свят събитие. Друго синонимно име на планината, по-точно на планинския връх, на който богинята родила божия син, е *Ниса*: оттам младият бог получил името *Дионис* – Дио-Нис, т.е. „Богът от Ниса“.

Изясняването на въпроса за етимологията на названието *Родопа*, всъщност решава спора за рожденото място на божия син Дионис/Бакхус/Род, един спор, който се води от античността, когато местонахождението на планината *Нуса* било търсено в *Египет*, *Леванта* и дори *Индия*. Кой народ не би искал да има такъв велик родоначалник – самият божи син? Не по-малко силен аргумент, който помага да излезе истината по този спор е местонахождението на *най-авторитетното прорицалище в древността – Дионисовото – в Западните Родопи*, защото то е възникнало на мястото на раждането на Дионис.

И така, през архаичния период днешните *Западни Родопи* се наричали „планините *Пангей*“ (*Pangeus mons*), а *Източните Родопи – Меропа*. През ранната античност тези названия минали върху административните области. В римо-византийската епоха западната област *Пангей* била преименувана на *Родопа*, а източната – на *Европа*, като в нея е включена *Одринска Тракия*. През XIV в. названието *Меропа* е възстановено за целия *Родопски масив*, но с времето отново отпаднало. Според родопския краевед Никола Гигов областта *Меропа* е заемала днешния *Смолянски край*, в средния дял на *Родопите*. /**Никола Гигов**. Орфей и азбуката. Варна, 2004, с. 27, 58, 59/.

Във връзка с хоронима *Меропа*, ще отбележим едно сведение за посещението на аргонавтите при Кизик, цар на долионите, тракийско племе на крайбрежието на *Пропонтида*. Кизик имал за съпруга Клейто, дъщеря на *Мероп*. /**Николай Кун**. Старогръцки легенди и митове. Прев. Н. Мънков. С., Изд. НИ, 1967, с. 219, 220/. Става дума за VIII хилядолетие пр.Хр., епохата на Орфей, също така на Зет и Калаид, синове на Борей, и Финей, син на Агенор. Изглежда този *Мероп* е владеел и на него е наречена областта *Меропа* в *Югоизточна Тракия*, включваща *Източните Родопи*, долината по долното течение на р. *Хеброс (Марица)* и районите на гр. *Одрин* и гр. *Лозенград*. Името *Мероп* означава „Син на Мер [Майката]“.

От сакралните термини за „майка“ в трако-елинския език са дошли думите *μῆρια* („страна“, „място“) и *γῆρα* („земя“). В българския език *мера* е наричано землището на всяко едно селище. Етно-топонимът *Меропа* е съставен от думите *мер* – „майка“ и *роп* = *пор* – „порта“, „вход“, в смисъл „майчина вулва“, или „място на сътворението“, врата между световите – горния небесен на боговете и душите (*Дуат*), и долния земен на хората (*Ат/Ад*), „източник“, „извор“ и т.н. Тази семантика проличава от древните и съвременни думи „роб“, „порода“, „произхождам“, „произлизам“, „пръквам се“, „правя“, „пор“ (хищен бозайник, копаещ дупки, явяващи се порти между земния и подземния свят) и др. Интересен в тази посока е тракийският хидроним *Ропотамо*, съставен от думите *роп* – „извор“ и *потамо* – „тече“ (река, поток); а също така топонимите *Пордим (Ловешко)*; *Пороминово (Поромино, Софийско)* – Пор-Амин, т.е. „Врата на Амон“; *Породин (Македония)*, известен с неолитно светилище на Богинята; *Борово (Русенско)*, където е намерен ритуален сребърен сервиз; *Бородино (Русия, Московска област)* и др.

В планините *Пангей/Родопа* цар на иглолистните гори е вечозеленото дърво *бор/пор* = *роб/роп*, чиито клони са наредени върху идеално правото му стъбло подобно на стълба. Следователно *борът* е уподобяван на стълба към небето, порта между небето и земята.

Етимологията на термина *пор* следва да се търси в израза „по Ре“, означаващ „[вървя] по Ре“, „следвам Ре“. Има се пред вид обстоятелството, че бог Ре пази *небесната порта*, през която преминават душите. Тази семантика проличава в старата българска дума *подире* – По-Ди[ос]-Ре, т.е. „[Вървя] по бог Ре“, или „Следвам бог Ре“. Аналогично терминът *порта* има значението По-Р-Та, По-Р[е]-Та[н], т.е. „[Вървя] по небесния Ре“.

Следователно, ако топонимът *Меропа* означава „Място на сътворението от Майката“, то етнонимът *меропи* би трябвало да се тълкува като „Произхождащи от Майката“. Подобният топоним *Европа* се чете: „[Място на] произхождащите от Ева“.

Освен това, съдейки по древното сакрално име *Меру* на планината *Хималаи* – дом на боговете в *Азия*, или по древния термин *мер*, с който била наричана *Голямата пирамида* в *Египет*, то названието *Меропа* ще да е било съставено с цел да се подчертае, че *родината на боговете* е специално място – „Свещена планина на Майката“, служеща като „порта“, от която може да се осъществява духовна връзка със *Създателя*, както и завръщане при него на неговите творения – душите, за да се обновят за ново прераждане и следващ живот в лоното на материята.

БЪЛГАРСКАТА ПЛАНИНА РОДОПИ КРИЕ АРТЕФАКТИ ЗА НАЧАЛОТО НА ЗЕМНАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ

Автор: Свилен Топчиев

Родопите са мистична планина. Според геолозите това е най-старата планина на Балканите и в Европа. Възникнала е преди около 60 милиона години и оттогава времето и водата заоблят нейните върхове, дълбаят ждрела и пещери. Смята се, че водите на световния океан никога не са потопявали родопските върхове-първенци: връх Голям Перелик (2191 м. н. в.) и връх Голяма Сютка (2186 м. н. в.).

ЗАГАДКАТА НА РОДОПИТЕ

През периода 1985 – 1987 г. край село Дорково, община Ракитово се провежда първата научна експедиция Изток/Запад в България преди демократичните промени от 1989 г. Това е българо-френска палеонтологична експедиция, с ръководители от френска страна проф. Ербер Тома, а от българска страна проф. Николай Спасов. Според собствените му думи, проф. Е. Тома идва в България, защото се надява да намери следващото, по-старо свързващо звено в човешката еволюция. Той току-що е открил в Африка Люси, датирана на 3.5 милиона години. Край Дорково се надява да намери останки от човешко същество на 4.5 – 5 милиона години, на колкото са датирани предварителните находки от палеонтологичното находище. Разочарован е, защото не намира човешки кости, но намереният костен материал е толкова богат, че находището край Дорково с право е обявено за най-голямото в Европа и второ по големина в света. Намерени са останки от 34 вида животни, 70% от които вече са изчезнали от Земята. Между тях са трипръстите коне Хипариони, саблезъбите тигри, мастодонтите от рода Ананкус анвернензис, прастарите мечки.

Включените в експедицията палеобиолози и геолози правят анализ не само на костите на животните, но и на растенията и климата преди 4.5 милиона години в Чепинската котловина, която е част от Родопите. Според тях климатът е субтропичен. На мястото тече река с меандри. Надморската височина е около 300 метра. Растителността в ниското край реката е тревиста – савана, а по планинския склон е типична джунгла. През дъждовния период на годината всеки

ден ваят поройни дъждове, а през сухия период реката, идваща от Баташкото блато (днешния яз. Батак) почти пресъхва.

Днес надморската височина е около 800 метра и климатът е умерено-континентален. И още нещо – според проф. Николай Спасов живеещите през късния плиоцен (преди 4.5 милиона години) бели носорози край Дорково са мигрирали от тук към Африка, а не обратното.

Един от фактите – промяната на надморската височина, геолозите обясняват лесно. И днес Родопите се издигат ежегодно с 1-2 сантиметра. Но как така климатът от тропичен е станал умерен и как така носорозите са мигрирали от Родопите към Африка, а не обратното, както твърдят учените до момента? Промяната на климата не е локално явление, а се предизвиква от промени на Земята като цяло. Но кога и какво е предизвикало тези промени и как това се е отразило на живота на Земята, как е променило миграционните процеси на животни и хора? Никой учен до момента не е дал категоричен отговор.

Следващата загадка от Родопите е свързана може би с вече посочената. Става въпрос за възникването на първата човешка цивилизация.

НАЙ-СТАРАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ В СВЕТА

В Родопите се намират най-старите следи от човешка цивилизация, които са датирани около 3 хиляди години преди цивилизациите на Акад и Шумер и на Египет. По някакъв тайнствен начин всичко, което се е случвало в Родопата се е разпространявало като цивилизационна вълна по света и е залегнало като сянка в основите на съвременната цивилизация. От старите майстори се знае, че колкото по-ценна, по-истинска е вградената сянка или жертва в темелите, толкова по-здрава и по-вечна е постройката след това.

След последния ледников период, завършил преди около 12-13 хиляди години, неочаквано в Родопите възниква цяла цивилизация. Не става въпрос просто за човешко присъствие, а наистина за живеещи в селища хора. Селища с улици, с канализация, използващи разумно огъня, имащи битови и култови керамични съдове, декорирани с пищна обемна и цветна украса. Тези селища са датирани от 6 хиляди години преди новата ера. Последните изследвания връщат датировката с около 1000 години назад във времето. Най-добре проученото такова селище от Родопите е от местността „Макаков мост“ край Ракиново. Но са локализирани и селища край село Дорково, от местността „Рандолин дол“ край Велинград и другаде.

Най-много селища от този ранен период са проучени по поречието на река Марица: Яса тепе и Лаута (Пловдив), с. Мулдава (край Асеновград), селища край Стара Загора, Нова Загора и Казанлък. Големи групи селища по река Струма: в областите Перник и Кюстендил (Велбъжд) – VII и VI хилядолетие пр.Хр.

Когато говорим за тази първа човешка цивилизация в паметта ни изникват диалозите „Тимей“ и „Критий“ на Платон. В тях се разказва как най-мъдрият от седемте тирани философът Солон искал да научи повече за Египет. Върховният жрец от египетският град Саис го приел и му рекъл: „Солоне, Солоне, вие гърците сте вечно деца, няма грък старец. Като чул това, Солон рекъл: „Какво разбираш под това?“ „Млади сте – отвърнал той – по душа всички. В душите

си вие нямате никаква древна представа, получена от древно предание, нито побеляло от времето знание“. По-нататък жрецът казва, че градът на Солон (Атина) съществува хиляда години преди египетския Саис. А Саис е от преди 8 000 години. Следва разказът за това, как атлантите искали да завладеят света, но атиняните ги спрели. После за една нощ островът на атлантите потънал¹.

Елементарната аритметика позволява да пресметнем преди колко години се е случило това. Девет хиляди години преди времето на Платон, който е живял 5 века пр. н. е. Следователно сумата е 9.5 хиляди години пр. н. е. Като добавим 2 хиляди години след н. е. общо се получава 11.5 хиляди години. Това е времето веднага след последния ледников период. Като се има предвид, че елините (гърците) се появяват значително по-късно, може да се предположи, че става въпрос за селищата от неолита, чийто останки са намерени в Родопите (Ракитово, Велинград), по поречието на Марица (Пловдив, Казанлък, Стара Загора и др.).

Когато става въпрос за приливна вълна, унищожила част от цивилизацията, очевидно оцелелите трябва да се търсят на високите места, около върховете. Поради тази причина може да се предположи, че най-старите оцелели селища са именно в Родопите. След това хората слизат в по-плодородните места около река Марица, където има дебел наносен хумусен слой и земята се обработва лесно и е по-плодородна. Там, според археолога Петър Детев, има три подходящи плочи над нивото на реката, които са гъсто заселвани в рамките на няколко хиляди години. Пак според Детев, местното население от четвъртото хилядолетие пр. н. е. насам, под името „траки“ населва Балканския полуостров. Траките не са дошли от някъде, те винаги са живели тук и са връзката с най-старата цивилизация в Европа и в света².

ФАКТИ ОТ РАКИТОВО ОТПРЕДИ ОСЕМ ХИЛЯДИ ГОДИНИ

През 1974 и 1975 г. се провеждат спасителни археологически разкопки на селищната могила в местността „Макаков мост“ край град Ракитово, намираща се на изхода на града по посока Велинград. Намерени са десетки артефакти, отнесени към ранен неолит (6 хил. г. пр. н.е.) и късен неолит (около 5 хил. г. пр. н. е.). Ръководител на разкопките е проф. Ана Радунчева, а пом. ръководител е Величка Мацанова от РИМ – Пазарджик. Резултатите от разкопките на неолитното селище са публикувани в Книга XXIX, БАН, Археологически институт и музей, „Разкопки и проучвания – Неолитно селище до град Ракитово“, Ана Радунчева, Величка Мацанова и колектив, София 2002, изд. ГАЛ – ИКО. Най-важните находки се съхраняват и могат да бъдат разгледани в РИМ – Пазарджик.

Според проучванията селището не е укрепено. По посока Велинград то е опирало в блато (езеро). Там е намерен кол за връзване на лодка. От тази посока селището е естествено защитено. То се намира точно на 42 паралел (42° 00“).

Счита се за доказано, че още през ранния неолит хората от селището са се занимавали със земеделие и с животновъдство. По-малко значение са имали

¹ Платон, „Диалози“, т. 4, стр. 472 – 476, съставител Богдан Богданов, изд. Наука и изкуство, София 1990.

² Петър Детев, Йордан Детев, „Тракийската Атлантида. Прародината на траките“, стр. 171 – 173, изд. къща „Българско общество за мултимедийно изкуство“, С 2002.

лова и събирачеството на плодове и ядливи растения. Най-голямо значение е имало отглеждането на едър рогат добитък, по-малко на овце и кози. Още тогава кучето е било домашно животно. Засаждали са еднозърнест и двузърнест лимец, които са открити в намерените керамични съдове. Най-често са ловували елени и сърни, по-малко турове и глигани. Във всяка постройка е имало специално изработена пещ от печена глина, която вероятно е изработвана преди да се покрие постройката. Намерени са хромели, което показва, че са мелели брашно от лимеца.

Облеклото на хората от неолита в Ракитово основно е било от тъкани дрехи и по-малко от кожа. Намерени са много тежести за стан. Селището е имало канализация и отпадъците са хвърляни в специална яма.

Хората са имали социален живот и са образували общност. В една от постройките са намерени 12 керамични фалоса. А в друга постройка е намерен зооморфен съд, изобразяващ бик с детероден орган, готов за оплождане (сн. 1). Това е най-големият зооморфен съд, намерен у нас и в отколните страни (с дължина 60 см и височина до устието 46 см)¹. Намерени са множество женски фигурки, вероятно изобразяващи Богинята-майка. Намерен е и антропоморфен съд, изобразяващ женска фигура, който е наречен Ракитовската Венера (сн. 2).

Снимка 1. Керамичен съд във вид на бик от гр. Ракитово - ранен неолит. РИМ – гр. Пазарджик.

Снимка 2. Антропоморфна керамична чаша от гр. Ракитово - ранен неолит. РИМ – гр. Пазарджик.

Като част от социалния живот може да бъде разгледано разположението на постройките и възможността хората да минават от една постройка в съседната. В Ракитово е намерен и единствения модел на постройка. Това показва, че е извършвано предварително планиране. Разположението на огнището в постройките, на хромелите е сходно.

Въпреки, че моделът на постройка е с правоъгълна форма, всичките 18 постройки от двата строителни хоризонта в Ракитово са с трапецовидна форма.

¹ Проф. Ана Радунчева, Величка Мацанова и колектив, БАН, кн. XXIX, „Разкопки и проучвания – Неолитно селище до град Ракитово“, стр. 140, изд. ГАЛ – ИКО

Една от постройките е била без покрив, което означава, че от там са наблюдавали звездите и небето. Трапецовидната форма особено много е заинтригувала археолозите, защото това е единствен случай за всичките над 100 изследвани селищни могили в България и околните страни. Има трапецовидни постройки в култовия комплекс в Симеоновград. На Балканския полуостров има трапецовидни култови сгради и в селищата в Лепенски вир и Падина на брега на р. Дунав при Железни врата. Фактът, че има определен еднотипен начин за застрояване на култови постройки на Балканите в 4 селища, които са толкова отдалечени едно от друго, може да означава, че това са места с особено предназначение – вероятно култови центрове¹, които са имали връзка помежду си.

Изводът за особеното значение на селището в Ракитово може да бъде подкрепен и от още факти. Тук е намерена така наречената рисувана керамика „ракитовски стил“ (сн. 3). Съществува само още един стил рисувана керамика от този период за целите Балкани – „тракийски стил“. Интересното е, че в Ракитово се срещат и двата стила, но „ракитовския стил“ не се среща другаде.

Снимка 3. Керамична купа, живописана в бяло от гр. Ракитово – ранен неолит. РИМ – гр. Пазарджик.

Археолозите не могат да обяснят по друг начин изключително стойностното изработване на керамични съдове, на кремъчни и костени оръдия на труда и на оръжия, освен с разделение на труда. Имало е майстори грънчари, майстори каменари, майстори тъкачи. Но разпределението на функциите в този ранна епоха непосредствено след ледниковия период означава само едно – това е може би моделът на общество, описан от Платон в неговата „Идеална държава“. Обществото в нея се състои от три прослойки: стражи (войни и жреци), търговци и производители (занаятчии и земеделци). Селището е незащитено, което означава, че тогава още не е имало остра нужда от войни, а по-скоро от жреци, които са извършвали сакралните функции за връзка на човека с боговете, с природата и с Космоса.

Едни от занаятчиите са се занимавали преди всичко с кремък – най-твърдия камък. Доказано е, че в близост е имало местност, от която са добивали кремък –

¹ Проф. Ана Радунчева, Величка Мацанова и колектив, БАН, кн. XXIX, „Разкопки и проучвания – Неолитно селище до град Ракитово“, стр. 167, изд. ГАЛ – ИКО

от местността „Кременете“ край Батак, на около 15 километра от Ракиво. В местността „Кременете“ е регистрирано човешко присъствие преди около 40-50 хил. години. Може да се приеме, че в ракивовското неолитно селище е намерена една от първите кремъчни работилници в света.

Други от занаятчиите са произвеждали битова и култова керамика, както за собствени нужди, така и за обмен. Използвани са различни стилове на украсяване на керамиката.

ЗЕМЯТА НА БЕСИТЕ – СВЕЩЕНАТА ЗЕМЯ НА ДИОНИС

Според Херодот в древността само жреците беси са осъществявали връзка между хората и Бога. Бесите са обслужвали Централното светилище на Дионис в Родопите. Това превръща земята на бесите в Свещена земя. Още повече, че според най-добрия преводач от тракийски проф. Владимир Георгиев думата „беса“ означава „вяра“. Значи бесите са „вярващите“, тези, които пазят древната вяра. Според траколога проф. Александър Фол върховният жрец е и цар. Такъв е бил Орфей.

Съвременната западна култура и цивилизация са изградени върху философията на Платон и Аристотел, а те и двамата са неопитагорейци. В същото време е известно, че Питагор от Самос е орфист. Около 531 г. пр. н. е. той бяга от преследванията на самоския тиранин Поликрат в Кротон, Южна Италия. Там Питагор намира много последователи и създава своя религиозно-философска школа. Няколко десетки години тя е много известна, но противниците на питагорейците принуждават философа да се пресели в друга гръцка колония в Южна Италия – Мегалонт. Преследванията не спират и на новото място. Къщата на Питагор е опожарена около 495 г. пр. е. и в нея загиват той заедно със своите около 40 ученици.

Питагор проповядва строг морал и аскетизъм. Той преподава учението за числата и за музиката на небесните сфери. Всички негови последователи преминават през строги посвещения и пазят в пълна тайна познанията си за Вселената и за пътя на душите. Това е в пълна хармония с посвещенията и мистериите на Дионис при орфизма и траките. В същото време Питагор проповядва идеята за облагородяване на необразованите и пълно подчинение на мъдрите и обучените, което е основата на учението на последователя му Платон.

Аристотел приема идеята на Питагор за числата, чрез която се обяснява възникването на света и същността на нещата.

Идеите на Платон и Аристотел са директния фундамент на философията на западната цивилизация. Те първи поставят граница между религията и науката, а за тях философията е майка на съвременните естествени науки. Така неусетно тракийските познания и орфизмът са инфилтрирани в процеса на съвременното научно мислене и теориите за човека и Космоса.

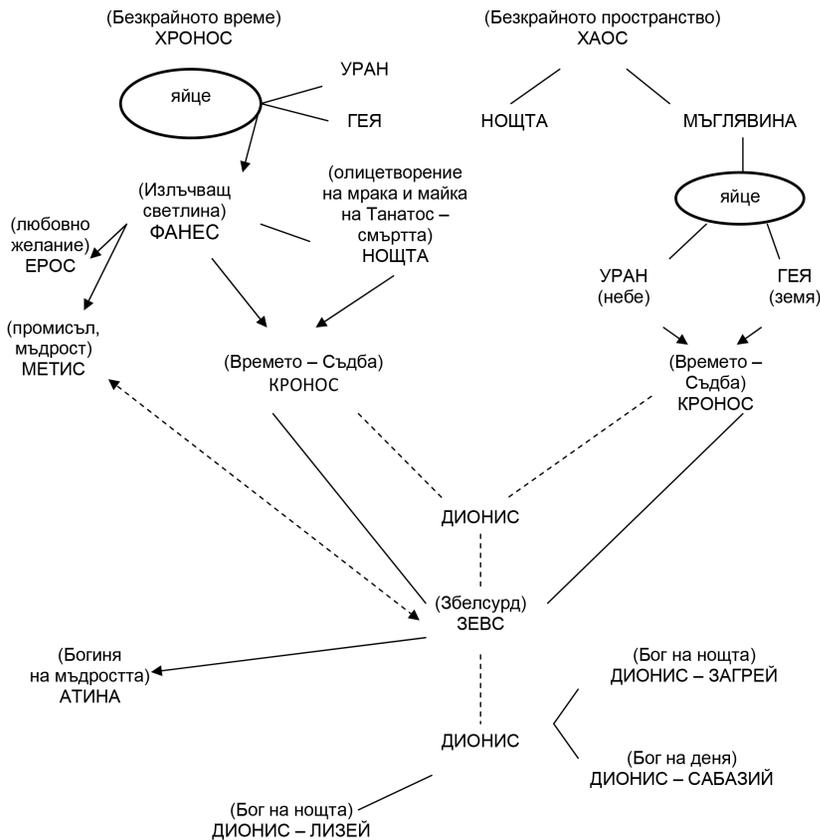
ОРФИЗМЪТ И СЪВРЕМЕННАТА НАУКА И РЕЛИГИЯ

Тракийската митология и елинската митология са дълбоко свързани. Ние познаваме малко по-добре орфизма, който е вариант на тракийската митология,

пригоден за разпространение в елинска и финикийска среда. При сравнението на орфизма и елинизма трябва да се търси отговор на въпроса коя космогония е по-древна и първична.

Както вече уточнихме, за траките първоизточникът, от който е възникнало всичко, са Хронос (Безкрайното време) и Хаос (Безкрайното пространство). От Хронос възниква първият андрогинен бог Фанес, наричан от гърците Протогон („Първороден“). Самият факт, че Фанес („Излъчващ светлина“, „Първороден“) е двуполов (андрогин) и съдържа двете начала: мъжкото и женското, божественото и земното, е показател за неговата древност. Тук се корени и причината за дуализма на света, в който живеят траките. Този дуализъм не е бил осъзнат и преживян до появата на Орфей. Именно Орфей и орфиците дълбоко личностно преживяват дуализма на света, но за тях той е и източник на надежда. Орфиците вярват, че всеки с добродетелен живот би могъл да победи злото начало в себе си и да възстанови духовното си единство с божествената същност.

От Хаоса според орфизма се появяват Мъглявината и Нощта, а Мъглявината чрез сгъстяване ражда Световното яйце. При разчупването на Яйцето от черупките му се явяват Уран (Небето) и Гея (Земята), а от вътрешността му се ражда Фанес.

Орфиците имат два подхода в разбирането на мита за произхода на света и хората. При единия подход акцентът пада върху Хронос, а при другия – върху Хаос. Тъй като учението на орфиците е било част от Дионисиевите мистерии и са съществували тайни, открити само за посветените, може да се приеме, че за траките са били еднакво важни като първоизточник на всички неща и Хронос (Безкрайното време), и Хаос (Безкрайното пространство).

И при двата подхода в тълкуването на тракийския мит за произхода на света от Хронос или от Хаос се появява Световното яйце. По-нататък Яйцето е източник на всички неща. От Него се появяват Небето, Земята, двуполовият бог Фанес („Излъчващ светлина“) и Нощта (символ на мрака и Смъртта (Танатос)). Бог Фанес (светлината, живота) ражда или съществува винаги свързан с Нощта (мрака, смъртта). Освен външното поляризиране на нещата: Фанес (светлина) – Нощ (мрак), съществува и поляриност вътре в самия бог Фанес. Той носи различни имена, които показват различните аспекти, вложени в него: Фанес–Метис („Промисъл“, „Мъдрост“), отговарящ на мъжкото духовно, съзерцателно начало, и Фанес–Ерос („Любов“, „Любовно желание“), отговарящ на женското активно, пораждащо начало.

Андрогинията Фанес, в който съществуват и се съчетават двете начала, поражда бог Кронос (Времето-Съдба). Той е Върховен бог, чиито планетен аспект е Сатурн. През неговото време – Златния век, има изобилие и справедливост. През този век мъдростта и любовта царуват заедно и всичко е общо.

Синът на Кронос – бог Збелсурд (Зевс), убива баща си и завзема върховната власт. Збелсурд (Зевс) е гръмовержец – той има силата, а когато поглъща Фанес–Метис (Мъдростта), добива и мъдрост, даваща му възможност да съди богове и хора и да създава ред в света. Но самият Збелсурд (Зевс) е подвластен на Фанес–Ерос (Любовното желание). Върховният бог Збелсурд (Зевс), чието планетно съответствие е Юпитер, не може да контролира любовното желание (Ерос) и това причинява недоразумения, битки и престъпления както между боговете, така и между хората.

За елините първоизточник на всичко е Хаоса. При тях не съществува идеята за Световното Яйце. От Хаоса се появява Гея. Тя е неродена. Гея ражда Уран (Небето). В последствие синът на Гея – Уран, става нейн съпруг и от него тя ражда Кронос (Времето-Съдба), чието планетно съответствие е Сатурн. Кронос е детрониран от сина си Зевс. Първата съпруга на Зевс е Метис (Мъдростта), но понеже научил, че наследникът му от нея ще го убие, той погълнал Метис. Наследникът на Метис не умрял. Това била богинята Атина, която изскочила от главата на Зевс в пълно бойно снаряжение. Атина е богинята на мъдростта.

Елинската космогония е много по-бедна от тракийската, когато става въпрос за произхода на света. Символът на Световното яйце като първоизточник на всички неща е свързан единствено с Махататвата, описана от бог Кришна в „Бхагават гита“ и с Лотоса, израснал от пъпа на бог Брахма (при индуизма). Тези символи са най-древните и са познати на най-старите религиозни системи. Непознаването от елините на символа на Световното яйце показва, че те най-вероятно са възприели своята космогония от тракийската. Пазенето на този съкровен символ в тайна само за най-висшите степени на посвещение вероятно е било задължително. Това е докосване до Причината на всички причини и Началото на всички начала.

Раждането на Уран от Гея показва кое е най-важно за елините. Това е Земята, материалното. Те се покланят на материалното начало като на върховно божество. Уран (Небето) е зависимо от Гея (Земята) и е вторично. Създадената на тази база елинска култура е в основата си материалистична, целяща да направи живота на хората на земята по-лек и да остави следа. За елините религията е преди всичко източник на познание и правила за регулиране на взаимоотношенията между хората. Елините искат религията да бъде помагало във всекидневния живот. Без да се докосват до най-съкровени тайни, те превръщат дионисиевите мистерии в общ празник за забавление и поучение. Мистерии се превръщат в театрални представления. По времето на атинския тиран Пизистрат (VI в. пр. н. е.) първоначално на Агората (площада в Атина), а след това в светилището на Дионис на Акропола (Горния град) било създадено място за изпълнение на култови танци – дитирамби (хвалебствени песни/танци в чест на Дионис, в съпровод на авлос). Преоблечените като сатири (козли) артисти пеели и танцували в чест на бог Дионис. Скоро от тълпата на сатирите е отделен водещ (инициатор), който започва песента, подхващана от останалите. Тази еволюция (промяна) е в основата на зараждащата се древногръцка трагедия (песен на козлите). Появил се диалогът в стихотворен размер. За първи път гръцкият поет Феспид от близкото до Атина селище Икара въвел един актьор – лице, което не е принадлежало на хора на козлите и което е водило диалог с хора. Този поет е въвел и театралните маски. Това продължава по време на неговите наследници Есхил, Еврипид, Софокъл и Аристофан през V в. пр. н. е. Дионисиевият театър достига своя разцвет. Постепенно чисто религиозният характер на театралните представления изчезва, но те се извършват винаги по време на дионисиевите празници и в центъра на орхестрата (мястото на хора) има жертвеник на Дионис. Дионисиевият театър в Атина е изграден с 20 000 седящи места. Тракийската мъдрост, носена от Орфей, прониква чрез светилищата в театъра, музиката и поезията и оплодява цялостния културен живот в гръцките градове. Никола Гигов цитира думите на Едуард Шюре, писани на гръцки език: „По този начин словото на Орфей тайнствено бе просмукано от жилите на Елада, чрез тайните на светилищата. И душата на Орфей стана душа на Гърция”¹.

Независимо от огромното влияние, което е изиграл за тях, гърците приемат, че Дионис е второстепенен бог, който е син на Зевс. Има няколко мита за раждането на Дионис. Особено място сред тях заема този, описващ раждането му като син на Зевс и кравата Йо, наричан от елините Епафос, а от египтяните Хор и по-късно Серапис, преобразяващ се в петнистия бик Апис. Кравата Йо, преследвана от сина на Хера и Зевс, бог Арес, маскиран като стършел, от притеснение родила сина си преждевременно, посред зима – бебето едва оживяло, на планината Ниса, връх в Родопите, откъдето той добил името Дио-Ниса – „Богът от Ниса“. Разбира се, още в античността възникнала дискуссия за местонахождението на планината Ниса. Най-необоримият аргумент в този спор е прочутото прорицалище на Дионис, което възникнало на мястото, където Богът е роден. Дионис, познат още като Бакхус, лично е посветил дядото на Орфей –

¹ Н. Гигов, „Тайната на Орфей“, стр. 106, изд. Хелиопол, 2006

Харопс – в своите мистерии и го ръкоположил за върховен жрец-цар на Тракия, на мястото на Ликург, когото свалил заради преследването на вакханките). Богът се проявил като грижовен пастир за хората. Диодор и Ариан, по данни на Мегастен, разказват как Дионис организира продължителен цивилизационен поход през Индия, Скития, Балканите, по време на който дал на народите закони и ги научил на държавно устройство, градоустройство, и с оглед на изхранването – на технология на земеделието, дарявайки им семена от древни култури, които боговете били разработили. Познат бил дори на славяните, които по-късно в законодателния му аспект го нарекли Прове/Провен (оттам идват думите правда, право, провинция), във военния му аспект – Световит, Конника или Хероса, а в земеделския му аспект – Дажбог. Дионис обучил местни хора за царе-жреци, предавайки им в достъпна форма своите мистерии. Така Дионисовият култ станал най-популярният в древността, минавайки по-късно през версиите Орфизъм, Будизъм, Митраизъм, Зороастризм.

Много разпространен е и митът за Дионис–Загрей, син на Зевс и дъщеря му Персефона (като съпруга на Аид (Хадес) е богиня на подземното царство).

За траките Дионис е най-почитания бог. Първоначално е бог на плодородието, на земеделието, после – на лозарството и винарството и на музиката и драматическата поезия. Изобразяван е като бик с рога. Свещените му животни са козелът, еленът, бикът (метаморфозният преход коза-кошута-крава е на майка му Йо). „В по-старото изобразително изкуство се представя като внушителен братат мъж с дълга одежда.“¹ А след това е изобразяван като красив младеж.

Изследователят Г. Батаклиев² споменава, че след смъртта на Орфей Дионис се оттеглил в Мала Азия, което показва, че култът към него е бил познат и там, където по това време – XIII в. пр. н. е., а и след това най-разпространеният култ е култът към Митра (Слънцето, светлината), син на Върховния бог на индоиранските народи Зерван–Акарана (Времето–Съдба). Вероятно е било традиция всенародните тържества и мистерии да бъдат в чест на сина на Върховния бог (Митра), а не в чест на самия Върховен бог. Мистерии на Митра са изпълнявани в пещери и са извършва жертвоприношение на бик. Митра е символ на светлината и доброто и той носи плодородието. По-късно, около VI в. пр. н. е. – в 588 г. пр. н. е. – се ражда пророкът Заратустра, който по подобие на Орфей прави опит да извърши религиозна реформа. Същността на тази реформа е спиране на жертвоприношенията и преместване акцента в религиозната система от външното наблюдение на заобикалящия свят във вътрешно съпреживяване и усилия от всеки човек да подкрепи доброто в борбата му със злото и по този начин да промени собствената си съдба. На хиляди километри от Родопите седем века по-късно Заратустра повтаря опита на Орфей да промени религията и света, в който живеем. Той не е гениален певец и поет като Орфей, но истините, които проповядва, са близки на хората и отекват в сърцата им. Те им носят надежда, че във Вселената има едно Всевиждащо око, което след смъртта при Страшния съд ще накаже злото и ще награди доброто. Съдбата на Заратустра е показателна – той е убит от един маг (жрец на

¹ Георги Батаклиев, „Антична митология – справочник“, ДИ „Д-р П. Берон“, С., 1985, стр. 53

² Пак там

древната индоиранска религия, защитаваща митраизма) при спор между двамата. Два-три века по-късно учението на Заратустра под името зороастризмъ става държавна религия в Персийската империя, а разцветът му е в периода от III в. пр. н. е. до III в. от н. е. Основните догми от зороастризма – безкръвни жертвоприношения, идеята за Спасителя, Страшния съд и възкресението, са възприети почти изцяло от юдаизма и християнството.

При налагането на зороастризма гръмовержецът Зерван–Акарана (Времето–Съдба, наричан още Сатурн, Кронос, Айон, Сурва, Сарва, Шива и т. н.) предава светкавицата и върховната власт на Ормазд (Ахура Мазда) с планетно съответствие Юпитер, наричан още Зевс, Збелсурд, тракийския Херой, Амон-Ра, Йехова. Митра („митра“ на пеласго-елински език, наричан днес гръцки, означава „матка“/„утроба“, а Митрас – „Родения от Утробата“, чрез която се визира богинята-майка, кравата Йо/Хатор Изида), носител на плодородието и доброто, постепенно е изтласкан встрани и Ахура Мазда (Юпитер) става носител на доброто, светлината и плодородието, като в същото време е Гръмовержец (Върховен бог). В зороастризма Ахура Мазда (доброто начало) води непрестанна борба с Ариман (злото начало).

Почти същият процес, само че още през XIII в. пр. н. е. (Веът на Орфей) се извършва и на Балканите. Зевс (наричан от траките Збелсурд) отнема светкавицата и върховенството от Кронос (Ате). Зевс става водач на небесния пантеон. Известно е, че на Балканите „Атина, бил за първи път обграден с крепостна стена. В древността тази стена наричали пеласгическа по името на първите обитатели на града – пеласгите.¹ Пеласгите обитават Атина и региона ѝ – Атика, от X^{то} хилядолетие пр. н. е. според Платон², до времето на Минойската епоха (XVI – XI в. пр. н. е.). Те са народ, близък до траките и троянците. Селището им било на северния склон на Акропола, известен като Клепсидра. По тяхно време са възникнали в три пещери на северния склон на Акропола култови места – на Аполон (Слънцето), почитан на скалите; на Зевс и Пан; по-на изток се намира светилището на Афродита и Ерос.

Показателно е, че пеласгите имат едно светилище за Зевс и Пан. Всеизвестно е, че богът на сатирите и пазач на стадата, а по-късно бог на природата Пан е вечен и неизменен спътник на Дионис (Збелсурд). Само че тук до Пан е застанал Зевс, който става бог на плодородието, а по-късно и Върховен бог. Може би тези най-древни светилища на Акропола показват как е променен божествения пантеон на Тракия и Гърция. На мястото на Дионис застава Зевс. Но когато Акрополът е превзет изцяло от култа към Атина (богинята на мъдростта и покровителка на града), все пак е трябвало да се намери място за светилище на Върховния бог. „Акрополът, естествено, не може да остане без светилище на най-великия от боговете – Зевс. Бил преди всичко небесен бог, свързан с върховете на планините, Зевс е почитан на най-високото място на Акропола. В неголям храм на Зевс е извършван нямащ точно обяснение ритуал Диополия. Ритуалът се състоял в това, че вярващите оставяли бик да пасе свободно, а

¹ „Афины между мифом и историей – путеводитель“, 1997 г., стр. 18.

² Богдан Богданов – съставител, Платон, Диалози, т. 4, бележки към „Тимей“, стр. 654, изд. Наука и изкуство, С, 1990

след това го убивали на жертвеника със секира. След жертвоприношението предавали секирата на съд, което по всяка вероятност се явява останки от доисторическите обичаи.¹

Подобно на микенската двуостра брадва лабрис, с която са убивали бика на Акропола, изглежда и прочутата баташка пелка – двуостра брадва, запазена и употребявана до наши дни. Днес можем да видим баташката пелка в историческия музей на гр. Батак.

Нека си припомним, че част от мистериите на Дионис, и то най-съществената, е жертвоприношение на бик. Това е моментът, в който се отключват силите на природата и се предизвиква плодородието. При детронирането на Кронос от Зевс най-вероятно и Дионис с неговия култ на слънчево божество, носител на светлина и бог на плодородието и доброто, е трябвало да потъне в заборава. Зевс е приел някои от характеристиките на култа към Дионис (жертвоприношението на бик), но почитта към Дионис е била толкова силна, че въпреки всичко той е останал, макар и понижен в син на Зевс. Дионис се явява и първият родител на хората. От пепелта на Дионис – Загрей и титаните са създадени първите хора.

Тракийската митология е оригинална и идва от най-дълбоката древност. Тя много добре се съгласува с най-старите религиозни системи – индуизма (Световния океан, Брахма и Лотосът, от които се е появило всичко); Кришна и Махататвата [(петте елемента – земя, вода, въздух, огън и небе; петте органи за сетивно възприятие – очи, уши, нос, език, кожа; петте органа за действие – ръце, крака, стомах, анус, полови органи; умът). Ако към тях добавим егото и петте обекта на сетивата – форма, вкус, мирис, звук и това, което се осезава, ще имаме всички елементи и енергии, от които се образува материалния свят.]. Иранският модел е Зерван–Акарана и Митра. Тя е преди всичко звездна религия, целяща да укрепи връзката на човека и природата, на човека и Бога. Човекът е длъжен да приеме Съдбата си такава, каквато е. Религията е дала познания за Космоса и за начините, по които може да се измоли от боговете благоденствие и плодородие.

Орфей прави опит да промени тракийската религиозна система. Той е в състояние да възприеме трите свята: светът на мъртвите (подземния свят), светът на хората и Космосът (светът на боговете). Виждайки страшните последици от проливането на кръв по време на войните и при жертвоприношенията Върховният жрец и цар Орфей издига глас за хуманност. Той стига дори до аскетизъм и проповядване на вегетарианството. По време на Дионисиевите тържества убиването на бика става символично. Да се покори злото титанично начало в човека и да се възстанови духовното Дионисиево единство, носещо светлината в душите на хората – това е апелът на Орфей за спасение на душата. Върховен жрец, владеещ изкуството на пророчеството чрез съновидения, той е проповядвал прераждането и възможностите, които дава то за сливане с божеството и достигане състояние на вечна радост и блаженство.

Едва ли дивите беси са били в състояние да възприемат песни и проповеди за спасение и вегетарианство, за прераждане и съд на душите в света на

¹ „Афины между мифом и историей – путеводитель“, 1997 г., стр. 18

мъртвите, за безсмъртие и възкресение на душите. Но орфизмът като система е имал достойнства в две посоки:

- като звездна система, даваща познания за света и Космоса;
- като духовна система, даваща познания за подобряване на Съдбата и спасение на душата чрез сливане с божественото начало.

Елинизмът е възприел само известна част от орфизма като звездна система. Тази част е доразвита със сведения за множество богове и богини, подчинени на Зевс. Колкото до духовната задълбоченост на орфизма и начините за спасение и подобряване на съдбата, елините ги преработват по собствен начин. От насочено навътре, езотерично учение, орфизмът в тази му част се превръща в екзотерично (открито) учение, залегнало в основата на театъра, музиката и поезията на Елада. Образованите хора разпространяват орфизма под формата на философия, станала причина за ускорено развитие на науки като алхимия, физика, медицина, математика.

Днешната физика, основана на върховите технологии и изследването на Космоса изключително много се доближава до схващанията на орфизма за пространството и енергиите в него. Идеите за материя и антиматерия, за светла и тъмна енергия са приети от повечето физици. Електронният колайдер в Церн може да възпроизведе началната точка в създаването на съвременния свят. Това ще отговори на някои въпроси, но ще повдигне още повече въпроси. Като този за съотношението на светлата и тъмната енергия – счита се, че тъмната енергия е 75%, а светлата само 25%. От тъмната енергия и от черните дупки се раждат звезди и светове. Това не е ли почти същото като идеята на траките, че световното яйце (Вселената) се е появила от Мъглявината (сгъстения мрак)?

Едва по-късно християнството наследява духовната система на орфизма. В същото време християнството е много слабо, когато трябва да говори и обяснява за космогонията (създаването на света). Този анализ показва, че орфизмът, наследил и доразвил тракийската религиозна система, е едно цялостно духовно учение, което трябва да бъде изучавано и популяризирано и в бъдеще.

ЗЕМЯТА НА БЕСИТЕ – СВЕЩЕНАТА ЗЕМЯ ПРЕДИ ЕГИПЕТ, ЕРУСАЛИМ И МЕКА

Най-голямата загадка на траките е свързана с Централното светилище на Дионис. Повече от век археолози и историци спорят за неговото местонахождение. Периодично се откриват светилища и някое от тях се обявява за централното. След това идва новото откритие и процесът на търсенето продължава. Последният вариант е откритото светилище от проф. Н. Овчаров на Перперикон. Очевидно това е поредната сензация, защото Перперикон е част от Одриската държава и не е свързан с бесите. А Централното светилище е светилище на бесите. Никога не е имало спор дали е съществувало и че е обслужвано от бесите. Но кои са бесите и има ли земя, която може да се нарече Терра Бесика – Земя на бесите?

Българските историци и археолози дълго време се опитват да определят местоположението на различните тракийски племена. Резултатът от тези търсения може да се намери в „История на България“ – том I, стр. 122 и 123, изд. На БАН 1979 г. Там е публикувана карта на тракийските племена за периода VIII – VI в. пр. н. е.

Регионът на одрисите е най-голям и е свързан с държавата на одрисите, като в определени периоди към Одриската държава са присъединявани и други тракийски племена. Одрисите се разполагат в Тракийската низина и Източните Родопи. По поречието на р. Марица те граничат с корпилите и брените, а брените граничат с бесите в района на горното течение на р. Хебър (Марица). На северозапад одрисите стигат до Средна гора, където са великойлалетите. В района на Средните Родопи одрисите граничат с малокойлалети, травси и сапеи. Никъде одрисите нямат пряк контакт с бесите.

Дентелетите са в района на Кюстендил по горното и средното течение на Струма. Те винаги са били съюзници на Рим.

Освен приятелски настроените към Рим тракийски племена има и една група от т. нар. „независими тракийски племена“. Това са меди, дии и беси, а в някои случаи към тях се присъединяват серди и койлалети.

Медите (от тях произхожда Спартак) са едно от най-многобройните и силни тракийски племена. Те са клон на витините и техен авангард. Медите първи се заселват в района на р. Струма в горното и средното ѝ течение в областта на Благоевград, Кюстендилското, Кресненското и Руенско дефиле. Техните сродници витините се заселват в района на Мала Азия. На север по поречието на Струма между медите и дентелетите се заселва малкото племе на агрианите. Южно от медите по долното течение на р. Струма живеят синтите.

На изток от медите са сатрите. Територията на сатрите е оградена от естествени граници: на север – стръмните склонове на Рила (с вероятно антично име Донакс), стръмните склонове на Пирин, на изток – средното и част от долното течение на р. Места. Така сатрите били отделени от землището на бесите и техните клонове.

За разлика от Херодот, на базата на находки на материалната и духовна култура, сатрите могат да се разглеждат като обособено племе, а бесите, заедно с диобеси, дии, трали и сапеи, били сродни племена или племенен съюз. В горното течение на Марица, в района на Белово, Костенец, ридовете Алабак и Раковица са диобесите. Те контролират прохода „Суки“ (Траянови врата). На югозапад от тях по горното течение на Места били диите. Следи от тях са открити в района на Доспат и Девин. Старото име на Девин е Дъовлен (Диовлен). Диите са известни още като „махайрофори“, което на гръцки означава „мечоносци“. Те са носели криви мечове, наречени „махайри“. Били изключително свободолюбиви. Винаги са имали автономия, за която споменава и Тукидид.

Южно от диите, по източния бряг на долното течение на Места били тралите (триалите). На изток от тралите по горното течение на р. Артекос (Арда) са: северно от реката – травси; южно от реката – сапеи.

В центъра на тази територия, в Северозападните Родопи, между диобеси, дии, трали, травси и сапеи са бесите. Това е територията на „независимите тракийски племена“. За римляните винаги е било проблем да преминат през нея. За тази територия говори биографът на Ал. Македонски Ариан, когато описва похода му към трибалите през 335 г. пр. н. е. Земята на бесите, заедно със сродните им племена диобеси, дии, сатри, трали, травси, сапеи става още по-непревземаема, защото е заобиколена от други племена, които са държали на независимостта си и са се противопоставяли на римляните. За разположе-

ните на запад меди вече стана дума. На северозапад са сердите, на североизток – великойлалети, на югоизток – малокойлалетите.

По горното течение на Искър, в района на планината Скомброс (дн. Витоша) и Софийското поле са сердите. Те граничат с дентелетите и диобесите, а така също и с великойлалетите, които населяват западните и средните части на Средна гора. Великойлалетите стигат до днешната община Калояново, обл. Пловдив. В района на Дуванлий, общ. Калояново койлалетите съжителстват с одрисите. „Най-големите праисторически селища – „Камшикова могила“ и „Чераджийска могила“, се намират до Калояново, Житница и Дуванлий. В периода VIII в. пр. Хр. – V в. сл. Хр. земите на община Калояново са част от територията на Древна Тракия, населявани от тракийските племена койлалети и одриси“.¹

Като един от центровете на Одриското царство още от времето на първия му владетел Терес I (480 г. пр. н. е.) районът на с. Дуванлий е проучван много през годините. Още през 1868 г. Алберт Дюмон – считан за един от основателите на тракийската археология – посещава района. Там са работили проф. Богдан Филев, д-р Иван Велков, Васил Миков. Проф. д-р Маргарита Тачева счита, че при селата Дуванлий и Черноземен е разположен династичен родов некропол на одрисите.

На територията на одрисите се е намирало и много известното днес светилище Перперикон и крепост Перперикон (Перперек). В този район има и златен рудник, намиращ се на 4 км. западно от крепостта Перперикон, който първоначално е смятан за светилище на одрисите. „В публикацията на Б. Дерибеев (1980 г.) се приема, че обектът представлява скален некропол на могъщ владетел или светилище на одрисите.“²

Малокойлалетите заемат североизточните склонове на Родопите като започне от района около Асеновград и се продължи по средното и долното течение на р. Арда. В района на Асеновград, Лъки, Ардино граничат с травсите от групата на бесите. По течението на Марица малокойлалетите граничат с брени, корпили, одриси.

Става ясно, че около земята на бесите има двоен обръч от племена. Първият кръг представлява външната част и е заселен от воинствени тракийски племена, които са описани от римските автори като разбойнически, защото не са се подчинявали и са нападали римските войски от провинция Македония. (Македония става римска провинция през 149 г. пр. н. е.). Този първи кръг е съставен от меди, серди, великойлалети, малокойлалети, корпили, сатри. Вътрешният кръг е съставен от племенната група на бесите: сапеи, травси, трали, дии, диобеси. Центърът на този вътрешен кръг е територията на бесите, обслужващи централното светилище на Дионис, намиращо се в Северозападните Родопи, в района на връх Сютка.³

¹ <http://www.kaloianovo.org/info/catalog-kaloianovo.pdf>

² „Древният рудник за злато Перперикон край село Стремци, Кърджалийско“, Васил Атанасов, Минно-геоложки университет „Св. Ив. Рилски“, София 1700, България – http://mgu.bg/annua/i/public_html/2002/bg/gpf/docladi_pdf/Atanasov_b.pdf

³ Вж Приложение 4 карта на тракийските племена и гръцката колонизация VIII – VI в. пр. н. е., История на България, том I, стр. 122 – 123.

Допълнителна пречка за проникването на римляни, македонци и одриси през територията на независимите траки е непристъпният терен. Навлизането в тези земи е можело да стане през проходите „Суки“ и Доспатски проход (Железни врата), които са контролирани от племенната група на бесите.

Проходът „Суки“ се намира на около 15 км. от Костенец при тунела на днешната магистрала Тракия. Там е крепостта Траянови врата, открита при археологически разкопки през 1985-1986 г. от проф. Димитрина Джонова. Проучванията показват, че крепостта е била добре укрепена през VI в. след Хр. от император Юстиниан I, когато започват нападенията от славяните. Това е пътят, по който могат да проникнат в Тракийската низина. При прохода „Суки“ (Траянови врата) е станала битката между Василий II Българоубиец и цар Самуил през август 986 г. Там Василий II загубва почти цялата си 60 хилядна армия. Самият той успява да избяга, пазен от арменска охранителна рота и преведен от местен водач по една от пътеките в планината, като се насочва към Пловдив.¹

Ето как Амиан Марцелин, римски историк, описва през 4 век прохода Траянови врата: „Кръстопът на много култури и цивилизации, регионът е бил населяван още през Бронзовата и Желязната епоха. През I хил. пр. Хр. неговите първи обитатели били тракийските племена беси. Траките са наричали прохода „Суки“, известен още от V в. пр. Хр., когато през него минал военният поход на тракийския цар Ситалк. В 13 г. пр. Хр. районът става част от Римската империя, а в края на I и началото на II в. сл. Хр. територията принадлежи към Римската провинция Сердика. Проходът свързвал Рим с най-източните части на империята като част от съвременния маршрут Белград – Ниш – София – Траянови врата – Пловдив – Одрин – Истамбул.“² Така описаният път е известният път Виа Милитарис.

Освен през „Суки“ римляните са преминавали от Македония към Тракия и през прохода „Аконтисма“ (на десетина километра западно от гр. Филипи – дн. Драма, по древния път Виа Егнация). Както свидетелства Амиан Марцелин: „В източния си кът Македония се допира до пограничните части на Тракия и съобщенията между двете области се извършват посредством един стръмен и тесен проход, който се нарича Аконтисма. Най-близката на държавната поща оттук е Арстуда (около дн. Катерини), където се сочи гробът на прославения със съвършените си трагедии Еврипид, и Стагира (около дн. гр. Лариса), където, както е известно, се е родил Аристотел, от чийто уста по думите на Цицерон тече златна река.“³

Първите стълкновения на траките с римските легиони са от 188 г. пр. н. е., когато войските на пълководеца Гней Манлий Вулзон са атакувани при гр. Кипсела и при устието на река Хеброс (Марица), в района на Корпилския проход. Римляните се завръщали с богата плячка от Азия след победата над Антиох III Велики при Магнезия. Тогава били нападнати от четирите племена: астии (astii), кени (coeni), мадуятени (maduateni) и корели (corelli), като траките наброявали около 10 хил. души. Тези тракийски племена населяват района около устието на Марица, проливите и южното Черноморско крайбрежие.

¹ Траянови врата – уникална крепост <http://big.bg?modules/news02/print.php?storid=14979>

² [http://bgrad.org/Traki/index.php?p=Amian Marcelin](http://bgrad.org/Traki/index.php?p=Amian%20Marcelin)

³ Пак там

От този момент нататък следват непрекъснати сблъсъци между траки и римляни, особено след като през 149 г. пр. н. е. Македония става римска провинция.

Походът на Марк Лукул се състоял през 72 г. пр. н. е. и неговата цел е била да стигне до богатите елински колонии по Черноморското крайбрежие. Като тръгнал от провинция Македония, той преминал през земите на бесите и навлязъл в Тракия. Историкът Йорданес Готски (VI в.) е писал: „Обаче Марк Лукул пръв воювал в Тракия против бесите, които били първи по храброст и слава, и ги победил, а като надвил хемимонтите, поставил под римска власт Пулпудева, който сега се нарича Филипопул, и Ускудама /сега Адрианополис (Одрин)/. Той превзел също и градовете, които са накацали по Понтийския бряг, т. е. Апология (Созопол), Галата, Партенополис, Томи и Истрос, а след това покорил всичките места чак до Дунава”¹ От римските карти, използвани през I в. пр. н. е., става ясно, че в земите на бесите може да се навлезе само през Родопски проход в района на средното течение на р. Места. Целта на Лукул не е била да превземе земята на бесите, а да премине към Тракия и да стигне до Филипопол. В записката се споменава, че е разбил хемимонтците, като авторът вероятно визира одриската войска. Тогава Одриското царство е съставено от одриси и асти. Астите са тракийско племе, живеещо в планината Странджа, наричана от римляните Хемимонт (Червената планина – има много желязна руда и почвата червенея).

След Лукул битка с бесите води бащата на първия римски император Октавиан Август – Гай Октавий. След като през 60–59 г. пр. н. е. Гай Октавий е допуснат до светилището на Дионис и получава прорицание, че синът му ще стане велик както Александър Македонски, малко по-късно – през 59 г. пр. н. е., той се връща и вдига оръжие срещу бесите. Управител е на провинция Македония и води римските легиони. Може да се предположи, че е решил да ограби светилището. Опитът му обаче не успява.

Но желанието за ограбване на светилището не изчезва. Когато малко след това, от 57 г. пр. н. е. до средата на 55 г. пр. н. е. за управител на Македония е назначен тъстът на Гай Юлий Цезар, Луций Калпурний Пизон Цезонин (който от 15.03.58 г. до 14.03.57 г. пр. н. е. е бил консул на Рим) за бесите отново настъпват тежки времена. За това говори известният оратор Марк Тулий Цицерон, който се е надявал да стане управител на Македония. В прословутата си реч: Цицерон срещу Пизон („Oratio in L. Calpurnium Pisonem“), произнесена през 55 г. пр. н. е. в римския Сенат, Цицерон казва: „Вярваш ли, че ние не сме проследили достатъчно злините и бедствията, които твоята власт е причинила на провинцията? (...) И ти също, като се беше продал на цар Котис (цар на Одриското царство) за триста таланта нареди да посекаат със секира Рабокент, един от първенците на племето беси, ако и да беше дошъл в твоя стан като пратеник и да ти обещаваше от страна на бесите голяма помощ и подкрепа от пехотинци и конници. И ти погуби не само него, но и останалите пратеници, които бяха дошли заедно с него, и главите им продаде на цар Котис. (...) Ти ограби светилището на Юпитер Свелсурд, най-старото и най-таченото у варварите све-

¹ Йорданес Готски IV в.), „За произхода и деянията на готите“; <http://bgrod.org/Traki/index.php?p=Yordanes>

тилище. Безсмъртните богове накараха нашите войници да изкупят и твоите престъпления; те бяха сполетени от една нова болест и никой не можеше да се излекува, щом веднъж е заболял. Никой не се съмняваше, че нарушението на гостоприемството, убийството на пратениците, престъпното предизвикване на послушните съюзници към война (дентелетите, нападнати от Пизон) и ограбването на светилището са причинили това отчаяно състояние.¹

Дали Л. К. Пизон Цезонин е ограбил централното светилище на Дионис в Родопите? Така твърди Цицерон. В земите на бесите има много светилища. Днес вече е известно, че в земите на бесите и по-специално около гара Костандово, между Ракитово и Велинград, е открито ограбено светилище на Дионис. Това е означавало, че римляните не се спират пред нищо, включително и светотатство. Цицерон назовава бога Юпитер Свелсурд както са го наричали римляните: Юпитер римляните наричат Зевс, а вече знаем, че Зевс на тракийски е Збелсурд (мятащия мълнии). Тъстът на Юлий Цезар – Пизон Цезонин е осквернявал и друг път олтари на чужди божества. Както свидетелства християнският апологет Тертулиан: „Консулите Пизон и Габиний разрушили олтарите на Серапис, Изида, Харпократ и Кинокефал...“²

Този римски политик, чувствайки силата си благодарение на огромната власт на неговия зет Юлий Цезар, е извършил доста беззакония като управител на провинция Македония. В „Реч за консулските провинции“ Марк Тулий Цицерон изброява част от тях и призовава Пизон да бъде отстранен.³

Същността на тези беззакония се състои в ограбване на тракийското население директно и чрез продажба на правото да се събират данъци, което е довело до разоряване на големите градове в провинцията. Пизон стигнал дотам, че започнал да напада съседните тракийски племена, дори нападнал винаги верните на Рим дентелети. Вероятно при един от тези набези е било ограбено светилището на Дионис в земите на бесите. Като отговор на неговите беззакония и грабежи меди, дентелети, дарзани се обединили и нападнали провинция Македония, опустошили я, дори едва не превзели Тесалоники (дн. Солун). Пътят по Беломорието Виа Егнация бил прекъснат. Редът в района бил възстановен чак към 49 г. пр. н. е. – 5-6 години след като Пизон не бил вече управител на провинция Македония.

Големите конфликти в Римската империя – Гражданските войни между Сената и Триумвиратите са решавали на Балканите. Това означава, че траките са вземали пряко участие в бойните действия със свои военни контингенти. Така в битката при Фарсала (близо до дн. гр. Лариса) между Юлий Цезар и Гней Помпей Велики през 48 г. пр. н. е. се включил на страната на Помпей Садала – син на току-що починалия одриски цар Котис I (сапеи). Той изпратил с войска сина си Раскупор, бъдещ тракийски владетел от Сапейската династия. Това е времето, когато сапеите – едно от племената от племенния съюз на бесите вече е овладяло властта в Одриското царство. Била създадена Сапейска династия в тройния съюз сапеи – одриси – асти.

¹ <http://bgrod.org/Traki/index.php?p=Ciceron>

² <http://www.triniti-bg.org/papers/tertulian/005.php>

³ <http://lingvo.asu.ru/latin/texts/cicero03.html>

След убийството на Юлий Цезар на 15 март 44 г. пр. н. е. убийците Марк Юлий Брут и Гай Касий Лонгин бягат от Рим. Касий отива в провинция Сирия, а Брут идва в провинция Македония. През 43 г. пр. н. е. и двамата са утвърдени за управители на съответните провинции. Идвайки в Македония, Брут свързва съдбата си с тази на траките.

В Македония Брут разполага с 8 легиона, което означава около 45 000 войници. За да се укрепят, той решава да предприеме поход срещу бесите. Помага му сапейският династ Раскупор. Добре познаващ района Раскупор превежда легионите през прохода в Родопите в района на Доспат. Така, благодарение на предателството на сапейския династ Раскупор, бесите са разбити и се оттеглят навътре в планината. Римският сенатор Брут, който до този момент не е предвождал войски, е обявен от войниците за император (по време на републиката тази титла означава и „командващ“ и се присъжда от войниците на техния командир при важна победа). След предателството на Раскупор сапейците прекъсват окончателно връзките си с бесите и заедно с одрисите застават на страната на Рим.

Решителната битка между републиканската армия на Брут и Касий и цезарианската армия (армията на втория триумвират) на Марк Антоний и Октавиан се състояла през октомври 42 г. пр. н. е. край гр. Филипи (до дн. Драма). Републиканците имали 21 легиона (около 100 000 войници), а цезарианците – 23 легиона, или общо в битката са участвали над 200 000 войници. На страната на републиканците участвал сапейският династ Раскупор (Раскупорис) с 3 000 конници, а на страната на цезарианците – брат му Раскос с 3 000 конници. Републиканците били разбити, Брут и Касий се самоубиват. От ситуацията се възползвал Раскупор, който с помощта на Рим се обявил за владетел на цяла Тракия. Така била укрепена Сапейската династия в Одриското царство, която управлявала до превръщането му в римска провинция през 45 г. През следващите десетилетия всички удари върху бесите са ставали с участието на върхушката на близкото, родственото им племе на сапейците. Раскупорис установил своята резиденция в Бизия. След него владетел на Одриското царство станал синът му Реметалк I.

При следващата голяма битка край Акций (при устието на р. Аксиос – дн. Вардар) през 31 г. пр. н. е. между войските на Марк Антоний и Клеопатра от една страна и Октавиан (бъдещият император Октавиан Август) от друга страна взел участие и Реметалк, син на Раскупорис. В началото той бил на страната на Антоний, но, когато видял, че ще загубят битката, преминал с войниците си на страната на Октавиан. Бил толкова надменен, че започнал да се хвали с предателството си. По този повод Октавиан, макар и доволен от действията на Реметалк, заявил: „Обичам предателството, но не похвалявам предателите.“ Посоченият Реметалк е брат на Котис, първият син на Раскупорис. Котис не е сапейско, а одриско име. Давайки одриско име на сина си, Раскупорис поискал поне формално да се доближи до старата Одриска династия. Това не било достатъчно и одриси и асти непрекъснато водели династични борби срещу сапейците.

Голям удар срещу бесите нанася Марк Лициний Крас. От 15.03.30 г. пр. н. е. той е консул (командващ войските и висш администратор за 1 година). През 29 г. пр. н. е. бастарните (племе, живеещо на север от Дунав) преминава река

Дунав и заедно с живеещите южно от Дунав дардани и трибали (дарданите – дн. Сърбия, трибалите – дн. Източна Сърбия и Видинска и Врачанска област в дн. България) нападат съюзниците на Рим – дентелетите. „... тогава Крас, било за да помогне на Ситас – слепия цар на дентелетите, било че се страхувал особено много за Македония, излязъл насреща им.“¹

Преследвайки бастарните, Крас навлязъл в Мизия, разбил мизите, собствено-оръчно убил царя на бастарните Делдон. Понеже настанала зима, се завърнал в Македония.

На следващата година (28 г. пр. н. е.) бастарните отново нападнали дентелетите и Крас отново се притекъл на помощ с римските легиони, разбил бастарните и им наложил тежки мирни условия. Този път решил да накаже и племената, които го нападали предишната зима, когато се връщал в Македония. Той разбил медите и сердите и заповядал да отрежат по една ръка на всички пленници. Неговата жестокост потресла всички и напомнила за жестокостта на неговия дядо и съименик Марк Лициний Крас, който през 71 г. пр. н. е. в Италия разбил армията на робите, предвождани от Спартак (тракиец от племето меди). Крас старши убивал всеки десети легионер от своята армия, който е показал признаци на страх. През 28 г. пр. н. е. Крас „Опустошил земите и на останалите траки, освен на одрисите. Тях пощадил, понеже са почитатели на Дионис, а в това време го посрещали без оръжие. Подарил им и земята, в която честват бога, като я отнел от бесите, които я владеели.“²

От това време (28 г. пр. н. е.) до превръщането на Одриското царство в римска провинция през 45 г. пр. н. е. владетелите на одрисите са напълно зависими от Рим. При заплахата от антиримски брожения или въстания одриските царе са подпомагани от редовна римска армия и римски командири. Давайки част от земята на бесите на Одриското царство, Крас цели да противопостави беси и одриси. През следващите години няма сведения за битка между беси и одриси. Очевидно тогавашния одриски цар Котис II (сапеи) е приел формалното разширяване на държавата си, но фактически не е влязал в земите на бесите. По-голяма грижа са му били династичните борби срещу свалената Одриска династия. През 22 г. пр. н. е. борбата се изострила и било възможно да се насочи срещу зависимостта от Рим. Тогава управителят на Македония Марк Прим дошъл с войска. Вероятно по време на безредиците цар Котис II е загинал. Римляните утвърдили на негово място Раскупорис II, който бил подпомогнат от чичо си Реметалк I.

В Рим върховната власт постепенно преминава в Октавиан Август и през 27 г. пр. н. е. той е обявен за император. За кратко Империята се успокоява, но към 16 г. пр. н. е. пак започват вълнения. Избухнали въстания в Алпите, в Далмация и Иберия, онордиските (племе, живеещо на юг от Дунав в съседство с трибалите) опустошили Македония.

Избухнал стихийен бунт и при бесите. Срещу бунтовниците излязла одриската войска на Реметалк I (чичо и настойник на синовете на загиналия през 22 г. пр. н. е. Котис II). В помощ на одрисите била и римската войска, начело с Марк Лолий. Бесите били разбити и се оттеглили в планините.

¹ <http://bgrod.org/Traki?index.php?p=DionKasius>

² Пак там

При тези обстоятелства беският жрец Вологес, опасявайки се от разграбване на светилището, призвал към въстание. Както казва Дион Касий, Вологес направил няколко предсказания, воъдушевил бесите и съседните племена. Въстаниците разбили армията на Раскупорис II (син на Котис), убили самия Раскупорис II. Тогава към въстаниците се присъединила армията на чичото на Раскупорис II – Реметалк I, а самият Реметалк I избягал при римляните. Преследвайки го, Вологес нахлул в Херсонес (дн. п-в Галиполи), опустошавайки страната.

„И така, поради това, пък и поради безчинствата на спалетите в Македония, било възложено на Луций Пизон (Луций Калпурний Пизон Фруг, през времето 15 – 14 г. пр. н. е. е консул на Рим), който по това време (13 – 11 г. пр. н. е.) управлявал Памфилия (римска провинция в Мала Азия) да се отправи срещу тях. Бесите, щом узнали, че той идва, завърнали се в пределите си. Пизон стигнал в земята им, бил победен най-напред от тях, но успял и сам да им нанесе поражение и опустошил както тяхната страна, така и земята на съседите им, които били въстанали заедно с тях.“¹

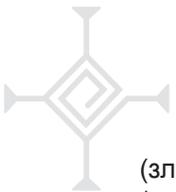
В тези събития се крие най-страшната трагедия за бесите. Това е времето, когато Вологес, бидейки жрец и пророк, е видял края и е укрil светилището в пещерите. Бесите са били готови да се противопоставят на одрисите, но не и на римската военна машина.

След прогонването на одриските войски Вологес почувствал, че разединените траки вече не са това безкрайно море, в което всеки нашественик може да се удави. Той взел най-тежкото решение – да сложи край на светилището, като го укрие и недопусне оскверняването му. И не само това. Мъдрият Вологес разбирал, че враговете на траките желаят да постигнат религиозно-идеологическо надмощие над тях чрез кражба на историческото им минало и на свещените им реликви. Вероятно още преди пристигането на легионите на Л. К. Пизон Фруг, светилището вече е било укрито в пещерите на Западните Родопи. Огромните жертви и унищожаването чрез палежи на част от горите променили облика на района около светилището и скоро пътищата към него били забравени.

В пещерите са скрити свещените предмети и най-ценните дарове. Може би там са укрити и книгите на Орфей с прочутата му египетска лампа? Дали е имало книги на тракийски език (бески език), също като известните тракийски таблички? Дали са запазени прорицанията на ясновидеца Орфей? На тези въпроси може да бъде отговорено само ако бъде намерено светилището. Но до тогава хората от Северозападните Родопи (около връх Сютка) ще пазят в паметта си съхранената легенда за златните рудници в м. Ремово и м. Брезе и за златния стан за сечене на монети, укрит някъде из пещерите.

Вологес укрива светилището и заличава всички следи. Остава само старият тракийски път, системата от кули и светилища около връх Сютка. Остава легендата за Златните портици между столицата на бесите Бесапара и светилището. Остават имената на местностите – Мантарица (земя на прорицатели), Дрънтовица (мястото на дионисиите и кукерските празници), река Долдорана

¹ <http://bgrod.org/Traki?index.php?p=DionKasius>

(златния дол), с. Бабек (напомнящо за името на бог Баал, Ваал), Дженевра (някогашно генуезко селище), с. Фотиново (Фотун, напомнящо Фаетон и култа към Слънцето) и т. н.

Вологес е убит, както и мнозина беси. Много други са пленени от Пизон през тази 11 г. пр. н. е. и откарани в робство. Римляните ги оковали във вериги и ги подкарвали към робските пазари. Но както казва Аний Флор, римляните били изумени от свободолюбието на бесите: „Но обуздани от Пизон, те проявявали в пленничеството си своята ярост. Като се опитвали да прегризат веригите, те наказвали сами своята свирепост.“¹

След този жесток погром независимите тракийски племена утихват за 2-3 десетилетия. Реметалк I, който се държи като верен васал на римляните, се укрепва на престола на одриската държава. Император Октавиан Август дори му помага да разшири териториите си и към края на царуването му – 12 г. от н. е., Одриското царство достига размерите от най-добрите си години по времето на Ситалк през V в. пр. н. е. Реметалк I дори получава римско гражданство, подарено му от Октавиан Август. Римското му име било Гай Юлий I Реметалк (Gaius Julius Roometalces). С образите на Август и Реметалк I са сечени монети в Калхедон (град на Босфора срещу Бизантион) и във Бизантион (дн. Истанбул).

След смъртта на Реметалк I, Октавиан Август се разпоредил с Одриското царство като със своя собственост. Той го разделил на две части, като границата между тях била планината Хемус (Стара планина). Богатата и добра южна част дал на сина на Реметалк I – Котис III, а бедната и размирна северна част (дн. Северна България) дал на брата на Реметалк I, носещ името Раскупорис. Раскупорис бил недоволен и скоро с измама убил Котис III, но самият той бил хванат от римляните, изправен пред римския Сенат, осъден на заточение в Африка, но скоро след това бил убит. Северната част на царството била дадена на Реметалк II – син на убития Раскупорис.

Следващият римски император Тиберий (14 г. – 37 г.) определил за настойник на децата на Котис III бившия римски претор Гай Требелин Руф. Така на практика Одриското царство се управлявало директно от Рим. Требелин Руф бил безцеремонен в отношенията с траките. Скоро започнало да се натрупва недоволство, което довело до избухване на въстание през 21 г. Въстават диите, койлалетите и част от одрисите. В това време цар Реметалк II е бил в района на Филипопол. Въстаниците обкръжили града, в който се затворила войската на Реметалк II. По този повод Тацит пише: „Койлалетите, одрисите и диите, силни племена, се заловили за оръжие под предводителството на разни началници, но еднакви по своята незнайност. Това била причината, че не могли всички да се съединят за страшна война.“²

Обединените усилия на одриския цар и на Публий Велей, който командвал най-близката римска войска (от Мизия, която от 12 г. пр. н. е. е римска провинция), довели до бързия разгром на въстанието. Млади и неопитни, слабо въоръжени, въстаниците станали лесна плячка за римляните и одриската царска войска.

¹ <http://bgrod.org/Traki?index.php?p=AnijFlor>

² <http://bgrod.org/Traki?index.php?p=Tacit>

През 26 г. от н. е., когато консули в Рим са Гней Корнелий Лентул Гетулик и Гай Келвизий Сабин избухва ново въстание, този път на планинците. Според проф. Велизар Велков тези планинци са бесите. Причината отново е основателна – нежелание да изпращат своите младежи в римската войска, с която да воюват в далечни земи. Римляните правят опити да изпращат тракийските младежи в римските легиони, смесени с други народи и в далечни краища на света. Това противоречи на старите традиции, според които дори когато помагат, траките са обособени в отделни военни части със свои командири. Положението е нетърпимо и избухва въстание. „Освен нравът им, причина за въстанието бил отказът им да допуснат да бъдат събирани за нашата войска най-здравите им синове. Те били свикнали да се покоряват дори и на царете си само по желание, а и когато пращали войници не се смесвали със съседните народи. Сега обаче се разнесе слух, че ще ги разпръснат и разпратят по разни страни смесени с други племена.“¹

Вестта, че ще вземат младежите им, развълнувала бесите. В своята книга „Записано на камък“ проф. Велизар Велков пише: „Хората разбрали, че това е стъпка към тяхното окончателно поробване. Траките се събрали и изпратили свои представители при римския управител Попей Сабин. Те заявили, че „ако искат да им натрапят робството като на победени, то у тях има оръжие, младежи и решителност да защитят свободата си или да умрат.“ Те припомнили своите яки крепости в планината и заплашвали, че ще се борят докрай.“²

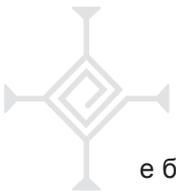
Като очаквал помощ от одриския цар Реметалк II, а така също и от римските войски в Мизия, Сабин отговорил на пратениците-беси уклончиво. Но когато пристигнали одрисите и управителят на Мизия Помпей Лабен довел един римски легион, Сабин повел войските към неприятеля в планината, „който бил вече заел горските планински теснини. Една част от неприятелите, които били по-смели, се показвали вече по откритите хълмове. Римският военачалник се приближил с войската си до тях и лесно ги изтикал оттам, без да пролее много варварска кръв, понеже убежищата им били наблизко. След това укрепил на това място своя стан и завзел със силен отряд една тясна планинска верига, която се простирала с еднаква височина до близката крепост, заета от голям брой въоръжени и невъоръжени защитници; същевременно изпратил отряд стрелци срещу най-буйните, които скачали пред укреплението с песни и в такт по обичая на своя народ.“³

Когато римските легиони се придвижили напред, изтласквайки бесите пред себе си, завзетата от въстаниците територия била оставена на одриските войски на Реметалк II. Сабин им разрешил да грабят и безчинстват в селищата на бесите, като им поставил условие вечер да се крият в укрепления си лагер. Отначало одрисите спазвали условието, но после потънали в пиянство и безпаметност, започнали безгрижно да заспват извън лагера. Като видели това, бесите решили да ги атакуват. Те се разделили на два отряда: единият трябвало да атакува римляните, а другият – одрисите. Атаката срещу римляните

¹ <http://bgrod.org/Traki?index.php?p=Tacit>

² <http://kdimov.hit.bg/novo.html>

³ <http://bgrod.org/Traki?index.php?p=Tacit>

е била за заблуда – за да не чуят другата битка и да не се притекат на помощ на одрисите. Атаката била извършена през нощта. Бесите нападнали устремно неприятеля и като избивали одрисите, викали, че са бегълци и предатели, вдигнали оръжие да поробят себе си и отечеството си.

Макар одриската войска да е била обучена и построена по римски образец, водачът им Реметалк II е бил сапейски династ. Навярно много от войниците са били от племето сапеи. Имайки предвид това, действията и виковете на бесите са разбираеми – сапеите са клон, родствено племе на бесите. Те наистина са дошли да поробват себе си!

На другия ден Сабин изкарал римската войска на равно открито място срещу тракийската крепост, като мислел, че бесите, опиянени от успеха, ще излязат на открит бой. Когато видял, че няма да излязат, заповядал да се обкръжи крепостта и околните ѝ хълмове с редути, които били построени на подходящи места. Когато редутите били свързани с окопи, крепостта била обкръжена в окръжност, като дължината на тази окръжност била около 6 километра. След това започнал да стяга обръча, като при всяко придвижване напред издигал насип, от който римските войници да хвърлят камъни, копия и запалени стрели върху близкия вече неприятел.

Когато римляните стегнали обръча, те отрязали бесите от водоизточниците. На въстаниците им останал само един извор. Това предрешило борбата. Когато жаждата станала непоносима, започнали да измират хора и добитък, защото в крепостта освен жените и децата, бил затворен и добитъкът. Трупове на хората и на животните били навсякъде. Миришело на кръв, на гнило, на зараза. Стените на крепостта били здрави, но надежда за спасение нямало. Ето какво пише проф. Велизар Велков за края на въстанието: „Обсадените не издържали. Появили се и раздори. Един от ръководителите, Динис, заедно с част от възрастните и по-голямата част от жените се предал на римляните. Раздвоили се и младите. Едни последвали повика на Тарс и масово се самоубивали. Повечето обаче начело с Турас решили да пробият римската обсада и да се измъкнат. Те предпочели смъртта пред робството. През следващата тъмна нощ в тежко сражение, в което трудно се различавало кой е враг и кой е свой, в сред виковете на мъжете и писъците на жените и децата, малцина успели да се измъкнат, а останалите загинали или се предали.“¹

Римският автор Корнелий Тацит е осъзнавал, че бесите са най-големите противници на римската експанзия. Независимо от това разказът е изпълнен с такива подробности, които издават вълнението и уважението на римлянина. Траките пълнели рововете, изкопани от легионерите, с камъни, колове, дървета, дори с трупове. Валял проливен дъжд и от това нощта ставала още по-страшна. Чак на разсъмване малчината, които не успели да се измъкнат и не били убити, били изтласкани в най-високата част на крепостта и били принудени да се предадат.

Траките от близката околност доброволно се покорили. През тази страшна 26 г. рано настъпила сурова зима. Римляните се оттеглили, без да преследват

¹ <http://kdimov.hit.bg/novo.html>

избягалите по планината. но и така погромът е бил жесток. Така бил сложен край на съпротивата на независимите тракийски племена.

За потушаването на въстанието Сабин получил триумфални отличия в Рим, но бесите повече никога не се изправили като военна сила. Независимо от това римляните живеели с мисълта, че бесите са тлеещ вулкан. Ето защо: „Великият император на Древния Рим Траян през 105 – 106 г. (в началото на нашата ера) изселва бесите като роби на север от Дунав. По време на древноримското владичество всички тракийски племена бяха роби. От тук и се образува Бесироби, а по-късно Бесараби. На север от Дунав бесите, като войнствено племе, овладяват властта над гетите, даките, сарматите. Постепенно от племето беси се издигат няколко души за князе на гетите и даките.

По-късно цяла Влахия от името Беси роби се нарича Бесарабия. След обединението на Влахия и Молдова в едно княжество Румъния името Бесарабия се съхранява само за онази част територия между Прут, Дунав и Днестър, ...“¹

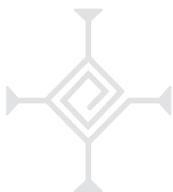
През 45 г. от н. е. Одриското царство на Реметалк III е унищожено от император Клавдий и се появява римската провинция Тракия.

В Западните Родопи останалите беси постепенно възприели римския начин на живот. Дори част от топонимните названия били преведени на латински език. За бесите се заговорило отново при разпространението на християнството. Християнизирването на бесите е извършено от Никита Ремесиански (366-414 г.), епископ на Ремесиана (античен град край дн. гр. Пирот, Югоизточна Сърбия) в провинция Вътрешна Дакия, диоцез Дакия, префектура Илирик, който бил на товарен с тежката задача да отвърне бесите от древния култ на Дионис, чийто носители и пазители се явявали именно те.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Доказателства за резки промени в климата на Земята, възникване на първата цивилизация в Европа и света преди осем хиляди години изведнъж от нищото, познания за космоса хиляди години преди Новата ера, които съвременната физика въз основа на космическите технологии докосва едва сега, Централното светилище в земята на бесите – свещената земя на древния свят преди Египет, Ерусалим и Мека – това са само част от загадките на Родопите. Ключът за разгадаването на тези загадки е далече в миналото, но той може да ни отвори вратата към бъдещето.

¹ Иван Дундаров – Председател на Съюза на бесарабските и таврийски българи http://besarabia.hit.bg/istoria_bg.htm.

НУМИЗМАТИКА, КОЛЕКЦИОНЕРСТВО И НЯКОИ ПРОБЛЕМИ С ОТНОШЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО ЗА ОПАЗВАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Автор: н.с. I ст., д-р Ставри Топалов

В понятието нумизматика се включва науката, занимаваща се с проучване на античните, средновековните и модерните монети, както и колекционирането на тези монети.

Счита се, че началото на науката нумизматика е поставено през ранното Възраждане, когато възниква повишен интерес към античната култура, съпроводен с масовото събиране на антични предмети, между които и отсичаните дотогава монети. Първите стъпки в развитието на нумизматиката като наука намираме в създаването оттогава частни нумизматични сбирки и колекции. Историята на научното изследване на античните монети като исторически материал започва с тяхното събиране и класифициране, т.е. на тяхното колекциониране. От XIV в. до XVII в. съществените проучвания в областта на нумизматиката са направени от колекционери на монети, повечето от които освен създаването на собствените си колекции са предоставяли услугите си на създаващите колекции от монети, плакети и медали владетели, феодали, финансови магнати и т.н. Значителен напредък за развитието на науката нумизматика допринася създаването през XVII-XVIII в. на големите нумизматични кабинети към придворните музеи и кралските библиотеки, събиращи и притежаващи богати колекции от монети.

За родоначалник на научната нумизматика и систематичното научно изследване на античните монети с основание се счита Йосиф-Илариј Екел (1737-1798 г.), публикувал осемтомен труд "Doctrina numorum veterium" („Наука за древните монети“). В този труд, вместо разпокъсани описания на отделни групи монети, е дадено системно и последователно изложение на материалите, свързани с античната нумизматика, като в него за първи път античните монети са третирани като исторически паметници.

Науката нумизматика продължително време е разглеждана като спомагателна историческа дисциплина. Въпреки настъпилите след това промени считаме, че понастоящем това виждане следва отново да се преразгледа. Монетите са масово произвеждани средства за размяна, предназначени да достигнат до всички обитатели на съвременният им свят. Те предоставят автентични сведения, свързани със съвременните им политически събития, с идеологията, религията, икономическия живот, техническите постижения, художествените възможности и т.н. Основните изображения, допълнителните символи и надписите от монетите понякога предоставят информация за неотразени в изворите

исторически личности и събития, а намираните монети имат съществено значение при датирането на археологическите находки. Извършваните през последните години проучвания на тракийските племенни и владетелски монети и контрамаркирането на монети в земите на древна Тракия доказва тяхното голямо значение за изясняване тракийските приноси в световното монетосечене, както и тяхното голямо значение за по-пълното възстановяване на историческите събития от тракийските земи.

Отбелязахме големия принос на колекционерите на монети и нумизматични материали за създаването и развитието на науката нумизматика. След Освобождението и в България започват да се появяват колекционери на монети, обикновено събиращи всякакви монети, попаднали по различни поводи в българските граждани. Следва да се отбележи, че съгласно съществуващите близо пет века османски закони, намиралите основно при обработката на земята и строителната дейност монети и монетовидни предмети са били разделяни между държавата, собствениците на имотите в които те са намирани и намервачите. Много подобни на съществуващите близо пет века османски закони са и първите български закони, а именно „Временните правила за научни и книжовни мероприятия“ от 1888 г., „Закона за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни мероприятия“ от 1890 г., както и „Закона за старините“ от 1911 г., действащ до 1969 г. Съгласно цитираните по-горе български закони, намираните монети и предмети принадлежат на българската държава, т.е. на българския народ и като движими културни ценности следва да бъдат запазвани в страната. Според отбелязаните по-горе български закони, намереното в принадлежащи на държавата земи принадлежи на държавата, но намервачите са имали правото да получат между $1/2$ и $1/3$ от намереното в монети или предмети, или да получат достойно възнаграждение. Намереното в частни имоти принадлежи на собственика на имотите, но ако то е намерено от друг, собственика и намервача получават равни части. В тези случаи държавата има правото да откупи на достойни цени намереното или част от него. Това обяснява защо понастоящем почти всяко едно българско семейство притежава монети или антични предмети, както и защо до 1989 г. няколко десетки хиляди български граждани, членуващи в нумизматичните организации, притежаваха различни по тематика и значение сбирки и колекции от културни ценности, сред които преобладаваха нумизматичните материали.

Създаваните след Освобождението няколко големи български обществени нумизматични колекции са на основата на откупувани от първите български колекционери сбирки от нумизматични материали, намирани дотогава на територията на България. Един от първите големи български колекционери е Васил Аврамов (1862-1946 г.). През 1912 г. създадената от него нумизматична колекция от около 7000 старинни монети е била откупена за сбирката на Народния музей в София. Счита се, че «с включване на колекцията в нумизматичната сбирка на музея последната станала най-пълната европейска сбирка с монети на Балканския полуостров, ковани в древността» (Т. Герасимов. Антични и средновековни монети в България. С., 1970, 34-35). Друг голям български колекционер е д-р Коста Златанов (1867-1937 г.), чиято значителна нумизматична колекция също е била откупена за «голяма сума» от управата на Народния

музей в София (Димитров, 1972, 36-37). Една от най-големите частни нумизматични сбирки от това време е била създадена от Иван Димитров (1866-1938 г.), като тази сбирка също е била откупена от Националния археологически музей (Димитров, 1973, 32-33). Подобни големи нумизматични колекции са били създадени от полковник Ханджиев, златаря Арменак Сахакян, Иван Костов, проф. Живков, банкера Буров, д-р Хараланов, Любен Басмаджиев и др. Някои от тези нумизматични сбирки са откупени за големите обществени колекции в България, други са дарени на тези обществени колекции, а трети са разпръснати между следващото поколение български колекционери и вероятно понастоящем се съхраняват в техните сбирки.

През 1964 г. се създаде първото нумизматично дружество в страната, а именно Софийското нумизматично дружество „Г.С.Раковски“. Още през същата година се създава и Пловдивското нумизматично дружество "Филипопол", като до 1989 г. бяха регистрирани близо 120 нумизматични организации, в които членуваха няколко десетки хиляди колекционери. Нумизматичните организации бяха обединени в Съюз на българските нумизматични дружества със седалище в град София. Срещу заплащане членовете на нумизматичните дружества имаха правото да получават от Българската народна банка по един комплект от издаваните юбилейни монети. Това даде възможност почти всеки колекционер да създаде колекция от българските монети, отсичани след Освобождението. В хода на издирване на емисиите от български монети до 1943 г., в колекционерите попаднаха и намиращите се в семейните ценности антични, средновековни монети, както и намирани до тогава при земеделски и строителни дейности старини. Посредством размени, по това време се създадоха и първите нови колекции от тези монети, като се положиха основите и на тяхното тематично колекциониране. В нумизматичните клубове освен традиционните колекционерски срещи за размени се провеждаше значителна просветна дейност, като изтъкнати нумизмати, историци и археолози изнасяха доклади, съпроводени с малки тематични изложби на монети от частни колекции, изложби съобразени с тематиката на докладите. Доклади се изнасяха и от имащите научни интереси колекционери. Осъществяваше се една значителна изложбена дейност, като освен клубните изложби бяха организирани и проведени над 100 международни, национални и регионални изложби. От 1969 г. до до 1991 г. се издаваше специализираното списание „Нумизматика“. Част от публикуваните в него проучвания бяха направени от колекционери на монети, като д-р Хараланов, А. Роголски, С. Иванов, В. Топоров, Р. Каменов, Я. Янев, М. Натов, М. Лачев, Б. Плакидов, С. Топалов, Г. Жеков и др. Преди това на циклостил се издаваха ежегодни бюлетени, в които се отразяваше дейността на нумизматичните организации, както и се публикуваха отделни научни статии, част от които написани от колекционерите на монети. По това време от страна на държавата се подпомагаше колекционерското движение, като се предоставяха безплатно съществуващите обществени клубни помещения за ежеседмични колекционерски срещи и се финансираше осъществяваната издателска, просветна и изложбена дейности. Благодарение на така провежданата изложбена дейност колекционерите поставяха в известност намиращите се в колекциите им монети, което оказва съществено положително значение в публикациите на

научните работници. Именно по това време имащите научни интереси колекционери започнаха да публикуват монети от колекциите си, както и монети на своите колеги. От средата на тези колекционери с научни интереси досега се издадоха няколко стотин научни статии и над 40 студии, монографии и нумизматични каталози, с което се потвърди правилността на провежданата по това време държавна политика за подпомагане на колекционерското движение с оглед поставяне в известност на намиращите се в българските граждани монети. След като значителна част от намиращите се в колекционерите антични и средновековни монети станаха достояние на научните работници, редица музеи започнаха да попълват своите колекции чрез закупуване на интересувашите ги нумизматични материали.

След 1989 г. развитието на колекционерското движение се промениха в крайно негативно отношение. Държавата се отказа от политиката си на съдействие към частните притежатели на движими културни ценности, въпреки ясното съзнаване какво означава това. Колекционерските организации бяха лишени от използваната клубна база, от възможността да провеждат просветна и изложбена дейности. Значителното обедняване на голяма част от българските граждани по това време ги принуди да започнат да продават своите имащи някаква по-голяма стойност екземпляри. Музеите почти преустановиха покупките на монети. Това даде възможност в страната да се развие нерегламентираната търговия с нумизматични материали. Допусна се създаването на организирани групи, занимаващи се с иманярство, незаконна търговия и незаконен износ. Възприе се една неправилна политика към българските граждани, част от които и колекционери, политика насочена към практическо отнемане на намиращите се в гражданите културни ценности, политика насочена към обявяване на колекционерската дейност за застрашаваща опазването на културните ценности на страната.

С подобна насоченост се предложи проект за нов закон за културното наследство, който прие като изходна постановка тезата, че намиращите се в българските граждани движими културни ценности са откраднати от държавата. Въпреки очевидните противоречия с Конституцията, дотогавашното българско законодателство и приетите международни договорености, постановките от този проект за закон, имащи пряко отношение към намиращите се в гражданите движими културни ценности, бяха превърнати в Закон за културното наследство през 2009 г. (т. нар. закон Чилова). След намесата на Конституционния съд следваше да се преразгледат посочените от него противоречащи на Конституцията постановки. Извършените „промени“, вместо да възстановят отнетите права на гражданите, наложиха постановката за деклариране на притежаваното в един крайно недостатъчен за това едногодишен срок. При това не се осъществи приетата при извършваните съгласувания постановка за продължително медийно уведомяване на гражданите какво представляват отбелязаните в Закона движими археологически културни ценности, кои от тях следва да се декларират, кои от тях следва да се декларират и регистрират, по какъв начин това следва да се осъществи и т.н. По принцип декларирането следваше да се извърши в определени музеи в страната и в 120 нумизматични дружества. Тъй като своевременно не бе издадена Наредба за начина на деклариране,

предоставеното за деклариране време от една година впоследствие се намали до половин година, а след това и до две седмици! При това се разреши декларирането само в 4 дружества, като на най-голямото Софийско дружество дори не бе предоставена тази възможност. Това доведе до положението от около 7 000 000 български граждани, само около 200 да узаконят притежаваните от тях културни ценности, като от тях само 60-70 колекционери на монети.

Вместо очакваната според Закона дейност за преустановяване на незаконните разкопки и осъществяваната търговия и износ на културни ценности, започнаха масови акции срещу граждани и колекционери, притежаващи в наследство или в резултат на колекционерската си дейност основно на монети, при това масово произвеждани монети, част от които съхранявани в поколения български семейства като „бели пари за черни дни“, част от които и вграждани в традиционните български възрожденски накити. Тази неправилна политика доведе до укриване на притежаваното от българските граждани, до непрекъснато увеличаване нерегламентираната търговия и износ на културни ценности, в по-голямата си част монети и монетовидни предмети. От страна на неправителствените организации се предложиха добре аргументирани предложения за подобряване провежданата политика в областта на опазване на движимото културно наследство, но тези предложения и досега не намират отражение в подготвяните законодателни промени.

Създадения през последните години Съюз на колекционерите в България взема активно участие при обсъждане проблемите свързани с опазване на културното наследство. Една от поставените цели е свързана с възстановяване на колекционерското движение, със създаването на условия за безпроблемно колекциониране, т.е. запазване от нерегламентирано изнасяне на масово произвежданите през различните епохи средства за размяна, каквито са монетите и монетовидните предмети. За целта от страна на Съюза на колекционерите се подпомага възстановяване на изложбената дейност с представяне на раздели от съществуващите частни колекции, издаване на каталози, публикуването на проучвания, свързани с намиращите се в колекционерите културни ценности, голяма част от които представляват нумизматичните културни ценности. Много съществена друга цел на Съюза на колекционерите в България и Съюза на българските нумизматични дружества е свързана с участието в работните групи към Министерството на култура и Комисията по култура към Народното събрание, за осъществяване на някои наложителни промени в Закона за културното наследство. Отново следва да се отбележи, че всички съществени предложения за промени от страна на неправителствените организации не се приемат. Показателни за това са някои от резултатите от последното заседание на работната група към Министерството на културата, състояща се от над 40 държавни служители и само няколко представители на колекционерите. След като в хода на обсъжданията се представиха не можещи да бъдат опровергани доказателства за неправилността на някои предлагани от страна на научните работници и държавните служители от различни институции предложения за промени, се премина към гласуване. При гласуването не се взеха под внимание предлаганите добре аргументирани доводи и направените на тяхно основание изводи от страна на неправителствените организации, а се приеха дори

някои от доказаните като неправилни постановки, като за тях гласуваха всички участващи в работната група държавни служители.

Поради участието ми в работните комисии към Министерството на култура и Комисията по култура към Народното събрание, през последните близо 30 години сме представяли няколко десетки становища, предложения и конкретни разработки, заведени със съответните входящи номера. За съжаление предложенията на неправителствените организации (в които са отразени и личните ми виждания), както и самостоятелните ми предложения, правени на основание дългогодишната ми колекционерска практика, участието ми в ръководството на нумизматичното движение, а напоследък и като научен работник в областта на проучване миналото от тракийските земи, с редки изключения не се вземат под внимание. Правените предложения са познати само на част от участващите в досегашните обсъждания и си остават само в архивите на институциите към които са били адресирани. Считаме за необходимо, наред с многократно тиражираните в медиите становища по отношение на културното законодателство, становища поддържани от работещите в държавните институции служители, да се дава същата възможност и за представяне вижданията на голяма част от българските граждани, виждания отразявани в предложенията на неправителствени организации.

По този повод представяме едно официално представено от нас в работната група към Министерството на културата лично становище, касаещо коректността на една възприета в Закона за културното наследство и Наказателния кодекс терминология и на влаганото в нея значение. Както вече отбелязахме по това, както и по всички други правени значими предложения, те бяха отхвърлени от държавните служители, участващи в работната група.

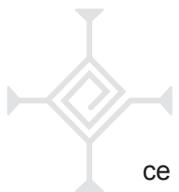
СТАНОВИЩЕ КАСАЕЩО КОРЕКТНОСТТА НА ВЪЗПРИЕТА В ЗАКОНА ЗА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО И НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС ТЕРМИНОЛОГИЯ И НА ВЛАГАНОТО В НЕЯ ЗНАЧЕНИЕ

В сегашния член 146, ал. 1 от Закона за културното наследство (ЗКН) е дадено следното определение:

„Археологически обекти са всички движими и недвижими материални следи от човешката дейност от минали епохи, които се намират или са се намирали в земните пластове, на тяхната повърхност, на сушата и под водата, или за които това може да се предполага въз основа на цялостните обстоятелства, за които основни източници на информация са теренните проучвания“

В изпратено до МК становище на ГДБОП се предлага да отпадне последната част от текста, а именно „...за които основни източници на информация са теренните проучвания“. Представени са и мотивите за това предложение.

Считаме, че обозначаването на всички материални следи от човешката дейност от минали епохи с термина „археологически обект“ за неудачно. Особено некоректно е това определение при по-нататъшното приемане на всички движими материални следи за археологически обекти, „за които това може да

се предполага въз основа на цялостните обстоятелства“. В основен термин за един закон не следва да се въвеждат предположения, при това без отбелязване на кого са тези предположения, както и да се разчита на някакви „цялостни обстоятелства“. Научните работници в тази област много често имат различаващи се виждания по един и същи проблем и това не предоставя възможност за неговото еднозначно определяне. За пример е достатъчно да отбележим, че като „археологически обект“ в ЗКН се определя например едно акче, редовно платежно средство по нашите земи в продължение на пет века, използвано и като средство за украса на изготвяните по българските земи традиционни накити. До доказване, че подобно акче е намерено при иманярска дейност в земята и за това не са уведомени своевременно определени държавни служители, няма никакви правни основания да се приема, при това със закон, постановката притежателят му да е извършил престъпление и затова да подлежи на лишаване от свобода и съответна глоба. Понастоящем с редки изключения почти във всяко семейство се намират подобни „археологически обекти“, т.е. създава се възможност изключително много български граждани да бъдат обявени за нарушители на закона. По-голямата част от научните работници в този конкретен случай няма да приемат, че въпросното акче е „археологически обект“ и то следва да се декларира, идентифицира и регистрира, при това на собствени разноски от своя притежател, както и постановката недеklarираното му притежание в българските граждани да се счита за престъпление извършвано в областта на опазване на културното наследство.

Ще изкажем обобщено мнение, какво не само според нас е археологически обект. **Археологически обект представлява съвкупността от недвижими и движими исторически културни ценности, намиращи се на определена територия. Те са обект на научни изследвания, осъществявани от упълномощени институти, музеи, научни колективи и т.н., съставени по съответния ред от научни работници, работещи в тази област. Археологични обекти са селищни могили, древни селища, техните некрополи, култови обекти, могили и т.н.**

По-нататък ще разглеждаме движимите материални следи от човешката дейност от миналите епохи, които би следвало да се определят като **движими исторически културни ценности**. Няма да коментираме определението движими исторически културни ценности, както и тяхната необходима класификация. Считаме че подобни понятия в един ЗКН не следва да се дефинират както досега с едно изречение и по възможност в два реда. Без изчерпателна формулировка и особено без една детайлна класификация се създават възможности за субективни тълкувания, които са крайно нежелателни в един ЗКН. Този Закон разглежда всичко свързано с опазването и съхраняването на културните ценности, в това число и на историческите културни ценности и се налага въвеждането на класификация, която да даде възможност на всяко длъжностно лице и на всеки грамотен гражданин да преценява какво представлява всяка една културна ценност и всяка една историческа културна ценност и какво отношение и задължение следва да има към тях.

Движимите исторически културни ценности (ДИКЦ) спадат към две основни категории:

– **Движими исторически културни ценности намерени в своята археологическа среда** (при археологически проучвания, при случайното им съвременно намиране в резултат на земеделска или строителна дейност и т.н.). Следва да се намери подходящ термин за тяхното означаване. Предлагаме отбелязването им, като допълнително се въведе директното им означаване като археологически находки, т.е. отбелязването им като движими исторически културни ценности/археологически находки (ДИКЦ/АН) или (ДИКЦ/АН). Намирането им в археологическата им среда дава възможност за датиране както на отделните екземпляри, така и на съпътстващите ги предмети. Те следва да се идентифицират и регистрират съгласно археологическите изисквания и съгласно изискванията на ЗКН, както и да се притежават и съхраняват само в обществените музейни колекции.

– **Движими исторически културни ценности откъснати от своята археологическа среда** (придобивани през годините от населяващите българските земи като предмети от ценни благородни и неблагородни метали, като предмети с определени художествени достойнства, като предмети свързани с миналото и т.н., предмети които след Освобождението започват да се колекционират, като част от тях бяха откупувани от тяхните притежатели от създаваните музеи и днес представляват основна част от българското историческо културно наследство в държавните колекции). Предлагаме отбелязването им като движими исторически културни ценности (ДИКЦ). Те не могат да бъдат използвани за датиране на археологическата среда в която са били по време на намирането им, но представляват пълноценни исторически културни ценности, даващи възможност за продължаване проучванията, свързани с историческите събития от времето на своето създаване. По тази причина следва техните сегашни притежатели да ги декларират и ги предоставят за идентификация преди да се разпореждат с тях. В зависимост от принадлежността им към определена категория движими исторически културни ценности техните притежатели следва да спазват съответните изисквания към тях съгласно ЗКН, основното от които е регистрирането на тези от световно и национално значение, уведомяване за предстоящи разпореждания с тях и предоставяне на държавата право на първа откупка.

Класификацията и на двете категории движими исторически културни ценности в ЗКН следва да е една и съща. Примерно е възможно да се отбелязват като принадлежащи към категориите „световно значение“, „национално значение“, „регионално значение“ и т.н. до последната категория „без съществено научно значение“ (отбелязвани понастоящем от археолозите като „масов материал“ и дори като „джвъчки“). Обръщаме внимание, че при класификацията следва да се отрази различното отношение към знаковите единично произведените ДИКЦ (обикновено изработвани от висококвалифицирани майстори от благородни метали) от масово произведените ДИКЦ с многократно използвани еднотипни лярски форми или матрици (върхове на стрели, прешлени за вретена, бронзови колелца с различно предназначение но с еднаква форма, бронзови гривни и пръстени от навита тел, прости фибули от огъната тел и т.н., както и масово произведените посредством печати монети, особено в основните им количества, съставени от малкостойностни бронзови монети). От съ-

ществено значение е въвеждането на ориентиловъчна ценова оценка, особено важна при културните ценности с малка стойност. От въвеждането на монетите като универсално средство за размяна в света е възприето всичко създадено от човека и природата да се означава и със своята парична стойност. Съгласно досегашните български постановки това не се допуска за излезналите от употреба парични знаци (?!). За да се установи до какво води предоставяне извършването на ценови оценки от едни и същи държавни служители при отсъствие на подобен регламент е достатъчно да се съпоставят оценките на стойностите на загубени или откраднати от музеите културни ценности и даваните при експертизи многократно по-големи стойностни оценки на установените недекларирани подобни културни ценности в гражданите.

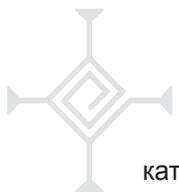
Правилното класифициране на движимите исторически културни ценности е от съществено значение, тъй като точно такива ценности са притежание на почти всяко българско семейство, като в повечето случаи дори не се предполага, че това са културни ценности. Основната част от колекциите на няколко десетките хиляди колекционери на монети от преди 1989 г. се състоеше именно от подобни монети, представляващи малки сбирки, а не колекции, както неоснователно се приема понастоящем. Опитите в постановките на ЗКН да се поставят под тотален контрол всички исторически културни ценности, включително и тези определяни от самите археолози като „масов материал“ няма нищо общо с действителното опазване на националното културно наследство. Опазването му е свързано с преустановяване на незаконните посегателства върху действителните археологически обекти и с преустановяване нерегламентирания износ на стойностните културни ценности, а не чрез законодателно увеличаване на санкциите и преследване на притежаващите „археологически обекти“ като изпочупени връхчета на стрели, прешленчета, чакмачета и най-вече към притежаваните масово произвеждани монети, голяма част от които пробити поради използването им за изработка на възрожденски накити.

Например какъв „археологически обект“ е едно пробито акче, след като в продължение на пет века тези монети, заедно със всички съвременни им западноевропейски монети, са били редовно платежно средство на територията на Османската империя в които са влизали всички български територии, монети които след 1878 г. близо 15 години държавата не е могла да ги изтегли от обръщение и замени с новите български банкноти и монети. Подготвящите новия ЗКН държавни служители и така наречените „законодатели“ дават ли си сметка, че по това време не е имало доверие към книжните пари и хората са задържали тези акчета като сребро или като украшения в съществуващите накити, а други подобни сребърни и златните монети и като ценен метал и като свързани с тяхното притежание като дарения при сватби и кръщенета. А какво да се говори за възрожденските нанизии, гривнии и обеци, украсявани с такива монети. Поне в една трета от заведените досега дела срещу български граждани като доказателства за „престъпна дейност“ фигурират редовни платежни средства от времето на Османската империя, като не се допуска друго обяснение, освен че са придобити при иманярска дейност. Да припомним, че в действащия Закон по подобен начин се приемат всички монети, намиращи се в гражданите от преди 1800 година (?!), а османските монети са отсичани и от преди 1396 г.

При разграничаване на определенията „археологически обект“ и „движими исторически културни ценности“ и при въвеждане на необходимите разширени дефиниция и класификация на движимите исторически културни ценности, с новия ЗКН ще се предостави възможност за съсредоточаване на вниманието върху опазването на имащите съществено значение национални културни исторически ценности. Разширената класификация отчетливо ще определи кои категории ДИКЦ ще могат свободно да се колекционират, след като са декларираны и идентифицирани и след като се изпълнява изискването да не се разменят, продават и изнасят в чужбина без съответните разрешения от МК. Истинските проблеми, свързани с опазването на българското културно наследство са както отбелязахме преустановяване незаконното издирване на исторически културни ценности в археологическите обекти, както и преустановяване незаконния износ на всякакви подобни ценности. Опасенията, че е възможно някакви незаконно придобити ДИКЦ да попадат и след това в сбирките на участници в почти несъществуващото понастоящем колекционерско движение, при постигане на положителни резултати от съответните държавни служби за недопускане нерегламентирани разкопки и недопускане незаконен износ, ще означават че тези културни ценности поне са останали в България, а не са изнесени. Доказано е че при правилно държавно отношение, рано или късно частните колекции се откупуват и допълват държавните колекции.

В новия ЗКН следва ясно да се определи един рационален начин за деклариране, идентифициране и регистриране на намиращите се в българските граждани движими исторически културни ценности. Понастоящем се изисква всичко да бъде регистрирано, включително и определяните като „масов материал“. За целта следва да се ангажират имащи нужното образование държавни служители, които срещу заплащане следва да изготвят необходимите регистрационни материали. Не се отчита, че материалните възможности на голяма част от българските граждани не са достатъчни за изпълнение на изискванията на регистриране. На обсъжданията в МК многократно сме представяли доводите, че за изпълнение на изискванията е достатъчно подаването на декларация, придружена с приложения фотоси на подредени в карета или отделно заснети притежавани движими исторически културни ценности, отнасящо се преди всичко за тези от нумизматично естество. Дадените в мащаб 1:1 фотоси лице и опако предоставят всички данни, влизащи в изискванията за регистрация с изключение на теглото. Но теглата на монетите са контролирани при тяхната изработка и нямат съществено значение за извършваната идентификация. След постъпването на декларацията и илюстративните материали, от страна на упълномощените държавни служители следва да се извърши преглед за установяване дали някои екземпляри не принадлежат към категорията световно и национално значение, т.е. към действително нуждаещите се от контрол движими исторически културни ценности. При установяване на подобни екземпляри следва да се изисква тяхното задължително регистриране съгласно ЗКН. Обръщаме внимание, че и при подаването от гражданите на регистрационните материали се извършва подобен преглед, за да се определят екземплярите които по ЗКН са обект на специално внимание. Според нас напълно ненужно освен декларационните и илюстративните материали да се изисква подготов-

ката и на регистрационни материали за всичко притежавано. Отпадането на това изискване дава възможност на всеки гражданин сам или с влагането на изключително минимални средства да изпълни основното изискване на ЗКН, а именно да представи това което притежава, давайки възможност за безпроблемното му идентифициране, ако това е необходимо. Отпадането на това изискване освобождава малкото квалифицирани специалисти от подготвянето на регистрационни материали, огромната част от които ще коментират т.н. „масов материал“, а съществуването на тези документи ще има стойност главно за допълване броя на известните подобни екземпляри, като същата информация се получава и от предварително предоставените декларационни материали.

Изискването за задължително регистриране на всички движими исторически културни ценности намиращи се в българските граждани се представя като основна възможност да се преустановят незаконните иманярски разкопки, тъй като именно колекционерите на монети по този начин попълвали своите колекции. Бихме препоръчали на поддържащите това мнение държавни служители да прегледат стотината статии и монографии написани от екипите на проф. Филлов и проф. Китов, разкопали близо 150 тракийски култови храмове, могилни погребения на знатни траки и други подобни знакови обекти. За да ги подпомогнем ще ги информираме, че във вътрешността на всички тези обекти са намерени само 2 (две!) монети. При продължилите много години мащабни разкопки на тракийския град Севтополис са намерени около 1000 бронзови монети и десетина много често срещани сребърни монети. Още по-малко са намерените монети при разкопките в Кабиле. Кой колекционер на монети биха могли да финансират подобни мащабни разкопки, за да придобият посочените бройки монети, между които едва ли има повече от няколко на стойност около 150 лева.

На нямащите реална представа за това къде се намират основните количества старинни монети ще отбележим, че се намират главно като единични монети по трасетата на античните пътища и в изораваните земи. На подобни места се намират рядко колективни находки от монети. Практически не се намират монети в некрополите, рядко се намират в отдавна разрушените селища. Основни обекти на иманярската дейност понастоящем са търсенето на имащи голяма стойност рядко срещани предмети от благородни метали (маски, ритони, фиали, украшения и т.н.), рисувани керамични съдове, престижно въоръжение и т.н. Това не са историческите културни ценности, които влизат в сбирките на колекционерите на монети. Колекционерите на монети основно притежават изключително често срещани монети с минимални оценки в провежданите аукциони, това може да се установи и като се прегледат оценките в международните каталози. Точно за това масово произвежданите монети и монетовидни предмети доскоро се разглеждаха в нормативните документи за опазване на културното наследство като обособен дял от археологията. Поради масовото им намиране и поради традиционното за нашето население запазване на всякакви „антики“, каквито са предимно намираните монети, в почти всяко семейство се намират монети от изминалите времена. Монетите които започнах да събирам на село преди 65 години от моите роднини и съученици, събудиха в мен интерес към древната история и към това което всеки може да притежава от това историческо минало, а именно отделни монети, свързани с история-

та от нашите земи. Сегашните разбирания на държавните чиновници приемат притежаването от гражданите на старинни монети, като такива откраднати от националното културно историческо наследство и дори го приеха преди десеттина години като ЗКН. Фактът, че старинни монети са запазвани и продължават да се съхраняват в българските граждани, показва тяхното отношение към тези движими исторически културни ценности и показва абсурдността на упорито налаганите претенции тези културни ценности да се разглеждат само като някакво притежание на държавата и с тях да се разпореждат само държавните служители. На практика понастоящем никой млад български гражданин не може да започне да колекционира старинни монети, в няколкото останали в страната нумизматични клубове се събират до десетина пенсионери, като от години няма нито един млад българин с интереси към античната и средновековна нумизматика.

Провежданата понастоящем политика доведе до укриване на съществуващите сбирки, до стремеж на притежателите им да се освободят от тях, дори като се продадат на някой даващ нещо минимално за тях, а от там и до незаконния износ не само на монетите, а и на всякакви други исторически културни ценности. Пътят за действителното опазване на българските движими исторически културни ценности включва: **първо** преустановяване на т.н. иманярска дейност, **второ** преустановяване на толерирания на всякакви нива незаконен износ на движими исторически културни ценности (и двете дейности свързани изцяло с изпълняване на преките служебни задължения на съответните служби), **трето** провеждането на нова политика за възстановяване интереса и отношението към движимите исторически културни ценности и стимулиране на организираното колекционерско движение и **четвърто** създаване на действащи магазини и аукциони, където всеки български гражданин може да предложи за откупуване на достойни цени на притежавани от семейството му движими исторически културни ценности (и двете дейности пряко свързани със задълженията на служителите от МК и МФ).

Защо използваме определението "достойни цени"? Според чл. 95 от ЗКН следва да се въведе обективен критерий за определяне възнаграждението при предаване на отделно съкровище, предмет или монета, което да бъде до 25% от неговата стойност, определяна от Комисия. Предлаганата от ГДБОП промяна е: „По отношение на реда на възнаграждението по чл. 95 от ЗКН искаме да поясним, че становището на ГДБОП е да се изплащат възнаграждения в размер **максимум** до 25% (фиксирано до **25%**), като сме имали пред вид, че тази стойност се определя от **максимално допустимия праг – 5 000 лв., определен в поднормативен акт (наредба)**“. По сега действащата наредба максималното възнаграждение може да бъде до 5 000 лв. Това означава, че при намирането на едно подобно на Панагюрското съкровище от златни съдове, тежачи 6,5 килограма, за това ще се заплати максимум 5 000 лв. За сведение: стойността на метала на това съкровище по време на публикуването на тази наредба бе 505 000 лв. Това достойна цена ли е за предаването на културно историческа ценност от световно значение?

Всички открити досега по нашите земи знакови подобни съкровища (Вълчитрънско, Боровско, Рогозенско и т.н.), са намирани случайно и до 1989 г. са

предавани, като откривателите им са получавали достойни за времето им възнаграждения, даващи възможност да си построят поотделно всеки един поне по една къща. Те са предавани и заради сравнително достойните за времето си възнаграждения. Сегашните загрижени за запазването на движимите исторически културни ценности държавни служители, се представят за пазещи държавните интереси, като лишават заслужаващите достойно възнаграждение, предлагайки унижаващи достойнството на съвременните български граждани „възнаграждение“. Но и това се счита за много, за което говори предложението на държавните служители от ГДБОП и от тази сума от 5 000 лв. да се дава до 25%.

С подобно несрещано във нито една съвременна друга държава отношение за запазване на националното движимо историческо културно наследство, при това още при приемането на нейното ново законодателство, са напълно обясними негативните последици в тази област, отчитани през последните десетилетия. Като участник в обсъжданията в МК и Комисията по култура в НС от името на колекционерските организации от близо 30 години, при всяко ново обсъждане на осъществяваните промени, сме обръщали внимание, че така предлаганите промени ще имат още по-големи негативни последици. Коментирани тук постановки от подготвяните промени в ЗКН, осъществявани по вижданията на отделни държавни служители, фактически заинтересовани поради една или друга причина не само от запазването, но и от допълнителното влошаване на съществуващото положение, неминуемо ще доведе до отчитане на поредния провал на упорито новопредлаганите понастоящем промени.

ИСТИНИ И ЗАГАДКИ НА АНТРОПОЛОГИЯТА *

Автор: чл.-кор. проф. д-р Йордан Йорданов

РАЗКРИВАНЕ НА ГРОБОВЕ И НЕКРОПОЛИ

Участие на археолога в археологически разкопки

Проучването на костните останки на човека и на неговите предшественици, получени от археологически разкопки, датирани от най-дълбока древност до късното средновековие, представлява самостоятелен и съществен дял от антропологията – палеонтология.

Палеонтологичните изследвания допринасят за решаване на важни въпроси от биологичен и исторически характер. Те обхващат измененията на морфологичните белези във времето, свързани с физическия изглед и расовия състав на населението от дадена епоха, определен район. Тяхното осъществяване е в пряка зависимост от степента на съхраненост на костния материал, която определя възможностите за неговото реставриране, респ. антропологичното му изследване.

След маркирането на гроба и разкриването (експозицията) на костните останки (единични или цял скелет) и неговото документиране (с най-голяма стойност е фотографирането), на вниманието на археолога и антрополога се поставят следните основни въпроси:

ОЦЕНКА НА ПОГРЕБЕНИЕТО

Дали то е първично или вторично

Като първично погребение се определя това, при което костите на скелета (или на част от него; непълен скелет) в гробната яма са в анатомичен порядък.¹ Отчитат се възможностите за промяна на положението им при условията на престой в пръстта (мацерация), като се приема запазването на приблизително-

* Настоящата публикация представлява част от книгата на видния наш антрополог проф. Йордан Йорданов „Истини и загадки на антропологията“, издадена през 2009 г. от Общобългарска фондация „ТАНГРА ТанНакРа“. Издателите на списание „Горгони“ сърдечно благодарят на автора и на фондацията за възможността да обнародват отново това ценно изследване.

¹ Анатомичен порядък е понятие, което определя взаимоотношенията на костите, обусловено от ставното им или с костните шевове свързване. Той се запазва и не зависи от положението на трупа, крайниците и главата.

то им естествено взаимоотношение. Например костите на ходилата, китките се „разпиляват“ в зависимост от положението на крайниците, но разположението им може да се възстанови (проектира) в анатомичното им място. Или мястото на долночелюстната кост, което е в зависимост от положението на главата.

Оценката на първичността на погребението е сравнително лесна в единичните гробове и значително усложнена и трудна при двойни или масови погребения. Участието на антрополог или анатом в тези случаи е наложително.

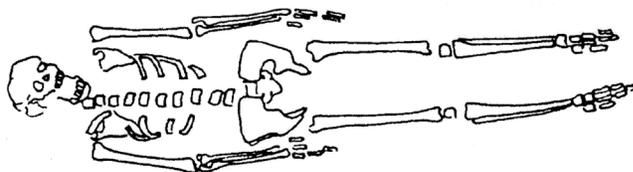
Като вторично погребение се определя това, при което костите на скелета (или на част от него) в гробната яма не са в анатомичен порядък. Те могат да бъдат разбъркани, разхвърляни, събрани накуп. При погребани по християнски обред, когато гробната яма се използва повторно (или многократно), костите от първичното погребение най-често се събират в единия ѝ край. Двойното погребение представлява съвременно погребване на двама индивида.

ПОЛОЖЕНИЕ НА КОСТИТЕ В ГРОБНАТА ЯМА

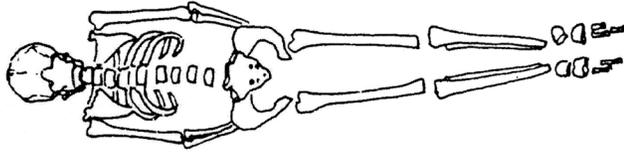
Видове трупололагане

След разкриването на костите, тяхното положение и взаимоотношение (черепа, туловище, крайници) се определя от ритуалите в съответната епоха, територията, племето и от идейната система (демонологична, атеистична, религиозна). Положението на костите в гробната яма, респ. на тялото на мъртвеца, може да бъде най-разнообразно и изброяването на вариантите на позите никога няма да бъде пълно. Най-общо могат да се обособят две големи групи: погребения в изпънато положение и погребения в свито положение. Тези определения трябва да се приемат донякъде условно, тъй като „изпънато“ или „свито“ се отнася само за долните крайници. Тяхното положение спрямо туловището (а не на горните крайници) е основният белег за отнасянето на трупололагането към първата или втората група.

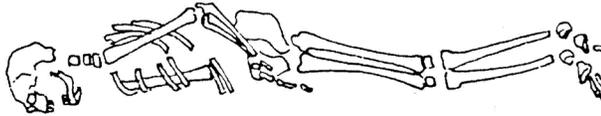
Погребенията в „изпънато“ положение се характеризират с позицията на долните крайници, успоредна по надлъжната ос на тялото. Погребеният може да е „по гръб“ (фиг. 1), „по корем“ („по очи“) (фиг. 2), „на дясна страна“ (фиг. 3), „на лява страна“, при което двата долни крайника могат да бъдат изпънати край тялото, кръстосани (най-често отпред – на гърдите, на корема или отзад), вдигнати нагоре; или левият, или десният горен крайник да имат поотделно различна позиция в най-различни варианти. Промяната на позицията на горните крайници спрямо туловището се обуславя от възможните движения предимно в лакътната и раменната става. Главата обикновено следва надлъжната ос на тялото.

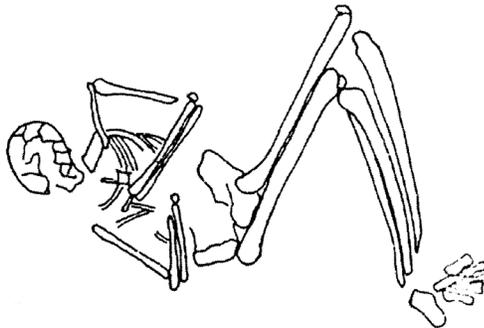
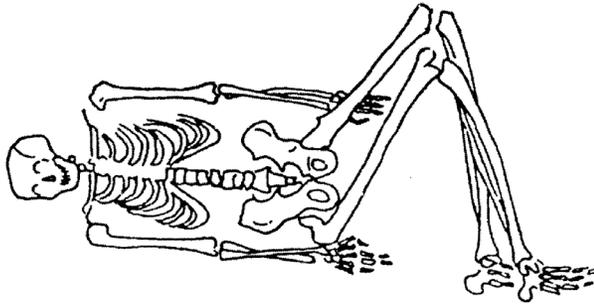
Фиг. 1. Трупололагане в изпънато положение по гръб. Горните крайници са успоредни на тялото. Средновековен некропол, с. Николово, Русенско (IX-X в.) (по Д. Станчев, 1995).

Фиг. 2. Трупополагане в изпънато положение по корем („по очи“). Горните крайници са успоредни на тялото, ръцете са събрани на корема. Средновековен некропол, с. Николово, Русенско (IX-X в.) (по Д.Станчев, 1995).

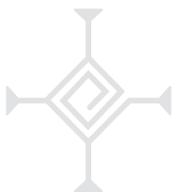

Фиг. 3. Трупополагане в изпънато положение на дясна страна. Горните крайници са леко свити в лакътната става. Средновековен некропол, с. Николово, Русенско (IX-X в.) (по Д. Станчев, 1995).

Фиг. 4. Трупополагане в свито положение по гръб. Долните крайници са силно свити в тазобедрените и коленните стави, положени наляво. Горните крайници са успоредни на тялото. Могилен некропол от бронзовата епоха, с. Търнава, могила III, гроб № 2 (по Б. Николов, 1982).

Фиг. 5. Трупополагане в свито положение на лявата страна. Долните крайници са свити в тазобедрените и коленните стави. Горните крайници са скръстени върху гърдите. Могилен некропол от бронзовата епоха, с. Търнава, могила III, гроб № 1 (по Б. Николов, 1982).

Погребението в „свито“ положение има задължително отклонение в позицията на долните крайници спрямо надлъжната ос на тялото, с различна степен на сгъване в тазобедрените и коленните стави. Най-често срещаното положение на скелета, при погребение в „свито“ положение е: силно (максимално) приближаване на бедрото към корема и гръдния кош и сгъване в тазобедрената става, съчетано със силно (максимално) приближаване на подбедрицата (сгъване в колянната става) към задната повърхност на бедрото. С различна степен на сгъване на долните крайници, поотделно или заедно, в тазобедрената и колянната става, трупът може да бъде положен по гръб (**фиг. 4**), по корем, но най-често е встрани – наляво или надясно (**фиг. 5**), т. нар „хокер“.

Горните крайници могат да бъдат изпънати покрай тялото, но по-често те са свити в лакътната става (понякога се ангажират и раменните стави), двете ръце заедно или поотделно; китките се разполагат в областта на корема, на гръдния кош, на главата (под, до и върху нея). Положението на главата най-често съответства на надлъжната ос на туловището. Към тази група се отнасят и погребения тип „седнал“, когато тазовите към бедрените и бедрените към подбедрените кости са под ъгъл 90 градуса, а надлъжната ос на туловището е перпендикулярна на хоризонталната равнина.

ВИД НА ПОГРЕБЕНИЕТО

Единично, двойно, масово

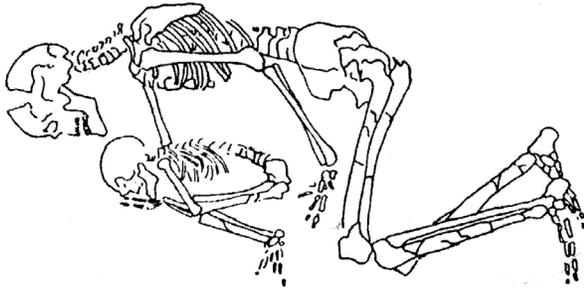
В практиката най-често срещани са единичните гробове. В тях костите заемат положение в зависимост от начина на трупологане. При единичните погребения костите са само от един индивид, докато при двойните те принадлежат на два индивида.

При това, задължително услови е установяването на едновременното им погребване. Най-често такива находки са на млад индивид от женски пол с дете (**фиг. 6**); два индивида от женски пол; два индивида от мъжки пол; индивид от мъжки и индивид от женски пол. Понякога в единичните или двойни гробове могат да се намерят отделни кости или фрагменти от тях, попаднали в гроба при строителни и изкопни работи, при препогребване в съседни гробове и т.н. В тези случаи се говори за смесени или разбъркани гробове.

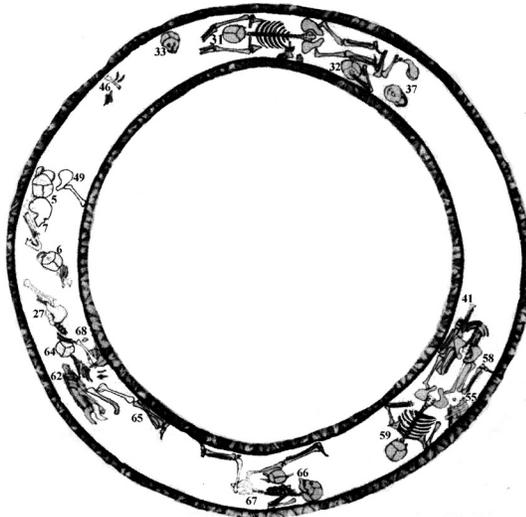
Масовите гробове са резултат от едновременното погребение на повече от два индивида в една обща гробна яма. Обикновено масовите погребения, които включват различен брой индивиди (от 3-4 до няколко десетки) (**фиг. 7**), се отнасят до загинали войни, при ритуални убийства – жертвоприношения, при епидемии и др. В масовите гробове трупологането може да бъде извършено в порядък (регулярно), напр. както е при военните гробища. Разкриването при тях много точно съответства на тази при единичните гробове, само че тук гробната яма е обща. Възможно е телата на умрелите (или на части от тях) да бъдат нахвърляни безразборно в изкопа или гробното съоръжение, което затруднява работата изключително много. За определянето на броя на погребените в масовия гроб (една от основните задачи на проучването) се отчита броя на костите от един вид, напр. колко са десните бедрени кости (или техни фрагменти), или колко долночелюстни кости (или части от тях) има в гроба и

т.н. Най-често това се извършва в лабораторна обстановка, след като целият костен материал от гроба е постъпил за антропологично изследване.

Фиг. 6. Двойно трупологане в свито положение, на дясната страна – скелет на израснал индивид и скелет на дете. Долните крайници при израсналия са свити в тазобедрените и коленните стави, а горните – в лакътните стави, като в „прегръдка“. Детският скелет, разположен между двата горни крайника на израсналия, е в положение тип „хокер“ – силно свити към тялото долни и горни крайници, и длани, поставени пред лицето. Могилен некропол от бронзовата епоха, с. Царев брод, могила I, гроб № 4 (по Р.Попов, 1930-31 г.).

Фиг. 7. Масово безредно трупологане в Кръговия масов гроб на некропол № 3, Девня (IX в.). Скелети, части от скелети и отделни кости в различно положение (по Д. Димитров и Г. Маринов, 1974).

ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА КОСТИТЕ

Дали те са само човешки или и от животински произход

В част от гробовете заедно с човешките се намират и животински кости. Животинските кости могат да имат разнообразен произход – от домашни или диви животни, едри или дребни животни, от риби, птици или бозайници. Животинските кости могат да бъдат като цял скелет, част от него или единични, ма-

церирани или кремирани, цели или натрошени, запазени или с допълнителни въздействия върху тях. При наличието на човешки костни останки, когато са от пълен (или почти пълен) скелет, те могат да бъдат различени от животинските по цвят, по тегло (в сравними обеми) и най-точно – според морфологичните им особености – външен строеж (форма, големина, релеф, разположение на отделните структури, ставни повърхности) или микроструктура. С решаващо значение за определянето на животинската принадлежност на костите в тези случаи е участието и експертната оценка на ветеринарен анатом.

СЪСТОЯНИЕ НА КОСТИТЕ

Дали те са кремирани или не

В някои епохи (а и понастоящем) се прилага трупоишгаряне (кремиране) и в съответствие с определени обичаи, остатъците са били погребвани по различен начин. При кремацията органичните вещества изгарят, а костите, в различна степен, благодарение на предимно минералния (неорганичен) състав, относително запазват конфигурацията си.

Сравнението между горени и негорени кости е лесно, тъй като разликите във външния им изглед са очебийни. Кремираните кости променят: своя цвят (сивкаво-черен) в зависимост от степента на изгаряне; формата и размерите си (предимно дългите кости); повърхността си (надлъжни, напречни или мрежовидни цепнатини). Най-често кремираните кости са фрагментирани в различна степен. Тънките и плоски кости (от лицевия дял на черепа, ребра, тазови) при горенето се увреждат в значително по-голяма степен, отколкото масивните, плътни кости (бедрена, раменна, голямопищялна). Най-запазени като форма са тези участъци от костта, където осификацията е най-силна. Най-често кремираните кости са събрани и поставени в урна – керамичен съд или изградена от плочести камъни, каквато е практиката при прабългарски погребения в дохристиянския период. Рядко в гробната яма се намират костни останки заедно от трупополагане и от трупоишгаряне.

Описание на костните останки

След кат пръстта около костите се изчисти и те се разкрият, се вземат размерите на гробната яма (съоръжение) – дължина, широчина и дълбочина. След това се измерва „дължината на скелета“ (in situ) между двете най-отдалечени точки от костите на черепния покрив и от другите кости на скелета (ходилата, тазови кости) независимо от местоположението им. Описва се позицията на скелета – „изпънато“ или „свито“ положение, с подробна отделна характеристика за костите на туловището, на четирите крайника и на черепа. След това се отчита ориентацията на надлъжната ос на скелета (туловището) спрямо оста изток-запад.

Оглед на костите

Огледът на костите на място е насочен към установяване на липси на някои (или части) от тях, отклонения от установената им форма и големина, наличи-

ето на явни следи от болестни увреждания, костни рани, счупвания, деформации на черепа, черепни трепанации и др.

Разкриване, вдигане, съхранение и транспорт на костните останки

Разкриването на костите става чрез отстраняване на пръстта около тях, последователно отгоре-надолу, като се запазва положението, в което се намират. Обикновено на-високо (т.е. най-плитко) са разположени костите на черепа и хълбочната кост, но са възможни многобройни варианти за позицията на отделните кости. Ребрата най-често са счупени и гръдните им краища лежат върху прешлените; долночелюстната кост се намира отделена от черепа (не е в оклузия), в зависимост от неговото положение (на тил, на една страна).

Съвместната ми работа с българските археолози предостави възможността за оценка и анализ на положението на костите в гробната яма, въздействия и вмешателства върху тялото на покойника приживе или при погребението (при препогребението), мястото на погребалния инвентар, на жертвената храна и т.н., все въпроси с непълни отговори.

Лабораторното изследване на човешките костни останки често показва, спрямо нормата, различни отклонения от формата и размерите им. По-голяма част от тях са следи от болестни процеси – дегенеративно-дистрофични, възпалителни травми, тумори и т.н., а друга – резултат от преднамерени действия, като изкуствена деформация на черепа, реални и символични трепанации и др., понякога трудно обясними.

„БЕЗСМЪРТИЕТО“

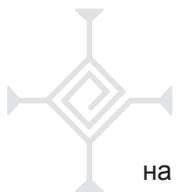
Защо са извършвани погребения в свито положение

Установено е, че при най-старите находки от ранния рисуван неолит до края на бронзовата епоха е предпочитано свитото положение на тялото на мъртвия в гробната яма, т.нар. „хокер“. Да припомним, че погребението в „свито“ положение има задължително отклонение в положението на долните крайници спрямо надлъжната ос на тялото, с различна степен на сгъване на долните крайници, поотделно или заедно, в тазобедрената или колянната става. Трупът най-често е положен настрани – наляво или надясно. Горните крайници най-често са свити в лакътната става (поякога се ангажират и раменните стави), двете ръце заедно или поотделно. Китките се разполагат в областта на корема, на гръдния кош, на главата (под, до или върху нея). Положението на главата най-често съответства на надлъжната ос на туловището.

Основният въпрос е защо мъртвият се погребва по този начин?

Ако направим съпоставка между погребенията тип „хокер“ и положението (позата) на плода в майчината утроба, ще отчетем пълно съответствие.

От това следват две неща: първото е, че древният човек е установил и знаел положението на плода в утробата на майката (и при животните, и при човека), и второто, че това е „стартовата позиция“ за раждането, т.е. тази поза предхожда раждането. Логичният отговор на въпроса е: този начин на полагане

на тялото на мъртвия е подготовка за неговото ново раждане, т.е. за неговото прераждане.

Много по-просто е тялото да бъде поставено в т.нар. „изпънато положение“, съответстващо на правия стоеж на човека, или да бъде изтъркаляно в гробната яма (при мюсюлманите).

При прегледа на литературата, отнасяща се до кроманьонския човек, се установява, че в „Пещерата на децата“ (пещери Грималди до Монтана, Италия, находки от 1872 до 1894 г.) двойното погребение на женски и юношески скелет (т.нар. негроиди) е също тип „хокер“ (на дясна страна); в пещерата Кавильон (Италия) погребението на мъж е тип „хокер“ (на лява страна); в района на Костенки XIV, Маркина гора (разкопки 1954 г.), Русия, погребение на мъж – тип „хокер“ настрани. Излиза, че още отпреди около 40000 години човекът е вярвал в прераждането, в този (неговия) или друг, по-добър свят, теза в основата на всички религии.

Древният човек при ловуването си е установил (а защо не открил), че кръвта има червен цвят и при изтичането ѝ от тялото на раненото животно, то умира, т.е. кръвта е ключът към живота. Това се потвърждава при подобните случаи и с човека.

Находките от края на енеолита и най-често от бронзовата епоха показват, че често костите от черепа и части от костите на крайниците са оцветени червено, понякога върху тях се намират късове от утаена охра, понякога с дебелина 1-2 см. Това е железен окис, Fe_2O_3 – червен хематит. Това действие може да бъде обяснено с червения цвят на железния окис. Червеният цвят символизира цвета на кръвта, кръвта символизира живота. Погребенията с охра при положение на тялото тип „хокер“ показват развитие на вярването в прераждането, защото при неолита липсват находки от такива погребения (с охра) – началото им е от края на енеолита и масово са разпространени в бронзовата епоха. Така е според находките в България, а какво да кажем за „Червената лейди“ от Павлиленд, Уелс – червено оцветяване на костите на скелета (липсва черепът), датирани в култура Ориняк (45000-26000 г.). Тези разкопки от 1823 г. са първите с находка на човек от т.нар. „Кроманьонски тип“. Така се утвърждава практиката, че за новия живот трябва да има „кръв“ и съответната поза, предхождаща раждането. Човекът пренася своите наблюдения върху живата природа и в своите схващания за живот и смърт, в представите си за втория живот и начина за осъществяването им. Това е логично, но дали е било така?

Археологическите проучвания на некрополи и гробове поставят въпроса: защо в следващите епохи този начин на погребение изчезва? Дали той се заменя с нещо друго? Ако е така – с какво? Засега – без отговор.

СЛЕДИ ОТ РИТУАЛНИ И ЛЕЧЕБНИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ ВЪРХУ КОСТИТЕ

Изкуствена деформация на черепа

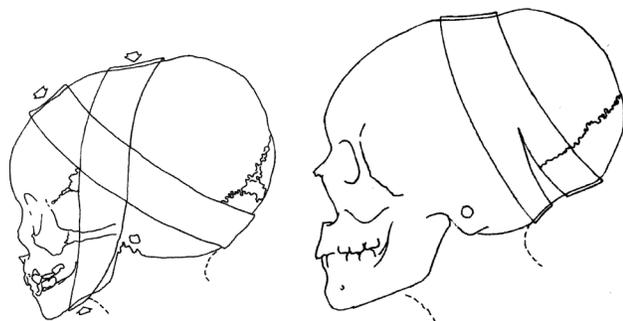
Защо човек се намесва върху човека?

Преднамерената промяна на формата на черепа чрез продължително прилагане на сила върху главата в ранна детска възраст се означава като изкуст-

вена деформация. В някои от некрополите у нас, датирани в различни епохи, се намират деформирани изкуствено черепа. Тяхното наличие поставя пред изследователя следните въпроси.

Как се постига изкуствената деформация на черепа? Отговорът на този въпрос е относително точен – чрез поставянето на различни по вид и конструкция превръзки или „апарати“ в периода след раждането на детето, които остават върху главата достатъчно дълго време, за да се получи желаната промяна във формата ѝ (**фиг. 8**).

Фиг. 8. Краниограма на изкуствено деформиран детски череп с означаване на двойна лентовидна превръзка, ляв профил. Краниограма на изкуствено деформиран женски череп с означаване на единична лентовидна превръзка, ляв профил.

Превръзките могат да бъдат изработени от растителни тъкани, кожени ленти (колани), специално обработени дъсчици, подходящо съединени помежду си, вероятно са съществували и специално устроени „шапки“ и т.н. Принципът при прилагането на условно нека ги наречем „превръзките“ („апаратите“) е осигуряване сили на притискане върху все още неосифицираните и несвързани кости от мозъковия дял на черепа в периода на неговата „пластичност“, когато костите растат и междукостните свързвания не са оформени като шевове. Посоката на действие на силите (отпред-назад, отгоре-надолу, отстрани, отдолу и отзад-нагоре и напред), мястото и площта на действието им определят получаването на крайната форма на черепа. Това разнообразие на способите и посоката на действие на силите определят разнообразните форми на черепа, които се използват за класифицирането им. В антропологичната литература съществуват многобройни класификации, една от които е известната класификация на Жиров, според която изкуствената деформация на черепа може да бъде: тилна, челно-тилна, теменна и кръгова (с две форми: висока и лежача).

Промяната на формата на черепа по изкуствен начин, но не преднамерено, може да бъде резултат от използването на дървена люлка на бебето, при което тилната и части от теменните кости се сплескват и тилът става плосък. Възможни са и случаи, когато детската глава се пристяга с превръзка към люлката, в резултат на което се постига силна черепна деформация, с фрапиращо преобладаване на широчинните размери.

Вторият въпрос е: защо, с каква цел се предизвиква изкуствената деформация на черепа? Отговорът може да бъде само приблизителен. Изкуствената

деформация на черепа, освен че се намира в изкопаем човешки материал, се прилага и от сега живеещи примитивни племена на територията на Южна Америка. Известно е, че човекът навсякъде по земята, от много древни времена, е дошъл до съзнанието, че мозъкът е седалище на дух и воля, тогава у индивида се е явила и необходимостта да насочи вниманието на околните върху главата и специално върху челото си. Това той е постигнал по различни начини: чрез поставяне на главата на разни украшения, чрез понякога много изкусно изработени сложни прически, чрез поставяне или залепване сред челото на ярки и блестящи украси – парченце стъкло, скъпоценен камък или късче слюда. Много от тези обичаи са се запазили и до днес, както у примитивни, така и у цивилизовани народи.

У някои народи се е развил друг, по-траен начин за постигане на същата цел – изкуствената деформация на главата. При всичките ѝ разновидности обаче, се цели челната част да изглежда по-висока, по-широка, по-голяма. Предполага се, че първоначално изкуствената деформация на главата е била привилегия само на вождовете и техните близки, а по-късно е започнало прилагането ѝ и върху останалите членове на племето. По този начин изкуствената деформация се превръща от белег за социална принадлежност в знак за етническа принадлежност.

Третият въпрос е: дали поставените и действащи със сила превръзки увреждат мозъка на детето и ако е така, то до каква степен достига увреждането? Трудно може да се отговори на този въпрос. Непреки данни намираме в находките от масовия гроб на некропол № 3 при град Девня, IX век. Изкуствената деформация на черепа се отчита в 75,5 % от погребаните. Между тях има деформирани челни кости на индивиди от всички възрастови групи – от 2-3-годишни деца до израснали и в зряла и в старческа възраст. Оттук можем да направим несигурния извод, че носените превръзки за деформация на главата не са увреждали мозъка до опасна за живота степен, т.е. индивидът е преживял и живял до дълбока старост.

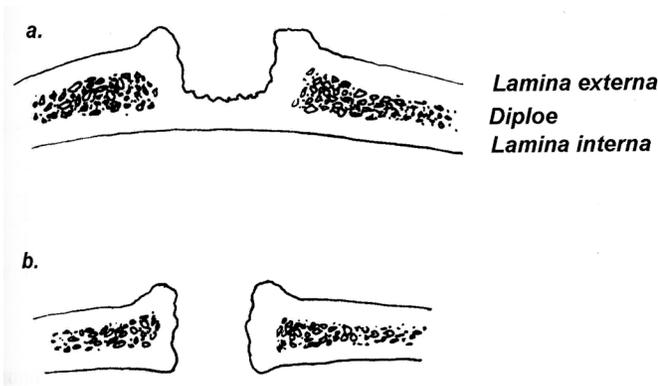
По българските земи изкуствено деформирани черепи се намират в почти всички епохи. Най-многобройни са изкуствено деформираните черепи от средновековието, резултат от иранската (сарматска) традиция, донесена от древните българи. Изкуствено деформираните черепи от археологически разкопки в България са резултат от прилагането на лентови превръзки – една или две, с различно място на поставяне. Еднолентовите превръзки обикновено са зад венечния шев или кръгово опасват челото и тила; от двойната превръзка най-често едната лента е пред, а другата зад венечния шев, които се кръстосват в областта на слуховия отвор.

Трепанация на черепа

Според общоприетото становище медицинският термин „трепанация“ означава „хирургическа операция, при която болното място се достига след пробиване на костната стена най-често със специален инструмент и се отнася предимно за черепните кости“. Явно е, че тази манипулация има лечебен характер, поради което се означава като „лечебна“, „реална“, „хирургична“ трепана-

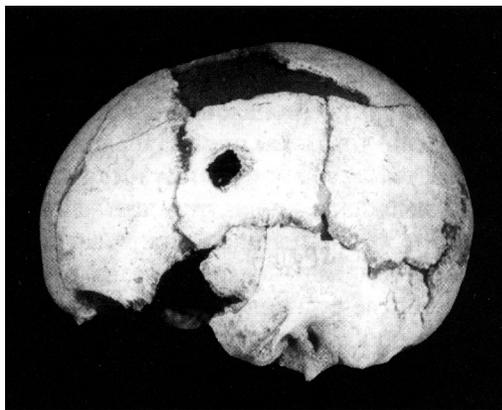

ция. През 1950 г. унгарският антрополог Бартуц въвежда термина „символична трепанация на черепа“. Символичната трепанация на черепа се отличава от реалната по това, че се премахва външната черепна пластинка и част от гъбестото междинно вещество (диплое), без да се засяга вътрешната пластинка на черепните кости (фиг. 9). „Хирургичната“ и „символичната“ трепанации се извършват върху жив човек, за разлика от манипулацията за изрязване на част от костите на черепния покрив от мъртвец, за получаването на амулет, рондела и др., които имат „предпазно“, „магическо“ действие. Тази манипулация се означава като „ритуална трепанация“.

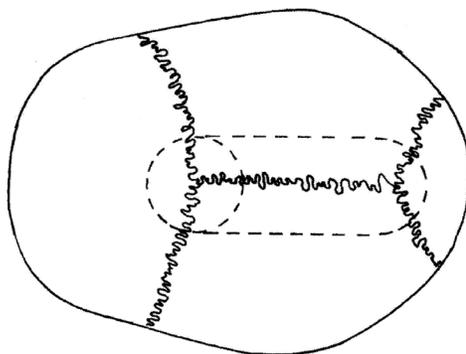
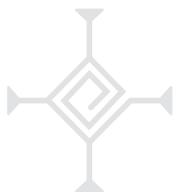

Фиг. 9. Отнемане на костно вещество при символична (а) и реална (б) трепанация на черепа.

Реалната трепанация, провеждана с лечебна цел, най-често е извършвана в областта на теменните кости, слепоочните кости и по-рядко върху челната кост (фиг. 10). Следите от символични трепанации се намират върху или в съседство със стреловидния шев на черепния покрив, предимно около точката на свързването му с венечния шев (областта на Бреγμα) (фиг. 11).

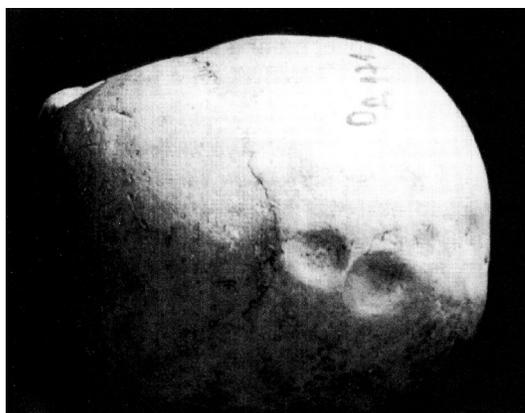

Фиг. 10. Череп, принадлежащ на 7-годишно дете, гроб № 92 от средновековния некропол, с. Одръци, Добричко (IX-X в.). Следи от реална (лечебна) трепанация върху лявата теменна кост. Пирамидата на лявата слепоочна кост е разрушена от възпалителен процес, който е и вероятната причина за трепанацията. Ляв страничен изглед.

Фиг. 11. Зона около bregma и sutura sagitalis на най-често разположение на символичните трепанации на черепа (пунктир).

Символичните трепанации най-често са единични и по изключение – например в средновековния некропол до с. Одърци, един череп. Следите, които оставят символичните трепанации, най-често имат окръглено-овална форма, с диаметър от 8 до 20 мм и дълбочина от 0,5 до 2 мм. Околовръст те са оградени с уплътнени костни ръбове, а дъното на лезията е леко грапава (**фиг. 12**). Извършването на символична трепанация вероятно е ставало чрез изрязване, изстъргване или изсичане с подходящ инструмент (трепан, длето).

Фиг. 12. Череп, гроб № 171, средновековен некропол, с. Одърци, Добричко (IX-X в.). Жена, 45 г. Множество символични трепанации върху теменните кости. Изглед отгоре.

В България, на територията на бившия СССР и в Унгария символични трепанации на черепа са намерени в средновековни некрополи и техните носители вероятно са свързани със сарматските или дори с българските племена. Прилагането на символичната трепанация може да се свърже с конкретни лечебни въздействия върху пациента, да се приеме като профилактична манипулация спрямо редица заболявания или като действие с ритуална цел.

Наличието на преживени символични трепанации на черепа в средновековни некрополи показва, че по това време е имало достатъчно добре подготвени

хора, които са извършвали компетентно хирургическите намеси и са притежавали необходимите знания и умения.

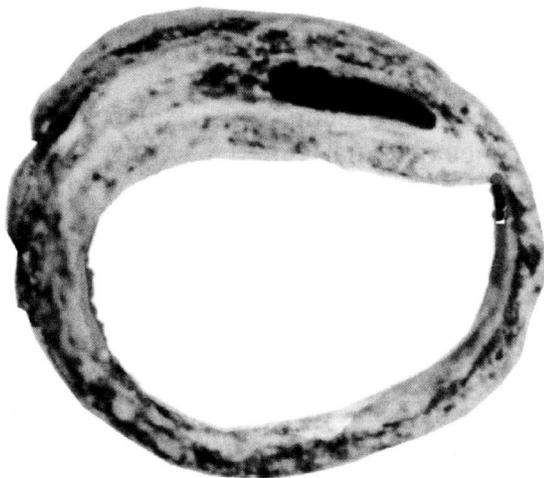
Други въздействия върху костите и зъбите

Известни са находки, при които части от тялото, предимно ходилата и китките, са отделени от тялото – т.нар. мотилации. Костите от отделените части могат да бъдат поставени на друго (не анатомичното им) място в гробната яма, или да липсват там (погребани другаде). Мотивите за тези действия най-вероятно са обусловени от представи за живота и смъртта, освобождаване на духа от тялото и т.н.

Като израз на лечебни въздействия върху костите могат да се приемат тези костни находки, при които след счупване се осигурява наместване и обездвижване на костта – условия за заздравяването на фрактурата.

Ритуални въздействия са извършвани и върху зъбите. Най-чест обект за това са горните централни резци. Променя се формата на коронката – назъбване на режещия зъб, отчупвания на ъглите ѝ; имплантират се чужди тела (блестящи късчета от различни минерали) в средата на коронката и т.н. Вероятно основанията за тези действия са били естетически.

В праисторическия некропол до с. Дуранкулак, Добричко (неолит), се наблюдават отчупвания на туберкулите на кътниците, което най-вероятно е ставало *post mortem*. В същия некропол са намерени пръстени, изработени от медна лента или от медна тел, поставени приживе върху зъбите (кучешки и резци) (фиг. 13). Трудно е да се отговори на въпроса какво се е целяло с поставянето на медните пръстени. Вероятно е те да са задоволявали определени естетически изисквания или от тях да се е очаквал определен лечебен или профилактичен ефект. Ясно е обаче, че поставянето на медни пръстени върху зъбите не е случайно действие, а е извършвано с определена цел и въздействие.

Фиг. 13. Пръстен от медна лента, намерен върху долния десен кучешки зъб, гроб № 346, праисторически некропол, с. Дуранкулак, Добричко (VI-V хил. пр.Хр.). Жена, 25 г.

РАЗДЕЛ „ДРЕВЕН ЕЗИК И ПИСМЕНОСТ“

ПРОТОТРАКИЙСКИТЕ ПИСМЕНОСТИ НА БАЛКАНИТЕ

Автор: Александра Делова

Темата е дискуссионна, спорна и дори взривоопасна. За някои специалисти тя сякаш изобщо не съществува, а за други е свързана с добре организирана конспирация относно историята на Балканите. Става дума за една от тайните на древното минало на Европа – **съществуването на палеобалканската писменост, или за това как траките през историята „изгубиха“ своите букви; дали в античността траки и елини са писали с еднакви знаци, и кога всъщност са възникнали основите на древните български писмености, познати ни от по-късните извори с названията „кирилица“ и „глаголица“.** Или, накратко, тук ще обсъждаме въпроса за

ТРАКИЙСКАТА ПИСМЕНОСТ

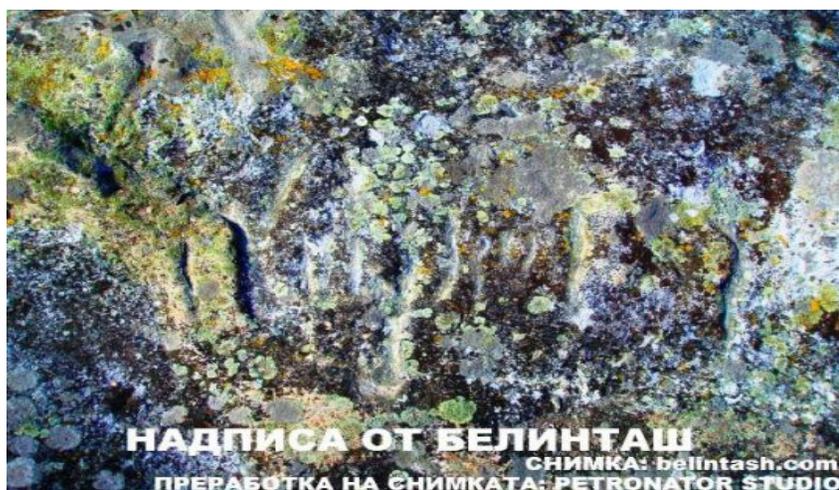
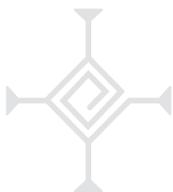
„Преди известно време, в интервю за списание „Български дипломатически преглед“ директорът на Института по тракология проф. Кирил Йорданов изказа мнение, че траките са били безписмени.“ – пише Тодор Христов в статията си „Траките и тяхната писменост“. /Т. Христов. Тракийска писменост няма, траките са безписмен народ. – Електронна публикация: <https://numizma.com/magazine/>.

Но за да се твърди, че траките са били безписмени, би трябвало да бъдат представени доказателства.

А доказателства, но за обратното, безспорно има. Например надписът от тракийското скално светилище Белинташ, открит от бургаски туристи през лятото на 2006 г. (сн. 1). Този надпис потвърждава тезата, че нашите предци в Родопите са имали писменост, по-ранна от гръцката.

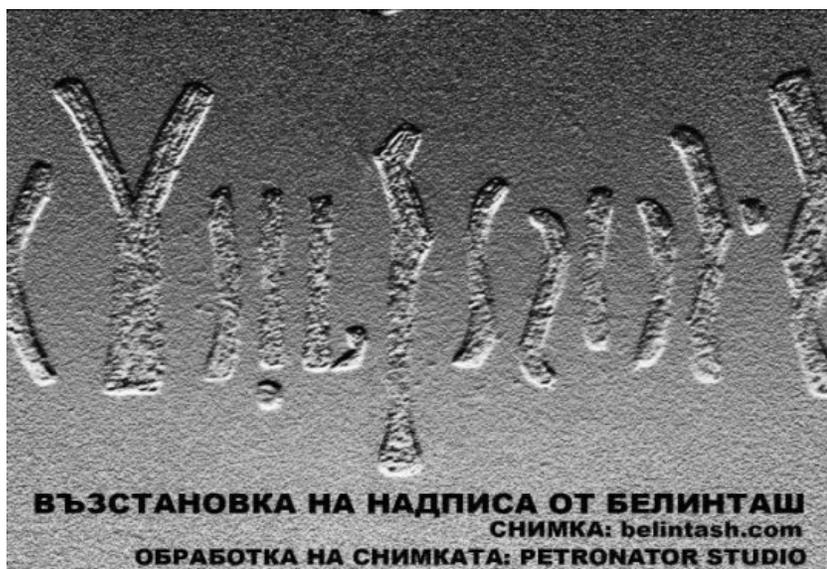
Надписът е намерен в Белинташ – едно от светилищата на жреческото племе беси в Родопите, – посветено на бог Сабазий. В края на 2008 г. същият е заснет, измерен и документиран от археолога Борислав Бориславов, служител в Националния исторически музей. Текстовото поле е дълго 70 см., височината на знаците е 20 см.: това е поредица от 14 или 15 знака, издълбани в хоризонтална скала на възраст V-IV хил. пр.Хр.

Надписът е безспорно доказателство, че прототраките не са били безписмен народ и в отделни случаи са записвали послания върху скали (а дали само там?), ползвайки пиктографски знаци.

Снимка 1. Надпис от тракийското скално светилище Белинташ, открит през 2006 г.

Сензационен в случая е не фактът, че при Белинташ е открит надпис, а наличието на знака **YI** и то в самото му начало (сн. 2). Този знак, обикновено свързан с българите, е намиран и в други тракийски светилища (напр. местността Щут край с. Ситово, област Пловдив). Традиционната българска историография обаче твърди, че преди 681 г. българи в Родопите не е имало.

Снимка 2. Възстановка на скалния надпис от Белинташ, с наличие на знака **YI** в началото.

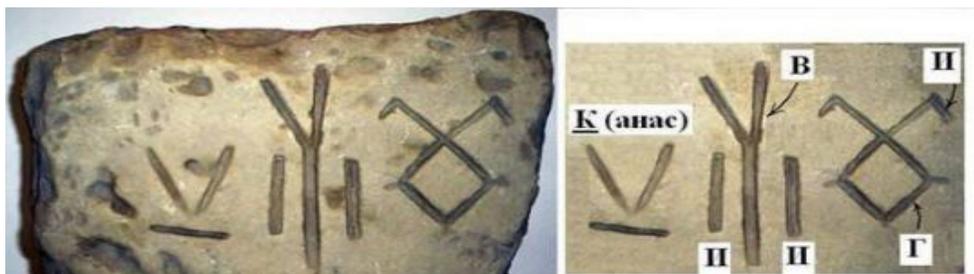
Възниква резонният въпрос: как тогава най-значимият и характерен български знак – този на върховния български бог – се е появил много преди Христа, изсечен върху свещените скали на едно тракийско светилище?

Може би отговорът на този въпрос ще натежи върху везната в полза на *автохонната теория за произхода на българския народ*, според която българите са коренното и най-старо население на Балканския полуостров, разселило се оттук в други земи, и завърнало се впоследствие (част от него) в прародината си под предводителството на българските канове Аспарух (Исперих/Еспор) и Кубер. Надписът от Белинташ се явява сериозен аргумент в полза на тази теория, която тепърва ще получава все по-силна подкрепа с развитието на историческата наука и с подробното изучаване на хилядите свещени места из територията на днешна България.

В древните исторически извори старите българи многократно са отъждествявани с траките, но и археологическите данни показват същото: предците ни са били най-древния автохонен палеобалкански народ!

Пак знакът **YI** в руническия надпис от гр. Бяла, област Варна (сн. 3). Надписът е датиран към VIII-IX в., когато такива знаци са характерни за цялата територия на Първото българско царство (сн. 4, 5).

Снимка 3. Рунически надпис от гр. Бяла, област Варна.

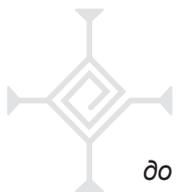

Снимка 4. Надпис на камък от Плиска.

Снимка 5. Чаталарски надпис на Омуртаг.

Дали все пак знакът (Ю)ВИ (YI), записван върху камък по българските земи в продължение на цели 6000 години, през времето от V-IV хил. пр.Хр.

до VIII-IX в. сл.Хр. включително, не сочи ясни индикации за приемственост в езика и писмеността на населението, което ги е обитавало от древността до края на Първото българско царство?

Наскоро на територията на България излязоха находки, съдържащи линейно писмо тип А и Б (предгръцка писменост, открита първо на остров Крит), които се съхраняват в Националния исторически музей в София. Например глинени „цилиндричен печат“ с текст на линейно писмо А от тракийското светилище при с. Драма, Ямболско. Тези знаци, два от които могат да са от линейното писмо Б, подсетиха специалистите за няколко стари находки от същия район, които още преди половин столетие бяха обявени за минойска писменост. Цялата тази серия от ранни епистоларни паметници доказва презморските контакти през II хил. пр.Хр. на тракийските племена, обитавали Черноморското крайбрежие, с жителите на о. Крит, о. Самотраки и обекти в Мала Азия (гр. Троя). Находките с надписи върху керамични изделия от Самотраки, както и тези от с. Драма в Югоизточна България, изместват ареала на разпространение на минойската писменост на север и североизток. /Електронна публикация: http://www.thracians.net/index.php?option=com_content&task=view&id=265&Itemid=68/.

Немският лингвист Харалд Хаарман в книгата си „Загадката на Дунавската цивилизация“ пише, че пиктографската писменост, открита в България, Румъния и Сърбия (сн. 6, 7) е с около 2000 години по-древна от считаните досега най-стари писмености в света – египетската и китайската! Той доказва, че територията на днешните Сърбия, Македония, България, Румъния и Гърция, като и части от Украйна и Унгария, са били обитавани от цивилизация, която – според Хаарман – е развила може би първата писменост в света. По археологически данни, нейната поява може да бъде отнесена към VII хил. пр.Хр. /Х.Хаарман. Загадката на Дунавската цивилизация: Откриването на най-древната високо-развита цивилизация в Европа. Прев. Иван Златев. С., Изд. «Борина», 2015 с. 10-54; първо издание на немски език: 2011/.

Изследването на Хаарман, базирано на откритите върху глинени печати (пинтадери) в България (Градешница, Караново, Варненско и Пловдивско), Румъния (Тартария) и др. древни писмени знаци на възраст повече от 6000 години, показват, че на Балканите е имало древна предпотопна култура, предхождаща с поне 2000 години културите на Египет, Месопотамия, Китай и о. Крит (сн. 8, 9).

Една от находките, подкрепящи изводите на Хаарман, е *дървената табличка* от Егейска Македония. Тя била намерена през 1993 г. край костурското село Дупяк (називаемо на гръцки Диспилио) от екипа на Георгиос Хурмузиадис, професор по праисторическа археология в Солунския университет. Освен нея, по време на разкопките на неолитно селище на брега на Костурското езеро, излезли керамични съдове, дървени елементи от строителни конструкции, семена, кости, бижута, статуетки, музикални инструменти (флейти). Селището било обитавано от края на VIII до края на III хил. пр.Хр.

Находката е обявена публично през 1994 г. на научен симпозиум в гр. Солун. Радио-въглеродният анализ на частично повредената и своевременно консервирана дървена табличка (сн. 10) дал периода 7260 ~ 5250 г. пр.Хр. Символите върху нея очевидно принадлежат към т.нар. култура Винча, т.е. тя се явява още един образец на писмеността на Дунавската цивилизация.

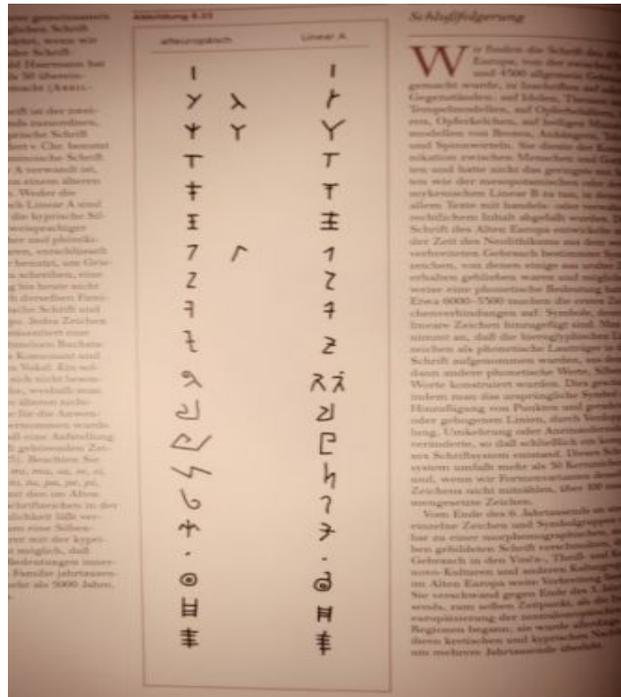

Figure 2. The region where the Danube Civilization and the Danube Script flourished seven millennia ago. It should be considered that the *Danube Script* (framed in green) was used only in the core area of the Danube Civilization (framed in red).

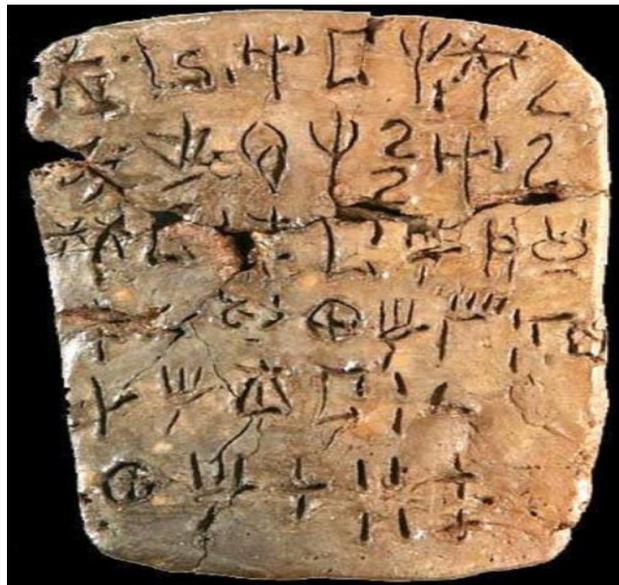
Снимка 6. Регионът на Дунавската цивилизация (ограден със зелена линия) и на Дунавската писменост (ограден с червена линия) през VII хил. пр.Хр. /В: „Простор Старе Европе и винчанског писма, према италијанском Институту „Euro Innovanet“. – Електронна публикация: <http://www.svevlad.org.rs/povesnica/antic012.jpg/>.

Снимка 7. Знаците на „Дунавската писменост“.

Снимка 8. Сравнителна таблица от книгата на Х. Харман (немското издание от 2011 г.), в която се съпоставят знаци от европейската протописменост, открита на Балканите, със символите на Линеар А (засега считана за Критска писменост), появила се поне две хилядолетия след европейската.

Снимка 9. Писмото Linear A заменило древното пиктографско писмо, използвано напр. върху диска от Фестос. Тук представяме глинена плочка, изписана с Linear A, от периода на новите дворци в Кносос, 1700-1450 г. пр.Хр.

Снимка 10. Дървената табличка от Дупяк/Диспилио, Егейска Македония (дн. Северна Гърция), 7260-5250 г. пр. Хр. /Ел. публикация: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/688780/>.

За съжаление, преди да бъдат направени тези археологически открития, мнението, че траките са безписмени са споделяли и други корифеи на официалната историческа наука, както и известни наши археолози, като покойния д-р Китов. Проф. Александър Фол обаче, поддържал тезата, че траките са имали писменост, но тя била използвана само от посветени – в затворения кръг на жреческото съсловие.

Дали проф. Фол е имал фактическо основание за такова становище?

Първо, следва да направим справка какво са писали античните автори по въпроса за писмеността на *траките*, *фригите*, *пеласгите*, *македонците*, *пелоните*, *етруските*.

Страбон в своята „География“ /VII, 3/ и Херодот *История*, VII, 73/ твърдят, че *фригите* са тракийско племе, което преди това се е наричало *бриги*. Те създали своя държава в историческата област Фригия в Мала Азия със столица град Гордий. До наши дни са се съхранили сведения за двама фригийски царе, цар Мидас и баща му Гордиас. Предполага се, че *фригите* са се преселили в Мала Азия от бреговете на Долна Струма в Македония през 1100 г. пр.Хр.

Удивителна е лекотата и охотата, с която съвременните учени-елинисти предпочитат да забравят, че *фригите* са много по-древен народ от *гърците*. „Книгите както на фригийците, така и на мизийците“ – пише Страбон, – ни връщат във времената преди Троянската война.“ /**Strabo**, XII, 8, 4/. Възможно ли е това да е вярно, ако *фригите* и *мизите* са нямали собствена писменост?

Когато се разискват тези неща, не бива да се забравя и факта, че една от гръцките думи за „пличица за писане“ е δελτος (deltos), а тя идва от тракийски език. Идва от дума, чийто корен **del** – образува думите „длето“, „дялам“ или „дело“ (работа). Дори писател като Андротион, който недолюбвал европейските траки, дава категорично сведение, че траките в Мала Азия са били писмени /Fr. 36, Fr. Hist. Gr. (Mueller), Paris, 1843, t. 1, p. 375/.

Платон признава, че *гърците* са заели и ползвали фригийски думи като „pyr“ и „hydor“. Павзаний съобщава, че е имало спор между *фригийците* и

египтяните относно това, кой от двата народа е по-древен. /Plato. Cratylus: 410 a.; Pausanias, I, XIV, 2/.

Херодот разказва /Hdt, II, 2/ как Псаметих провел опит, които го е убедил, че фригийският език е по-стар от египетския. Имаме право на възражения срещу фараонските методи на доказване, но определено спорът сам по себе си е отражение на общоприетите вярвания от онова време за това, кои са били най-старите народи. Ако фригийският език е бил на възрастта на езика на египтяните, или по-стар, само от това вероятността фригийската писменост да е предшествовала гръцката придобива сигурни измерения. Наистина ще се уверим в това, като продължим нашето изследване.

Кои са били *фригите* (или *фригийците*), които по времето на Троянската война са изписвали имената си върху своите щитове, пращали са писма до своите роднини, както и са си записвали различни гадания (сн. 11, 12)?

Страбон отговаря: „Планината Бермион [слав. Кара камен, в Централна Егейска Македония – б.Ал.Д.]... в по-стари времена са я владяли бригите, тракийско племе; някои от тях се прехвърлили в Азия и името им се променило на фриги.“ /География, кн. VII, Фрагменти, 25/. Четири века по-рано Херодот също е записал, че „според думите на македонците, тези фриги са се наричали бриги, докато са живеели в Европа, и са били съседи на македонците. Но откакто някои си сменили местообитанието и отишли в Азия, името им също претърпяло промяна и станало на фриги“. /Hdt., VII, 73/.

Снимка 11. Фригийски надпис от Гордион, града на Мидас.

Снимка 12. Лемноската стела, считана за етруска.

Смята се, че преселението на *бригите* от Македония в Анатолия се е случило между 1200 и 800 г. пр.Хр., след упадък на Хетското царство. Малки групи *бриги*, след миграцията в Анатолия и разширяването на Македонското царство, продължили да живеят в Пелагония и около Епидамн.

Павзаний споменава в „Описание на Гърция“, че *фригите* от териториите край река Скамандър в Трояда се преселили на остров Сицилия /Paus., V, 25-6/. Отново Павзаний споделя, че *фриги* обитавали и територията на Гърция (Paus., X, 32-3). *Атрей*, бащата на Агамемнон и Менелай носел име като на благородника *Атрей*, посочен от Омир като предводител на *фригите* /Hom., I, 3, 186/.

Страбон отива още по-далеч, обяснявайки, че една значителна територия – полуостров Пелопонес – получил името си от фригиеца Пелопс, който се установил там заедно със своите сънародници /**Strabo**, VII, 7, 1/.

Пеоните пък най-вероятно са наследници на мигриралото обратно от Мала Азия по поречието на р. Струма тракийско племе *фриги*, което тук смесило усвоените малоазийски влияния с тези на заварените местни *траки* и тракизирани илирийски племена. Пеоните дълго се отличавали от околните *траки*, въпреки династичните и други връзки с тях.

Според античната легенда, предадена от Херодот /**Herodotus**, V, 13/, *пеоните* са преселници от Троя. Омир /*Iliad*, book II, line 848/ споменава *пеоните* от Аксиос (Вардар), че те участват заедно с балканските и малоазийските *траки* на страната на Троя срещу *данайците*. Омир, Херодот, Тукидид и други споменават като *пеони* племената: *сиропеони*, *пеопли*, *добери*, *лаели*, *дерони*, *сапеи*, *граи*, *леи*, *орески*, *елимеи*, *еордеи*, *тимфеи*, *паравеи*, *алиндеи*, *синти*, *гортини* и други, а *агрианите* направо са смятани за тракийско племе. /**Христо М. Данов**. Херодот като извор за историята на Тракия, Македония, Пеония и Западното Черноморие. – В: ГСУ-ИФФ, 8-106; **Гаврил Кацаров**. Пеония. Принос към старата етнография и история на Македония. 1921/.

Пеоните най-вероятно са били смес от старите *пеласгийски*, *илирийски* и *тракийски племена* с наследници на колонисти от Мала Азия, възможно с т. нар. *меони* (*пеони*) от земите на древна Лидия – самите те смесени със съседните *хети*, както и с мигрирали там от Балканите тракийски племена на *мизи*, *фриги*, *кари* и *малоазийски траки*.

Пеоните обособили свои държавно-племенни образувания сред съседните племена, установявайки династични и други връзки с тях. Античните лелеги, хети, кари, лики, лиди, бриги, килики и други племена са били основното ядро на меоните или пеоните, живели първоначално на територията на древна Лидия (Мала Азия).

Преселилите се на Балканския полуостров древни *меони*, в по-старите времена, възможно около 2000 – 1500 г. пр.Хр., са се интегрирали със сродните местни племена и останали в историята като *пеони*. В 687 г. пр.Хр. цар Гиг, основател на династията на Мермнадите в антична Меония, завладял престола на Хераклидите и променил името от Меония на Лидия. До Гиг Меония била управлявана от династията на Хераклидите, с последен цар Марсил/по **Херодот**, I, 7/. *Пеоните* в Европа обитавали поречието на реките (в долните течения) Места (Нестос), Струма (Стримон), Вардар (Аксий), Брегалница (Астиб), Бистрица (Халиакмон) и Черна (Ехейдор). Пеоните имали свои градове или т.нар. селищни центрове. Имената на някои племена са идентични с тези на селищните им центрове. Това се наблюдава при *синтите*, които са основали градовете Хераклея Синтика и Синда (на Солунския залив); Орестидата на *орестите* (дн. Костурско); *линкестите* са имали Хераклея Линкестис; Добер бил на *дероните* и др. Известни са големи пеонски градове-крепости – изпълнени в циклопски градеж, – като само по долината на река Вардар те са: Ейдомене, Аталанта, Гортиния, Европ, Алкомена, Терма и др.

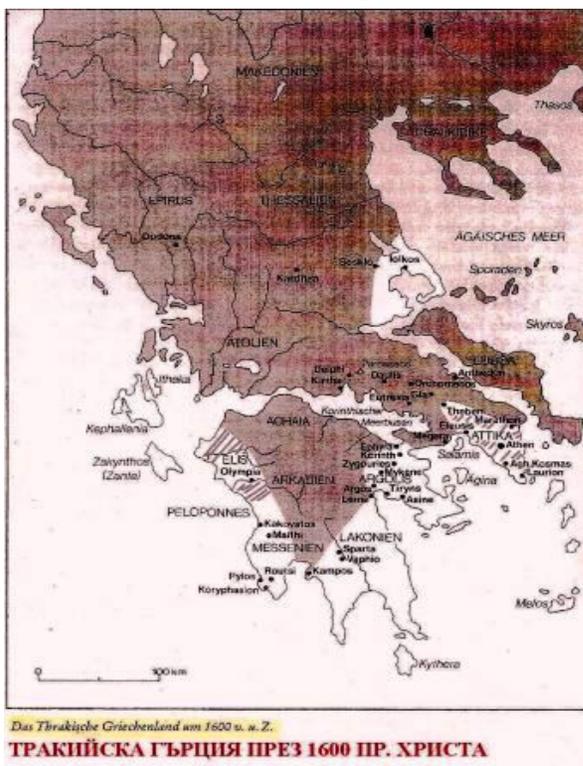
Разполагаме със свидетелството на Велей Патеркул, който е творил по времето на император Тиберий, че пеонците са умеели да си служат с буквите и с

„прилагането им за изява на духа“ („In omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam litterarum usus, et familiaris animorum erat exercitatio.“ Book II. CX).

Някои имена на градове-племенни столици в Пеония или въобще на държавно-племенните им обединения са били: Билазора (дн. Велес) на река Вардар; Балла на *пиерите* (дн. Палатица); Терма на *мигдоните* (Тесалоники); Антемунт на *крестоните*; Бригиз на *бригите* (недалеч от устието на Струма); Лебея – много стар град, прочут с козите си; Брусидата на Охридското езеро; Синда на Солунския залив; Кидонитон – някъде в северна Пеония (предполага се, че са преселници от Крит); Кидрайон на р. Еригон; Галикон на *крестоните* на река Ейхедор (дн. Галико); Лета и Сер-Сирус на *сиропеоните* (дн. Сяр); Крусидон (Крусидата) на *мигдоните*; Гортиния и Меланд на *крестони* и *едони*; Едеса-Еге на старите Егестей (Едестей), Паленон; Бизалтикон на *бизалтите* и други. Град Тоскион на юг от река Шкумба е разделял *илири*, *македони* и *пеони*.

И така, стигаме до живеещите в съседство *фриги* и *македонци*. Какво още можем да научим за тях? Помпей Трог казва категорично, че в стари времена държавата на македонците се е наричала Ематия, а населението ѝ – *пеласги*. Това е било преди 757 г. пр. Хр., за когато се твърди, че македонската държава е управлявана от Каран. Някои градове в Тракия и Македония обаче продължават да бъдат наричани „пеласгийски“ чак до Пелопонеската война, след което старото название постепенно изчезва. /*Thucyd.*, IV, 14, 109/.

Снимка 13. Карта от книгата „По следите на първите гърци“ на проф. Ян Бест и Сибила фон Реден.

Горната карта (сн. 13) е взета от книгата "По следите на първите гърци" на проф. Ян Бест и Сибила фон Реден. Те пишат, че седемнадесет века пр. Хри-ста над 80%-90% от територията на Гърция е била населена с хора, наричани в античността *траки*. *С бели полета са маркирани териториите, заети от елините*, включително след миграцията им от Олимп до Пелопонес и "трансформацията" им до *дорийци* /Херодот, „История“, I, 56/. *Тъмните полета са заетите от траките територии*.

Страбон също ни казва, че в далечното минало цяла Атика е била тракийска /4, VII, 7,1/ Тукидид също дава данни, че Даулис, наречен още Фокус (на север от Атика) е обитаван от *траки* още преди Троянската война (по времето на Терей) /10, II-29/.

Херодот добавя, че *пеласгите* могли да добиват реколта от преди безплодни земи, което предизвиквало завистта на *гърците*, а също и че Атинският акропол е бил построен от пеласгийски архитекти. Вече споменахме, че в един момент *пеласгите* са властвали в морето, което означава, че са били вещи в корабостроителството и навигацията.

Затова когато самият Херодот, бащата на историята, ни казва като съвременник, че *пеласгите* са построили Атинския акропол, ние наистина трябва да му вярваме.

Вижте какво още е писал Херодот в своята „История“ /I, 56, 57/:

„56... Лакедемонците и атиняните превъзхождат останалите, едните били от дорийския род, а другите от йонийския. Тези два народа наистина се отличаваха от всички останали, единият бидейки в древни времена пеласгийски, а другият – елински. И докато единият [пеласгите – б.Ал.Д.] никъде не се премествал, другият [елините – б.Ал.Д.] непрекъснато бродел. По времето на цар Девкалион този народ живеел в земята Фтиотида; при Дорос, син на Елин, живеел в земята, която се намира в подножието на Оса и на Олимп и която се нарича Хистиайотида; откъдето кадмеите ги вдигнали, та се преселили в Пиндос – наричали ги македонци. Оттам пак се преместили и преминали в Дриопида, а от Дриопида дошли в Пелопонес и тъй били наречени дорийци.

57. Какъв език говорели пеласгите, не мога точно да кажа. Но ако е необходимо, бих могъл да кажа, че като съдя по пеласгите, които и сега обитават намиращия се над тирсените град Крестон и които преди са живели в земята, наричана сега Тесалиотида, където били съседни на народа, наричан сега дорийски, както и по **пеласгите**, които основали Плакия и Скулаке в Хелеспонта и които **по-рано за известно време живели заедно с атиняните** [в гр. Атина – к. и б.Ал.Д.], или като съдя по което и да е от останалите селища, които, бидейки пеласгийски, са променили имената си – **та ако по всичко това трябва да направим заключение, бих казал, че пеласгите са говорели варварски език** [к.Ал.Д.].“

Херодот в прав текст пише, пише че *елините*, когато ги прогонили от Олимп *кадмейците*, се установили в подножието на планинския масив Пинд (Пиндос), а вследствие напуснали това подножие и отишли на полуостров Пелопонес, но вече се наричали *дорийци*.

Но най-важното в този текст е признанието, че „пеласгите... по-рано за известно време живели заедно с атиняните“. Всъщност Херодот би бил по-корек-

ктен, ако бе признал докрай истината, че Ксут, син на Елин, и Йон син на Ксут, са преселили племето си – *йонийците* – от своята родина Фтиотида в гр. Атина, където заварили по-старите жители – *пеласгите*. А Дор, син на Елин и брат на Ксут, заселил по същото време своето племе – *дорийците* – в Пелопонес. И въпреки това текстът на Херодот спомага за изясняването на историческите факти.

Така че занаяд, когато срещнем твърдения от рода на „йонийците са гърци“ трябва да знаем, че това не е цялата истина, защото *йонийците* са *елини*, примесени с *траки-пеласги*.

Херодот твърди също, че *пеласгите* (*йонийците*) не са напуснали своята територия. И още пояснява, че през XVI в. пр.Хр. техни колонизатори са заселили малоазийското крайбрежие, Хелеспонта и Егейските острови. А през VII в. пр.Хр., „изхождайки главно от Милет, основават колонии по черноморското крайбрежие“.

Омир е познавал *пеласгите* в Додона, както и тези на о. Крит, и ги нарича *diói*, тоест „удивителни“, или „богоподобни“ /Homer, Od., XIX, 177/. *Пеласгите* и *македонците* са били един и същ народ, и заедно с *фригите* по-рано са влизали в единната тракийска общност, което обяснява приликата между фригийската, пеласгийската и тракийската писмености.

Ще цитирам и друг много интересен текст на Херодот, според който *елините* пък са получили своята писменост от *финикийците*:

„58. **Финикийците, които дошли с Кадъм... донесли при елините, заселвайки се там** [в дема Беотия, където построили своя град Тива – б.Ал.Д.], **многобройни и различни познания и най-вече писмената, каквито елините нямали преди това** [к.Ал.Д.]... с тях първо си служели всички финикийци. С течение на времето те променили езика си, както и формата на писмената си. **По това време голяма част от околните области** [демът Атика – б.Ал.Д.] **били заселени от елини-йонийци; именно те заели писмената от финикийците и били обучени и с малки изменения във формата им започнали да ги употребяват; служейки си с тях те ги нарекли финикийски, тъй както справедливостта го изисквала, понеже финикийци ги били донесли в Елада** [к.Ал.Д.]. От древни времена йонийците наричат папируса пергамент, защото някога папирусът бил рядкост и те употребявали вместо него пергамент от кози и овчи кожи; **по мое време много от варварите още пишеха на такива кожи** [к.Ал.Д.]“.

59. Аз самият видях кадмейски писмена в храма на Аполон Исмениос в Тива в Беотия, издълбани на три триножника; повечето от тях приличат на йонийските. На единия триножник има епиграма:

„В дар ме на бога постави Амфитрион от телебойската плячка.“

Това трябва да е било по времето на Лайос, син на Лабдакос, син на Полюдорос, син на Кадъм. На другия триножник в хекзаметри се казва:

„Скайос за своята победа във бой със юмурици,

в дар най-красив ме на Фоб посвети, на Аполон далнострелни.“

Това трябва да е Скайос, син на Хипокоон, стига той да е посветителят, а не някой друг със същото име – живял по същото време, когато е живял и Едип, синът на Лайос. На третия триножник, пак в хекзаметри пише:

„Този триножник през своето царуване сам Лаодамас

В дар най-красив го на теб посвети, Аполон далновидни.“

Точно по времето на управлението на този Лаодамас, сина на Етеоклес, ка-
дмеите били прогонени от аргосците...“ /Херодот. История, кн. V, 58, 59/.

Херодот добре изяснява, че от *елините* точно *йонийците* са се възползва-
ли от новата и чудна придобивка – азбуката, донесена в Елада от финикийския
принц Кадъм. Всъщност Кадъмовият баща – цар Агенор – му предоставил ко-
раби и войска, за да открие похитената си сестра Европа, с които Кадъм отпла-
вал от финикийската столица Тир, находяща се на Левантското крайбрежие.
След продължително каботажно плаване в Бяло море, покрай Трояда и Тракия,
Кадъм навлязъл в Егейско море и накрая акостирал на брега на Беотия, Елада,
установявайки се там с хората си.

Както казахме, сродно писмо са имали *фригите* в Анатолия, съседи на *фи-
никийците* в Леванта, както и съплеменниците на първите – *бригите*, и на
вторите – тирсените, – в Македония. Освен това, когато разказва за материята,
върху която пишели древните – пергамент и папирус, Херодот не пропуска да
отбележи: „по мое време много от варварите още пишеха на такива кожи“, т.е.
много векове преди времето на Херодот – V в. пр.Хр. – „варварите“ (*траки*,
пеласги, *македони*, *бриги*, *фриги*, *троянци*, *тирсени*, *финикийци* и др.) „още
пишеха на такива кожи“.

Кои, обаче са били *пеласгите*, описвани възторжено от Омир и Тукидид,
Херодот и Страбон, и които заедно с *фригите* и *илирите* били считани за три
клона на една и съща общност? Кой, е бил този богоподобен народ, който мож-
жел да добива реколта от преди неплодни земи, което предизвиквало завистта
на *елините*, чиито архитекти построили, според Херодот, Атинския акропол
/Hdt, VI, 137; Павзаний, I, XXVIII, 3/, който даже дава имената на архитектите –
Агрол и Хипербий – пеласги от Акарнания, и който народ векове наред власт-
вал без конкуренция в морето, вещь в корабостроенето и навигацията?

Пеласгите са характеризирани като хора с висока култура и грамотност.
Имало е десетки пеласгийски селища на планината Атон, в Тракия, по егейски-
те острови и в Мала Азия. Херодот казва, че *самотракийците* са научили ка-
бирийските церемонии от пеласгите /Hdt, II, 51/. Това е доста важно, защото се
е вярвало, че Прометей – изкусен железар – е произлизал от Кабирите /Paus.,
IX, XXV/, а пък брат му Атлас бил прочут астроном. (Евсевий описва Атлас като
брат на Прометей и твърди, че е бил добре запознат с астрономията, което
карало хората да казват, че е „подкрепян от небесата“).

Палеотракийското племе *пеласги* (Πελασγοί) е оглавявало най-старото на-
селение на Южните Балкани. Според древногръцките автори *пеласгите* оби-
тавали Древна Елада преди *елините*. *Пеласгите* се споменават за пръв път
в „Илиада“, където са представени като съюзници на Троя, изброени между
тракийски племена, т.е. считани са за *траки*. Херодот и Тукидид разказват, че
през V в. пр. Хр. все още има пеласгийско говорещи анклавни сред елинското
население /Херодот. История, I, 57; Тукидид. История на Пелопонеската вой-
на, I, 2-3/. Херодот споделя мнението си, че *елините* са заели от *пеласгите*
повечето от боговете си и дава пример за почитането на итифалическият Хер-
мес в култа на Самотракийските Кабири /Hdt, II, 51, 2-4/.

Някои антични автори дават сведения за „пеласги-тирсени – предгръцки на-
род, обитавал някога Пелопонес и Тесалия преди идването на гърците“. Напри-

мер Тукидит нарича *пеласгите* „тиренци“, другите автори – „тирсени“ /**Thuc.**, IV, 109/. Е. Потие допуска преселване на *пеласги* от Гърция през Адриатическо море в Италия.

Хеланик от Лесбос (V в. пр.Хр.) казва, че „тиренците се наричали по-рано „пеласги“; те били прогонени от *гърците* и след като се заселили в Италия, приели името *етруски* /**José J. Caerols**. *Helanico de Lesbos*, 1991/. Това съобщават също Тукидид и Страбон, твърдейки, че 17 поколения преди Троянската война (1184 г. пр.Хр.) част от *пеласгите* се заселила в Италия (около 1750 г. пр.Хр.).

Още преди няколко десетилетия академик Владимир Георгиев постави тезата, че трако-пеласгийският език е бил говорен в Югоизточна Европа още през неолита. Според него представителите на трако-пеласгийската общност са първите европейци, разполагащи с писменост. Владимир Георгиев е считал също така, че на о-в Крит през неолита, халколита и бронзовата епоха (7000-1600 г. пр.Хр.) са живели пеласги. „Преди нахлуването на древните гърци в Егея, на Балканския полуостров са живели родствени народи – пеласги, траки, телмили, лелеги и др., и езикът на пеласгите бил родствен на тракийския.“ /Траките и техният език, С., 1977/. Според Диодор Сицилийски /**Diod.Sic.**, III, 67/, Алкидамант /8, 465/ и др. стари автори, *траките* и *пеласгите* са разполагали с писменост доста време преди *гърците*.

Трябва да се отбележи още нещо много любопитно: *пеласгите* са споменати в „Библията“ под името *филистимляни*, а земите по поречието на р. Струма са се наричали в древността Палестина. В „Библията“ пише, че *филистимляните* са тръгнали от о. Крит, но според учените островът е бил само междинен пункт в преселението им. А.М.Кондратов посочва в книгата си "Атлантиды моря Тетис", че на брега на древния Епир е имало пристанище, наречено Палайсте, или Палайстинос, а долното течение на река Струма се е наричало в онези времена Палайстинос.

За Херодот езикът на *пеласгите*, т.е. на завареното от *гърците* местно население, е „варварският“, а не някои от варварските, както би се изразил, ако считаше, че съседите са говорили на различаващи се помежду си езици. В подкрепа на това е написаното също от него, че „... [тракийските племена] носят много имена – всеки според областта си, но всички те се ползват от еднакви закони за всички неща...“ /**История**, I, 57/.

Акад. Владимир Георгиев твърди, че *тирсените-етруски* – това са самите *троянци*, тракийско племе. „За родствената връзка между троянците и траките вече може да се съди не само от сведенията на египетските и асирийските текстове, не само от гръцките автори, но и от археологическите данни, както и от проучванията на езиковедите...“ /**V.Georgiev**. *Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofia, 1981/.

В нашата история изключително важна роля играе и тракийското племе *мизи* или *мези*, чието име е засвидетелствано както в Илиада, така и в по-късни извори /**Ал. Фол**. *История на българските земи в древността*. Първа част, София 1981, с. 85/. Според Страбон: „Книгите както на фригийците, така и на мизийците, ни връщат във времената преди Троянската война.“ /**Strabo**, 12, 8, 4/. В „Илиада“ *мизите* са споменати като съюзници на *троянците* /**Илиада**, 25 песен/.

Въз основа на езиковедски данни е издигната хипотезата, че през бронзовата епоха *мизите* обитават земите на изток от река Морава и край Дунава, след което започва тяхното разселване в югоизточна посока, към Мала Азия, като достигат дори до Месопотамия.

Някои автори (О. Р. Гърни, Бедрих Хрозни) приемат, че хетската експанзия в Югозападна Мала Азия през XIV и първата половина на XIII век пр. Хр. довежда до обратното преселване на тукашното население към Балканите, включително на част от *мизите*. След разпада на Хетската държава *малоазийските мизи* получили отново възможност за самостоятелно развитие.

Херодот пише, че преди Троянската война *мизите* и *тевкрите* преминали през Босфора в Европа, покорили всички *траки* и достигнали до Йонийско море и река Пеней в Елада **/История, VII, 20/**. Той съобщава и друго, че *венетите* живеели редом с *даките*, пак тракийско племе, чиито земи са се простирали от границата с *венетите* до устието на Дунав **/пак там, V, 9/**.

Според Страбон, даките и гетите са говорили един и същ език **/VII, 3, 13/**. Пак според него: „А гетите са обитавали от двете страни на Истър, както и мюзите, които също са траки и са еднакви с народа, който днес се нарича мизи. От тези мюзи произхождат също и мюзите, които днес живеят между лидийците, фригите и троянците. А самите фриги са бриги, тракийско племе, каквито са и мигдоните, бибриките, медовитините, витините и тините, и, според мен, също така и мариандините. Всички тези народи, разбира се, напълно са напуснали Европа, но мюзите (мизите) са останали там.“ **/Страбон. География, кн. VII, 3, 2/**.

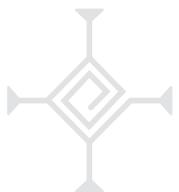
Друг източник от тази епоха дава сведения, че тракийското племе *гети* е имало собствена литературна традиция. В осмата година след Христа благодородният Овидий – велик поет във „века на Август“ (Октавиан Август) – е бил пратен в изгнание в гр. Томи (дн. Кюстенджа) на брега на Черно море. Поетът прекарал там 10 години, бленувайки за дома си и пишейки често на своите приятели с надеждата, че те ще подтикнат Октавиан да позволи на изгнаника да се върне в Рим. Сред писмата на Овид има две, които са особено интересни.

Първото е адресирано до „крал Котис от Тракия“, почти съсед на поета. Вероятно става дума за един от последните одриски царе – Котис VII. Ето какво може да се прочете в него:

“Никой крал не е бил по-добре обучен и не е посвещавал повече време на хуманитарните науки. Твоят стих ми е свидетел, че ако махнеш името си, ще отрека, че го е съставил младеж от Тракия. Бистонската земя [Тракия – б.Ал.Д.] се гордее с твоя талант, че Орфей може да не е единственият поет от нея.“

Второто писмо е особено важно. В него Овидий моли един от приятелите си, който се казва Карус за услуга, но също така казва: „Не бива да се маеш, ако стиховете ми излизат грешни, защото съм почти поет на гетски. Ах! Това ме засрамва! Написал съм дори поема на езика гетски, ползвайки варварски думи на брой като нашите: даже спечелих си слава – поздрави ме! Започна име на поет да ми излиза сред нецивилизованите гети.“

Латинският поет е възхитен от младия одриски цар Котис, изпъкващ пред другите владетели с подготовката на философ и уменията на поет. Нас ни интересува обаче въпросът: Каква е била азбуката, ползвана от Овидий при написването на поема на езика на гетите по това време?

Очевидно в древността Мала Азия и Балканите са били неразривно свързани – общ свят, обитаван от родствени жители, – което е дебело подчертано от античните автори.

Снимка 14. Карта на Мизия, провинция в Азия, между Фригия и Витиния.

Историческата област Мизия се намирала в северозападната част на Мала Азия (сн. 14). На север и северозапад граничела с Мраморно море и Дарданелите, на запад – с Егейско море, на юг – с Лидия, а на изток и североизток – с Фригия и Витиния. Между Мизия и Витиния се издигал малоазийският Олимп, като Страбон твърди, че името на Мизия произлизало от лидийското име на бука (на древногръцки: $\mu\iota\sigma\acute{o}\varsigma$), с който в античността бил обрасъл Олимп. /**Страбон**, кн.XIII, 1,22/.

Мизия била населявана от фригийци (бриги), троянци и еолийци, т.е. мизийци, или собствено тракийски племена. За Страбон, езикът на мизийците представлявал смес от фригийски и лидийски. /**Strab.**, VII, 3, 10, 12-13/. Главен град на Мизия бил Пергам, а големите ѝ градове – Кизик, Приап, Лампсак, Абидос, Аполония, Илион, Перкоте, Дардан, Александрия Троадска, Лариса, Милетопол и др. Според Херодот Пергам се наричала и цитаделата на град Троя (с друго име Илион). /**История**, VII, 43/.

През 1870 година немският археолог Хайнрих Шлиман опровергал песимистите, като при разкопки в Мизия открил митичната Троя, правейки едно от най-значимите открития в историята на човечеството и доказвайки, че във всяко предание има поне зрънце истина, имайки предвид Омировата „Илиада“.

Обаче Евсевий Кесарийски (265-340 г.) и Йероним Блажени (347-420 г.) пишат, освен за Мизия, провинция в Азия (между Фригия и Витиния) и за провинция със същото име край река Дунав (сн. 15, 16):

„Има обаче и друга провинция със същото име при река Дунав. При завоюването на земите около Долни Дунав римляните нарекли областта Мизия. Предполага се, че те са нарекли областта така, заради старата слава на малоазийските мизи като отлични воители, известна още от Омир. С образуването на римската провинция Мизия, наименованието мизи се разпростряло върху нейните жители.“ /**Евсевий**. Църковна история, XVII/.

Дион Касий Кокцеан (155~235 г.) е написал: „...тези ..., които живеят отсам реката и до земите на трибалите, се числят към провинция Мизия и се наричат мизи от всички, освен от живеещите наоколо“. /**Historia Romana**, LIV/.

Снимка 15. Карта създадена по сведенията на Клавдий Птолемей; вижда се, че Мизия се простира до река Днестър.

През Средновековието едно от архаичните имена, често използвани от византийските автори за обозначаване на българите, е „мизи“, наред със „скити“, „мирмидонци“ и други. В „Похвално слово“ на Фотий Тесалийски (началото на XI в.), като „мизийски народ“ са определени поданиците на цар Самуил. В „Историята“ на Михаил Аталиат се твърди, че *българите* са бившите *мизи*. През XIV в. византийските автори продължават да наричат „мизи“ предимно *българите*.

Снимка 16. Карта на Дакия и Мизия, изработена от Abraham Ortelius през 1595 г. по антични карти.

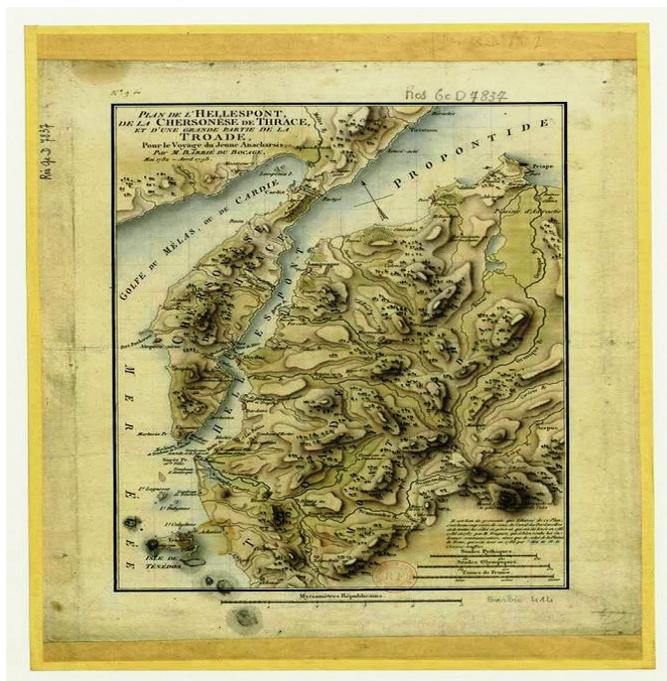

Връщаме се отново към земите и племената на юг от Балкана, за да обобщим гореизложеното и го допълним. Споменахме, че за пръв път името „траки“ е употребено от Омир във втора песен на „Илиада“, където с това име е обозначено населението на Тракийския Херсонес: „...А пък Пейрой с Акаманта предвождаха всички траки, мирно живеещи покрай Хелеспонт бързотечен...“

В античността днешният полуостров Галиполи бил известен като Тракийски Херсонес (на гръцки: Χερσονήσος Θρακία), или Тракийски полуостров (сн. 17). Днешният Босфор пък е наричан в миналото Тракийски боспор, т.е. „Тракийски проток“.

В трагедията си „Алкестида“ Еврипид казва, че едно от собствените имена на бог Арес е Тракс. Според един от гръцките митове траките произлизат от митичния цар Тракс, син на Арес. Войнолюбие то им идвало именно от това, че се явявали наследници на Арес, когото смятали за защитник на Тракия: неговият златен или златист щит бил държан в храма му във Бистония, Тракия.

Има данни за негръцкия, тракийски произход на Арес. Така например, Софокъл го нарича „роден в Тракия“ /Софокъл. Антигона, 970/. Култът към Арес получил широко разпространение в Гърция и Рим, но хиляда години по-рано богът на войната бил почитан на остров Крит под името Арей. Епитети му са яростния, беснеещия, свирепия, името му е свързано с българската дума „ярост“. Освен това, Арес е бил почитан и от *скитите*, обитаващи степите на север от Дунава. Херодот пише, че Арес бил олицетворяван с железен меч. /История, IV, 5, 60-63/. Клетвата на *старите българи* върху меча вероятно е свързана със същия древен култ.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Снимка 17. Френска карта от XVIII в. на п-в Галиполи (античният Тракийски Херсонес) и Троида.

Присъствието на *траките* в Тесалия, Беотия, Атика и дори на остров Евбея е засвидетелствувано изрично не само от античните гръцки историци, но е отразено и в топономията на тези области, както и в гръцките митове. Някои тракийски племена се прехвърлили по островите на Егейско и Мраморно море. Особено плътно било тракийското население по островите, разположени в северната половина на Егейско море. Тези райони на Егея били наречени отрано Тракийско море. Не случайно някои от тези острови носят тракийски имена. Така например остров Самотраки. Името на острова означава "тракийски Самос". Наричал се е още Саонесесос – остров на *саите*, които били едно от най-рано проникналите в басейна на Егея тракийски племена. От тракийски произход е и името на остров Имброс. С *траки* били населени не само о. Тасос, но и островите Лемнос, Наксос, Лесбос и др.

Траките се споменават като таласократи, т.е. „господари“ на моретата. Те станали господари на морето скоро след Троянската война: тяхната таласократия („господство“) траяла 79 години. Разпадането на гръцката армада подир плячкосването на Троя е описано от Дион Хризостом (~40~120 г.) /Eleventh (Trojan) Discourse, 123-144/ и в „Хрониката“ на Евсевий. Диодор Сикул казва, че контролът над морето за 304-те години, последвали Троянската война, е бил държан от: *лидийците* и *меонийците* – 92 години; *пеласгите* – 85 години; *тракийците* – 79 години; *родосците* – 23 години; *фригийците* – 25 години.

След Троянската война *траките* влезли в коалиция, наречена „морски народи“. През 1191 г. пр.Хр., по време на управлението на Рамзес III, „морските народи“ нападнали Египет. В надписа на Рамзес III върху стената на храма Мединет Абу са изброени някои племенни названия: пелесет (пеласги), дрд (дардани), чкр (тевкри/троянци), мешуе (мизи), уешеш (веси), шерден (серди), трш (трауси).

В Омировия епос за пръв път се появява етнонимът *траки*. От това време насетне той постепенно се превръща в обединителен етноним за населението между Карпатите и Егейско море и между Черно море и поречието на реките Морава и Вардар, население, говорещо сродни или близки диалекти на един език.

Ето какво пише през V в. пр.Хр. Херодот за *сатрите*, най-голямото тракийско племе:

„Сатрите, доколкото знам, не са били подчинени никога на никого и единствени от траките продължават да са и досега свободни; живеят високо в планините, които са покрити с всякакви гори и сняг, и са отлични войни. Те притежават прорицалището на Дионис; прорицалището се намира в най-високата част на планината [*Пангей* – б.а.]; измежду сатрите с прорицанията в светилището се занимават бесите, жрица дава прорицанията точно както в Делфи – няма нищо по-различно.“ /**Херодот**. История, VII, 111/.

От този текст също проличава, че много преди V пр.Хр. траките са имали своя писменост. Ако това не беше така, Херодот не би сравнил ритуала по предоставяне на оракул (писмено предсказание) между жрицата на бесите в храма на Баххус в Родопите и жрицата Пития в светилището на Аполон в Делфи, Парнас. Освен това се знае, че тракийски жречески клан – Тракидите, – древни пазители на священото знание, са управлявали култовата дейност в гр. Елевзина, Елада, включително че Елинската амфиктиония (Институция на

храмовите общности) е била пазена от специална тракийска гвардия – войни, посветени в тайните.

След прегледа на историческите извори, нека видим **артефактите, подкрепящи тезата, че многобройните народи, наричани траки, които са обитавали повече от шест хилядолетия Анатолийските земи и Балканския полуостров – от Карпатите до Егейско море и оттам – до Пелопонес, са имали своя писменост.**

1. *Златна орфическа книга*, намираща се във фондохранилищата на Националния исторически музей, София.

Снимка 18. Златната орфическа книга, пазена в хранилище на НИМ.

Златната орфическа книга (**сн. 18**) е един от най-тайнствените експонати в музейната ни археологическа сбирка и е на съхранение в мазето на НИМ, въпреки големия интерес и многото въпроси задавани по нея! Тя се състои от шест пластини, направени от 23.82 карата злато с размери 5 см на 4,5 см, свързани със златни пръстени и се отнася към VI в. пр. Хр. Била е намерена преди около 60 години от войник, работил при прокопаването на канал около р. Струма.

Текстовете върху погребалните златни пластини-листове съдържат формули, които се тълкуват като свидетелство за мистерийни обреди. Върху плочите е гравирани текст с букви, считани за етруски, въпреки съществуващите податки, че на Балканите е имало азбука, предхождаща гръцката, именно с т.нар. пеласгийски букви, разпространени между тракийските племена и възприети

впоследствие и от етруските; както и рисунки на свещен ритуален тракийски котел, кон, конник, сирена, лира и войни, носещи ритуални съдове.

Това е най-старата изцяло съхранена книга, създадена 600 години пр.Хр.! Докато по света има открити около 30 отделни златни страници, това е първата намерена напълно съхранена орфическа книга! А ние типично по-български, разбира се, я държим в мазето на Националния си исторически музей.

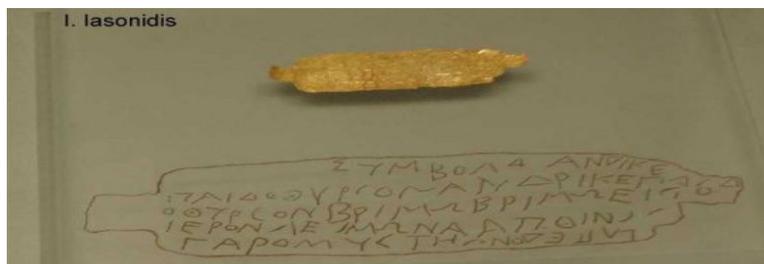
Съдържанието на книгата подсказва, че тя навярно е изработена във връзка с погребението на аристократ-орфик. През VI в. пр.Хр. гръцкият философ Питагор популяризира отново тракийският орфизъм в Южна Италия. Там досега са открити около 30 отделни страници от етруски "орфееви" книги, но само в България е открита цяла книга, чиито страници са съединени със златни пръстени. Върху изследването ѝ работи екип от български и италиански учени, но до момента те все още не са разчели и публикували свой превод или коментар.

2. *Златни орфически таблички*, откривани из цяла Южна Европа – от Италия до о. Крит. Златните орфически таблички са средство за ритуално действие: съдържат формули с мистериално посвещение, символични напеви, но може би описват действия или стъпки от тайните ритуали на орфико-питагорейските общества.

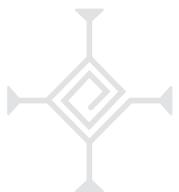
Орфическите сакрални паметници, намерени из Средиземноморието, обхващащи значими отстояния в пространството и времето, произхождат от обща идейна основа. Такива са орфическите папируси от Девени (най-старият оцелял ръкопис в Европа), Гуроб и Калатис, златните таблички от Южна Италия, Крит и северна Гърция, костените графити и сакрални предмети от милетската колония Олбия, вазопис от Атика и Южна Италия.

Макар табличките да са открити на различни места (Южна Италия, Крит и Северна Гърция), описанията върху тях са сходни и свидетелство да широко разпространена единна традиция. Според орфическата доктрина, паметта, скрита в ключови понятия може да помогне на посветения да надникне в лоното на отвъдния свят, докосвайки самото безсмъртие. Затова и богинята на паметта Мнемозина е главно действащо лице в текстовете, които дават напътствия на посветения за това как да намира пътя си в отвъдния живот, говорят за единството на живота, смъртта и прераждането.

Златният лист от Тесалия (2.54 x 3.81 см.; **сн. 19**), намерен в гроба на жена, заедно с теракотена фигурка на вакханка (V-IV в. пр. Хр.), съдържа типична орфическа молитва.

Снимка 19. Златният лист от гр. Фарсала (Лариса), Тесалия, с орфически мистичен надпис от десет стиха. /Източник: <http://amphipolis.gr/bg/to-орфико-тафико-хрисо-ελασμα-του-ιππωνι/>.

Текстът в превод от старогръцки гласи:

„Изгарям от жажда и загивам! Но дайте ми да пия от вечнотечащия извор!
Вдясно бял кипарис:

– Кой си ти? Откъде си?

– Син съм на Земята и на Звездното небе, но произходът ми е небесен.“

Снимка 20. Златни пластини от гр. Пирги, антично етруско пристанище в Централна Италия, основано също от пеласгите.

За гр. Пирги Страбон пише следното: „И Пирги има храм на Ейлетюя, основан от пеласгите; някога богат... А от Пирги до Остия разстоянието е двеста и шестдесет стадия...“ /**Страбон**. География кн. V, 2/.

Освен *пеласгите*, в Централна Италия са се заселили също и *троянците* – тракийско племе от групата на *дарданите*, чийто вожд според „Илиада“ бил троянския принц Еней, от когото произхождат Ромул и Рем – митичните създатели на гр. Рим.

Етническата родствена връзка между *траки* и *етруски* е коментирана от австрийския учен Александър Ранда в книгата му "Балканите – ключово пространство към световната история". (**Randa, A.** Der Balkan Schlüsselraum der Weltgeschichte. Wien, 1949).

Интересно е твърдението на Плиний Стари по отношение на това, че пеласгите, а не гърците, са занесли азбуката в Лациум (Италия). /**Pliny**. Natural History. Harvard University Press, London, 1942, VII, LVI, 192-195/.

3. *Артефакти с вотивни надписи* на негръцки език (сн. 21).

В едно интервю траколожката проф Диана Гергова казва: „Античните автори пишат, че в светилищата на Дионис бесите също са използвали таблички с надписи. Знаем и че орфическото учение е първото, което се разпространява с книги. Самите гърци вярват, че буквите са им занесени от Орфей и други полумитични, но все свързани с Тракия герои. Т.е. представата за връзката на траките с писмеността идва от древността.“ / <https://www.24chasa.bg/Article/640807/>.

Снимка 21. Писменост на западно-славянското племе венети на керамичен съд, датиран към VI в. пр.Хр., от Lozzo Atestino, култура Есте, в Североизточна Италия /<http://mnamon.sns.it/index.php?page=Esempi&id=31/>.

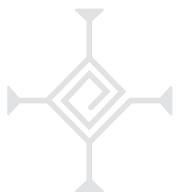
Алкидамант твърди **/VIII, 465/**, че не кой да е, а тракиецът Орфей е създателят на писмеността. Друго важно свидетелство е дал Диодор Сицилийски, който разказва, че Орфей и Лин са ползвали най-древната азбука **/Diod.Sic., III, 67/**.

Тракийски книги са съществували дори до ранното средновековие – през VII в. след Христа. При Фотий има ясно свидетелство за това; той казва, че известен византийски автор ползвал тракийски книги след времето на император Ираклий (Flavius Heraclius Augustus: 610-641 г.). Тоест след 641 година. Само можем да съжаляваме, че Фотий не е счел за нужно да ни каже с каква азбука са написани тракийските книги.

Да се върнем пак към древността, напр. в класическата епоха. Според Еврипид, древногръцки поет и драматург (480-406 г. пр.Хр.): „На тракийски таблички е записано Орфеевото слово.“ Еврипид споменава също за „medicines on the Thracian tablets, recorded by Orpheus“, т.е. „лекарства, записани на тракийски плочици от Орфей“. **/Al.Fol & I.Marazov. Ancient Thrace. Cassel & Co Ltd, London, 1977, p. 30/**. За подобни таблички говорят и Платон, и Питагор, и Хераклит. С орфически символи са изписани и посочените от нас златни таблички, откривани из цялата територия на Южна Европа – от Италия до о. Крит.

Странно е че, *в отличие от някои съвременни български учени, никой от античните автори не нарича древните обитатели на нашите земи неуки.* Херодот, Тукидит, Страбон, Ксенофонт, Плиний и др. свидетелстват за богатството, културата и духовната извисеност на *траките* и на техните родственици – *пеласгите*.

Според В. Дюруй в античността *траки, пеласги и илири* са били считани за три клона на една и съща етническа общност. Това мнение се потвърждава от Вл. Георгиев, който изказва теза, че трако-пеласгийският език е говорен в Югоизточна Европа още през неолита. Представителите на трако-пеласгийската общност са първите европейци, имали писменост.

Преди се е считало, че кадмейския мит има източен произход, но както отбелязва С. Янакиева преданието за финикиеца Кадмос е палеобалканско, т.е. трако-пеласгийско. Г. Херм потвърждава казаното от К. Порожанов и С. Янакиева, пояснявайки, че *финикийците* са амалгама от *ханаанци* и *морски народи*.

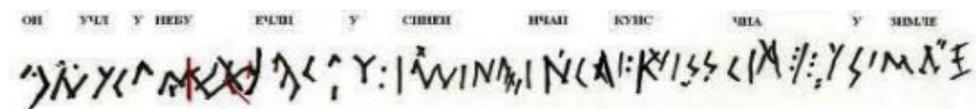
А *морските народи* вероятно са свързани по произход с *пеласгите*, защото напр. Диодор Сикулски пише, че *пеласгите* били първите, които използвали кадмейските (финикийските) букви и поради това те са наричани още пеласгийски:

„Лин написал разказ с пеласгийски букви за делата на първия Дионис, както и за други митични легенди, които завещава сред мемоарите си. По същия начин Орфей и Пропанид, който беше учител на Омир и талантлив поет, ползваха пеласгийските букви; а също ги ползваше и Тимоет – син на стария Тимоет, а той – син на Лаомедон, който живя по времето на Орфей ... Този Тимоет, очевидно племенникът на цар Приам, също така е написал „Фригийската поема“, а така я наричат, защото я е написал, ползвайки древния език и букви на фригийците...“

В Тракия са открити голямо количество надписи от предримската епоха, както и графити, които показват, че и на официално ниво, и в култовите практики, а и в ежедневието писмеността е била част от културата на траките. Знаците са върху каменни стели, съдове от ритуални сервизи, върху лични предмети, вотивни фигурки и др.

Едно от най-ярките свидетелства за писмената култура на *траките* е *надписът от Ситово* (сн. 22). Уникалният паметник е открит от местни хора, а по-късно проучен от специалистите. Някои от тях определят буквите като фригийски, а относно възрастта му все още няма консенсус. Едни смятат, че древните букви са изсечени преди 6500 години, други обаче са на мнение, че паметникът е отпреди 3200 години.

Дори да приемем, че надписът от Ситово е създаден по-късно, през IX – VIII век пр. Хр., това го прави най-стария надпис на европейски народ! Много преди *гърци, латини, келти* и *германи* да се научат да пишат, *траките* са правили монументални надписи (буквите са с височина около 40 см).

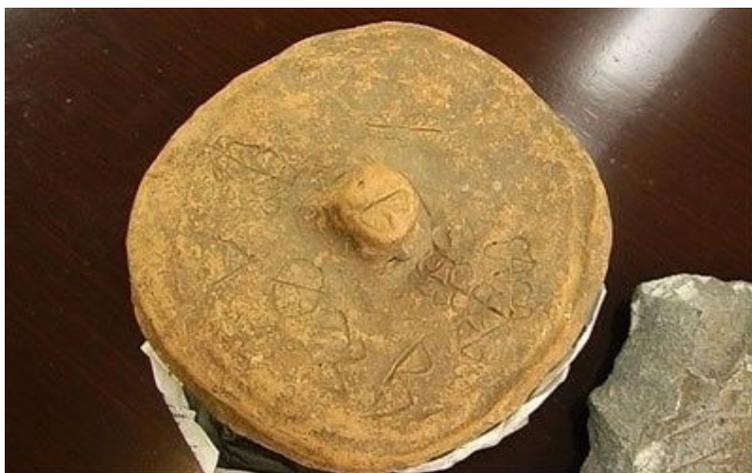

Снимка 22. Надписът от с. Ситово, Пловдивско.

А, ако ви се струва странна приликата на част от ситовските знаци с буквите на кирилицата, вижте пък снимките на артефактите по-долу (сн. 23).

Възниква резонният въпрос: **как тези кирилски букви са се озовали върху капак на съд от преди четири хиляди години?**

Ето още веднъж снимки в едър план (сн. 24, 25) на артефакта от II хил. пр.Хр. от Македония, върху който според професора по палеолингвистика Душко Алексовски *на езика на пеласгийското население, живяло по това време в региона е изписано името на богиня Всефа, известна по-късно като Веста*.

Снимка 23. Керамичен капак от Македония, II хил. пр.Хр., с писмени знаци по него.

Снимката, която виждате, няма аналог! Това е *уникален артефакт с писмени знаци от II хил. пр.Хр., открит в днешна Македония* /<http://www.slovio.com/origin/index.html/>.

Снимки 24 и 25. Macedonia archeologists uncover 4,000 year old writing: артефакт от II хил. пр.Хр. от дн. Македония.

За голямото западнославянско племе *венети* има сведение от Юлиан Апостат (Отстъпник), когато описва града Аквилея (Aquila), днес в Североизточна Италия, регион Фриули-Венеция:

„Това, всъщност, е търговският център на мизите, панонците и италианците, които живеят във вътрешността. В миналото те са наричани, струва ми се, Хенети; в наши дни, въпреки че римляните владеят техните градове, те са запазили първото си име с маловажна добавка на една буква в началото на думата; тя се представя от уникален символ, който те наричат „о v“ и който те често ползват вместо b e t a, произлизащ, както си мисля, от специфичното придиha-

ние на техния език.“ /**Discourse on Royalty**, 17. – В: Less Belles Lettres, Paris, 932, I, първа част, р.143/.

Изследователят Георги Сотиров, емигрант в Канада, коментира думите на Юлиан така:

„Юлиан, който е писал на гръцки, посочва, че етнонимът, който гърците произнасяли като „Heneti“, бил произнасян от местните жители като „Veneti“. Гърците имали затруднения с произнасянето, понеже гръцката b e t a съответства на звук между Б и В, докато в езика, говорен на север от Гърция, тези два звука ясно се отличават и изискват два различни писмени символа.“ /**Георги Сотиров**. Предкирилската писменост в славянските земи (глава от неговата книга „ELEMENTANOVA“: електронна публикация от 1986 г./

Юлиан е писал тези редове през 358 г., следователно тогава венетите са имали собствена азбука. Но коя е била тя? Да се опитаме да отговорим на този въпрос.

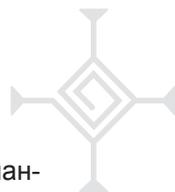
Около 350 г. император Констанций II, наредил на епископа на Мизия и Дакия Вулфила (Урфил), със седалище Никополис ад Иструм в днешна Северна България, да направи превод на „Библията“ за своята епархия. Според късноантичния църковен историк Филосторгий (Филоосторгиус) Вулфила превел „Библията“ на „говорим тракийски гетско-бески език“.

Всъщност Улфиловият превод се явява първият в Европа, защото по това време „Библията“ още не била преведена на латински. За да бъде достъпно четиво за мизите, гетите и даките, епископ Урфил прибягнал до ползваните дотогава от техните жреци прото-кирилски знаци, чийто корени се откриват в древната трако-пеласгийска писменост, употребявана в Югоизточна Европа още през неолита и бронзовата епоха.

Снимка 26. Гетската или готската азбука, съставена през IV в. от Улфила, епископ на Мизия и Дакия.

Представяме таблица с буквите на т.нар. готска азбука (сн. 26), съставена през IV век в българските земи от местния епископ Урфил, който съставил азбука и превел „Библията“ на нов език – „готски“. Днес Германия го почита така,

както ние почитаме светите братя Кирил и Методий: като създател на германската писменост и основоположник на германската литература.

Още през 1910 г. д-р Ганчо Ценов е оставил следния коментар:

„Каже ли се, че Св. Писание е било преведено на словенски, мислил се е Улфиловият превод, защото Улфила изнамери писмена и преведе Св. писание за гетите покрай Дунав, които след VI в. се нарекоха славяни и образуваха българската държава. Филосторгий, който е живял през IV в., пише, че Улфила изнамерил писмена и превел Св. писание за християните в Гетия.“ /Ганчо Ценов. Произходът на българите и началото на българската държава и българската църква. С., 1910/.

Тук няма да засягаме дискусияния проблем „гети“ – „готи“. Но в Германия тази азбука днес не се използва. Имаме я ние в България, където е възникнала, ползва я и цяла Източна Европа. Тази първоначална азбука на готите била съставена въз основа знаците А, Г, Ф, К, Л, М, П, Т, Ч, У, Х – от древна азбука-предшественик. А няколко века след Вулфила същите знаци са възприети от Свети Кирил Философ и използвани при съставянето на кирилицата.

Откъде обаче, се е сдобил през IV в. епископ Урфил с тези прототипни знаци, за да състави азбука и да преведе „Библията“ на готски (т.е. славянски) език? И кога всъщност е възникнала най-древната писменост на Балканите?

За да отговорим на тези въпроси, *нека проследим накратко историята на появата и етапите в развитието на гръцкия език и гръцката писменост* (всъщност реформирана финикийска):

1) През II хил. пр.Хр. в Елада е възникнал древногръцкият език, който спада към семейството на индоевропейските езици. В хода на взаимодействието му с езиците на съседните етноси той претърпял огромни фонетични, морфологични, лексикални и синтактични промени. Прието е, че древногръцката азбука е производна от семитската, като отначало е ползвано силабическо (сричково) писмо.

2) В края на II хил. пр.Хр. (Архаичен период) финикийското писмо, употребявано във Финикия и по-късно в Картаген, било възприето и в Елада (Гърция). То съдържало 22 символа за съгласните, но липсвали такива за гласните звуци. В Елада били добавени буквите α, ε, ι, ο, υ, представлящи гласните звуци в речта. Такава била старогръцката архаична азбука докъм IX-VIII в. пр.Хр. (сн. 27).

Гръцка архаична азбука - 9 в. - 7 в. пр. н.е.

Снимка 27. Гръцката архаична азбука през IX-VIII в. пр.Хр.

3) VIII-V в. пр.Хр. (Класически период). Архаичната азбука претърпяла промени, най-важна от които е смяната на посоката на писане – не отдясно на ляво, а отляво надясно. Градовете-държави имали диалектни разлики, като общо взето се очертали четири диалекта: аркадо-кипърски, дорийски, еолийски и йонийско-атически.

Основните диалекти получили названията си по личните имена на потомците на Елин, царя на Фтиотида (Централна Елада). Елин имал трима синове: Дор и Ксут, които завладяли царските тронове в Пелопонес, и Еол, който станал цар на Тесалия. От синовете на Елин само Ксут родил синове: Ахей, който наследил властта на Ксут в Пелопонес, и Йон – възцарил се над гр. Атина и областта Атика.

4) IV-II в. пр.Хр. (Елинизъм). Йонийският вариант на азбуката бил възприет в повечето градове-държави (полиси) и така цяла Елада получила единна писменост. Тя понякога е ползвана дори в съседните държави. Така например надписът в Севтополис, столица на Одриското царство през IV-III в. пр.Хр., е изпълнен на класически йонийски диалект и писмо.

Като изключим обаче царския род на Йон, *атиняните*, прекръстени на *йонийци*, са *пеласги* по произход (**Херодот**, I-56). Не бива да забравяме това! Така, че жителите на цяла Елада (гръците) всъщност възприели финико-пеласгийските букви. По-късно „гръцката“ азбука, разбирай йонийската или по-точно финико-пеласгийската, послужила като модел за създаването на латиницата и след това на кирилицата.

Снимка 28. Керамичен съд, от долната страна на който е изрисувана йонийската инициална азбука. IV в. пр.Хр., Национален археологически музей – Атина.

Буквите, изобразени на тази чиния (**сн. 28**), които служели за изразяване на йонийския диалект, се отличават от знаците в таблицата по-горе. Но и трите системи – архаичната, класическата и йонийската – са още твърде близки с

финико-тирсенския прототип. Това още не е познатата ни старогръцка азбука, която изглежда по съвсем различен начин.

Ако това твърдение Ви звучи еретично, спомнете си още и за надписа от Кьолмен, златния пръстен от село Езеро, за надраскания надпис върху обикновен камък "Скиас" в тракийската могила от Къпиново, за надписите с името на Севт върху неговия шлем и сребърните съдове от сервиза му. В Румъния, Македония и Италия са откривани орфически златни таблички със знаци, някои от които свещени формули. Като всяка писменост и тази започва във връзка с религиозните практики.

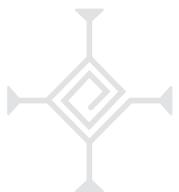
Снимка 29. Сребърна монета на тракийския цар Берг (Bergaios), IV в. пр.Хр.

Тракийското племе фриги, от своя страна, е оставило в Анатолия над 340 епиграфски паметника, а в земите на същинска Тракия са оцелели ситовския, кьолменския, дуванлийския, езеровския, да не забравим и двадесетината надписа от о. Самотраки.

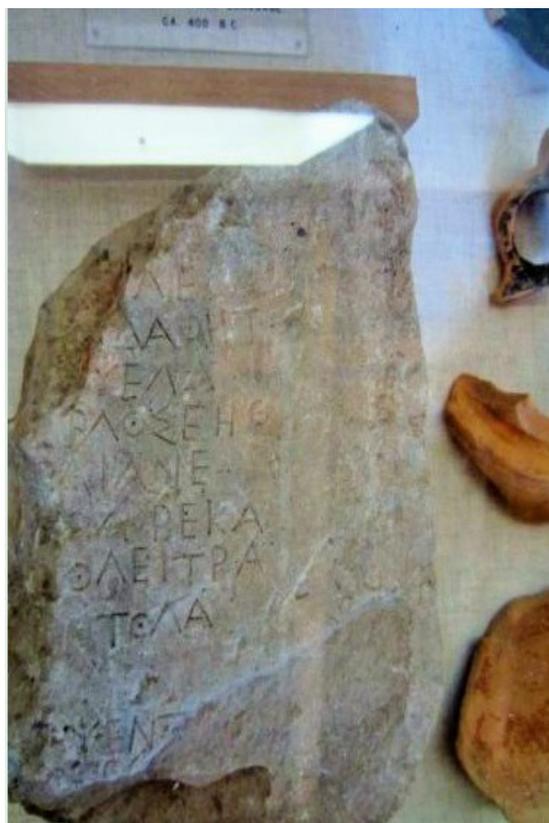
Снимка 30. Един от надписите от остров Самотраки, в два от тях се съдържа българската кирилска буква „Б“.

При разкопки след Втората Световна война американският археолог К.Леман /K.Lehmann/ открил на о. Самотраки двадесетина надписи, които определя като „тракийски“. Става дума за около 40 керамични фрагмента с различни по дължина буквосъчетания изписани върху тях. Какво било учудването на научния свят, когато след публикуването на находките се оказало, че в два от тях се съдържа българската „кирилска“ буква „Б“ (фрагменти № 1 и 33; **сн. 30**).

К. Леман тълкува този знак с фонетичната стойност „Б“. Различните фрагменти са датирани от VI до III в. пр.Хр. Наличието на „кирилска“ буква в „тракийски“ текст не е прецедент. Известни са и надписи от остров Тера, които също съдържат буквата „Б“.

Тези надписи са свързани с пелазгийското население на о. Самотраки и голямото тракийско светилище там, свързано с почитането на култа към бог Хермес и култа към Тракийския конник, разпространен и по нашите земи. С него се свързват и засвидетелстваните от античните автори "тракийски" мистерии на о. Самотраки. В древността островът е бил населен с тракийски племена и оттам идва името му (*дорийци* се заселват там едва към VII в. пр.Хр.).

Снимка 31. Част от каменна стела с надпис от о. Самотраки, на негръцки език.

Този надпис (сн. 31) е намерен при светилището на Великите Богове край гр. Камариотица, на о. Самотраки и е датиран към IV в. пр.Хр. Диодор Сицилийски съобщава, че идвайки на Самотраки финикиецът Кадъм бива въведен в мистериите преди да се ожени за Хармония – дъщеря на тракийския бог Арес, както и че **през IV в. пр.Хр. тракийският език още бил използван в религиозните церемонии от жреците на самотракийските Кабири.** /Diodorus Siculus. Library of History. Books III-VIII, transl. C. H. Oldfather. Loeb Classical Library, Cambridge, MA, Harvard University Press. London, William Heinemann Ltd, 1935/.

Френският археолог и лингвист Клод Бригс в документалния филм „Севт Безсмъртният“ за кратко представя билингва надпис, намерен също на о. Самотраки (сн. 32). Двуетичният декрет на тракийски и гръцки език е един от трите тракийски надписа от VI-V в. пр. Хр., открити в светилището на Аполон (на тракийски *Abolo*) в самотракийската колония Зоне на беломорското крайбрежие и от общо 220-те епиграфски паметника, намерени на този остров преди повече от двадесет години, но все още необнародвани.

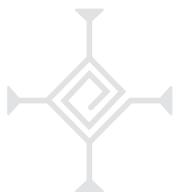

Снимка 32. Френският археолог и лингвист Клод Брикс във филма Севт Безсмъртният: „...защото има двуетичен надпис“.

„Два от тях са изцяло на тракийски – заявява френския учен във филма си, – а третият камък е изключително интересен, защото има двуетичен надпис... Имаме 3-4 реда от един декрет на гръцки и отдолу следва дълъг документ на тракийски език. Гръцката археоложка, която е правила разкопките, е публикувала само снимки/рисушки на три-четири кратки посвещения върху съдове.“ / **Claude Brixhe**. *Zôné et Samothrace: leurs sur la langue thrace et nouveau chapitre de la grammaire comparée?* [„Зоне и Самотраки: светлина върху тракийския език и нова глава в сравнителната граматика“]. – *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, janvier-mars 2006, p. 121-146 /.

Снимка 33. Надпис-посвещение от Котис, цар на траките, на Херакъл, в който е употребен етнонимът траки. /<http://pandektis.ekt.gr/pandektis/handle/10442/71356/>.

Графика на надписа: **ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΘΡΑΚΩΝ Κ[ΟΤΙΣ] ΠΟΡΕΩΣ ΗΡΑΚΛΕΙ** .

Съвременна българска фонетика: „Базилеус фракон Котис пореос Ираклеи“.

Превод: „Базилевсът на траките Котис [е] последовател на Херакъл“.

Думата *πορεως* (*пореос*) е производна от думата *πορεία* (*порейя*), която означава „ход“, или във военен аспект – „поход“. Следователно производната *пореос* носи смисъла „човек във ход“, или „войн в поход“ – в определена посока и с определена цел, напр. превземане на крепост. Сравни с *πορῶ* (порто) – „завладявам“; *πορθήση* (портиси) – „превземане“ (на град или крепост); *πορθήτης* (портитис) – „завоевател“. А в конкретния случай „базилевсът на траките Котис“ се самоизтъква като „πορεως Ηρακλεϊ“ (пореос Ираклеи), т.е. „вървящ по стъпките, следващ делата на Херакъл“, с други думи – „последовател“ на големия войн и герой.

Любопитна е употребата на етнонима *Θράκη* (фраки/траки) и то в надпис-посвещение, поръчан от техния владетел Котис. Инфинитивът *Θράκη* дава в родителен падеж *Θράκων* (фракон): *Βασίλευς Θράκων* = „Базилевсът на траките“. Името на Херакъл е изписано различно от гръцкото *Ηρακλῆς* – *Ηρακλεϊ*. *Ηρακλεϊ* – хгобръ/храбръ – явно е бил тракийският начин за изписване на името Херакъл.

Надписът (сн. 33) е намерен през 1938 г. в руините при югозападното подножие на крепостта *Διδυμοτείχου* (Дидимотихо или Димотика), Егейска Тракия. Датирани е в периода 42-31 г. пр. Хр. – последните години от управлението на Котис VI. Представлява правоъгълна добре обработена мраморна плоча с размери 0,15 x 0,30 x 0,50. Гравирани е в горната част на основната дълга страна на плочата. Височина на буквите: 0.025-0.03. Обнародван от Националната гръцка фондация за изследвания – Център за гръцка и римска античност. /**Χ. Δρακοντίδης**, *Θρακικά* 10 (1938), 199-218; με σημειώσεις και συμπλήρωση της επιγραφής από τον **Κ. Μ. Αποστολίδη** (**J. και L. Robert**, *BullEpigr* 1939, 206; *Μπακαλάκης*, "Αρχαιολογικῆς ἔρευνες" 24; *Bakalakis*, "Rayonnement" 287) *IThrAeg* E 458/.

Още в началото на миналото столетие започва по-масирано обнародване на тракийски надписи от класическия, елинистичния и античния периоди. По-късно, с откриването на фригийските епиграфски паметници от гр. Гордион станало ясно, че тракийските племена са имали висока култура през X-IX в. пр.Хр., т.е. през архаичния период.

Напомняме на читателите, че древните обитатели на нашите земи са разполагали с азбука дори и преди архаиката. Диодор Сикулски свидетелства, че Орфей и Линей са ползвали пеласгийската азбука още преди времето на Троянската война. Те двамата са живяли през II хил. пр.Хр.

За още по-ранна тракийска писменост – от IV-III хилядолетие преди Христа – пише лингвистът Иван Дуриданов: „Накрай, за културната история на траките е важно да се спомене, че на територията на Древна Тракия и в нейно съседство бяха открити два надписа с образно (пиктографско) писмо... Наличието на тези наченки на писменост в древна Тракия свидетелствува за развитието на висока култура на населението от тази област през от IV-III хил. пр.н.е.“ /**Ив. Дуриданов**. *Езикът на траките*. Наука и Изкуство, София, 1976, с. 92/.

Днес датировките както на плочицата от Градешница, така и на печата от Караново са коригирани и се изясни, че писмеността в нашите земи е много по

стара от тази на шумери и египтяни. Надписът от Караново е отпреди повече от 6000 години.

Акад. Владимир Георгиев определи като тракийска писмеността върху печата от Караново, твърдейки, че "...най-старата култура, която се открива в пределите на Тракия, като например Караново I, е принадлежала на същинските тракийци". /Вл. Георгиев. Въпроси на българската етимология. БАН, София, 1958, с.113/.

Американският писател-пътешественик Ричард Ръгли изказва обоснова-но мнение за Балканската писменост, определяйки доста добре причините за мълчанието около нея:

„Идеята за съществуването на стара европейска писменост влиза в конфликт с много от дълбоко вкоренените възгледи на археологията и с традици-аните представи за развитието на цивилизацията... Последниците биха били огромни, ако съществуването на такава писмена система се възприеме от всички; обаче тогава много основни положения ще бъдат поставени под въ-прос. Това означава отхвърляне на идеята, че появилите се преди 5000 години „високи“ цивилизации на Близкия Изток първи са изобретили писмеността... Една още по-фундаментална промяна ще бъде изместването на историята да-леч по-назад към „примитивния“ мрак на каменната епоха...“ /Ричард Ръгли. Изгубените цивилизации на каменната ера. Бард, София, 1999, с. 108/.

Ако изредените дотук аргументи не са достатъчни, ето и други, спотаяващи се сред безбрежието на античната литература. Някои Орфееви произведения са ни познати от по-късни преписи на гръцки език, сред които например: „Тео-гония“, компилирана от Хезиод през VII в. пр.Хр.; епическата поема „Аргонавти“ от 1384 стиха (запазена до днес); „Химни за мистериите“, разказващи за силата на природата и различни тайнства; „Магическа ботаника“ – за лечебните свой-ства на тревите и др.

Ксенофонт съобщава, че у траките се намирали много книги. /Извори за историята на тракия и траките, т. II: Анабазис, VII, 2/. В своя трактат „Държа-вата“ Платон пише: „Жреците разполагат с купища книги на Орфей и Музей“. Според Диодор Сицилийски Музей бил син на Орфей /IV, 25, 1/. А Павзаний коментира, че творбите, които обикновено се приписват на Музей, най-веро-ятно са фалшиви, „освен една възхвала на Деметра, написана за Ликомида“ /Pausanias, I, XXII, 7/. Ако Музей е бил син на Орфей, той определено е полз-вал писмеността, която научил от баща си.

Най-чудно е, че античните автори признават наличието на писменост у тра-ките, за разлика от българските учени.

Древната тракийска писменост много респектирала гръците. Еврипид гово-ри за „тракийски таблички, написани от певеца Орфей“ /Euripides. Alcest, 96/. Да си припомним, че Орфеевата поезия била цитирана от Филохор и Платон /Philoch., 191. – Във: Fr. Hist. Gr. (Mueller); Plato. Cratyl, 402b-c/. По-късно Дио-дор, Макробий и Йоан Малала също цитират поезия от Орфей, имайки всички основания да вярват, че е автентична /Diod. Sic. Fragment 1, Book VII; Macrob. Sat., I, 18, 12; Joannes Malalas. Chronographia. Book IV. Bonn ed. (1831), p. 73 f/. Според Помпей Трог именно Орфей е посветил цар Мидас в религиозни-те мистерии, които пък Мидас е разпространил из цяла Фригия /Historiarum Philippicarum Liber XI.VII.14/.

По какви причини днес е толкова трудно да се разбере, че трако-пеласгийската писменост е съпровождала култовите практики и е била пазена грижовно от жреческите съсловия на сродните племена траки, пеласги, фриги, витини, мизи, даки, гети и други тракийски общности.

Интересно е да се отбележи в тази връзка, че древноримският поет Вергилий не се е поколебал да представи като грамотен мъж троянския предводител Еней. Според Вергилий Еней е изговорил следните думи: „Пиринчен щит, някога носен от велики герои, поставям на колоните при портите, а на него написвам: „Такива (щитове) защитиха Еней от гърците!“ /*Virgil. Aeneas, III, 286 f.*

Свещеният култов език на траките, достъпен за малцина – само за посветените, – е възникнал в Родопите. Проф. Николай Овчаров пише: „Керамиката, открита на обекта [при с. Татул] е с произход от Мала Азия, Егейските острови и Микена, което свидетелства че през II хил. пр.Хр. на поклонение в светилището край с. Татул са идвали поклонници от различни точки на древния свят.“ /**Н.Овчаров, Д.Коджаманова, Здр.Димитров, Кр.Лещак**ов. Археологическо проучване на скално светилище при с. Татул, Момчилградско. – В: АОР за 2007, С., БАН, 2008/.

Никола Гигов пише в книгата си „Орфей и азбуката“ /Варна, 2004/: „Между бесите от Родопите и коптите от Египет (коренното население на Египет) е имало непрекъснат мирен съюз и взаимно подпомагане. Орфей – „най-великият смъртен музикант на света“ – е реформирал именно коптската азбука.“

Сравнителното езикознание ни дава днес доказателства в подкрепа на тази хипотеза. На теория не би трябвало да има общи думи между български и египетски и между българския и коптския, но те съществуват: десетки са съвпаденията между думи и знаци.

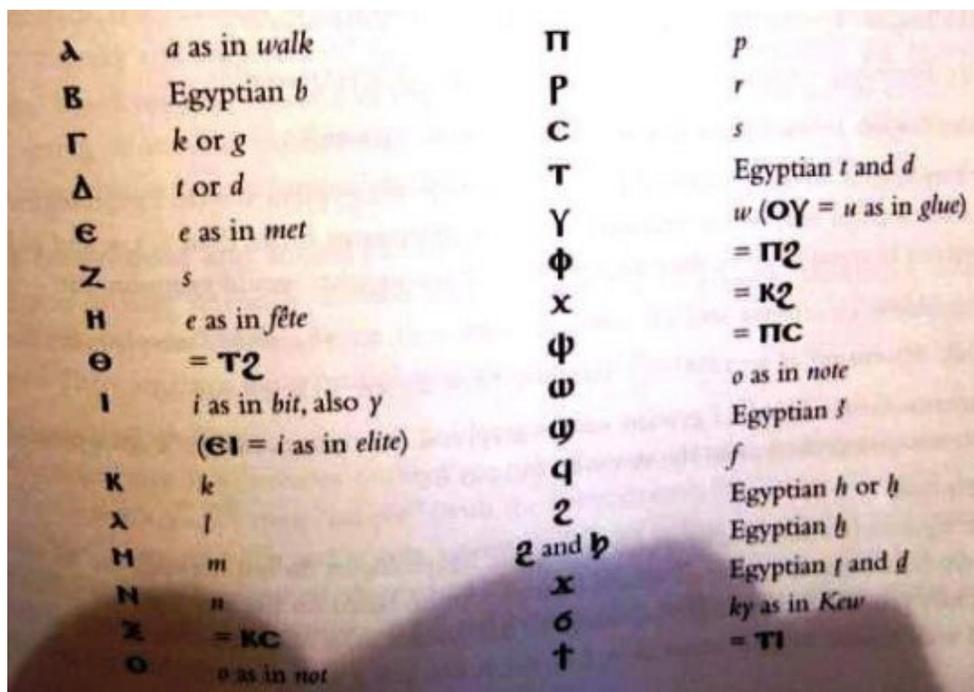
Изследвайки най-старата египетска култура – от Нулевата до Третата династия (между 3500 г. – до 3150 г. пр.Хр.), – учените се натъкват в египетска йероглифна писменост, употребявана само от представители на първите династии; това са странни писмени знаци, които остават без ясно тълкуване. Обаче повечето от тях се срещат в неолитната писменост на Тракия около 2000 години по-рано.

А сега още една изненада. Направо давам снимка (**сн. 34**). Това е *коптската азбука* така, както я учат египтолозите по цял свят; азбуката, от която са тръгнали да дешифрират средноегипетския диалект.

Няма шега, нито фотошоп! Г-н Алън не показва *кирилицата*, а *средноегипетската азбука*. Двете обаче са почти идентични.

Същото важи за представената по-долу *азбука на северноегипетския бохаирски диалект* (**сн. 35**), използван предимно в църквите на коптите. Дали няма общо с църковнобългарския?

Следващият текст на черен лист с бели букви пък е извадка от ръкописа „Кebra Nagast...“, или „Книга на славата на царете на Етиопия“ /„Kebra Nagast or the Glory of Kings“, пазен в Ориенталския ръкописен отдел на Британския музей: British Museum Manuscript Orient, № 818, following 26 a, columns 1, and 2/. Налице е видимо сходство между графиките на *античната етиопска азбука* и *глаголицата*.

Снимка 34. Книгата е Middle Egyptian на James P. Allen, издание на Кеймбридж, 2010 г. Очевидно този сериозен изследовател не би се пошегувал да замени коптската азбука с кирилица.

Α α	Β β	Γ γ	Δ δ	Ε ε	Ϝ ϝ	Ζ ζ	Η η	Θ θ	Ι ι	Κ κ
alpha	veeta	ghamma	delta	ei	soo	zeta	eeta	theeta	iota	kappa
a	b, v	g, gh, ng	th, d	e	ʃ	z	ee	th, t	i, y	k
[a]	[b, v]	[g, ŋ]	[ð, d]	[ɛ, e]		[z]	[i:]	[θ]	[i, j]	[k]
Λ λ	Μ μ	Ν ν	Ξ ξ	Ο ο	Π π	Ρ ρ	Σ σ	Τ τ	Υ υ	Φ φ
lamda	mei	nei	eksee	o	pee	ro	seema	tav	epsilon	fei
l	m	n	x	o (short)	p	r	s	t, d	v, u, y	f
[l]	[m]	[n]	[ks]	[ɔ]	[p]	[r]	[s]	[t, d]	[v, u, i]	[f]
Χ χ	Ψ ψ	Ω ω	Ϙ ϙ	Ϛ ϛ	Ϝ ϝ	Ϟ ϟ	Ϡ ϡ	Ϣ ϣ	Ϥ ϥ	ϧ Ϩ
kai	epsee	o	shai	fai	khai	horee	cheema	tee	janja	jinkim
k, sh, kh	ps	o (long)	sh	f	kh	h	ch	tee	g, j	
[k, ʃ, x]	[ps̄]	[o:]	[ʃ]	[f]	[x]	[h]	[tʃ]	[ti]	[g, ɟ]	

Снимка 35. Коптският-бохайрски, използван предимно в църквите на коптите.

Снимка 36. Страница от прототипния глаголически текст, известен като „Кebra Нагаст“ или „Книга на славата на царете на Етиопия“.

„Кebra Нагаст“ е традиционна етиопска хроника, написана посредством писменост, съществуваща поне от VII в. пр.Хр. Според етиопските християни и растафарианите от общността Бета Израел тя описва истинската история за произхода на династията на Соломонидите в Етиопия. Те я разглеждат като безспорен исторически източник относно преминаването на етиопците от почитане на слънцето, луната и звездите към „Бога на Израел“.

Какво общо би могло да има между *българската глаголица* и много по-древната *етиопска азбука* в хрониката „Кebra Нагаст“, разказваща историята за цар Соломон и Савската царица?

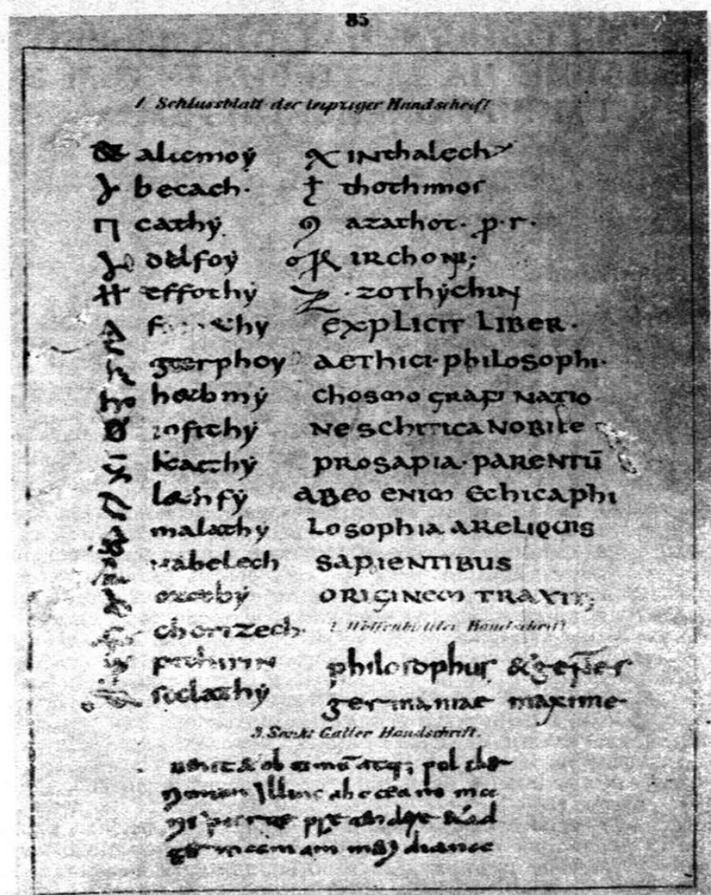
С пълна сила стои същият въпрос за отношението между *българската кирилица* и много по-древното *бохаирско писмо* на коптите в Египет?

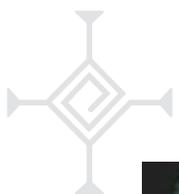
Всъщност кога и къде са съставени архаичните предшественици на българските азбуки?

Засега не е възможно да се посочи дори приблизителен период. Въпреки това, има данни, че подобна на глаголицата азбука е ползвана сред българското население преди времето на светите братя Кирил и Методий.

Още през IV в. философът-гностик Етикос Истер написал обемистия трактат „Космография“, преведен на латински от Йероним Блажени (~347~420 г.). На последната страница на „Космографията“ Свети Йероним се е погрижил да запише, че Етикус „произлиза от благороден скитски род“ от района на делтата на р. Дунав (Истър) и че сътворил този труд на своя език посредством писмени знаци от една много специална азбука (сн. 37). Свети Йероним не само препоръчал нейното въвеждане в богослужението, но на практика работил усилено и успешно за нейното разпространение в Далмация, където тя била използвана чак до XIX в.

Снимка 37. Азбуката на Етикус Истер (Aethicus Ister, IV в.): ранна разновидност на глаголицата (22 букви). Глаголицата, използвана в Хърватия чак до XIX в., е усъвършенствания от Блажени Йероним през IV в. вариант на азбуката на Етикус Истер.

Снимка 38. Башчанската плоча (XI в.), намерена на остров Кърк, Хърватия.

Башчанската плоча от XI в. (сн. 38) е намерена на остров Кърк, Хърватия. Текстът е написан с *обла глаголица* на старобългарски език. В него е описано устройството на Хърватската държава по времето на крал Звонимир.

Все пак има данни, че византийският книжовник със славянски произход Свети Константин Философ, с духовно име Кирил, е черпил вода от още по-древен извор (не е ползвал азбуката на Етикус Истер).

Тези данни са в житията на светците; за жалост не е запазена официалната документация от техните изключително важни в онова време за Византия религиозно-дипломатически мисии. /**Пространно житие на Кирил.** – В: Христоматия по история на България. Т. 1. Съставители П.Петров, В.Гюзелев. С., Изд. НИ, 1978, с. 276-281; **Пространно житие на Методий.** – пак там, с. 281-285; **Италианска легенда.** – пак там, с. 285-288; **Похвално слово за нашия блажен отец и славянски учител Кирил Философ от Климент Охридски.** – пак там, с. 288-295; **Слово от Кирил Философ как покръсти българите (Солунска легенда).** – пак там, с. 438-439/.

Може би официалната документация е унищожена от зложелатели и врагове на славянството?

Така или иначе, втората половина на IX в. е изпълнена с решителни действия на културното поле, които забележително променят съдбата на източно-европейските народи.

В арабската (сарацинската) мисия през 851 г. при халиф Ал-Мутавакил (847-861 г.) Константин-Кирил Философ се запознал със свещени „самарански“ книги в тогавашната столица на Арабския халифат – гр. Самара: дворецът на халифа се намирал в сградата на сирийски християнски манастир с богата библиотека. Гр. Самара е бил столица през управлението на Абасидите (Третия халифат) от 836 до 892 г.

Навярно в гр. Самара Константин е намерил древни книги, написани на *етиопското храмово писмо геез*, идентично с несъздадената още глаголица, както и на *коптското храмово писмо бохарица*, идентично с несъздадената още *кирилица*.

Може да се предположи, че първият удобен момент за съставяне на *облата глаголица*, въз основа на книгите, донесени от сарацинската мисия, е престоят на братята през 855 г. в манастира Полихрон. Тогава Кирил и Методий вероятно са направили и преводи на свещените книги на родния им български език, солунски диалект.

Според пространното житие на философа, малко по-късно, през 861 г., по време на неговата хазарска мисия на п-в Крим, той преписал от стари книги (навярно на Улфила, епископ през IV в. на Мизия и Дакия) в гр. Херсон Таврически буквени знаци, въз основа на които след време била сътворена *азбуката кирилица*.

Тук Кирил извършил още едно добро дело като успял да открие дълго търсените мощи на свети Климент. Седем века по-рано Климент се подвизавал в Рим като пръв помощник на апостол Петър. Преди смъртта си Петър го назначил за свой наследник – епископ на Рим. Заради ревностната му апостолска дейност, в началото на II в. император Траян изпратил епископ Климент на заточение в гр. Херсон. Но и там той продължил усърдно да проповядва, за което бил превърнат в мъченик – удавен в морето.

През 863 г., целейки да избегне немския културно-политически натиск, князът на Моравия Ростислав писал на византийския император Михаил III (842-867 г.) да му изпрати прочулите се вече свети братя, които посредством новата писменост да подготвят в Моравия славянски клир и въведат славянско богослужение:

„За нашите хора, които се отказаха от езичеството и приеха християнството, ние нямаме такъв учител, който да ни обясни на нашия език истинската християнска вяра, та и околните княжества, виждайки това, да направят като нас. Затова господарю, изпрати ни такъв епископ и учител...“ **/Пространно житие на Кирил. – пак там, с. 279/.**

Тук е необходимо да се проследи накратко развоят през V-IX в. на политическата ситуация в Централна Европа.

Славянските племена навлезли масирано в земите на Източната и Западната римска империя като сателити, включени в състава на Хунската империя на Атила (434-453 г.), с център Панония. От градовете на основните седем народа на Атила е дошло названието на историческата област Семиградие.

През целия VI и до началото на VII в. наследството на Атила и на неговите потомци е владяно от каганите на аварите (едно от хунските племена). Те обаче, били победени в поредица от битки през 622-628 г. от българския кан Само (Самбат или Кий), брат на Кубрат. Канас ювиги Кубрат създад племенния съюз Велика България (622-665 г.), в който се включили източните славянски племена. Само успял да обедини в своя племенен съюз дванадесет западни славянски племена, които спасил от вековен аварски гнет, а след разгрома на аварите, успешно ги противопоставил на силното франкско кралство. Държавата на Само се простирала от Украйна до Чехия.

След смъртта на Само държавата му се разпаднала на съставящите я княжества, управлявани от неговите синове-князе (канас, кнас, княз), родени от съпругите му – дванадесетте славянски принцеси. Върховното управление на малките княжества обаче минало към потомците на Кубрат (канас ювиги), кои-

то продължавали да владеят източното славянско обединение, разположено от р. Волга до Стара планина.

Последователно управлявалите Дунавска България канас ювиги – от Аспарух и Тервел до Пресиян (от началото на VIII до средата на IX в.) – са осъществявали върховното ръководство и на славянските княжества в Централна Европа. Но в първата половина на IX в., по време на Крум (803-814 г.), Омуртаг (814-831 г.), Маламир (831-836 г.) и Пресиян (836-852 г.), започнали отцепнически брожения на славяните по франкската граница, изброени в „Баварския географ“ (ободрити, величи, линаа, бехтеничи, смелди, моризани, хехфелди, сърби, таламини, бохеми и др.) /**пак там**, с. 124, 125/, брожения, описани за периода 818-827 г. в „Аналите“ на Айнхард, летописец на Карл Велики и съвременник на тези събития /**пак там**, с. 109, 110/. Данни за успешното овладяване на положението и запазване на българската власт в Панония от кан Крум има във византийския енциклопедичен речник „Свидас лексикон“ /**пак там**, с. 123, 124/. Особено добре се е справил неговият син Омуртаг:

„827 г. Също и българите, като изпратили войска на лодки по река Драва, разорили с огън и меч славяните, които живеели в Панония, изгонили техните князе и им назначили български управители.“ /**Анали на Айнхард** (~770~840 г.). – **пак там**, с. 110/.

Обаче при правнука на Омуртаг – княз Борис/Михаил (852-889 г.) – българската държавност загубила влиянието си над славяните в Централна Европа. Тогава византийските императори и Константинополската Патриаршия, в съревнование с франкските крале и Ватикана, веднага се устремили да запълнят политическия вакуум: липсата на върховна власт над малките славянски държавици (Моравия, Бохемия, Панония, Хърватия, Словения, Сърбия и др.), чиито князе търсели, освен политически покровител, коя църква – източната или западната – да ги приобщи към християнството.

Именно в тази деликатна обстановка византийският император Михаил III (842-867 г.) трябвало бързо да откликне на молбата на моравския княз Ростислав:

„Като свика съвета, царят повика Константин Философ и го накара да изслуша тази молба. И му рече: „Философе, зная че си уморен, но ти трябва да отидеш там; освен тебе друг никой не може да свърши тази работа!“ А философът отговори: „Макар и да съм уморен и болен телесно, с радост ще отида там, ако имат букви в своя език.“ /**пак там**, с. 279/.

Царят му каза: „Дядо ми, и баща ми, и много други, които са дирили това, не са го открили, та как аз мога това да откроя?“ А философът забеляза: „Че върху вода кой може да напише беседа, без да бъде наречен еретик?“ А царят му отговори, заедно с вуйка си Варда: „Ако ти поискаш това, може да ти го даде бог, който дава на всички, които просят без съмнение, и отваря на онези, които хлопат!“ /**пак там**/.

На това място в житието е посочено, че преди да тръгнат за Моравия, братята, притиснати от обстоятелствата, са съставили *глаголицата*. Това е по-вероятният втори удобен момент (863 г.):

„Като си отиде, по свой обичай **философът се предаде на молитва заедно с другите сподвижници. И скоро му се яви бог, който изпълнява мол-**

бите на своите раби. И тутакси състави буквите [к.Ал.Д.], и започна да пише евангелската беседа... **“/пак там/**.

„Зарадва се царят [Михаил III – б.Ал.Д.] и със своите съветници благодари на Бога. И го [Константин Философ – б.Ал.Д.] изпрати с много дарове, като писа на Ростислав такова писмо: „Бог, който заповядва всекиму да се проникне от истината и да се стреми към по-високо стъпало, като видя твоята вяра и подвиг, и сега в годините на нашето управление, като **яви букви за вашия език, направи такова нещо, каквото по-рано не е било, освен в най-старо време, та и вие да се причислите към великите народи, които славят Бога на своя език. И на път пратихме този, комуто Бог ги откри – мъж честен и благоверен, и образован, голям философ** [к.Ал.Д.], и приеми този дар, по-голям и по-почтен от всяко злато и сребро, и драгоценни камъни, и нетрайно богатство, и залови се бързо с него, и утвърди Словото, и с всичкото си сърце да желаеш Бога...“

Кирил и Методий се впуснали всеотдайно в Моравската просветно-религиозна мисия, която продължила четири години – до 867 г. в столицата Велеград. Същевременно те осветили с делото си и съседното Панонско княжество, по молба на неговия княз Коцел, където отделно подготвили 50 свещеници.

Но немски духовници и стоящи зад тях феодали следяли развоя на нещата. Те подбудили изкуствена интрига относно правото да се извършва славянска литургия в рамките на ортодоксалния канон. Светите братя решили да прекъснат дейността си и да отидат в гр. Рим с искане самият Божи наместник Vicarius Dei, т.е. папата, да разреши спора им с техните противници.

По време на престоя на Кирил и Методий в Италия през цялата 868 и до началото на 869 г., благодарение на това че на състоялия се в гр. Венеция християнски събор Константин-Кирил Философ блестящо оборил схизмата на триезичниците, доказвайки, че прототип на *глаголицата* е предпотопното етиопско писмо *зеез*, папа Адриан II (867-872 г.) ги поканил в Рим. Братята пристигнали там по Коледа на 868 г.:

„И там [в Рим – б.Ал.Д.], по откровение божие, блаженият папа Адриан ги посрещна тържествено извън града, с целия сбор от църковни и градски първенци... **След извършването на литургия над всичките книги, преведени от гръцки на български език, папата ги показва на всички** [к.Ал.Д.], а и самите книги се разгръщаха и показваха. И папата рече: „Благословен е Бог! Тези книги са истински и жертвоприношения, угодни Богу!“ След това ръкоположи и Климент и Наум, заедно с останалите, за свещеници и дякони, **и заповяда да се извърши целият ред вечерен и утринен по българския текст във великия храм на светите апостоли Петър и Павел** [к.Ал.Д.]. Така и стана. Също тъй всички извършиха заедно литургия и за всичко прославиха Бога, който показва такива чудеса...“ **/Второ житие на Наум. – пак там, с. 294/**.

Папа Адриан благослови представените от Кирил глаголически книги на български език и официално признал правото на славянските народи да ползват глаголицата и своя език в християнското богослужение. Междувременно философът предал на папата донесените от Крим мощи на първия римски свещенослужител и мъченик свети Климент, жест, който му спечелил благоволенieto на прелатите.

За съжаление, 50 дни по-късно, според житието, Кирил се разболял поради преумора и починал на 14 февруари 869 г., на 42 годишна възраст. Той бил погребан тържествено в базиликата „Сан Клементе“ в Рим, построена върху дома на свети Климент, чиито мощи именно бил донесъл Кирил. Тогава Методий отпътувал за Моравия, където през 873 г. е ръкоположен за архиепископ от следващия папа Йоан VIII (872-882 г.). Учениците на Кирил и Методий направили още глаголически преписи на Светото Писание и ги разпространили в славянските княжества, включително в Хърватско и Далмация. В целия регион книгите на *глаголица*, наричана още *буквица*, били ползвани в храмовете едно пълно хилядолетие – до началото на XIX в.

Много скоро обаче, под влияние на франкските крале, които възнамерявали да завладеят централно-европейските славянски княжества, католическата църква променила отношението си към архиепископ Методий и неговите ученици. Те отново били подложени на клевети, гонения и дори затвор. В онзи исторически момент Моравия, и въобще славянските княжества в региона, се оказали ябълката на раздора между Рим и Византия.

През 885 г., изтощен от безконечните борби, починал духовният водач Методий. Назначеният на неговата катедра латински архиепископ Вихтунг прогонил от Моравия неговите ученици и помощници Климент, Наум, Ангеларий, Горазд, Сава и др. Те, разбира се, потърсили убежище и закрила при българския княз Борис-Михаил. Той им осигурил в България прекрасни условия за книжовна дейност: така възникнали *Преславската* и *Охридската книжовни школи*, в които получили отлична подготовка хиляди свещеници, писари и администратори – духовните ратници на новопокръстеното българско царство. **/Първо житие на Наум. – пак там, с. 292; Второ житие на Наум. – пак там, с. 293-295; Пространно житие на Климент Охридски. – пак там, с. 295-301; Кратко житие на Климент от Димитър Хоматиан. – пак там, с. 302-303/.**

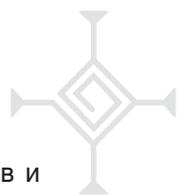
На какъв език са работили Кирил и Методий, и техните ученици? В цитираното по-горе житие на Наум се казва изрично, че глаголическите книги, ползвани в Моравия и осветени от папата в Рим, са били на български език.

Отговор на този въпрос е дал също така и Теофилакт Охридски (XI в.): „Борис основа българска епископия на Брегалница и там постави клир, който да извършва богослужението на български език.“ Става дума за Охридската архиепископия, ръководена от Климент Охридски; р. Брегалница е приток на р. Вардар в Македония.

В развитието на писмеността може да се предполагат и други взаимодействия.

Отделни автори посочват връзката между голям брой глаголически букви и отделни рунни знаци от салтово-маяцките рунически надписи. **/Г. Турчанинов. Памятники письма и языка народов Кавказа и Восточной Европы, 1971, с. 84/.** Според Турчанинов арамейското писмо е вероятният прототип на тези знаци, но германският историк Франц Алтхайм излезе с хипотеза, че салтово-маяцките знаци са създадени от ранните българи през III-IV в. в Кавказ.

Всъщност тези салтово-маяцки рунни знаци са ползвани от северокавказките народи: алани, касоги, хазари, както и от древните българи по Северното Черноморие. Практически същата система от рунни знаци се среща, при това в много по-голямо количество, и по сгради, плочи, оръжие, битови изделия и др., открити

в основните центрове на българската държава – Плиска, Мадара, Преслав и навсякъде където са живели (пра)българите. /Л.Дончева-Петкова. Знаци върху средновековни археологически паметници (VII-X век). С., Изд. на БАН, 1980/.

Възможно е старата българската руническа писменост да е била реформирана в глаголица, която е донесена при миграцията на Аспаруховите българи от Велика България към Онгъла и Дунавска България.

Така например съществува плътно покритие между отделни композиции от скито-сарматски руни и някои глаголически букви. Става дума за най-сложно устроените букви, отговарящи на носовите дифтонги в края на глаголицата, за които практически никоя досегашна теория не дава обяснение. Някои от скито-сарматските знаци от могилата Рошава Драгана в местността Чаталка, Старозагорско, изцяло или почти изцяло съвпадат с тези най-сложно устроени глаголически букви, т.е. *налице са многобройни прилики между скито-сарматските руни и глаголицата (сн. 39)*. Такива букви не се срещат в изброените по-долу азбуки, от които потенциално биха могли да бъдат заимствани. Това съвпадение е убедително свидетелство, че създателите на глаголицата са познавали скито-сарматската система от рунни знаци и са ползвали отделни елементи (кръгове, триъгълници), цели композиции от знаци, а така също и самия ортографски принцип на свързване чрез съединителни отсечки. /вж. **Иван Танев Иванов и Мариана Минкова**. Ортографична аналогия между глаголическите букви и сарматските руни от могилата Рошава Драгана. Бургас, 2006, с. 48-59/.

<p> † - †, X АЗ "А" 𐌱 - 𐌲 БУКИ "Б" 𐌴 - 𐌵 ВЕДИ "В" 𐌸 - 𐌹, 𐌺, 𐌻 ГЛАГОЛ "Г" 𐌾, 𐌿 - 𐍀, 𐍁 ДОБРО, ДЕРВО "Д", "ДЖ" 𐍃 - 𐍄, 𐍅, 𐍆 ЕСТ "Е" 𐍈 - 𐍉, 𐍊, 𐍋 ИЖИЦА "ЙЕ" 𐍌 - 𐍍 ЖИВЕТЕ "Ж" 𐍏 - 𐍐, 𐍑 ЗЕЛО "ДЗ" 𐍓, 𐍔 - 𐍕, 𐍖 ИЖЕ "Й" 𐍘 / И 𐍚 - 𐍛, 𐍜 КАКО "К" 𐍞 - 𐍟 ЛЮДИ "Л" </p>	<p> 𐌰 - 𐌱, 𐌲 МИСЛИТЕ "М" 𐌴, 𐌵 - 𐌶, 𐌷, 𐌸 НАШ "Н" 𐌺 - 𐌻, 𐌼, 𐌽 ОН "О" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ПОКОЙ "П" 𐌴 - 𐌵, 𐌶 РЕЧИ "Р" 𐌸 - 𐌹, 𐌺 СЛОВО "С" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ТВЪРДО "Т" 𐌴 - 𐌵, 𐌶 УК "У" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ФРЪТ "Ф" 𐌴 - 𐌵 ТИТА "ТХ" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 КХЕР "КХ, Х" 𐌴 - 𐌵, 𐌶 ЦИ "Ц" </p>	<p> 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ЧЕРВ "Ч" 𐌴 - 𐌵, 𐌶 ША "Ш" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ЩА "Щ" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ЕР "Ъ" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 Е-ДВОЙНО ЙОТ "ЙЕ, ИЯ" 𐌰 - 𐌱 Ю "Ю" 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ЮС "ОН", МАЛКА НОСОВКА 𐌰 - 𐌱, 𐌲 ЮС "АН", ГОЛЯМА НОСОВКА </p>
<p>ГЛАГОЛИЦА</p> <p>И</p> <p>АЛАНО-ПРАБЪЛГАРСКО</p> <p>РУНИЧЕСКО ПИСМО</p>		

Снимка 39. Алано-българското руническо писмо и глаголицата.

Нека не забравяме нещо важно, свързано с последната информация, а именно, че Прокопий Кесарийски (~500~565 г.), е отбелязъл в своята „История на Юстиниановите войни“, че *сарматите* са от рода на тракийското племе *гети*. /Procopius. History of the wars. Loeb, London, 2000/.

Хърватският учен Славомир Самбуняк твърди, че всички букви в *глаголицата*, особено тези от началния объл вид, са изградени по един общ модел: чрез *графика-модул кръг*, с изобразени осем лъча в него.

Днес в света са познати *два вида глаголица*: *ъглова* („угла“) и *обла* (сн. 40). *Облата глаголица* е създадена (компилирана) от свети Кирил Философ, като повечето от закръгленията са били допълнени за краснопис и стил.

Древнобългарските оригинални знаци от рунната азбука нямат такива закръгления. *Ъгловата глаголица* се доближава образно повече до писмото, на което древните българи са писали преди книжовната реформа на Кирил и Методий. Светите братя преработили *ъгловата глаголица* с цел получаване на по-практичен вариант, главно поради естествената необходимост от пестене на време при изписване на буквите. Така в България през втората половина на IX в. реформираната *обла глаголица* започнала да служи за нуждите на църквата, докато *ъгловата* минала в светския сектор.

Снимка 40. Обла и ъглова глаголица.

Центрове на интензивно използване на *глаголицата* са били преди всичко районите на двете български книжовни школи – Преслав и Охрид, както и областта Истрия в Хърватия.

Единствено в териториите на Българското землище (България и Македония) и Хърватското (Босна, Далмация и Истрия), са запазени по-голям брой книги и отделни листове на *глаголица*. Отделни единични находки има намерени в Русия (пренесени в по-късно време), Чехия, и няколко в Сърбия.

Трябва да споменем и за намерените палимпсести, в които върху глаголическия текст е наложен кирилски. Също така за глаголически книги, в които на белите полета на листите има приписки на *кирилица*. Например такъв е случаят с глаголическото „Зографско евангелие“, съдържащо четирите основни евангелия; то е една от най-ранните запазени книги на старобългарски език (X в.). През XII в. в него са вмъкнати допълнителни глаголически листове (л.

41-57) от преизползван пергамент (палимпсест), като под текста им е открит изличен по-стар текст от друго глаголическо евангелие (IX в.). Освен това има добавени несръчни рисунки на човешки фигури и животни, както и пояснения с кирилски букви. „Зографското четвроевангелие“ е писано с характерната за българските земи *обла глаголица* и съдържа 304 пергаментови листа, вкл. с по-късната кирилска притурка на л. 289-304.

През 1843 г. архимандрит Порфирий Успенски открил ръкописа в Зографския манастир на п-в Атон, където на следващата година го изследвал Виктор Григорович. През 1860 г. зографските монаси подарили книгата на руския император Александър II, който я оставил на съхранение в Руската национална библиотека.

Очевидно *глаголицата* предхожда по време *кирилицата*.

Снимка 41. Завещанието на княгиня Олга, съпруга на киевския княз Игор и майка на Светослав I, написано на сребърна плочка с кръгла българска глаголица.

Съобщението в руската преса за представянето на уникалния артефакт (сн. 41) гласи:

„2 апреля 2012 г. впервые для широкой общественности продемонстрируют серебрянные пластины с завещанием княгини Ольги. Текст завещания записан на серебрянных пластинах круглой Болгарской глаголицей черноризцем Григорием и датирован годом 6454 от сотворения мира (946 от рождения Христа).“ /<https://day.kyiv.ua/ru/news/111112-v-kieve-vpervye-pokazhut-tekst-zaveshchaniya-knyagini-olgi-datirovannogo-946-godom-ot/>.

ОБОБЩЕНИЕ

Чудно е защо старите автори като Еврипид, Алкидамант, Диодор Сицилийски, Плиний и др. говорят за писменост у пеласгите, траките, гетите, фригите,

мизите (родствени племена от един и същ народ) и посочват предците ни като първите хора, имащи своя древна азбука, а официалната българска историческа наука е приела становище, че траките са били безписмени?

Еврипид и Херодот сочат съществуването на тракийски плочици (дъсчици, таблици), писани на езика на Орфей.

Според Плиний Стари, не гърците, а пеласгите са тези, които разпространили азбуката чак до Лациум – родината на латините на Апенинския полуостров /**Natural Historia**, VII/.

Страбон пише: „Книгите на фригите и мизите ни връщат във времена дори по-ранни от тези на Троянската война.“ /по пос.съч. на **Г. Сотиров**/.

Диодор Сикул: „Лин е написал разказ с пеласгийски букви за делата на първия Дионис, както и за други митични легенди, които завеща сред мемоарите си. По същия начин Орфей и Пропанид, който беше учител на Омир и талантлив поет, ползваха пеласгийски букви, а също ги ползваше и Тимоет – син на стария Тимоет, а той син на Лаомедон, – който живя по времето на Орфей...“ /**Diod. Sic.**, III, 67.5/.

Тимоет, племенник на цар Приам, е написал „Фригийската поема“, а така я наричат, защото е ползвал древния език и букви.

Алкидамант: „Тук траките положиха Орфей – жрецът на музите..., открил на хората буквите и мъдростта“ /по **Д. Попов**. Гръцките интелектуалци и Тракийския свят. С., Лик, 2010, с. 465/.

Публий Овидий Назон твърди, че е съчинил поема на езика на гетите.

Основателят на Източната римска империя (Византия) Константин Велики, родом от Найсус (дн. Ниш), област Сердика, е писал своите „Беседи“ на родния си език – на тракийски.

Първият християнски емисар в Родопите – епископ Никита Ремесиански (IV-V в. сл. Хр.) – е превел „Библията“ на бески език. Траките са имали „Библия Бесика“:

„Тракийското племе беси, което живяло в Родопите, притежавало през V век на свой език книгите на Светото писание и извършвало богослужение на своя език. В манастира Куталис в Палестина се пазят сведения, че Евангелието се е четяло и на бески език.“ /http://www.pravoslavieto.com/life/06.24_sv_Nikita_Remesianski.htm/.

Теофилакт Симоката (Theophylactus Simocata; VII в.) заявява, че склавините са същите онези народи, които в по-раншни времена са наричани гети. И още: „*Гети*, наречени още склавини, прекосяват границите на Тракия... Склавини или *гети*, защото така бяха наричани в древността.“ /**История**, VII, 2, 5/.

Патриарх Фотий (Photius) споменава, че през VII в. византийските писатели все още ползвали тракийски книги. /**Op. cit.**, код. 177 а. (BL. т. 2, стр. 163)/.

Накрая ще си позволя да цитирам едно съвременно лингвистично определение по отношение на езиковото семейство „Hellenic“, с източник https://en.wikipedia.org/wiki/Hellenic_languages.

A family under the name "Hellenic" has been suggested to group together Greek proper and the ancient Macedonian language, which is barely attested and whose degree of relatedness to Greek is not well known.

The suggestion of a "Hellenic" group with two branches, in this context, represents the idea that Macedonian was not simply a dialect within Greek but a

„sibling language“ outside the group of Greek varieties proper. Other approaches include Macedonian as a dialect of Greek proper or as an unclassified Paleo-Balkan language.

Hellenic constitutes a branch of the Indo-European language family. The ancient languages that might have been most closely related to it, ancient Macedonian and Phrygian, are not well enough documented to permit detailed comparison. Among Indo-European branches with living descendants, Greek is often argued to have the closest genetic ties with Armenian!

Превод: „В [езиково] семейство под името „Hellenic“ е било предложено да бъдат обединени гръцкият език и древният македонски език, чиято взаимовръзка с гръцкия, обаче, не е доказана и чиято степен на свързаност с гръцкия език не е явна. Предложението за „гръцка“ група с два клона в този контекст представя идеята, че македонският не е просто диалект в гръцкия, а „братски език“ извън групата на гръцките диалекти. Другите различаващи се подходи включват македонския като диалект на гръцкия, или като неклассифициран палео-балкански език.

„Hellenic“ представлява клон на индоевропейското езиково семейство. Древните езици, които може да са били най-тясно свързани с него – древният македонски и древният фригийски – не са достатъчно добре документирани, за да позволят подробно сравнение. Сред индоевропейските клонове с живи потомци, относно гръцкия език често се коментира, че има най-близки генетични връзки с арменците!“

Всички тези факти, доказателства и аргументи разкриват съществуването на една древна тайна в историята на Европа – **съществуването на палео-балканска писменост, „заета“ като своя през II хил. пр.Хр. от елините и наречена по-сетне „древногръцка“.**

Ето как почитените и боголюбиви траки „изгубиха“ в дебрите на времето своите букви, т.е. станаха безписмени, макар, че през античността траки, фриги, финикийци, македони, елини, тирсени, етруски и латини са писали с почти еднакви знаци.

Научната общност у нас е в дълг пред съвременните европейски народи да отговори честно на въпроса: кога всъщност са възникнали на Балканите буквите и символите, от които са били изградени прототракийски азбуки на фриги, мизи, пеласги, пеони, македони и етруски, многократно споменавани от старите автори, като Еврипид, Алкидамант, Диодор Сицилийски и Плиний, **свидетелствали неизменно за присъствието на писменост у траките, които символи и писмени знаци впоследствие са поставили, както основите на ранната латиница, така и на двете старобългарски писмености, познати ни от по-късните извори с имената „кирилица“ и „глаголица“.**

КЪМ ДИСКУСИЯТА ОТНОСНО БОХАЙРСКИЯ ЕЗИК И ПИСМО

Автор: Валентин Йорданов

1. НАКРАТКО ЗА ДИСКУСИЯТА.

Съществува твърдение, че названието на диалекта и писмото на коптите в Северен Египет – *бохайрския език и писмо* – като термин няма общо с етнонима *българи (балхари/болхари)* и епитета *български (балхарски/болхарски)*; че терминът произхождал от арабската дума за езеро – „бохайра“.

Една такава хипотеза negliжира твърде лековерно идентичността между *коптското храмово писмо* и *българската кирилица*, като подкрепя косвено старата лъжа, според която *коптската азбука* е версия на *гръцката*. Според нас последното е толкова невярно, колкото и че *латинската азбука* и *кирилицата* са заемки от *гръцката*.

Коптската азбука се отличава от *гръцката* и повече прилича на *кирилицата* със специфичните букви ц, ч, ш, щ, ъ, ъ, ю, я, обслужващи вокалите, така характерни за *българския език* и неговите предшественици – *старобългарския* и *старославянския*. Това не е случайно.

Сравнението между графиката и фонетиката на *коптската*, *кирилската*, *готската* и *гръцката азбука* (**Таблица 1**) е най-безапелационното доказателство за правилността на нашата теза. Защото докато цели десет коптски букви нямат гръцки еквиваленти, то кирилски съответствия нямат само две коптски букви. Освен това в *кирилицата* съществуват още дванадесет специфично български графемии/фонемии, които липсват в съпоставените тук *коптско*, *готско* и *гръцко писмо*: графема на знака „буки“ **Б** / фонема на знака „веди“ **В**, „зело“ **С**, „иже“ **И**, „отъ“ **Ѡ**, „ци“ **Ц**, „ер-голям“ **Ъ**, „иеры“ **Ы**, „ер-малък“ **Ь**, „ят“ **Ѣ**, „малък юс“ **Ѧ**, „голям юс“ **ѧ**, „ижица“ **Ѩ**; както и три дифтонга **Ю**, **Я**, **ѩ** (ие).

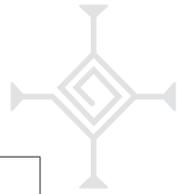

Table 1. Coptic – Cyrillic – Gothica – Greek alphabet.

Coptic alphabet	name	Cyrillic equivalent	name	Gothica Vulfila	numeric value	Greek equivalent	translit. (IPA)
Ⲁ	Alpha	Ⲁ	Азь	Ⲁ	1	Α, α	a
Ⲃ	beta	Ⲃ	Боукы (Бог)	Ⲃ	2	Β, β	w / b
Ⲅ	gamma	Ⲅ	Глаголи	Ⲅ	3	Γ, γ	k / g
Ⲇ	dalda	Ⲇ	Добро	Ⲇ	4	Δ, δ	t / d
Ⲉ	ei	Ⲉ	Есть	Ⲉ	5	Ε, ε	i / e
Ⲋ	sou	Ⲋ	Живѣте	Ⲋ	6	(none)	g
Ⲍ	zeta	Ⲍ, Ⲏ	Земля	Ⲍ	7	Ζ, ζ	z
Ⲇ	eta	Ⲇ	Гѣрв	Ⲇ	8	Η, η	i / hi
Ⲉ	theta	Ⲉ	Тита	Ⲉ	9; 700	Θ, θ	th
Ⲋ	iota	Ⲋ, Ⲍ	Ижеи	Ⲋ	10	Ι, ι	i

Κ	kapra	κ	Како	Κ	20	Κ, κ	k
Λ	laula	λ	Людиѣ	Λ	30	Λ, λ	l
Μ	me	μ	Мыслите	Μ	40	Μ, μ	m
Ν	ne	ν	Нашь	Ν	50	Ν, ν	n
Ξ	ksi	ξ	Ѡи (кси)	Ξ	60	Ξ, ξ	ks
Ο	ou	ο	Онъ	Ο	70	Ο, ο	o
Π	pi	π	Покои	Π	80	Π, π	p
Ρ	ro	ρ	Ръци	Ρ	100	Ρ, ρ	r
Σ	setma	ς	Слово	Σ	200	Σ, σ, ς	s
Τ	tau	τ	Тврѣдо	Τ	300	Τ, τ	t
Υ	he	ου, υ	оу, у	Υ	400	(none)	u / ou
Φ	phi	φ	Фръгъ	Φ	500	Φ, φ	ph

	khi		Хѣръ		600	Χ, χ	k ^h
	psi		ψи (пси)	(none)	700	Ψ, ψ	ps
	o		Ша	(none)	800	(none)	ch
	šai		Ща	(none)		(none)	cht
	fai		Чръвь		90	(none)	f / tch
	xai		ѣръ (малък)	(none)		(none)	-
	hori		Глаголи	(none)		(none)	h / g
	dandia	(none)	-	(none)		(none)	dʒ
	qima		Копа (Q)	(none)		Ϡ, ϡ	q
	ti		Отъ			(none)	yu
	psis enše	(none)	-			(none)	ya

Източници: omniglot.com/writing/coptic.htm;

В.Ф.Кривчик, Н.С.Можейко. Старославянский язык. Минск, 1985, с.19; **Codex Argenteus Upsaliensis**. Jussu Senatus Universitatis phototypice editus. Officina Almqvist & Wiksell. Upsaliae. Societas Malmö Ljustrycksanstalt. Malmögiae, p. 34.

Това за азбуката. А езикът? През целия ХХ век, че и до днес, египетската филология търпи едно мъчително развитие: няколко пъти кардинално се променя разбирането за произхода на египетския език.

Т.нар. „Берлинска“ египтологична школа, с представители А.Ерман, К.Зете, Х.Полоцки, Ф.Юнге, Х.Затцингер и др., поддържа хипотезата за принадлежност на египетския език към асиро-семитските езици. Напротив, „Европоцентричното“ лингвистично направление, което обединява учени от Англия, Франция, Италия, Швейцария, Австрия, Русия, като например А.Гардинър, Б.Ган, Е.Бъдж, Е.Невил, Дж.Ален, М.Колиен, А.Лоприено, В. Голенищев и др., поставя египетския език в индоевропейското езиково семейство, разбира се, повлиян от африканските и семитските езици. Има и трето, „Африканско“ направление: според френския учен Г.Масперо египетският влиза в групата на берберските езици, а Т.Обенга от Конго го причислява към субсахарското езиково семейство.

В крайна сметка световната научна общност е принудена да признае: изследванията за структурата на този език не са достигнали да окончателен достоверен и обективен резултат, а се характеризират като приблизително верни. Едно защото този език е много древен и второ защото херметичното йероглифно писмо, както и херметичното бохаирско писмо, не разкриват лесно своите тайни.

Днес дискусията за египетския език е достигнала до становището, че той има близки черти от една страна със семитските, а от друга – с класическите европейски езици, по отношение на структурата на глаголните и именните корени, формата на местоименията, окончанията, лексиката, синтаксиса и др. Закономерно, защото един древен център на цивилизацията като *Египет* е привличал и се е възползвал от по-изостаналите етноси. От своя страна в процеса на общуване семитските, сахарските и другите племена са оставили значими следи в лексиката и граматиката на египтяните. Това проличава при съпоставката на съществуващите по време на *Новото царство* диалекти, наследени от копитите. Афро-либийското влияние е по-силно на юг и отслабва в посока север: съответно в зоните на *саитския*, *фаюмския* и *бохаирския диалект*. Последният, бидейки от древността храмово-литургичен език, се е запазил най-чист. През VII век, по време на арабското завоевание, за да съхранят традиционната си култура от нашествениците, копитите се консолидирали около *бохаирския диалект* и го наложили в трите диалектно-географски зони (цял *Египет*). /Кузицин, В.И., М.А.Дандамаев, Н.В.Кузырева и др. Историография истории Древнего Востока. Т.1. М., Изд. „Высшая школа“, 2008, с. 56-103/.

Именно в свещения *бохаирски диалект* може да се открие и установи европейската основа на египетския език, носител на която била жреческата каста, чиито предци в дълбока древност са дошли, според нас, от индоевропейската си родина *Тракия*.

Може би научната общност трябва да се върне към непубликуваната оригинална хипотеза на изцяло отдадения на египтологията русин Владимир Голенищев (1856-1947 г.) за синтаксиса на древноегипетския език, разкриващ родство с един от най-старите индоевропейски езици – старославянския. Под древноегипетски език се има предвид свещения език, обслужван от йероглиф-

ното и бохаирското писмо на жреците, а не народния език с пригоденото за него демотично писмо. Ценните ръкописи с изследванията на този автор се пазят в Центъра „Владимир Голенищев“ в *Париж*, а някои – в *Оксфорд*. /пак там, с. 75-76/.

2. ФИНИКИЙСКАТА АЗБУКА И ГРАД ТИР.

Коментираното относно коптския език и азбука е само едната страна на проблема. Другата, разбира се, се таи в произхода на *гръцката азбука*: по-правилно пеласгийската или елинската. Античните автори съобщават (вж. § 3 и 4), че същата тази азбука е донесена в Елада от финикийския принц Кадъм, син на Агенор. Кадъм напуснал със своя флота родния си град Тир (Финикия) и след дълго плаване пристигнал в Беотия (Елада), където построил преславен град – „седмовратата Тива“.

Следователно *елинската азбука* не е елинско творение, а финикийско. Но такова е и *латинската азбука*: *етруското писмо* също е *финикийско*, защото *етруски* = *тирсени* (вж. по-подробно в § 4). Последните етноними идват отново от топонима *Тир* (*Tiras*) на споменатата финикийска столица, чиято етимология пък се корени в свещения жезъл *тирс* на Дионис/Хор – господаря на древния свят след Зевс/Озирис и Хадес/Сет.

Жезлите на боговете са били ползвани като атрибути на духовно-царската власт от техните потомци, а сетне и от човешките царе. Но те придобили и една друга роля – на свещена утвар, наследена от боговете и пазена в храмовете. В своя предговор към „История на Финикия“ на Санхуниатон (VI в. пр.Хр.) Филон Бибълски (~50-138 г.) пише:

„... На тези благодетели [боговете – б.В.Й.], считайки ги за виновници за [появата на] много блага, **финикийците се покланяли като на богове, а след тяхната смърт им устроили храмове, осветили по техните имена стели и жезли** [к.В.Й.], почитайки ги много, и установили големи празненства в тяхна чест.“ /История на Финикия, I, 29. – В електронното издание: **Санхуниатон Беритский**, [преведен на гръцки от] **Филон Библский**. Финикийская история. Перевод Б.А.Тураева по изданию: *Fragmenta Historicorum Graecorum* К.Мюллера. Библиотека Якова Кротова: <http://krotov.info/acts/04/onomastik/biblsk.html> /.

Обожествяването *тирса* на Дионис/Хор и съхраняването му в олтарите на прочути храмове – средоточия на обществения живот, около които възникнали градове, обяснява появата на топоними, етноними, антропоними и нарицателни – производни от термина *тирс*. Примери: град *Тир* във *Финикия*; *тирсени* (*етруски*) – племе в *Италия*; *Тиренско море*; град *Дирахий* (*Дуръс*, *Дурацо*, *Драч*); град *Тирана* в област *Тирана*, *Албания*; *Тирол* – планинска област в *Австрия*; град *Дристра* (*Дуросторум*, *Дръстър*), *България*; *Атропа* („Нетелесна“) – една от трите мойри (богини на съдбата), а по-късно една от трите жрици-вакханки в прорицалището на Дионис в *Родопите*; *Терес I* (~475~445 г. пр.Хр.) – основоположникът на династията царе на *Одриското царство* в *Тракия*; *тиран*; *тирания*; *тирада* – монолог на тиран; *трапеза* – Тра-Пес, Т[е]

ра-Пес, т.е. „[Храна, добита от] пастирска земя“; *тропос* – „тяло“; *тропам*; *треперя*; *търся*, *търсене* – издирване на нещо, в духовен аспект – влечение към *Твореца* или потребност на душата да излезе от тялото; *тревога*, *терзание* – безпокойство; *трактир* – крайпътна кръчма, хан; *тире* – черта; *дирек* – стълб; *дирхем* – парична единица на *Изтока* (Дир-Хему: „Земни чеда“, късчета метал, извадени от земята, плод на любовта между Гея и Уран).

Специално за храма на град *Тир* има писмено сведение. Херодот (485-425 г. пр.Хр.) посетил градския храм и е оставил бележки за него. Богът тук е бил почитан под името Херакъл – героично име на Дионис/Хор, „един от дванайсетте богове“:

„... **За египтяните Херакъл е един древен бог и както самите те твърдят, седемнадесет хиляди години са изминали до времето на възцаряването на Амасис, след като от осемте божества се родили дванайсетте бога, от които Херакъл смятат, че е единият** [к.В.Й.]. В желанието си да науча точно от сведущи хора, как стоят нещата с тези божества, аз отплувах и за Тир във Финикия, научавайки се, че там има свещен храм на Херакъл. Видях този храм, богато нареден с много и различни свещени дарове; имаше вътре и две стели – едната от чисто злато, а другата – от смарагдов камък, блестящ силно през нощите. Разговорих се с жреците на бога и ги попитах колко време има, откакто е бил построен храмът им; открих, че те също не са съгласни с елините; защото ми рекоха, че [град – б.В.Й.] Тир и храмът са основани по едно и също време и че има две хиляди и триста години, откакто хора живеят в Тир.“ **/Херодот. История, кн. II, 43, 44. – В изданието: Херодот. История. Кн. I-III. Прев. от старогр. П. Димитров. С., Изд.НИ, 1986/.**

Предполагаме, че град *Тир* и храмът му са основани много по-рано. Но дори да приемем за достоверно казаното от финикийските жреци през V в. пр.Хр., когато ги е посетил Херодот, тогава храмът е построен около 2800 години пр.Хр. Героят Херкулес, син на Алкмена и Амфитрион, е живял през XIII в. пр.Хр., преди Троянската война. Следователно елинският Херкулес е съществувал доста по-късно от египетско-финикийския Херакъл. Всъщност по данните от *Египет* и *Финикия* бог Дионис/Хор (Херу) е първият носител на името Херакъл, като такъв е показан *Сабазий* на плочката от Белинташ (**сн. 1**); именно на този бог и на неговия *тирс* (**сн. 2, 3**) е посветен храмът на град *Тир*, както и топонимът на града.

В „Книга на мъртвите“, гл. 125, има откъс, който изяснява символичната роля на змиите в изображението от Белинташ:

“Какво е името на този бог, закрилян със небесен огън?

Кой обграден е със стена от змии-богини?

Кой отдъхва си на повърхността на води течащи?

Кой е той?

Озирис е това!”

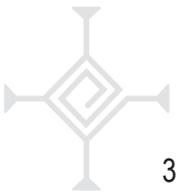
Бог Озирис-Хор „обграден е със стена от змии-богини“. Очевидно змиите са неговите жрици – *вакханките*, – театрално възпроизвеждащи преমেждията на майка му, кравата *Йо/Изида*, *първата вакханка-кърмачка*. Но освен от *змиите-вакханки*, божият син-слънце е „закрилян със небесен огън“. Уместно е да добавим тук, че *дакините* – жриците на племето *даки* – изпълнявали голи свой ритуален „небесен танц“, извивайки телата си подобно на змии.

Снимка 1. Сребърна плочка, открита в тракийското светилище Белинташ с изображение на Сабазий – антична обща персонификация на Зевс/Озирис и Дионис/Бакх/Хор, – заобиколен от змии. Боздуганът в ръката на Дионис/Хор ясно показва, че Хорос (Херу) е бил първият Херос – Тракийският херос, – героичен типаж в историята, а много по-късният герой Алкид, с псевдоним Херкулес, само му е подражавал. НАМ-София.

Снимки 2, 3. Изображения от Месопотамия с култови сцени около „сияйния жезъл“ (тирс). На първата снимка жреците са маскирани като риби, а на втората – като грифони. Те „миропомазват“ тирса посредством шишарка – един от растителните символи на Дионис, свързан с неговата могъща фалическо-оплождаща природа да сътворява и дава живот на цялата вселена.

3. ПРЕНАСЯНЕТО НА ФИНИКИЙСКАТА АЗБУКА В ЕЛАДА И ИТАЛИЯ, И КОГА Е СТАНАЛО ТОВА

Тук е мястото да обърнем внимание на хронологичния момент. Кадъм **не е** живял през VIII-VII в. пр.Хр., откогато датират първите буквени надписи в *Елада*.

Царят на град *Тир* Агенор се явява внук на Дионис, а синът му Кадъм – правнук на бога. И тъй като Дионис е живял в IX хил. пр.Хр. /**Херодот**. История, кн. II, 43, 44; **Maneto`s old Chronicle**. The Reign of the Gods (Problems with extant fragments). – <http://www.atlantisquest.com/Manetho.html/>, то следва, че правнукът му Кадъм трябва да бъде отнесен към VIII хил. пр.Хр., имайки предвид продължителността на живота на боговете в онази епоха.

Тракийските хиерофанти Орфей и Лин били синове на Еагър и внуци на Харопс – съвременник и съмишленик на бог Дионис; последният лично поставил Харопс на тракийския трон и го посветил в своите мистерии. Така че 3 поколения след Дионис и Харопс техните внуци Кадъм, Орфей и Лин също били съвременници, и както личи от античните текстове – добри приятели.

Съратничеството на последните трима възникнало вследствие похищението на Агеноровата дъщеря Европа от Астерий – царя на остров *Крит*. Астерий също имал добър произход: баща му Тектам бил син на богиня Деметра и Карманор – първият цар на о. *Крит*, който управлявал от гр. *Тарра* (*Кносос* и *Фестос* били основани по-късно от Минос – правнука на Карманор).

Родителите и братята на Европа бързо организирали спасителна експедиция. Баща ѝ Агенор предоставил на по-големите си синове Кадъм и Тасос кораби и войска. Присъединила се Телефаса (жената на Агенор), разтревожена за изгубената си дъщеря. Никой обаче не отгатнал вярната посока за търсене – на юг, към остров Крит. Флотата на спасителите потеглила погрешно на север – към крайбрежието на *Тракия* и близките острови. Там ги посрещнали радушно тракийските царе, които обаче не знаели нищо за отвлечената принцеса Европа.

Царят на остров *Самотраки* Ясион, в знак на добро разположение, оженил Кадъм за сестра си Хармония. А Тасос останал на остров *Тасос*, където, типично за един добър финикийски моряк, си построил пристанищен град. Там обаче от мъка се споминала майка им Телефаса /**Аполлodor**. Митологическа библиотека, III, I, 1. – В изданието: **Аполлodor**. Мифологическая библиотека. Перевод, закл. статъя, примечания, указател В.Г.Боруховича. Ленинград, Наука, 1972. Електронна публикация; **Херодот**. История, II, 44; **Диодор**. Историческа библиотека, V, 48, 5. – В изданието: **Диодор Сицилийский**. Историческая библиотека. Перевод, статъя, коментари и указател О. П. Цибенко. На сайте Античная литература: <http://ancientrome.ru/antlitr/diodoros/index.htm/>.

Ще представим накратко Ясион – една популярна личност в онази епоха. Родили го Зевс и Електра, като брат му Дардан станал основоположник на царската династия на град *Троя*. Зевс осуетил влечението на Ясион към Деметра, затова той се оженил за Кибела, която му родила син Корибант – учредителят на култа към Кибела в *Анатолия*.

Кадъм и Хармония, хранейки все още надежда да открият Европа, поели с каботажно плаване на юг. Накрая, уморени и обезверени, стигнали до брега на *Беотия*, където към отряда на Кадъм се присъединило местното племе *aones*. Навлезли в материка и избрали терен за установяване. Кадъм и хората му построили замъка *Кадмея* на един скалист хълм, под и около който местните устроили града *Тива*, ограден с крепостна стена по-късно от потомците на Кадъм /**Павзаний**. Описание на Елада, кн. IX, 5: 2, 3. – В изданието: **Павзаний**. Описание на Елада. Кн. VI-X. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2005/.

Така че финикийският принц Кадъм построил своя град *Тива* в *Беотия* още през VIII хил. пр.Хр. Следвайки родовата традиция, издигнал градски храм на своя працядо Дионис, в който да се изпълняват свещените му ритуали с използване на *бохарското писмо* (финикийски вариант). Скоро след това, вероятно нарочно поканен да освети новия храм, в *Тива* пристигнал царят на *киконите* Орфей, общотракийски архемист, сърдечно приет от Кадъм. Авторитетният познавач на култа Орфей изправил и реформирал практиката на *Дионисовите мистерии* в град *Тива* /**Херодот**, II, 44/.

И така в Елада от VIII до I хил. пр.Хр. свещената *бохарица* била ползвана само в храмовете от тракийските жреци и пелазгийската аристокрация за целите на култа. Ахейските вождове и жреци получили достъп до нея при идването си в *Елада* през II хил. пр.Хр., а сетне свободните гръцки граждани започнали да я ползват вече и извън храмовете – едва към средата на I хил. пр.Хр.

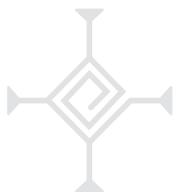

В Италия император Клавдий (41-54 г.), наследникът на Октавиан Август и Калигула, съставил речник на етруския език и написал труд „*Le Turgenika*“, посветен на обичаите и изкуството на *етруските*. Обаче тези ценни изследвания са погубени от придворните „учени“ гърци, за да бъде мистифициран етническият произход на *етруските/тирсени*, като се забрави преданието за тяхното древно преселване от град *Тир*, откъдето тръгнал и Кадъм, приносителят на *финикийската азбука* и култура в *Елада*, както и сестра му Европа – цивилизаторката на остров *Крит*.

Така днес се е стигнало до абсурда консервативни учени да възпроизведат лъжата, че *етруските* са пренесли в *Рим* западен вариант на *гръцката азбука*, от който уж била произлязла *латиницата*.

Истината е, че хилядолетия преди появата на *гърците* като етнос, *финикийците* и тяхното етническо разклонение *етруските* са ползвали своята родна оригинална *финикийска писменост*, пряк наследник на божествената *бохарица*!

Потвърждение намираме в един интересен етруски артефакт: мастилница във вид на петел, направена от лъскава черноглазурна керамика, тип *vischero* (сн. 4). На петела са начертани буквите, ползвани от *етруските* /вж. История на света в 20 тома. Т.II. Прев. от англ. **Ал.Николов**. София, Абагар холдинг – Амстердам, Тайм лайф, 1995, с.114/. Двадесет от тях са залегнали в архаичната *латиница*, а по-късно били добавени още шест.

Снимка 4. Мастилница във вид на петел, на която е изписана етруската азбука.

Освен това, близостта между *финикийците* и *етруските* проличава от тесните икономически, военни и религиозни връзки между финикийската колония *Картаген* и *Етрурия* (*Тирсенция*) от древността до царската епоха на *Рим*, а и след това *История на религиите*. Т.И. Авторски колектив: **Франсис Виан, Жан Варен, Жак Дюшен-Гилемин, Франс Винке, Ян де Врис, Франсоаз льо Ру, Реймън Блок**. С., Изд. Gallimard & Прозорец, 1996, с. 438/.

Етруската азбука съчетава чертите на *бохаро-кирилица*, *финикийска*, *латинска* и *гръцка азбука* (точно в този ред). Тя прилича най-много на *бохаро-кирилицата* и *финикийската азбука*, по-малко на *латиницата* и най-малко на *гръцката азбука*. От което следва, че тя е произлязла от божествените *бохарско* и *финикийско писмо* и е послужила за основа на *латиницата*. *Етруските/тирсени*, бидейки потомци на *финикийци* от град *Тир* или неговата колония *Картаген*, естествено, са ползвали родното си *финикийско писмо*.

Етруските текстове, написани с тези букви, не са разчетени досега. Езикът им е загадка. Има хипотеза за връзка между мъртвия *етруски език* и живия *език на баските*. Тази хипотеза може би е основателна, ако се предположи, че *баските* са потомци на жители на древна финикийска колония. Други считат *баския език* за наследство от *Атлантида*, като предполагат, че следи от него има в родови имена и топоними в *Мала Азия*, *Левант* и *Елада* /Д. Х. Чайлдрес. Изгубените градове на Атлантида, Древна Европа и Средиземноморието. С., ИК „Бард“, 2007, с. 199-203; за *баските* – с. 320-323/.

Другият основен етнос на *Апенинския полуостров* – *латините* – очевидно носят етноним, възникнал от славянското име *Лада* на Богинята-майка. На нея бил наречен легендарният им родоначалник *Латин* (XII в. пр.Хр.?). Цар *Латин* приел на земята си троянците на Еней, след гибелта на великия град *Троя*. Оженил Еней за дъщеря си *Лавиния*, а двата народа се слели.

Територията на *латините* носела названието *Латия* (*Latium*), в по-дълбока древност – *Ладия*. Милан Савич употребява като разновидно име на *Лада* – *Дева*-

не, т.е. *Дева* /Историия бугарского народа до пропасти държаве му. У Новоме Саду, 1878, с. 21/. *Латините* или *ладините* вероятно са древно-славянски народ, който е мигрирал на *Аленините* още през II хил. пр.Хр. и са от голямата група на *девите* или *ваните*, навлезли от *Азия* в *Европа* именно през тази епоха. Податки за тези миграции има в скандинавските саги /**Снуре Стюрлюсон**. Саги за кралете на Севера. Прев. от норвежки език Румяна Сиромасова. С., ВИ, 2003, с. 24-41/.

Бидейки *славяни*, жреците на *ладините* (*латините*) несъмнено са ползвали свой вариант на *бохарското писмо*, затова не са се възпротивили да възприемат почти идентичната *тирсенска* или *етруска* (т.е. *финикийска*) писменост.

На *Италиийския ботуш* обаче е живял още по-древен етнос. *Ладините* и *етруските* заварили там *умбрите*. В религиозния център на *Умбрия* (Ом-Б-Рея, т.е. „Сърцето-душа на майка Рея“) град *Игувинум* (Иг-Уви, т.е. „Владетелят Уви [Юпитер]“), сега град *Губио*, през 1444 г. били открити седем бронзови плочки с описание на култовия ритуал *amburbium lustratio*, изпълняван на времето от жреческата колегия *Fratres Atiedii*. От този текст проличава, че умбрийският език е диалектно-сроден на латинския, писмото е почти идентично (специалистите не могат да търсят латинско влияние в консервативната среда на култа), а между двата божествени пантеона има повече прилики, отколкото различия /**История на религиите**, с. 455, 456/. Вероятно *умбрите* са родствени с *ладините*, но от още по-древна славянска миграция.

4. ФИНИКИЙСКИЯТ ПРИНЦ КАДЪМ И ТРАКИЙСКИЯТ ИЕРОФАНТ ЛИН АДАПТИРАТ ФИНИКИЙСКАТА АЗБУКА КЪМ ПЕЛАСГО-ЕЛИНСКИЯ ЕЗИК

След отклоненията за тирса на Дионис и за хронологията на разглежданите събития, да поговорим по-конкретно за финикийската азбука. Някои антични автори открехват малко вратичката на тайните, споделяйки, че самият Кадъм – преносителят на финикийската азбука в Елада, – добавил към нея три букви, а Лин – братът на тракийският цар и архемист Орфей – украсил графично *Кадъмвите букви*. По този начин *елинската азбука* получила по-витиеват вид, а *латинската* си останала линейна, каквато е прототипната *финикийска азбука*.

Един от познавачите на *Дионисовите мистерии* е споменатият по-горе финикийски жрец Санхуниатон (VI в. пр.Хр.), преразказан от Филон:

„Първите от всички, казва Санхуниатон, които са записали това, както им заповядал бог Таавт [Хермес/Тот – б.В.Й.], били седемте синове на Сидик [Посейдон – б.В.Й.] – Кабирите [всъщност внуци на Посейдон – б.В.Й.], и техния осми брат Асклепий [син на Аполон – б.В.Й.]. Фабион [Орфей – б.В.Й.], най-древния йерофант от живелите някога финикийци [всъщност траки – б.В.Й.], предал всичко това на орегоните [жреци на Ор, т.е. Дионис/Хор в свещеноедействията – б.В.Й.] и на главните тълкуватели на тайнствата, придавайки му форма на алегория и смесвайки го със световните явления на природата. Те на свой ред го предали на своите приемници и чужденци, стараяйки се със всички сили още по-вече да увеличат мъглявостта на разказваното. В числото на тези последните били и Ейсирий [Ей-Сири, т.е. „Окото на Шири {Дионис}“; известен като Кадъм – б.В.Й.] – изобретател на три букви, [и неговия – б.В.Й.] брат Хна, получил после друго име Финик.“ /**История на Финикия**, I, 38, 39/.

Ето ги конкретните пастири-книжовници, които са се грижели, поколение след поколение, да запазят безценното знание на боговете, систематизирано от Тот в 48 свещени книги. Разбираме, че правнукът на Дионис/Хор – Ейсирий/Кадъм, преносителя на *бохарската азбука* от *Финикия* в *Елада*, бидейки и той посветен, е добавил от себе си три букви към тази азбука.

Усеща се негативното отношение на финикийския жрец Санхуниатон към мистификацията на божествените неща. Той смята Фабион/Орфей за пионер в провеждането на тази практика, не знаейки, че тя е характерна още за Тот, а при неговите предшественици – дори в по-голяма степен.

Но да навлезем още в херметиката, защото азбуката на Кадъм е претърпяла и графична промяна. Дионисий (V-IV в. пр. Хр.) от град *Милет* е цитиран от Диодор Сицилийски относно адаптацията на „буквите на Кадъм“ в *Елада*:

„Сред елините Лин беше първият, който откри различните ритми и песни, а когато Кадъм донесе от Финикия буквите, както ги наричат, отново **Лин беше първият, който ги приложи на елински език, даде им имена и поправи формата им** [к.В.Й.]. Сега буквите официално се наричат финикийски, защото бяха донесени на елините от финикийците, но **простолюдието ги нарича пеласгийски, защото пеласгите първи ги приспособиха и използваха** [к.В.Й.]“ /Диодор. Историческа библиотека, III, 67, 12/.

Един прецизен текст на Дионисий Милетски. Разбираме, че *финикийските букви* са адаптирани към езика на пеласгите и елините – народите, обитавали *Елада* преди идването на гърците. Жрецът-книжовник (*буколос*), който пръв „ги приложи на елински език, даде им имена и поправи формата им“ бил тракийският мист Лин, братът на Орфей. Лин подбрал и пригледил *финикийските букви* към говорения тогава *пеласго-елински език*, подобрил графиките на буквите и ги наименовал.

Действително в графичен аспект *финикийското, тирсено-латинското и елинското писмо* си приличат, но се и отличават. Графиките на буквите във *финикийската и тирсено-латинската азбука* са конструирани от прави линии. Лин допълнил, а в някои случаи видоизменил, праволинейната графика на *финикийските букви* с криволинейна и така получил отличаваща се, макар и подобна, азбука, която дарил на пеласгите и елините, и която по-късно е наречена „гръцка“. Предполагаме, че Лин е извършил това и с *бохаирското/коптското писмо*; то също е „украсено“, но по различен начин.

Днес ще кажем: какво толкова, всеки калиграф и дори чертожник може да го направи. В онова време обаче не било така: имало е норми, които ние дори не можем да си представим и които са изисквали специално познание.

„Свещеният език“, за който говорят египетският жрец Мането (~325~245 г. пр. Хр.) и вавилонският Берос (356-261 г. пр. Хр.), бил семантично организиран от боговете така, че да бъде информативен чрез самите си думи, за умеещия да ги разкодира. Тази негова особеност е забелязана и дискутирана в диалога „Кратил“ на Платон (427-348 г. пр. Хр.):

„... Не е така нищожна тази работа – да се установи име, и не е работа за хора неизкусни или случайни... имената на нещата [т.е. нарицателните имена – б.В.Й.] са дадени от природата и не всеки е майстор на имена, а само този, който обръща внимание на присъщото на всяка вещь по природата на името и може

да възплъти този образ в букви и срички... В името има някаква правилност от природата, ...не всеки човек е способен правилно да установи това име...“ /Кратил: 390 е; 391 в. – В изданието: **Платон**. Кратил. – Електронна версия: <http://amkob113.ru/pltn/pltn-1.html> /.

„За най-правилни ние считаме имената, установени за онова, което съществува вечно, за изконното. Та нали точно тук следва особено внимателно да се установяват имена. И някои от тях са установени, възможно, даже от по-висока от човешката сила – от божествената.“ /397 в, с/.

„... Всяка вещь има звучене, очертания, а много имат и цвят... Изкуството на наименоването е свързано не с онова подражаване, когато някой подражава на подобни [външни – б.В.Й.] свойства на нещата. Това е работа от една страна на музиката, а от друга – на живописата... Всяка вещь има още и същност, както има цвят и всичко онова, за което говорихме... **Ако някой може посредством букви и срички да подражава във всяка вещь именно на това, на същността ѝ, нима не би могъл да изрази всяка вещь, която съществува** [к.В.Й.]?“ /423 д, е/.

„... Така са съставили имената още древните, и в такъв вид те и сега си остават; ако ние съумеем да разгледаме всички тези имена с познаване на нещата и установим съществува ли способ, по който са присвоени и първите имена, и по-късните..., нашата задача ще бъде изпълнена.“ /425 а, в/.

„... Той [Законодателят – б.В.Й.] е подбирал по букви и срички знак за всяка вещь и по такъв начин е създавал имена. А последващите имена той е съставял вече от тези, действайки по подобен начин.“ /427 с. – **Платон**. Кратил. – Електронна версия: <http://amkob113.ru/pltn/pltn-1.html> /.

Избрахме няколко цитата, за да се разбере какво е било *античното понятие за възникването на езика и писмото*. Според това понятие говорната и писмена словесност била изобретена още от първите богове, поради необходимостта на обществото да контактува и се развива, натрупвайки знание и опит. Боговете са измисляли названията не по външните белези – форма и цвят, – а по същността на нещата, изразяваща тяхната функционалност и предназначение. Първите имена и думи са били основа за съставянето на следващите и така постепенно езикът и писмото се обогатявали.

Но да продължим за азбуката. Древните ѝ създатели са определили, че *всеки азбучен знак* трябва да има 4 основни характеристики: вокалност (вибрация); числова стойност, която да отговаря на вибрацията; графика, изразяваща ясно определен символ; название, обвързано със същия символ. Тези характеристики трябва да бъдат в хармония помежду си в отделната буква, както и в комбинациите от букви при съставянето на думи, за да може конструираните от буквите думи и изречения да не влизат в разнорой/дисхармония, а да изразяват гладко смисъла и значенията, търсени в речевото общуване.

Това, което не знаем (херметичната информация) е, че някои букви символизират божества, например във *финикийската азбука* – „Алеф“/“Алфа“ (небесен отец, бик), – „Бет“/“Бета“ (небесна майка, дом), – „Гимел“/“Гама“ (земна майка, камила), – „Тет“/“Тета“ (отец, слънце), – „Реш“/“Ро“ (глава, Ре/Ра); в *коптската азбука* – „Гори“/“Хори“ (Гор/Хор); в *азбуката на Улфила* – „Ю“ (Ювиги или Юпитер), – „Я“ (Янкул, т.е. Зевс).

Други букви символизират сакрални съоръжения и средства за преход, например Δ – „Далет“/„Делта“ (пирамида, врата), Ξ – „Хе“/„Е“ (прозорец, видимост), Ψ – „Мем“ (вода, памет, мисъл), $\circ$ – „Айн“/„О“ (око, прозорливост), $\boxplus$ – „Хет“ (стена), $\boxtimes$ – „Самекх“ (стълб, стълба), Γ – „Зайн“ (оръжие, острие), $\angle$ – „Ламед“/„Ламда“ (гиг, гега, жезъл).

Третата група букви символизират понятия, свързани с живота, раждането, фината енергия, душата: $\aleph$ – „Каф“/„Каппа“ (длан, чаша, утроба), $\aleph$ – „Йод“/„Йота“ (ръка, фалос, кол), $\aleph$ – „Нун“/„Не“ (змия, спирала), $\aleph$ – „Пе“/„Пи“ (уста, говор, език), $\aleph$ – „Семма“/„Сигма“ (смисъл, слово), $\aleph$ – „Пси“ (душа) и пр.

По същото време, когато Лин извършил азбучната реформа, Орфей предал на Кадъм в град *Тива* съхранения в *Тракия* култ на Дионис, каквото сторил и Евмолп в град *Елевзина*, където потомците му управлявали мистериите на Деметра, Персефона и Яхос чак до античността.

Знаковото дело на посветения в тайните на божествените символи тракиец Лин, в майсторското изпълнение на което той се проявил като продължител на самия бог Тот, изглежда е направило силно впечатление в древния свят и затова в негова прослава и на негово име *езикът и речта* били наречени *lingua* (термин, съхранен в латинския език).

5. ТРАКИЕЦЪТ ЛИН – КОЙ Е ТОЙ? ЕГИПЕТСКАТА ВРЪЗКА

Какво още знаем за Орфеевия брат Лин? Той се прочул като поет и музикант: негов специалитет била тъжната „лунна поезия“ /**Никола Гигов**. Орфей и азбуката. Издава Варненски свободен университет. Варна, 2004, с. 45, 46/.

Херодот му е посветил един абзац във втората си книга:

„... Между религиозните обичаи, достойни за споменаване, е особено забележителна една песен, химнът в чест на Лин, който се пее във Финикия, в Кипър и другаде.; има различно име според това, кой народ го пее; приема се че е един и същ с този, който елините пеят и наричат „В чест на Лин“; така че между многото и различни неща, свързани с Египет и предизвикали учудването ми, беше и това, откъде египтяните са взели този химн в чест на Лин. Изглежда, че го пеят открай време. Лин на египетски се казва Манерос. Египтяни ми казаха, че бил единствен син на първия цар на Египет, че умрял без време и египтяните го почели, пеейки тези оплаквателни песни...

... Египетските обичаи си приличат с мистериите, наричани орфически, и с бакхическите, които са египетски, а също така и с питагорейските... [к.В.Й.]“ /**Херодот**. История, кн. II, 79, 81/.

Бакхическите мистерии „са египетски“ и „си приличат с мистериите, наричани орфически“, не само защото Дионис/Бакх е роден и отраснал в *Тракия*, а сетне е царувал в *Египет* под името Хор, но и защото *Тракия* била люлката на *Светото семейство*, откъдето преди много хиляди години „зелените соколи“ Хелиос/Ра и Кронос/Геб колонизирали и цивилизовали *Египет*. С други думи културната инвазия от *Тракия* към *Египет* датира отпреди времето на Дионис/Хор. Затова съвсем естествена е приликата между тракийската и египетската версия на бакхическите и орфическите мистерии, както и разпространението на музикалното наследство на Лин в *Тракия*, *Египет*, *Финикия*, *Кипър*, *Елада* и пр.

„Лин на египетски се казва Манерос..., син на първия цар на Египет“.

Какво са казали египтяните на Херодот? Че Лин е живял в голяма почит в *Египет* под името Манерос! И че бащата на Лин и Орфей – Еагър – е бил първият цар на *Египет*!

Но нали преди Еагър господари на *Египет* са били боговете Дионис (под името Хор), Зевс (под името Озирис), Кронос (под името Геб), Уран (под името Атон)?

Освен ако Еагър се явява първият небожествен владетел, първият представител на царете-полубогове, записани в отделна група от египетския жрец Мането в известния негов „Царски списък“. Еагър е син на Харопс, а Харопс бил посветен в *мистерии* лично от бог Дионис, без да е кръвно свързан с клана на Кронидите. Харопс е живял в *Тракия* и спасил от Ликург вакханките на Дионис; внукът му Орфей е царувал над *киконите*, бидейки същевременно върховен жрец на Дионис в *Тракия*; липсват данни в *Тракия* само относно Харопсовия син Еагър, очевидно той не е живял там.

Следователно, много вероятно е Еагър да е станал първи човешки или полубожествен цар на *Египет*, след асимилирането на божествената раса в многобройната човешка популация. Според мита за Данаидите, синовете на Египт (тогавашния владетел на *Египет*) поискали да сключат брак с дъщерите на Данай (царя на *Либия*). Последният обаче предпочел да напусне своето царство и да емигрира в *Арголида*, търсейки защита от тамшния цар Пеласг. Но Пеласг и аргосци не могли да спрат войската на Египтовите синове. След кратка битка Пеласг отстъпил на север към *Атина*, а град *Аргос* бил превзет. Състояло се колективно сватбено тържество. Обаче в тъмната брачна нощ победителите – синовете на Египт – били коварно заклани от съпругите им данаиди, по заповед Данай. Единствена Хипермнестра се смилала над красивия Линкей, когото жителите на град *Аргос* единодушно издигнали за свой цар. /Н.Кун. Старогръцки легенди и митове. Прев. Н. Мънков. С., Изд. НИ, 1967, с. 96-98/.

Ето как в този исторически момент в *Египет* неочаквано се прекратила божествената царска линия: Хор, Либия, Бел, Египт и неговите синове, последния от които – Линкей – станал цар на *Аргос*. По волята на съдбата, най-подходящият кандидат за овакантия престол на *Египет* се оказал тракиецът Еагър – наследствен архемист на бог Дионис/Хор.

Това бил само един от етапите на споменатата културна инвазия от север на юг, извършена в този случай от тракийски родовити иерофантите: към *Елада*, при Кадъм в град *Тива*, осъществена от Орфей и в град *Елевзина* – от Евмолп, син на Музей; към *Египет* – от Еагър и сина му Лин, наречен там Манерос.

Плутарх (~46~127 г.), посветен в египетските култови практики и техен очевидец, описва част от Дионисовия ритуал, пренесен от *Тракия* в *Египет*:

„... Нека оставим настрана онова, което не бива да се казва, но онова, което жреците правят явно, когато погребват Апис [бяло-черният бик Апис бил считан за ипостаз на Дионис/Хор – б.В.Й.] и носят тялото му на носилка, по нищо не отстъпва на бакхическите шествия; защото и еленови кожи си връзват, и тирсове носят и използват виковете и движенията на участниците в оргиастичните шествия в чест на Дионис.“ /Плутарх. За Изидата и Озирис, 35. – В изданието: **Πλουτάρχου. Ἰσθια καὶ Οσπίριου. Εἰσαγωγή-Μεταφράση-Σχολία: Ἀθανάσιος Α. Τσακνακῆς. ΒΙΒΛΙΟ ... βάρδια. Εκδοτικὴ Θεσσαλονικῆς, 2005/.**

В този текст на Плутарх отчетливо проличава идентичността между египетския Хор, в ипостазата на Апис, и тракийския Дионис.

Другият посветен в египетската херметика елин, Диодор Сицилийски (~90-35 г. пр.Хр.), обяснява символиката на еленовата и леопардовата кожа (сн. 5):

„Някои казват, че той [Озирис-Дионис – б.В.Й.] бива изобразяван с наметало от еленова кожа поради пъстротата на звездното небе.“ /Историческа библиотека, I, 11. – В: <http://www.sigilla.com/diodorus.html/>.

Снимка 5. Представата на древните за чашата-утроба според Хелиополската версия на „Книга на мъртвите“, отразена на стенопис в пирамидите на платото Сакура, т.нар. „Текстове на пирамидите“. Папирусно копие. Фото авторите.

Тази сцена съдържа два последователни кадъра: А. Изидата като Семела, облечена в леопардова кожа и държаща в чаша фалоса на Озирис пред неговата му-

мия; Б. Зад Семела отново Изиди, този път като Хатор – с рога и слънце между тях, държаща чаша, в основата на която се подава главата на Харпократ – малкия Хор.

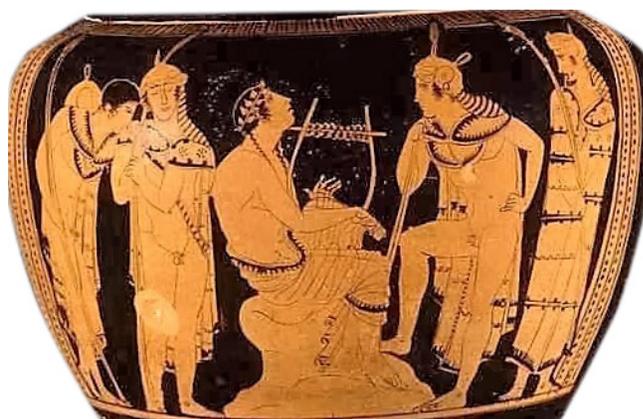
В първия кадър чашата символизира утробата на Изиди с проникналият в нея фалос на Озирис, който я е оплодил и по този начин превърнал в Семела („осеменена“). Вторият кадър, когато от основата на чашата, т.е. вагината на утробата, се подава главата на Харпократ, показва раждането на Баг Хор – „божия син Хор“. Изиди вече става божия майка-кърмачка – хатор.

6. ДЕЛАТА НА ТРАКИЙСКИТЕ ИЕРОФАНТИ ОРФЕЙ И ЕВМОЛП В ТРАКИЯ И ЕЛАДА

Евмолп царувал над равнинна Тракия с център древния град Пулпудева (сетне *Евмолпия*, *Филипопол*, а днес *Пловдив*). По време на неговото управление там живеело цяло съзвездие от божествени потомци. И не само това. Те били обособени по родове и познавали своите родословия, които образували пет от десетте фили на града: *Дионисеус* (*Дионисеиди*), *Кендрисеус* (*Кендрисеиди*, т.е. *Аполониди*), *Хераклеус* (*Хераклиди*), *Евмолпеус* (*Евмолпиди*) и *Орфеус* (*Орфеиди*). /Схема на *ita cavea* на градския театър със секторите на филите вж. в **Н. Шаранков**. Бележки и допълнения към няколко надписа от Филипопол. – В: **Годишник** на Археологическия музей – Пловдив. Т. IX/2. Пловдив, 2004, с. 158/.

Тази обществена структура на града се запазила до Христово време, че и дори в първите векове на римско управление. Във *Филипопол* най-почитани били Дионис и Аполон Кендрисос. Техни атрибути били поставени върху пиластрите на входа на стадиона, като покровители на Питийските и Кендрийските игри. Храмът на Дионис е увенчавал едининия от трите хълма – *Таксимтепе*, а храмът на Аполон – *Джендемтепе*. Както споменахме, цял сектор от театъра бил запазен за филата *Дионисеиди*. На агората са открити керамични антефикси, представящи маски на Дионис; те украсявали фасадната част на покрива на портика. Артефактите с неговия образ са многобройни и разнообразни. Богът е гол или покрит с еленова кожа, във високи ботуши, носещ тирс, грозд или лозова клонка, придружаван от Пан, Силен, вакханки, сатири и пантери. Понякога язди пантера, или се вози заедно с Херакъл в колесница, теглена от пантери. Осем композиционно-иконографски типа са изобразени върху отсечените в местната монетарница монети от Траян (98-117 г.) до Елагабал (218-222 г.). /**М. Мартинова-Кютова**. Култът към Дионис във Филипопол. – В: **Годишник** на Регионалния археологически музей – Пловдив. Т. XI. Пловдив, 2009, с. 169-171/.

Ще кажем нещо за често споменавания Орфей (сн. **6**, **7**). Според едната версия за неговия произход, Орфей и брат му Лин били синове на речния дух Еагър и музата на епическата поезия Калиопа, дъщеря на Зевс и Мнемозина; а според другата – на Еагър и Тамириада, правнучка на Аполон. Майка им била жрица на Аполон. /**Едуар Шуре**. Великите посветени Орфей, Питагор, Рама, Кришна, Хермес, Мойсей. София/Плевен, 1991. Първо издание: **Eduard Schure**. Les Grands Initiés. Strasbourg Cedex, 1889, с. 32/.

Снимки 6, 7. Изображение върху кратер, намерен в античния град Гела, на остров Сицилия. V в. пр. Хр., Берлински музей. На увеличения детайл (снимка 7) се вижда изписан два пъти сакралният епитет на Орфей канос – „певеца“. /вж. **Александра Делова**. Орфическото учение. – В: http://bg.netlog.com/alexandra_delova/.

Родът на Орфей, както и той самият, царувал над тракийското племе *кикони*. Възможно е *киконите* да са етно-клон на *бесите*, защото Кик-Он, Гиг-Он, означава „Жезли [пастири] на слънцето“, а *беси*, т.е. *песи* – „пастири“. Земите на *киконите* обхващали планината *Родоп* (дн. *Източни Родопи*). Столицата им *Сикон* е наричана още *Ортагур* (античния град *Марония*) /за последните топоними вж. **Хекатей Милетски** (~540-479 г. пр. Хр.). Земеописание, фр. 159, съхранен в „Етника“ на Стефан Византийски (VI в.); **Плиний Стари** (23-79 г.). Естествена история, кн. IV, 11, 18/.

В планината *Родопа* младият мист Орфей усвоил от дядо си Харопс *свещеното знание*, а по-късно направил свои преписи върху букови дъсчици, свързани с медни халки, за да се сгъват като книги.

Орфей бил познат на гражданите на *Пуллудева* под епитетите *апистос* („писмен“), *мусикотатос* („композиращ“) и *софос* („мъдър“); уважавали го като създател на музиката, поезията, мистериите и астрологията. В намерените надписи се споменава за функционирането на поетична школа, имената на поети и музиканти, както и състезанията между тях, включени в *Кендрисийските игри* (посветени на Аполон Кендрисос и Музагет – водача на деветте музи). Статуя на Орфей е красяла филипополския форум. Негов образ има върху местни монети от времето на Антоний Пий (138-161 г.), Каракала (211-217 г.) (сн. 8) и Гета (209-211 г.). /Н. Шаранков, С. Чернева-Тилкиян. Животът на античния Филипопол. – В: *Годишник на Археологическия музей – Пловдив*. Т.ІХ/2. Пловдив, 2004, с. 78-80/.

Снимка 8. Монета на император Каракала, сечена в монетарницата на град Филипопол, с изображение на Орфей, който омайва животните с музиката на своята седемструнна лира.

Специално внимание на важната роля на Евмолп и Орфей в древния свят е отделил Лукиан (~120~180 г.) от *Самосата, Сирия*, в диалога си „Роби-бегълци“. Произведението било написано и четено пред публика във *Филипопол* през зимата на 165/166 г. В него дъщеря на Зевс, в ролята на Философия, разказва за своето шестване по света, при което е разпространявала *знанието*:

„Първо се отправих към индийците, най-големия народ на света, и лесно ги убедих да слязат от слоновете и да се присъединят към мен. Така едно цяло племе – брахманите (съседни на нехреите и оксидраките), ми се подчиняват и живеят според моите правила, почитани от всички околни народи, а умират по невероятен начин...”

Та след брахманите веднага се насочих към Етиопия, после слязох към Египет, свързах се с тамошните жреци и пророци, и ги обучих в божествените дела. След това се качих към Вавилон и посветих халдеите и магите; после оттам към Скития, а сетне към **Тракия, където към мен се присъединиха Евмолп и Орфей,**

които изпратих пред себе си в Гърция: първия – Евмолп, който научи от мен всичко за божественото – за да ги въведе в мистериите, а втория – за да ги привлече с музиката на своите песни. Скоро и аз последвах техните стъпки [к.В.Й.]“ /Лукиан от Самосата. Роби-бегълци. Превод от старогръцки Николай Шаранков. – В: Годишник на Археологическия музей – Пловдив. Т. IX/2, с. 104/.

Става ясно, че Евмолп е бил учителят на елините по теория на *мистериите*, макар че името му означава „Хубаво пеещия“, а Орфей е осигурявал музикалния им съпровод на седемструнната си лира. „Всяка от седемте струни отговаря на едно от състоянията на човешката душа, съдържа закона на една наука и на едно изкуство.“ /Е. Шуре. Великите посветени..., с. 21/. Освен това Орфей „въвел при пеенето съпровод на китара: неговото пеене привеждало в движение дървета и скали“ /Аполодор. Митологическа библиотека, Книга Първа, III, 2/. Но като знаем, че първичното култово изкуство е било синкретично – обединявало е в цялостно действие реч (поезия), музика, танц и костюми, – то очевидно двамата философи са работели заедно в един екип, с цел обучение на непосветената елинска аристокрация.

7. ТАЙНИТЕ ОКОЛО ПРОИЗХОДА НА МУЗЕЙ И НЕГОВИЯ СИН ЕВМОЛП. ХЕФЕСТ, КАБИРО И КАБИРИТЕ В ТРАКИЯ.

След *Тракия*, и *Елада* била облагородена от теистично-философското учение на Дионис – скритата есенция на неговия култ. Сетне това учение се разпространило в *Анатолія (Мала Азия)*, *Месопотамия*, *Ариана*, та чак до *Индия*. Ето какво пише античният географ Страбон (64 г. пр.Хр. – 23 г. сл.Хр.) за музиката, съпътствала *Дионисовите мистерии*:

„17. Заради своята мелодия, ритъм и инструменти цялата тракийска музика е смятана за азиатска. И това е ясно, първо, от местата, където са били почитани Музите, защото **Пиерия, Олимп, Пимпла и Лейбетрон в древни времена са били тракийски места и планини, макар днес да ги владееят македоните; и също така Хеликон е била посветена на Музите от траките, заселили се в Беотия** [к.В.Й.], същите, които посветили пещерата на нимфите, наречени Лейбетриди [„освободени“ – б.В.Й.]. И отново онези, които са посветили вниманието си на музиката в древни времена, са наречени траки, имам предвид Орфей, Музей и Тамирис [внук на Аполон – б.В.Й.]; и Евмолп също е получил името си оттам [от *Тракия* – б.В.Й.]. А онези писатели, които са посветили цяла Азия, чак до Индия, на Дионис, извличат по-голямата част от музиката оттам [от *Тракия* – б.В.Й.].“ /**География**, Книга Десета, III, 17. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. IX-XI. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2008/.

Тракийските царе-жреци Музей, Евмолп и Орфей били видни членове на жреческото съсловие – племената *беси* и *кикони* – потомци на клана Кронос. Музей и синът му Евмолп властвали над древната свещена планина *Кавказ* (дн. *Рила*, *Пирин*, *Западни Родопи*), както и над равнинна *Тракия* с център древния град *Пулпудева/Евмолпия* (дн. *Пловдив*; **сн. 9**). А Орфей управлявал, както казахме, областта *Кикония* (в дн. *Източни Родопи*) със столица *Сикон*, наричан още *Ортагур* (античният град *Марония*).

Снимка 9. Централно: областта Бесика на племето беси в провинция Тракия, според „Карта на древна Тракия“ на Абрахам Ортелиус от 1585 г. /Атлас „Българските земи в европейската картографска традиция (III-XIX в.)“. Съставител **Димитър Стоименов**. Център за изследвания на българите, Държавна агенция „Архиви“, ИК ТАНГРА ТанНакРа. С., 2008, с. 453, 454/.

Показани са главните градове на стратегия Бесика: Бесапара и Филипополис, наричан по-рано „Панерополис, Дулуполис, Евмоплиада, и също Тримонциум и Пулпудева“. Картата на Ортелиус е реконструкция на антични римски карти, които сетне са изгубени.

Долу вдясно е областта Кикония на племето кикони – под планинския масив Rhodora (дн. Източни Родопи). Показаният в лявата половина на картата планински масив е обозначен с три названия, отляво-надясно: Orbelus mons („Планини Орбелус“ – дн. Пирин), Cercina mons („Планини Церцина“ – дн. Рила), Pangaeus mons („Планини Пангей“ – дн. Западни Родопи).

На млади години тримата мисти усвоили основите на бащиното свещено знание в матерната школа на мойрите-вакханки, спотаена в непроходните дъбри на планината *Пангей* (дн. *Западните Родопи*). След време те записали своите компилации и разработки върху букови дъсчици, свързани в малки книги (дипляни) посредством медни халки.

Всъщност Музей и Орфей (сн. 10) са създателите на *Орфическата култово-философска доктрина*. Техният принос се състоял в това, че тайните *Дионисови мистерии* получили достъпна форма, с цел изваждането им от строгия херметизъм и разпространението им в средата на свободните граждани. Двамата мисти са доловили навреме настъпващата обществена промяна, предизвикана

от претопяването на малобройната божествена раса сред бързо растящата човешка популация. За разлика от свършените богове, грубите и неуки човещи остро се нуждаели от „закони“: духовни, нравствени, естетически, социални и др. норми и правила в обществото им, което тепърва предстояло да се развива.

Снимка 10. Тракийският архемист Орфей (вдясно) разказва на Дионис Кадмей (внук на Кадъм и син на Семела) за неговия працядо – стария Дионис (син на Зевс). Срещата се е състояла в гр. Тива, Беотия, Елада. Стелата с изображенията на тези исторически личности е поставена пред входа на Коптския музей в Кайро. /вж. **Александра Делова**. Орфическото учение. – В: http://bg.netlog.com/alexandra_delova/.

На базата на *древното знание*, Музей и Орфей сътворили т.нар. *Свещено писание (Hieroi Logoi)*, което много по-късно, по време на Римската империя, техните последователи-орфици наричали *Свещено писание в 24 песни (Hieroi Logoi en Rapsodias XXIV)*, изпълнени традиционно в стихотворната стъпка хекзаметър. Тези свещени текстове не били четени или разказвани, а изпявани в съпровода на монотонна мелодия, извлечана от струнен инструмент – гьдулка и по-късно лира или китара. Другите Музееви и Орфееви текстове съдържали пророчества за бъдещето и химни в прослава на боговете-пастири и благодетели на хората.

Предполагаме, че думи като *муза*, *музика*, *музикант*, *музически* (т.е. „музикален“) и пр. са дошли от личното име Музей, поради това, че той пръв е употребил музикалното изкуство за съпровод на свещените текстове, с цел увеличаване на тяхната достъпност и улесняване запаметяването им. Музей направил музиката популярна, затова тя „взела“ неговото име. Преди това били ползвани думите *канта* или *кантата* – „песен“, *канос* – „певец“, *кантаре* – „пея“ и др. Вероятно още е нямало конкретен термин за *музика*.

Родителите на Музей – Хефест и Кабирио – са му дали това име със съвсем друга идея, поради ковашкия занаят на бащата Хефест: в онези времена думите с корен *мус/муз* са носели значения като *мъж (муж)*, мъжественост, сила, острота, отразявали са символиката на фалическото начало (вж. статията „За мюзите, мизите и музиката“). От своя страна Музей пък е дал на първородния си син името Евмолп, означаващо „Хубаво пеещия“, знаейки че той ще наследи сакралната дейност на баща си.

Музей бил известен с дарбата си на прорицател: неговите пророчества имали голямо обществено значение. Херодот (484-425 г. пр.Хр.) разказва *История*, кн. VII, 6/, че атинският тиран Пизистрат (561-527 г. пр.Хр.) заповядал на орфическия поет и теолог Ономакрит (~530~480 г. пр.Хр.) да събере в една книга древните пророчества на Музей, които дори тогава – хилядолетия след неговото време – явно са представлявали политически интерес. Ономакрит бил и хресмолог: съставял сборници с оракули (писмени предсказания) при двора на Пизистрат в гр. *Атина*.

Орфиците оказали огромно влияние на елинската култура през архаичната и класическата епоха, а и след това: всъщност те предизвикали нейния старт, а сетне поддържали в нея божествения огън и дълбочина. Можем смело да кажем, че за елините орфиците са изиграли ролята на светлоносеца Прометей. Всъщност това не бива никого да учудва, защото Музей и Евмолп се явяват, както ще узнаем след малко, преки потомци на Зевс, Посейдон, Борей, Атина, Хера, Хефест и други божествени персони.

В *Елада* ревностни последователи на орфическото учение станали Питагор (~570~497 г. пр.Хр.) и неговата школа, Парменид Елейски (~540~470 г. пр.Хр.), Хераклит (~530~470 г. пр.Хр.), Емпедокъл (~490~423 г. пр.Хр.), Платон (427-347 г. пр.Хр.) и неговата школа, и мн. др.

И така, какво знаем за произхода на тракийските отци Музей и Евмолп?

Споменахме, че благодарение на божественото си потекло Музей сътвори и оставил книги на сакрална тематика – знание, предавано единствено от баща на син и достъпно само за посветени. Предполагаме, че Музей е един от *кабирите* – осемте синове на Хефест и Кабирио. Впрочем информацията за *кабирите* е потулена; в митологията не са оцелели лични данни за тях, макар и да били почитани в специален култ.

Ще възразите: „Откъде-накъде Хефест да е живял в Тракия?“ За да отговорим на този въпрос, трябва да се справим с т.нар. старогръцки легенди.

Когато показали новородения Хефест на майка му Хера, тя, виждайки, че бебето е хилаво и грозно, а не съвършено – каквото очаквала да бъде, наредила да го хвърлят от *Олимп*. Детето спасили и прибрали Евринома, дъщеря на Океан, и Тетида II, дъщеря на мъдреца-прорицател Нерей, женен за океанидата Дорида. Лиричните отклонения на легендата говорят, че Хефест бил отгледан в лазурна пещера дълбоко под водите на океана, към края на света. **Н. А. Кун.** Старогръцки легенди и митове. Прев. Н. Мънков. С., Изд. НИ, 1967, с. 58/.

Според нас Тетида II е скрила детето във владенията на баща си Нерей, първороден син и наследник на титана Понт, които заемали *Пропонтийска Тракия* и тракийското крайбрежие на *Евксински понт (Черно море)*. На същото крайбрежие е р. *Ахелой*, посветена на бог Ахелой, син на титана Океан и Тетида I, и брат на споменатата Евринома. Очевидно потомците на Понт и част от по-

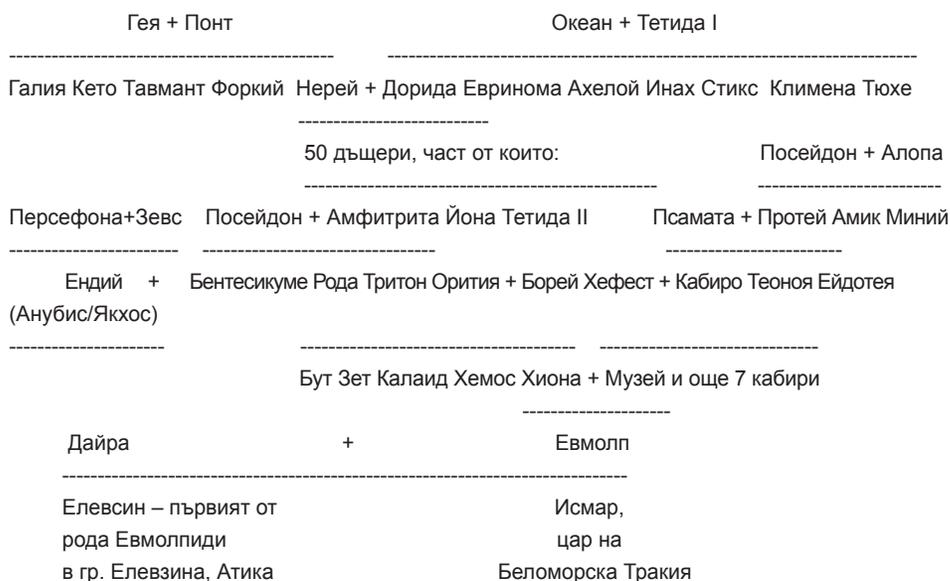

томците на Океан са обитавали *Тракия*. Хидронимът *Ахелой* е ясно указание за местообитанието на Евринома и Тетида II, където бил отгледан малкият Хефест.

Тетида II имала сестра Псамата. Малкият Хефест бил отгледан и израснал заедно с децата на Тетида II и Псамата, а когато възмъжал, се оженил за Кабириро – дъщеря на Псамата от Протей, син на Посейдон (вж. **Генеалогична схема 1**).

Псамата и Протей се заселили на запад от крайбрежието на *Понта (Черно море)*, където основали своя град *Ямпол* или *Ямбол* (ранно неолитното селище в днешния археологически комплекс *Кабиле*). Градът бил наречен на бащата на Протей – Ям, – едно от имената на Посейдон, ползвано в *Леванта*. Разбира се, *Ямпол* означава „Полис на Ям [Посейдон]“.

Генеалогична схема 1. Генеалогия на Кабириро и потомците ѝ.

След сватбата си младите Кабириро и Хефест получили от дядото на Кабириро – Нерей – владение в *Централна Тракия*: плодородната *Тракийска низина*, славаща се с отличния си климат. Вероятно Нерей се е споразумял за това със своя племенник Борей – владетеля на *Тракия*, както и на съседните ней земи: планините *Хемус (Балкана)* и *Средна гора, Подбалканските полета*, областта *Сердика* (или *Средика*). Бабата на Борей – Еврибия – се пада сестра на Нерей (вж. по-долу **Генеалогична схема 2**).

Предполагаме, че младото семейство е построило дома си на хълма *Небет тепе* – част от древния град *Пуллудева* или *Евмолпия* (дн. *Пловдив*). Там още стоят мегалитни стени от огромни добре обработени квадри, иззидани без хоросан (**сн. 11, 12**). В този солиден и непристъпен замък Кабириро родила на Хефест осем сина, зовани по майка си *кабири*.

Снимки 11, 12. Мегалитните стени, оградащи Небет тепе (Музеев хълм).

По това време, в чест на богинята-майка Кабирос е обожествена и наречена на името ѝ една от главните реки на Тракия – Ромбус (вж. сн. 9). Така древният хидроним Ромбус бил променен, по името на новодошлата господарка Кабирос, в Кабирос, т.е. Хеброс. Днес тази река носи името Марица – „майчица“.

Важно е да отбележим сведението на Херодот (484-425 г. пр.Хр.), че в храма на Хефест в гр. Мемфис, Египет, са се пазели осемте дървени статуи на Кабирите – синовете на Хефест:

„Камбис [цар на Персия от 529 до 521 г. пр.Хр. – б.В.Й.] влизал и в светилището на кабирите [в Мемфис – б.В.Й.], където не е разрешено да влиза никой друг, освен жреца; после много се смял на статуите им и ги изгорил. Те са подобни на тези на Хефест, разказват, че кабирите са деца на Хефест.“ /Херодот.

История, кн. III, 37. – В изданието: **Херодот**. История. Под ред. на Г. Михайлов. Превод от старогръцки Петър Димитров. С., ДИ „Наука и изкуство“, 1986./

Междувременно, след като построил дом за семейството си, бог Хефест бил посветен в култовите тайни на Майката и Отеца (Гея и Уран) и започнал рударство – древния занаят на Отеца, особена мъжка сакрална дейност. Хефест проучил земните недра на *Тракия* и пръв разработил древните рудници в местата *Ай-бунар*, *Челопеч*, *Златица*, *Пирдоп* и др., където започнал да добива мед и злато. Устроил някъде в този район своя работилница и започнал да се занимава с металодобив и ковачество. Когато неговите *синове-кабири* отраснали, той и тях посветил в тайните на метала, за да му помагат. След време *кабирите* и техните потомци разнесли по света майсторството и славата на ковашкия занаят.

Страбон (63 г. пр.Хр. – 24 г. сл.Хр.), ползвайки двама по-стари автори от V в. пр.Хр. – Акусилай и Ферекид, - също е дал интересни сведения за *кабирите*:

„Аргосецът Акусилай нарича сина на Кабейро и Хефест Камилос, а той бил баща на трима кабири, а те – бащи на нимфите, наречени кабириди. Ферекид казва, че от Аполон и Ретия се родили девет корибанти и че те заживяли на Самотраки; и че трима кабири и три нимфи кабириди били деца на Кабейро – дъщерята на Протей – и Хефест, и че свещените ритуали били учредени в чест на всяка триада. Станало така, че кабирите били най-почитани в Имброс и Лемнос, но били почитани също така и в отделни градове на Трояда; техните имена обаче се пазят в тайна.“ /**Страбон**. География, X, 3, 21/.

Въпреки тайната, витаеща около *кабирите*, ние успяхме, с помощта на Страбон, да открием името на единия от братята на Музей – Камилос.

През античността все още действали храмове *кабириони* – има данни за такива в *Солун* и *Беотийска Тива*, както и за традиционни атлетически игри *Кабирии*. На монетите на *Солун* пред *кабириона* стои *кабир* с чук и наковалня – атрибути на Хефест /**Иван Венедиков**. Митове на българската земя. Кн. III. Раждането на боговете. Второ издание. Стара Загора, 1997, с. 224, 237, 238/.

Съществуват оброчни плочки на които може да се види иконографията на храм *кабирион* с *кабир* в него (**сн. 13**). Храмът има септъл план: две колони, покрити с триъгълен фронтон, украсен с един лотос. В дясната си ръка *кабирът* държи инструмент за прихващане на нагрявания в огнището предмет. На земята под тази ръка има наковалня. В лявата си ръка *кабирът* държи голям ковашки чук, като със същата ръка е хванал верига, прикачена към нашийника на малко триглаво куче *Цербер*. Името *Цербер* означава „Дракон-пастир“, явно това животно е ипостаза на върховния бог *Тангра/Троян*.

Посочваме някои древни рудници в *Тракия*, изследвани от българските археолози: в област *Бургас* – *Меден рудник*; в *Източните Родопи*; в област *Стара Загора* – *Ай-бунар* (11 рудника) при с. *Хрищене*, *Тъмнянка* при с. *Лясково* и *Бакарлък* при с. *Ракитница*; в област *София* – *Чавдар*, *Челопеч*, *Златица* и *Пирдоп*. Експлоатацията им се датира от VII до III хил. пр.Хр., но по наше мнение началото на някои от тях трябва да бъде отнесено към IX-VIII хил. пр.Хр. – епохата на Хефест. Зоната около тях и днес е в експлоатация, като добиваният тук качествен метал е сред най-котираните на световната борса. Разбира се в близост до рудниците са открити неолитните селища на миньорите (професионалните наследници на *кабирите*) и техните семейства.

Снимка 13. Бронзова плочка от Тракия с изображение на Кабир в храм Кабирион. Реплика, изработена от Петър Главинков.

„Порасъл бог Хефест грозен, куц, но с яки ръце, широки гърди и мускулест врат. **Какъв чуден художник бил той в своя ковашки занаят! На Евринома и Тетида, които го отгледали, изковал много и великолепни украшения от злато и сребро.** [к.В.Й.]“ /Н. А. Кун, пос.съч., с. 58/.

Хефест изработил и „необикновено красиво златно кресло“, което изпратил като подарък на майка си на Олимп. Но то било и коварен капан, който приковал Хера така, че никой да не може да я освободи. Уместно отмъщение на сина към майката, за сторената още след раждането му обида.

Хера изпратила вестител с молба към гневния си син да я освободи, но той не искал и да чуе за това. Единствено с помощта на виното, Хермес и Дионис склонили Хефест да се върне на *Олимп*, за да оттърве майка си от златния капан. Качили го пьян на едно магаре и съпровождани от танцуващи менади и сатири, с тимпани и дайрета в ръце, всички развеселени от виното, пристигнали на *Олимп*. /пак там, с. 58, 59/.

Епизодът с триумфалното завръщане на бог Хефест на *Олимп*, пьян върху магаре, разкрива, че той не е обитавал подводна пещера в океана на края на света, а си живеел недалеч от *Олимп* – в гостоприемна *Тракия*. Допълнително указание за това е придружавалото го весело шествие от менади и сатири – типични тракийски персонажи.

Името *Хефест* е съставено от две думи Хе/Ге (Гея) и Вест („вещ, познавач“): „Познавач на Гея [земята]“, **рудар**, владеещ тайните на земята и на скрития в нея метал, майстор. Освен че били свършени като изработка, творбите на Хефест възплащавали неговото непринудено и естествено познаване на сакралността.

Тук можем да обобщим първата част от нашето генеалогично изследване, отнасяща се за Музей. По линия на баща си Хефест, Музей се явява внук на Зевс и Хера. По линия на майка си Кабирио и на нейния баща Протей, Музей е правнук на Посейдон, а по линия на майката на Кабирио – Псамата – правнук на Нерей и праправнук на Понт.

Сега да проследим другата генеалогична нишка – произхода на Евмолп по линия на неговата майка Хиона.

Според митологичните данни Евмолп е син на Посейдон и Хиона, а в действителност – на Музей и Хиона. Майка му Хиона по линията на майка си Орития (дъщеря на Ерехтей и правнучка на Атина и Хефест) спадала към Кронидите, а по линията на баща си Борей – към клановете на титаните Понт, Крий и Хиперион (вж. **Генеалогична схема 2**).

Генеалогична схема 2. Племенни родоначалници в Елада и Тракия след потопа.

Япет + Климена I		Атина + Хефест			
-----		-----			
Климена II + Прометей		Епиметей + Пандора		Ерихтоний I + Пракситея I	
				Понт + Гея	
				Уран + Гея	

				цар на Понт. Тракия	
-----		-----		-----	
Девкалион I		+ Пира		Пандион I + Зевксипа	
цар в Ликорея, Парнас				цар на Атина	
-----		-----		-----	
Иодама		Меланто		Амфикион	
цар на		цар на		цар на	
Термопили;		Фтия		Атина	
сетне на Атина					
-----		-----		-----	
		Дор		Еол	
		Ксут + Креуза I		Кекроп II	
		цар на Пелопонес		Орития + Борей,	
				цар на Сев.	

		Ахей		Диомеда	
		царе на Пелопонес		Йон	
				Пандион II	
				Хиона I + офиц. Посейдон;	
				реално Музей, син на Хефест	

				синове: Егей, цар	
				Евмолп, цар на Елевзина; + Дайра	
				Гелеон, на Атина	

потомък		Айгикореус,		-----	
героят		Аргадес,		Елевсин,	
Херкулес		Хоплет		цар на Елевзина	
				цар на Белом. Тракия	

Бележка на автора. При съставянето на двете генеалогични схеми ползвахме помощта на сайта „Античная мифология“, раздел „Родословие“ на Саратовския държавен университет, Руска федерация /mithology.sgu.ru/.

И така, Музей срещнал в Тракия дъщерята на Борей Хиона и се влюбил в нея. В резултат на тази връзка се родил Евмолп („Хубаво пеещия“). По неизвестни причини обаче, всесилният Борей не допуснал младите да сключат брак и не приел детето в своя дом, а приписал бащинството на бог Посейдон. В действителност Посейдон се явявал праядо, а не баща на Евмолп.

Оскъдната информация за Музей (истинският баща на Евмолп), който в момента на раждането на детето изчезва от историческата сцена, се дължи вероятно на междуродова вражда. Борей недолюбувал властния Зевс, както и неговите синове (в случая Хефест) и внуци (Музей).

Посейдон обаче постъпил благородно: защитил и отнесъл нежеланото и оставено бебе на изток: то било отгледано в етиопския царски дом от Посейдоновата дъщеря Бентесикуме (вж. по-горе **Генеалогична схема 1**) – царицата на *Етиопия*.

Тук е необходимо, ползвайки логиката на наличните митологични данни, да реконструираме хипотетично онези, които липсват (белите петна), за да се подреди целият исторически пъзел.

Предполагаме, че пръст в спасяването на Евмолп има Амфитрита, дъщеря на Нерей – господаря на приморска *Тракия*. Въобще дъщерите на Нерей проявявали неведнъж голямата си човечност: по-горе видяхме, че по-рано друга негова дъщеря – Тетида – приютила и отгледала невръстния Хефест, когато бил подхвърлен от майка му Хера.

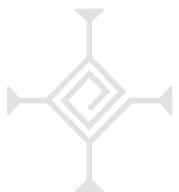
По това време Посейдон владеел *Синайския полуостров*, бидейки в съпружески отношения със същата nereида Амфитрита. Двамата прибрали от *Тракия* малкия Евмолп при себе си – на *Синай*. От тях взела детето дъщеря им Бентесикуме, съпруга на Ендий – цар на *Етиопия*. Предполагаме, че този Ендий (Андий) е богът, познат в *Египет* като Анубис, син на Нефтида и Озирис, а в *Елада* – като Якхос, син на Персефона и Зевс.

Когато пораснал и възмъжал, Евмолп бил оженен за една от етиопските принцеси, която вероятно е идентична със съпругата му Дайра (вж. по-долу). Младото семейство решило да потърси щастието си в областта *Атика*, *Елада*.

Според античните преработки и тълкувания на мита, Дайра родила сина си Елевсин от Хермес, но за нас това е неприемливо, защото не се стикова с останалите данни, например че потомците на Елевсин се знаят като Евмолпиди, а не Херметиди. Освен това някои антични писатели се опитват да отъждествят Дайра с Деметра или Персефона, но Дайра по-скоро се явява внучка или правнучка на тези две богини, посветила се да им служи като тяхна жрица.

След прецизиране на разнбойните митологични версии /**Аполодор**. Библиотека: 3, 201; **Павзаний**. Описание на Елада: I, 38, 2-7; **Аполоний Родоски**: III, 847; и др./ с оглед на хронологията, генеалогията и участниците в събитията, най-правдоподобно и логично изглежда Евмолп и Дайра да са родили Елевсин, и в чест на това ново начало да са положили темелите на едноименния град (*Елевзина*). Най-важната им заслуга обаче е основаването на *Елевзинските мистерии* с цел дълговечно култово признание заслугите на Деметра и Персефона за въвеждането на земеделската технология в помощ на човека. Ето защо много поколения потомци на Евмолп и Елевсин са ръководели непоклатимо тези мистерии. В рода на *Евмолпидите* – люлка на хиерофанти (върховни мисти), – управлението на мистерииите се предавало от баща на син чак до антично време. /**Павзаний**, I, 38, 2. В изданието: **Павзаний**. Описание на Елада. Кн. I-V. Превод от старогръцки **Валерий Русинов**. Институт по тракология при БАН. С., ИК „Рал Колобър“, 2004/.

В надписа върху т.нар. *Пароски мрамор* (263 г.пр.Хр.; но тази дата е дискуссионна) се посочва, че тракиецът Евмолп е учредил *мистерииите* в *Елевзина*:

„15. От времето когато **Евмолп... учредил тайнствата в Елевзина и обнародвал творчеството на своя баща Музей** [к.В.Й.], изминали 11[...] години, а се случило когато в Атина бил цар Ерехтей, сина на Пандион.“ http://ald-bg.narod.ru/biblioteka/anticni/Marmor_Parium/lzgCast.htm/.

Елевзинските термосфори, най-големите празници на *Елада*, се провеждали след есенното равноденствие и траели седем дни – от 29 септември до 5 октомври. Това е началото на зимния сезон, времето, в което Персефона напуска майка си Деметра, за да слезе на *Долната земя*, при съпруга си Хадес. *Термосфориите* завършвали с многолюдно шествие от *Атина* до *Елевзина* (22 км.). Жреците носели „светите неща“ на божествата, покрити заради очите на непосветените и също така статуята на Яхкос, сина на Зевс и Зевсовата дъщеря Персефона. Извършвали очистване на прегрешилите и други древни ритуали. /**Иван Венедиков**, пос.съч., с. 212, 213/.

Всъщност голямата тайна, свързана с Яхкос, е следствие на греховната, дори за боговете, връзка между бащата Зевс и дъщерята Персефона; последната, отгоре на всичко, е съгрешила по време на брака си с Хадес – брат на Зевс. Случката и произтеклите от нея мистерии, за които „е запретиено да се говори“ са споменати от Страбон и по-късно от Климент Александрийски, който се възмущава от кръвосмешението между баща и дъщеря. /по **Ив. Венедиков**, пос. съч, с. 214, 215/.

За тези събития има и данни, почерпени от *Египет* /**Плутарх**. За Изиди и Озирис, 14, 38, 44. – В изданието: **Πλουταρχος**. Ισις και Οσιρις. Εισαγωγή-Μεταφραση-Σχολια: **Αθανασιος Α. Τσακνακης**. ΒΙΒΛΙΟ ... Βαρδια. Εκδοτική Θεσσαλονικης, 2005/. В *Египет* бог Зевс бил познат под имената Зевс-Амон и Озирис, брат му Хадес носел името Сет, Персефона – името Нефтида, а синът ѝ Яхкос – Анубис.

Нашето идентифициране на елинския Яхкос с египетския Анубис спомага да се изясни защо е била покривана статуята на Яхкос по време на празничното шествие между градовете *Елевзина* и *Атина*: защото статуята на бога е била направена с маска на куче. Наистина непосветените биха били смутени и шокирани, ако разберяха, че почитат египетско божество.

Тук, в тази плътно забулена история, долавяме връзката между етиопското детство на Евмолп и неговата съпруга Дайра, която се оказва споменатата етиопска принцеса. А щом Дайра се явява дъщеря на горепосочените владетели на *Етиопия* – Бентесикуме и Ендий (Анубис/Яхкос), – то тя е отгледана заедно с донесения от *Тракия* Евмолп и когато двете деца станали на възраст за женене, са сключили оброк (брак), след което напуснали *Етиопия* и се заселили в *Атика*, *Елада*. Там младото семейство се установило на мястото, където бременната Дайра родила първия си син Елевсин. Назовали основания от тях град *Елевзина* – на името на първородния си син. Скоро се появили други заселници: населението на новия град.

Разбира се в един следващ момент Дайра учредила *Елевзинските термосфори*. Смятаме, че тя е учредителката, като пряка наследница на Деметра, Персефона и Яхкос. Разбира се, съпругът ѝ Евмолп напълно ѝ съдействал.

Африканският произход на Дайра е причината за нея да няма генеалогични данни в митовете на *Елада*. Въпреки това, именно тя е въвела почитането на своя баща Яхкос (Анубис) в *термосфориите*, наред с Деметра и Персефона – нейни прабаба и баба. Разбираме, че *Елевзинският култ* отначало е бил се-

мейно-родов, а сетне, поради универсалния му земеделски аспект, бил възприет от целокупното население на *Атика*.

Вторият син на Евмолп и Дайра – Исмар – се завърнал в *Тракия* посредством уреден династичен брак с дъщерята на тогавашния тракийски цар Тегирий, който управлявал траките след ритуалното убийство на Орфей от вакханките. В края на своето царуване, вече на смъртен одър, Тегирий иницирал сключването на брака с Исмар, вследствие на който Евмолп и Исмар наследили царството му. /**Аполлодор**. Мифологическа библиотека, 3, 15, 4. Перевод, заключителна статия, примечания, указател В.Г.Боруховича. Ленинград, Наука, 1972. Електронна публикация: <http://ancientrome.ru/antlitr/apolldodor/apo1101.htm/>.

Очевидно от този момент останалият в *Атика* млад цар Елевсин поел самостоятелно управлението на своя град *Елевзина*.

В *Тракия*, в земите на *киконите*, Исмар основал свещен град, също наречен на името му и въвел бакхически празници /**Овидий**. *Метаморфози*: 9, 642. – В изданието: **Публий Овидий Назон**. *Метаморфози*. Превел от лат. Георги Батаклиев. С., Изд. НК, 1974/.

Родителите на Исмар – Евмолп и Дайра – се установили по-на север, в *Тракийското поле*, на брега на р. *Хеброс*, построявайки замъка си на един от характерните седем хълма (тепета), издигащи се над равнината. Така Евмолп се завърнал на родното си място.

Според Матей Матеев, бивш главен архитект на гр. *Пловдив*, този хълм е *Небет тепе*, на който още стоят Евмолповите мегалитни стени, изградени от огромни блокове, без спойка /**М. Матеев**. Ето го светилището на Евмолп. – *Марица*, 30.04.2014: www.marica.bg/.

Новото селище получило името *Евмолпия* (дн. гр. *Пловдив*), а околните тракки, привлечени от славата на неговите основатели, които и тук учредили празници на Дионис и Деметра, започнали да се заселват и да застрояват близките две тепета.

Отбелязваме, че преди турското название *Небет тепе* (*Стражев хълм*), възвишението носело името *Музеев хълм*. Затова не бива да се пренебрегва възможността мегалитните останки в гр. *Пловдив* (вж. сн. 11, 12) да са дело на бащата на Евмолп – Музей, – или още по-отрано, както посочихме по-горе, тук да са били домът и една от ковачниците на дядо му Хефест и баба му Кабирос, а Евмолп само да е ремонтирал и преустроил техните дворци.

За жалост градивните и позитивни дела на Евмолп и Дайра били прекъснати от война, пламнала между градовете *Атина* и *Елевзина*. Евмолп, разбира се, се притекъл на помощ на сина си Елевсин и на военните сили на гр. *Елевзина*, пристигайки в *Атика* с тракийска войска. За жалост благородният Евмолп загинал в една от битките, за което вина имал неговият прадядо Ерехтей – все още цар и военен лидер на гр. *Атина*.

Причините за тази война не са известни. Предполагаме, че те са родово-религиозни. Че раздражен от бързия растеж на популярността на Деметриния култ, въплътен в *Елевзинските термосфории*, Ерехтей е поискал за сметка и

в противовес на него да наложи принудително в цялата област *Атика* върховенството на своя собствен родов култ към богиня Атина.

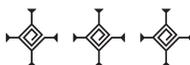
Т.нар. *Панатенеи* се провеждали през първия месец на елинската година *Хекатомбайон* (от *хекатомба* – жертва на 100 бика): спрямо съвременния календар този месец е разположен от 25 юли до 28 август. На всеки четири години се чествали още по-тържествено *Великите Панатенеи*. Освен жертвоприношенията, театралните представления и музикалните конкурси (агони), главният ритуал представлявал тържествено шествие с нов пеплос за статуята на богиня Атина, с цел символичното ѝ възкресение.

В крайна сметка след войната гражданите продължили да почитат и двата култа, може би благодарение на саможертвената гибел на Евмолп, който дори чрез смъртта си им е дал последния си добър урок: че животът не е борба за надмошцие с всички възможни средства, а любов и взаимно уважение между равни.

С оглед датирането на разглежданите събития, трябва да обърнем внимание на следното. От днешна гледна точка е странно обстоятелството, че един пращядо (Ерехтей) се е срещнал на бойното поле като предводител на войската си със своя правнук (Евмолп) и го победил и убил в едноличен двубой. Ерехтей се явява внук на Атина и Хефест, и правнук на Зевс, а Евмолп – син на Хиона и внук на Орития (дъщеря на Ерехтей).

Дълголетието, отличното здраве и боеспособността на стария Ерехтей ни дават знак, че тези събития са се случили твърде отдавна – според нас в края на VIII и началото на VII хилядолетие пр.Хр., – а това е края на епохата на боговете, които именно притежавали споменатите качества. Мегалитните градежи със свещен статут на Евмолп на *Небет тепе (Пловдив)* и на сина му Исмар в *Беломорска Тракия* също са добър аргумент в полза на божествения им произход.

Между другото, гръцки археолози от години провеждат разкопки в свещената планина *Исмар* и едноименния свещен град (в склона над по-късния античен град *Маронея*), без да оповестяват своите открития и резултати.

Но да се върнем на въпроса за град *Атина* и неговия управляващ род. Градът бил основан от титана Кекроп в ерата на късния палеолит, още когато Гея, Уран, Кекроп, Понт и Тартар, синовете им и малка група богове пристигнали на лодки и се заселили в *Елада* и *Тракия*. В продължение на хиляди години потомците на Кекроп носели неговото име, подобно на по-късната династия Минос на остров *Крит*. Около 9 600 г. пр.Хр., когато богиня Атина наложила на последния Кекроп своето покровителство и градът приел нейното име, самата тя донесла в неговия замък *Кекропол* (сетнешния *Акропол*) скрит в кошница приемника на Кекроп – Ерихтоний I, „син на бога на огъня Хефест..., роден от Земята“. /Н.А.Кун, пос.съч., с. 168-170/.

Тук митичният намек е, че родители на това мистериозно дете са Хефест и Гея, обаче по времето на Атина, Богинята-майка вече не била между живите. Но ако бащата е Хефест, тогава коя е майката?

Някои източници споменават името Атида, а според нас става дума за Атина. Така че най-вероятната майка на Ерихтоний I е Атина: именно тя го донесла

в града и отглеждала в своето светилище, названо сетне *Ерехтейон*, в *Акропола*, т.е. *Кекропола*. Както казахме, *Кекропол* бил замъкът на основателя на града – най-стария Кекроп, който след смъртта му бил превърнат от потомците му в храм, по-късно преименуван от потомците на Атина в *Акропол*.

Съхранен е мит, който разкрива и тази дълбока тайна – зачеването на Ерихтоний I. При едно посещение на Атина в ковачницата на Хефест, богинята-войн му поръчала изработката на оръжие. Ковачът на боговете, обхванат от внезапен любовен порив, опитал да я обладае, но като куц по рождение, я изпуснал. Обаче семето му се изляло по интимната област на тялото ѝ. Тя го избърсала с плат, който хвърлила в пръстта. Оттук и приказката, че Ерихтоний е дете на земята, т.е. че семето е оплодило земята Гея.

Защо богиня Атина не е разкрила истината за произхода на сина си Ерихтоний, пък и му дала такова име: Ерех-Хтониус, т.е. „Изправил се от земята“? Разбира се, защото тя не искала да се разчуе, че е имала нещо с куция Хефест, но може би въобще предпочитала да бъде считана за девица-войн, отколкото за красива женствена богиня.

Платон също има един любопитен текст по този въпрос:

„Някога боговете си разпределили цялата земя по области... И така едни богове уреждали работите по едни места, други по други, така както си получили дяловете. **А пък Хефест и Атина, които имали еднаква природа поради това, че били брат и сестра от един и същ баща**, и поради това, че любовта им към знание и изкуство ги водела към едни и същи цели, **получили заедно един** [общ – б.В.Й.] **дял – тази земя, която им била сродна и подходяща по добродетел и разум** [к.В.Й.]. Тук те създали като туземни жители благородни мъже, склонни към разум, и устроили държавната им уредба.

На тези туземни жители са се запазили имената, но делата им са забравени поради гибелта на техните потомци и изтеклото дълго време... **Това твърдя, като имам за доказателство, че имената на Кекропс, Ерехтей, Ерихтоний, Ерюсихтой и повечето от имената на другите, които се споменават преди Тезей, са ги съобщили, както казва Солон, египетските жреци** [к.В.Й.], когато разказвали за тогавашната война [с *Атлантида* – б.В.Й.]; при същите обстоятелства те споменали и имената на жените.“ /Платон. Критий, 109 – б, с, d; 110 – а, в. В изданието: Платон. Диалози. Т.IV. Прев. от старогр. Г.Михайлов, Б.Богданов, Ц.Бояджиев, Д. Марковска. С., Изд. НИ, 1990/.

Следователно при териториалната делба на земи между боговете, Атина и Хефест са получили не два отделни, а един общ дял земя, най-вече защото те двамата са родили син Ерихтоний. Ерихтоний и потомците му трябвало да си имат царство, което да стопанисват и народ, на който да бъдат пастири. Несъмнено такава е била волята на техния баща Зевс, господаря на богове и хора, въпреки стремежа на Атина да прикрие връзката си с Хефест. Последният пък предал изкуството за обработка на металите на атинските занаятчи-оръжейници, благодарение на което е била въоръжена отборната армия на богиня Атина, за да спре нашествието на атлантите (**пак там**).

При едно отсъствие на богиня Атина от града, тя възложила на трите дъщери на Кекроп – Херса, Пандроса и Аглавра – да пазят детето, но им забранила да надничат в кошницата. Те не трябвало да го виждат, просто защото щели по приликата

между него и нея да разберат, че тя е неговата майка. Те разбира се от любопитство нарушили забраната, за което богинята ги наказала с безумие, вследствие на което *кекропидите* се хвърлили от отвесните скали на *Акропола* и загинали.

В крайна сметка царската власт на града преминала от потомците на Кекроп към потомците на новата покровителка (владетелка) Атина – *ерихтонидите*, но истината за техния произход си останала една потайност. Представянето на Ерихтоний I за син на Земята (Гея), което е само един култов символичен акт, имало за цел, освен гореказаното, да заобиколи сторената от Атина неправда на насилствено отнемане властта над града, т.е. грубо потъпкване на божествените закони.

И така, можем да обобщим втората част от нашето генеалогично изследване, отнасяща се за Евмолп. Изяснихме, че по линия на майка си Хиона и нейната майка Орития, Евмолп се явява правнук на Ерехтей, който пък е правнук на Атина и Хефест и праправнук на Зевс и Хера. По линия на бащата на Хиона – Борей – Евмолп е също така и негов внук, от което произтича наследственото му право върху тракийските земи.

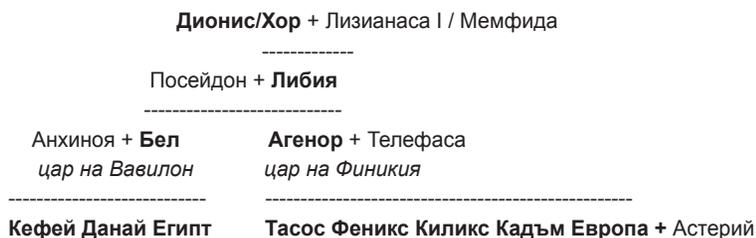
Следователно Музей и Евмолп, освен че произхождали от боговете-владетели на тогавашната цивилизация – Зевс, Посейдон, Атина и Хефест, – са носели в себе си кръвта на титаните и боговете – исконни господари на *Тракия* и *Понта*: това били Борей, Понт и Нерей.

Затова напълно оправдан и логичен е бил високият статут на тези две личности в обществото на траките и елините, които с огромен респект са ги приели за свои религиозни пастири; учители в сферата на езика, писмото, знанието, изкуството; нравствени водачи и законотворци в реалния живот.

8. ПРОИЗХОД НА КАДЪМ. ПРОТОТИПНОТО СВЕЩЕНО ПИСМО И НЕГОВОТО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

В параграф 3 споделихме нещо за генеалогията на Агенор и Кадъм. А именно, че Агенор е внук на бог Хор от дъщеря му Либия, следователно Агеноровите деца Тасос, Кадъм, Киликс, Финикс и Европа са правнуци, т.е. кръвни потомци на Дионис/Хор (вж. **Генеалогична схема 3**). А това значи: първосвещеници на *Слънчевия култ*, посветени в херметичното знание на *Дионисовите мистерии*, което задължително включва писмеността. Ясно е, че произходът на Кадъм е от съществено значение за решението на въпросите около *прототипното азбучно писмо*.

Генеалогична схема 3. Потомците на Дионис/Хор от дъщеря му Либия.

 Хипермнестра + Линкей
 цар на Аргос

 Минос Рамадант Сарпедон
 цар на о. Крит

 Абант + Аглая

 Евридика + Акрисий   Пройт + Сфенебея
 цар на Аргос   цар на Тиринт

 Пройт + Даная   Лисипа Ифиноя

 Персей

Следователно Агенор е приел *знанието* и *писмото* (предавани по наследство от баща на син) от дядо си Дионис/Хор. С други думи *финикийската азбука* е дошла от Египет. *Финикийската азбука* е всъщност *бохарската*, но преименувана и използвана на територията на Финикия. Ето как пъзелът се подреди с помощта точно на *бохарското писмо* – храмово, т.е. свещено писмо на коптите, което им е наследство от египетската древност и предшества *финикийското* и *елинското*.

Разбира се, *първичната бохарска азбука* не е имала точно същите графични форми и вид, в който са я използвали коптите във вековете преди и след Христа (вж. по-долу **Таблица 2**). Тя е имала по-архаичен вид, но не по-малко свършен, имайки предвид уменията на нейните творци – боговете Дионис/Хор и Хермес/Тот.

Нека повторим пак и уточним хронологията и етапите на развитие на *първата в света фонетична азбука – бохарицата*, – послужила за прототип на всички останали азбуки:

1. *свещено писмо* на младите богове Дионис и Хермес в Тракия (IX хил.пр.Хр.), наследено от Дионисовите мисти Харопс, Еагър и Орфей (VIII хил.пр.Хр.), и разпространено сетне посредством Дионисовите свещенодействия в областите Мизия и Дакия;
2. същото писмо вече на зрелия Дионис в Египет (IX хил.пр.Хр.), посветен там под името Хор/Хар – от което получило названието *бохарско* (бо-хар, т.е. „бог Хар“);
3. *бохарско писмо*, което Хоровият внук Агенор, син на Либия, наследил от Египет и ползвал във Финикия (VIII хил.пр.Хр.);
4. същото писмо, наречено *финикийско*, което Агеноровият син Кадъм пренесъл в Елада (VIII хил.пр.Хр.); самият Кадъм го допълнил с три букви, а тракийският мист и поет Лин го украсил графично;
5. *финикийско писмо*, пренесено от тирсените/етруските в Италия (III-II хил. пр.Хр.); там е преименувано на *етруско*, а когато го възприели латините (II-I хил.пр.Хр.) – на *латинско*;
6. *бохарска азбука*, която епископ Улфила взел от град Александрия, превел християнските канонични книги на мизийски/български език и въвел, посредством тях, през 348 г. новото богослужение в своя епископат, обхващащ Мизия и Дакия /“Солунска легенда“ – В: **Йордан Иванов**. Северна Македония. С., 1906, с. 63-65; **Филосторгий**, II, 5. – В: **Г.Ценов**. Произходът на българите. С., 2005, с. 248, 249; **Йордан**. За произхода и делата на гетите, 267. – В изда-

нието: **Йордан**. О происхождении и деяниях гетов. Getica. М., 2001. – Електронна публикация: <http://www.krotov.info/acts/06/iordan/iordan01.html/>;

7. кирилица, съставена около 890 г., на основата на *Улфиловата азбука*, от Климент Охридски, по искане на княз Борис-Михаил, за нуждите на богослужението в България /„**Пространно житие на Кирил**“ – В: Христоматия по история на България. Т.1. Ранно средновековие (VII-XII в). Съст. **Петър Петров, Васил Гюзелев**. С., Изд. НИ, 1978, с. 278/.

Съпоставка на горепосочените азбуки, които представляват етапите на развитието на *фонетичната азбука Бохарица*, е направена в **Таблица 2**.

Таблица 2. Графичните знаци на древните азбуки:

1. Коптска (Бохайрска), 2. Българска-руническа (Бохарска) от Мурфатлар, 3. Финикийска (Бохарска), 4. Тирсенска (Етруска), 5. Ранна Латиница, 6. Латиница 7. Старогръцка.

1	2	3	4	5	6	7
Α алфа	Ⲁ а	Ⲁ алеф (бик)	A	A	A	A, α
Β бета	Ⲃ б	Ⲃ бет (дом)	B	B	B	B, β
Γ гамма	Ⲅ, Ⲅ в (дигама)	Ⲅ гимел (камила)	C	C	C	Г, γ
Δ далда	Ⲇ, Ⲇ г	Ⲇ далет (врата)	D	D	D	Δ, δ
Ε ей	Ⲉ, Ⲉ д	Ⲉ хе (прозорец)	E	E	E	E, ε
Ϝ су	Ⲋ, Ⲋ, Ⲋ е	Ⲋ вав (кука)	F	F	F	f, Z, ζ
Ζ зета	Ⲍ йе	Ⲍ заин (оръжие)	I	Z	G	Н, η
Η ета	Ⲏ ж	Ⲏ хет (стена)	Ⲏ	H	H	h, Θ, θ
Θ тета	Ⲑ з	Ⲑ тет (отец)	⊕	I	I	I, i
Ι йота	Ⲓ дз	Ⲓ йод (ръка)	I	K	J	j, К, κ
Κ каппа	Ⲕ и	Ⲕ каф (длан)	K	L	K	k, Λ, λ
Λ лола	Ⲗ кх	Ⲗ ламед (гега)	L	M	L	l, M, μ
Μ ме	Ⲙ, Ⲙ к	Ⲙ мем (вода)	Ⲙ	N	M	m, N, ν
Ν не	Ⲛ ла/ал (л)	Ⲛ нун (змия)	N	O	N	n, Ξ, ξ
Ξ кси	Ⲝ, Ⲝ м	Ⲝ самек (стълб)	Ⲝ	P	O	o, O, o
Ϟ оу	Ⲟ, Ⲟ, Ⲟ н	Ⲟ айн (око)	O	Q	P	p, Π, π
Π пи	Ⲡ, Ⲡ о	Ⲡ пе (уста)	P	R	Q	q, Ρ, ρ
Ρ ро	Ⲣ, Ⲣ п	Ⲣ сан (папирус)	M	S	R	r, Σ, σ

С семма	Ⲛ, ⲛ, ⲛ _p	Ϥ коф (ухо)	Q	T	S	s	T, t
Т тау	Ϥ, Ϥ _c	Ϥ _{реш (глава)}	P	V	T	t	Y, u
У ху	Ϥ _т	W син (зъб)	S	X	U	u	Ф, ф
Ф фи	Ϥ _у	X тау (кръст)	T	V	v	X, x	
Х кхи	Ϥ _ф	V	W	w	Ψ, ψ		
Ψ пси	Ϥ _х	S	X	x	Ω, ω		
Ш ша	Ϥ _ц	Ф	Y	y			
Шай шай	Ϥ _ч	Ψ	Z	z			
Ч фай	Ϥ _ш						
Ъ хай	Ϥ _{тх}						
Ѡ хори, гори	Ϥ _щ						
Ѥ дандиа	Ϥ _ь						
Ѧ кима	Ϥ _ь						
Ѩ ти	Ϥ _{ае}						
Ѱ псис анше							

Източници: <http://www.omniglot.com/writing/coptic.htm>; http://en.wikipedia.org/wiki/Coptic_alphabet; **Петър Добрев.** Inscriptions and Alphabet of the Proto-Bulgarians. II. Proto-Bulgarian runic inscriptions. 4. General overview of the inscriptions from Murfatlar. – В: http://www.kroraina.com/pb_lang/pbl_2_4.html; http://en.wikipedia.org/wiki/Phoenician_alphabet; История на света в 20 тома. Т. II. Прев. от англ. **Ал. Николов.** Абагар холдинг в София – Тайм лайф в Амстердам, 1995, с. 114; http://en.wikipedia.org/wiki/Latin_alphabet; http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_alphabet;

9. БОХАРИЦАТА И БЪЛГАРИТЕ

И накрая да изясним проблема с идентичността между названието на писмеността *бохарица* и българския етноним *българи*, чиято архаична и по-достоверна форма била *балхари/балкари/балкхари*, държавата им носела името *Балхара/Балкхара* (на гръцки *Бактрия*), а столицата им – името *Балкх (Бактра)*.

Според древната традиция **племената са почитали богиня-майка или бог-отец, които считали за свои родоначалници и възприемали името им за свой етноним**, отличаващ ги от останалите племена. Всъщност истината е, че не цялото племе, а само неговата жреческо-царска каста, е носела кръвта на бога-родоначалник.

Следва въпросът: кое божество се крие под епонима *балкхари*?

Ако въпросът се постави по този начин, неговият отговор не е труден. Излиза, че трудността през всичките тези години на търсене *етимологията на*

българския етноним се е дължала на неправилното поставяне на въпроса, а именно, че етнонимът не е виждан като произведен от име на бог, т.е. епоним.

Балкхар се състои не от едно, а даже от две божествени имена на *божия син*: трако-римското *Бак(х)* и египетското *Хар*. При това в *Бакх* е вмъкната съставката „л“ или „ал“, със значение „бог“. Това е станало, като от израза *Ал Бакх* („Бог Бакх“) чрез метатеза се е образувала думата *Балкх*. И така, пълният двоен епоним *балкхар* (Балк-Хар) следва да се чете „Бог Бакх-Хар“.

Същата етимология има названието *бохаирски диалект/бохаирско писмо* – един свещен реликт на копитите и на Египет. Архаичната форма *бохар* се е променила под арабско влияние в *бохаир*. А както споменахме в предишния параграф, названието *бохар* се явява съчетание от думите „бо“ – „хар“, образувачи израза „бог Хар“, като *Хар* е била в Египет една от формите на името на бог Хор. Кратката именна форма *Хар* е влизала в състава на по-добре познатите имена на божия син: *Харпократ* и *Харзомтус* (храм на Хатор в *Дендера*).

Остава да кажем нещо и за арабската дума *бохайра* („езеро“). Разбира се никой народ няма да назове свещения си език и писмо на съществително нарицателно име, дори то да означава „езеро“. Както посочихме, в древността етнонимът задължително е копирали името на бога-родоначалник на племето. Но тъй като богът-отец е дал на народа си познанията за култа, храма, законите, градоустройството, изхранването и т.н., т.е. цялото знание, заедно със средството, което да го съхрани за потомството, а именно – писмеността, – то храмовият език и писмо обикновено също приемат името на родоначалника, дублирайки етнонима.

Следователно *бохаирски/бохарски език* няма как да произлиза от арабската дума *бохайра* („езеро“), а произлиза от израза *Бо Хар*, т.е. „Бог Хар“. Самата дума *бохайра* има същата етимология. Това може лесно да се провери чрез съпоставка с етимологията на думата в българския език – *езеро*, в старобългарския и руския – *озеро*. Последната буквално произхожда от божественото име *Озер/Озир* – *Озирис*.

Както и думите *извор* и *извира*, съдържащи смисъла „Изида ври“. Защото *изворът* е бил считан за земна утроба на Богинята-майка, която ражда, бълва животелна вода, за да утолява жаждата на всичко живо. Такъв смислов заряд носи и названието на една от посоките на света – *изток*, – източникът, звездата *Сотис* (астралният образ на *Изида*), раждаща всяка сутрин слънцето – божия син *Хор*.

Езерната повърхност е огледало за небето: езерото е земният аналог на небето, както огънят (Ог-Ан = „Небесен бик“) – на слънцето. Логично, защото *слънце-небе* е астралният образ на четирима богове-отци: *Атон* – *Ра* – *Озирис* – *Хор*.

И така, оказва се, че етимологичната свързаност между коментираните думи има за първопричина *божествено име*, морфологично ядро (яйце), чиято митологична значимост е породила една неизчерпаема потенция да словообразува, да формира в древните езици големи групи от омоними, чиято семантика витае в различни посоки: например в нашия случай названия за *език*, *писмо*, *епоним*, *езеро*, а иначе и много други. Другите няма да обсъждаме тук; достатъчно е да се замислим колко думи и термини са произлезли от божествените имена *Бакхус*, *Митрас*, *Хар*, *Хор*, *Хонсу*, *Конс*, *Колад*, *Ярило*, *Святовит*, *Дажбог*, *Шива* (*Сива*), *Суря* – все имена на божия син *Дионис*.